

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुद्दकनिकाये

पेतवत्थु-अट्ठकथा

गन्थारम्भकथा

महाकारुणिकं नाथं, जेय्यसागरपारगुं ।
वन्दे निपुणगम्भीर-विचित्रनयदेसनं ॥

विज्जाचरणसम्पन्ना, येन निय्यन्ति लोकतो ।
वन्दे तमुत्तमं धम्मं, सम्मासम्बुद्धपूजितं ॥

सीलादिगुणसम्पन्नो, ठितो मग्गफलेसु यो ।
वन्दे अरियसङ्घं तं, पुञ्जक्खेत्तं अनुत्तरं ॥

वन्दनाजनितं पुञ्जं, इति यं रतनत्तये ।
हतन्तरायो सब्बत्थ, हुत्वाहं तस्स तेजसा ॥

पेतेहि च कतं कम्मं, यं यं पुरिमजातिसु ।
पेतभावावहं तं तं, तेसज्झि फलभेदतो ॥

पकासयन्ती बुद्धानं, देसना या विसेसतो ।
संव्वेगजननी कम्म-फलपच्चक्खकारिनी ॥

पेतवत्थूति नामेन, सुपरिज्जातवत्थुका ।
यं खुद्दकनिकायस्मिं, सङ्गायिसु महेसयो ॥

तस्स सम्मावलम्बित्वा, पोराणट्ठकथानयं ।
तत्थ तत्थ निदानानि, विभावेन्तो विसेसतो ॥

सुविसुद्धं असंकिण्णं, निपुणत्थविनिच्छयं ।
महाविहारवासीनं, समयं अविलोमयं ॥

यथाबलं करिस्सामि, अत्थसंवण्णनं सुभं ।
सक्कच्चं भासतो तं मे, निसामयथ साधवोति ॥

तत्थ पेतवत्थूति सेट्ठिपुत्तादिकस्स तस्स तस्स सत्तस्स पेतभावहेतुभूतं कम्मं, तस्स पन पकासनवसेन पवत्तो “खेत्तूपमा अरहन्तो”तिआदिका परियत्तिधम्मो इध “पेतवत्थू”ति अधिप्पेतो ।

तयिदं पेतवत्थु केन भासितं, कत्थ भासितं, कदा भासितं, कस्मा च भासितन्ति? वुच्चते — इदञ्चि पेतवत्थु दुविधेन पवत्तं अट्ठप्पत्तिवसेन, पुच्छाविस्सज्जनवसेन च । तत्थ यं अट्ठप्पत्तिवसेन पवत्तं, तं भगवता भासितं, इतरं नारदत्थेरादीहि पुच्छितं तेहि तेहि पेतोहि भासितं । सत्था पन यस्मा नारदत्थेरादीहि तस्मिं तस्मिं पुच्छाविस्सज्जने आरोचिते तं तं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, तस्मा सब्बम्पेतं पेतवत्थु सत्थारा भासितमेव नाम जातं । पवत्तितवरधम्मचक्के हि सत्थरि तत्थ तत्थ राजगहादीसु विहरन्ते येभ्य्येन ताय ताय अट्ठप्पत्तिया पुच्छाविस्सज्जनवसेन सत्तानं कम्मफलपच्चक्खकरणाय तं तं पेतवत्थु देसनारुहन्ति अयं तावेत्थ “केन भासित”न्तिआदीनं पदानं साधारणतो विस्सज्जना । असाधारणतो पन तस्स तस्स वत्थुस्स अत्थवण्णनायमेव आगमिस्सति ।

तं पनेतं पेतवत्थु विनयपिटकं सुत्तन्तपिटकं अभिधम्मपिटकन्ति तीसु पिटकेसु सुत्तन्तपिटकपरियापन्नं, दीघनिकायो मज्झिमनिकायो संयुत्तनिकायो अङ्गुत्तरनिकायो खुद्दकनिकायोति पञ्चसु निकायेसु खुद्दकनिकायपरियापन्नं, सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथा उदानं इतिवुत्तकं जातकं अब्भुतधम्मं वेदल्लन्ति नवसु सासनङ्गेसु गाथासङ्गहं ।

“द्वासीति बुद्धतो गण्हिं, द्वे सहस्सानि भिक्खुतो ।

चतुरासीति सहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो”ति ॥ (थेरगा० १०२७) —

एवं धम्मभण्डागारिकेन पटिज्जातेसु चतुरासीतिया धम्मक्खन्धसहस्सेसु कतिपयधम्मक्खन्धसङ्गहं, भाणवारतो चतुभाणवारमत्तं, वग्गतो — उरगवग्गो उब्बरिवग्गो चूळवग्गो महावग्गोति चतुवग्गसङ्गहं । तेसु पठमवग्गे द्वादस वत्थूनि, दुतियवग्गे तेरस वत्थूनि, ततियवग्गे दस वत्थूनि, चतुत्थवग्गे सोळस वत्थूनीति वत्थुतो एकपञ्जासवत्थुपटिमण्डितं । तस्स वग्गेसु उरगवग्गो आदि, वत्थूसु खेत्तूपमपेतवत्थु आदि, तस्सापि “खेत्तूपमा अरहन्तो”ति अयं गाथा आदि ।

१. उरगवग्गो

१. खेत्तूपमपेतवत्थुवण्णना

तं पनेतं वत्थुं भगवा राजगहे विहरन्तो वेळुवने कलन्दकनिवापे अज्जतरं सेट्ठिपुत्तपेतं आरब्ध कथेसि । राजगहे किर अज्जतरो अट्ठो महद्धनो महाभोगो पट्टवित्तूपकरणो अनेककोटिधनसन्निचयो सेट्ठि अहोसि । तस्स महाधनसम्पन्ताय “महाधनसेट्ठि”त्वेव समज्जा अहोसि । एकोव पुत्तो अहोसि, पियो मनापो । तस्मिं विज्जुतं पत्ते मातापितरो एवं चिन्तेसुं — “अम्हाकं पुत्तस्स दिवसे दिवसे सहस्सं सहस्सं परिब्बयं करोन्तस्स वस्ससतेनापि अयं धनसन्निचयो परिक्खयं न गमिस्सति, किं इमस्स सिप्पुग्गहणपरिस्समेन, अकिलन्तकायचित्तो यथासुखं भोगे परिभुज्जतू”ति सिप्पं न सिक्खापेसुं । वयप्पत्ते पन कुलरूपयोब्बनविलाससम्पन्नं कामाभिमुखं धम्मसज्जाविमुखं कज्जं आनेसुं । सो ताय सद्धि अभिरमन्तो धम्मे चित्तमत्तम्पि अनुष्पादेत्वा, समणब्राह्मणगुरुजनेसु अनादरो हुत्वा, धुत्तजनपरिवुतो रज्जमानो पञ्चकामगुणे रतो गिद्धो मोहेन अन्थो हुत्वा कालं वीतिनामेत्वा, मातापितूसु कालकतेसु नटनाटकगायकादीनं यथिच्छितं देन्तो धनं विनासेत्वा नचिरस्सेव पारिजुज्जप्पत्तो हुत्वा, इणं गहेत्वा जीविकं कप्पेन्तो पुन इणम्पि अलभित्वा इणायिकेहि चोदियमानो तेसं अत्तनो खेत्तवत्थुधरादीनि दत्वा, कपालहत्थो भिक्खं चरित्वा भुज्जन्तो तस्मिंयेव नगरे अनाथसालायं वसति ।

अथ नं एकदिवसं चोरा समागता एवमाहंसु — “अम्भो पुरिस, किं तुहं इमिना दुज्जीवितेन, तरुणो त्वमसि थामजवबलसम्पन्नो, कस्मा हत्थपादविकलो विय अच्छसि? एहि अम्हेहि सह चोरिकाय परेसं सन्तकं गहेत्वा सुखेन जीविकं कप्पेही”ति । सो “नाहं चोरिकं कातुं जानामी”ति आह । चोरा “मयं तं सिक्खापेम, केवलं त्वं अम्हाकं वचनं करोही”ति आहंसु । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तेहि सद्धिं अगमासि । अथ ते चोरा तस्स हत्थे महन्तं मुग्गरं दत्वा सन्धिं छिन्दित्वा घरं पविसन्तो तं सन्धिमुखे ठपेत्वा आहंसु — “सचे इध अज्जो कोचि आगच्छति, तं इमिना मुग्गरेन पहरित्वा एकप्पहारेनेव मारेही”ति । सो अन्धबालो हिताहितं अजानन्तो परेसं आगमनमेव ओलोकेन्तो तत्थ अट्टासि । चोरा पन घरं पविसित्वा गक्खूपगं भण्डं गहेत्वा घरमनुस्सेहि जातमत्ताव इतो चितो च पलायिसु । घरमनुस्सा उट्ठित्वा सीघं सीघं धावन्ता इतो चितो च ओलोकेन्ता तं पुरिसं सन्धिद्वारे ठितं दिस्वा “हरे दुट्टचोरा”ति गहेत्वा हत्थपादे मुग्गरादीहि पोथेत्वा रज्जो दस्सेसुं — “अयं, देव, चोरो सन्धिसुखे गहितो”ति । राजा “इमस्स सीसं छिन्दापेही”ति नगरगुत्तिकं आणापेसि । “साधु, देवा”ति नगरगुत्तिको तं गाहापेत्वा पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धापेत्वा रत्तवण्णविरळमालाबन्धकण्ठं इट्ठकचुण्णमक्खितसीसं वज्झपहटभेरिदेसितमग्गं रथिकाय रथिकं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं विचरापेत्वा कसाहि ताळेन्तो आघातनाभिमुखं नेति । “अयं इमस्मिं नगरे विलुम्पमानकचोरो गहितो”ति कोलाहलं अहोसि ।

तेन च समयेन तस्मिं नगरे सुलसा नाम नगरसोभिनी पासादे ठिता वातपानन्तरेन ओलोकेन्ती तं तथा नीयमानं दिस्वा पुब्बे तेन कतपरिचया “अयं पुरिसो इमस्मियेव नगरे महतिं सम्पत्तिं अनुभवित्वा इदानी एवरूपं अनत्थं अनयव्यसनं पत्तो”ति तस्स कारुज्जं उप्पादेत्वा चत्तारो मोदके पानीयज्ज पेसेसि । नगरगुत्तिकस्स च आरोचापेसि — “ताव अय्यो आगमेतु, यावायं पुरिसो इमे मोदके खादित्वा पानीयं पिविस्सती”ति ।

अथेतस्मिं अन्तरे आयस्मा महामोग्गल्लानो दिब्बेन चक्खुना ओलोकेन्तो तस्स व्यसनप्पत्तिं दिस्वा करुणाय सज्जोदितमानसो — “अयं पुरिसो अकतपुज्जो कतपापो, तेनायं निरये निब्बत्तिस्सति, मयि पन गते मोदके च पानीयज्ज दत्वा भुम्मदेवेसु उप्पज्जिस्सति, यंनूनाहं इमस्स अवस्सयो भवेय्य”न्ति चिन्तेत्वा पानीयमोदकेसु उपनीयमानेसु तस्स पुरिसस्स पुरतो पातुरहोसि । सो थेरं दिस्वा पसन्नमानसो “किं मे इदनेव इमेहि मारियमानस्स मोदकेहि खादितेहि, इदं पन परलोके गच्छन्तस्स पाथेय्यं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा मोदके च पानीयज्ज थेरस्स दापेसि । थेरो तस्स पसादसंवड्ढनत्थं तस्स पस्सन्तस्सेव तथारूपे ठाने निसीदित्वा मोदके परिभुज्जित्वा पानीयज्ज पिवित्वा उट्ठायासना पक्कामि । सो पन पुरिसो चोरघातकेहि आघातनं नेत्वा सीसच्छेदं पापितो अनुत्तरे पुज्जक्खेत्ते महामोग्गल्लानत्थेरे कतेन पुज्जेन उळारे देवलोके निब्बत्तनारहोपि यस्मा “सुलसं आगम्म मया अयं देय्यधम्मो लद्धो”ति सुलसाय गतेन सिनेहेन मरणकाले चित्तं उपक्विकलिट्ठं अहोसि । तस्मा हीनकायं उपपज्जन्तो पब्बतगहनसम्भूते सन्दच्छाये महानिग्रोधरुक्खे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति ।

सो किर सचे पठमवये कुलवंसट्ठपने उस्सुक्कं अकरिस्स, तस्मियेव नगरे सेट्ठीनं अग्गो अभविस्स, मज्झिमवये मज्झिमो, पच्छिमवये पच्छिमो । सचे पन पठमवये पब्बजितो अभविस्स, अरहा अभविस्स, मज्झिमवये सकदागामी अनागामी वा अभविस्स, पच्छिमवये सोतापन्नो अभविस्स । पापमित्तसंसग्गेन पन इत्थिधुत्तो सुराधुत्तो दुच्चरितनिरतो अनादरिको हुत्वा अनुक्कमेन सब्बसम्पत्तितो परिहायित्वा महाव्यसनं पत्तोति वदन्ति ।

अथ सो अपरेन समयेन सुलसं उय्यानगतं दिस्वा सज्जातकामरागो अन्धकारं मापेत्वा तं अत्तनो भवनं नेत्वा सत्ताहं ताय सद्धिं संवासं कप्पेसि, अत्तानज्जस्सा आरोचेसि । तस्सा माता तं अपस्सन्ती रोदमाना इतो चितो च परिब्भमति । तं

दिस्वा महाजनो “अय्यो महामोगल्लानो महिद्धिको महानुभावो तस्सा गतिं जानेय्य, तं उपसङ्गमित्वा पुच्छेय्यासी”ति आह । सा “साधु अय्यो”ति थेरं उपसङ्गमित्वा तमत्थं पुच्छि । थेरो “इतो सत्तमे दिवसे वेळुवनमहाविहारे भगवति धम्मं देसेन्ते परिसपरियन्ते पस्सिस्ससी”ति आह । अथ सुलसा तं देवपुत्तं अवोच — “अयुत्तं मय्हं तव भवने वसन्तिया, अज्ज सत्तमो दिवसो, मम माता मं अपस्सन्ती परिदेवसोकसमापन्ना भविस्सति, साधु मं, देव, तत्थेव नेही”ति । सो तं नेत्वा वेळुवने भगवति धम्मं देसेन्ते परिसपरियन्ते ठपेन्त्वा अदिस्समानरूपो अट्ठासि ।

ततो महाजनो सुलसं दिस्वा एवमाह — “अम्म सुलसे, त्वं एत्तकं दिवसं कुहिं गता? तव माता त्वं अपस्सन्ती परिदेवसोकसमापन्ना उम्मादप्पत्ता विय जाता”ति । सा तं पवत्तिं महाजनस्स आचिक्खि । महाजनेन च “कथं सो पुरिसो तथापापपसुतो अकतकुसलो देवूपपत्तिं पटिलभती”ति वुत्ते सुलसा “मया दापिते मोदके पानीयञ्च अय्यस्स महामोगल्लानत्थेरस्स दत्त्वा तेन पुज्जेन देवूपपत्तिं पटिलभती”ति आह । तं सुत्वा महाजनो अच्छरियब्भुतचित्तजातो अहोसि — “अरहन्तो नाम अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्स, येसु अप्पकोपि कतो कारो सत्तानं देवूपपत्तिं आवहती”ति उळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेसि । भिक्खू तमत्थं भगवतो आरोचेसुं । ततो भगवा इमिस्सा अट्ठप्पत्तिया —

१. “खेत्तूपमा अरहन्तो, दायका कस्सकूपमा ।
बीजूपमं देय्यधम्मं, एत्तो निब्बत्तते फलं ॥
२. “एतं बीजं कसी खेत्तं, पेतानं दायकस्स च ।
तं पेता परिभुज्जन्ति, दाता पुज्जेन वट्ठति ॥
३. “इधेव कुसलं कत्वा, पेटे च पटिपूजिय ।
सग्गञ्च कमतिट्ठानं, कम्मं कत्वान भदक”न्ति ॥ — इमा गाथा अभासि ।

१. तत्थ **खेत्तूपमा**ति खित्तं वुत्तं बीजं तायति महप्फलभावकरणेन रक्खतीति खेत्तं, सालिबीजादीनं विरुहनट्ठानं । तं उपमा एतेसन्ति खेत्तूपमा, केदारसदिसाति अत्थो । **अरहन्तो**ति खीणासवा । ते हि किलेसारीनं संसारचक्कस्स अरानञ्च हतत्ता, ततो एव आरकत्ता, पच्चयादीनं अरहत्ता, पापकरणे रहाभावा च “अरहन्तो”ति वुच्चन्ति । तत्थ यथा खेतज्झि तिणादिदोसरहितं स्वाभिसङ्खत्तबीजमिह वुत्ते उतुसलिलादिपच्चयन्तरूपेतं कस्सकस्स महप्फलं होति, एवं खीणासवसन्तानो लोभादिदोसरहितो स्वाभिसङ्खत्ते देय्यधम्मबीजे वुत्ते कालादिपच्चयन्तरसहितो दायकस्स महप्फलो होति । तेनाह भगवा “खेत्तूपमा अरहन्तो”ति । उक्कट्ठनिद्देसो अयं तस्स सेखादीनम्पि खेत्तभावापटिक्खेपतो ।

दायकाति चीवरादीनं पच्चयानं दातारो परिच्चजनका, तेसं परिच्चागेन अत्तनो सन्ताने लोभादीनं परिच्चजनका छेदनका, ततो वा अत्तनो सन्तानस्स सोधका, रक्खका चाति अत्थो । **कस्सकूपमा**ति कस्सकसदिसा । यथा कस्सको सालिखेत्तादीनि कसित्वा यथाकालञ्च वुत्तुदकदाननीहरणनिधानरक्खणादीहि अप्पमज्जन्तो उळारं विपुलञ्च सस्सफलं पटिलभति, एवं दायकोपि अरहन्तेसु देय्यधम्मपरिच्चागेन पारिचरियाय च अप्पमज्जन्तो उळारं विपुलञ्च दानफलं पटिलभति । तेन वुत्तं “दायका कस्सकूपमा”ति ।

बीजूपमं देय्यधम्मन्ति लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं, बीजसदिसो देय्यधम्मोति अत्थो । अन्नपानादिकस्स हि दसविधस्स दातव्ववत्थुनो एतं नामं । **एत्तो निब्बत्तते फलन्ति** एतस्मा दायकपटिग्गाहकदेय्यधम्मपरिच्चागतो दानफलं निब्बत्तति चेव

उपपज्जति च, चिरतरपबन्धवसेन पवत्तति चाति अत्थो । एत्थ च यस्मा परिच्चागचेतनाभिसङ्खत्तस्स अन्नपानादिवत्थुनो भावो, न इतरस्स, तस्मा “बीजूपमं देय्यधम्म”न्ति देय्यधम्मगहणं कतं । तेन देय्यधम्मपदेसेन देय्यधम्मवत्थुविसयाय परिच्चागचेतनाययेव बीजभावो दट्ठब्बो । सा हि पटिसन्धिआदिप्पभेदस्स तस्स निस्सयारम्मणप्पभेदस्स च फलस्स निष्फादिका, न देय्यधम्मोति ।

२. एतं बीजं कसी खेत्तन्ति यथावुत्तं बीजं, यथावुत्तञ्च खेत्तं, तस्स बीजस्स तस्मिं खेत्ते वपनपयोगसङ्घाता कसि चाति अत्थो । एतं तयं केसं इच्छितब्बन्ति आह “पेतानं दायकस्स चा”ति । यदि दायको पेटे उद्दिस्स दानं देति, पेतानञ्च दायकस्स च, यदि न पेटे उद्दिस्स दानं देति, दायकस्सेव एतं बीजं एसा कसि एतं खेत्तं उपकाराय होतीति अधिप्पायो । इदानि तं उपकारं दस्सेतुं “तं पेटा परिभुज्जन्ति, दाता पुज्जेन वड्ढती”ति वुत्तं । तत्थ तं पेटा परिभुज्जन्तीति दायकेन पेटे उद्दिस्स दाने दिन्ने यथावुत्तखेत्तकसिबीजसम्पत्तिया अनुमोदनाय च यं पेतानं उपकप्पति, तं दानफलं पेटा परिभुज्जन्ति । **दाता पुज्जेन वड्ढतीति** दाता पन अत्तनो दानमयपुज्जनिमित्तं देवमनुस्सेसु भोगसम्पत्तिआदिना पुज्जफलेन अभिवड्ढति । पुज्जफलम्पि हि “कुसलानं, भिक्खवे, धम्मानं समादानहेतु एवमिदं पुज्जं पवड्ढती”तिआदीसु (दी० नि० ३.८०) पुज्जन्ति वुच्चति ।

३. इधेव कुसलं कत्वाति अनवज्जसुखविपाकट्टेन कुसलं पेतानं उद्दिसनवसेन दानमयं पुज्जं उपचिन्तिवा इधेव इमस्मियेव अत्तभावे । **पेटे च पटिपूजियाति** पेटे उद्दिस्स दानेन सम्मानेत्वा अनुभुय्यमानदुक्खतो ते मोचेत्वा । पेटे हि उद्दिस्स दिव्यमानं दानं तेसं पूजा नाम होति । तेनाह — “अम्हाकञ्च कता पूजा”ति (पे० व० १८), “पेतानं पूजा च कता उळारा”ति (पे० व० २५) च । “पेटे चा”ति च-सद्देन “पियो च होति मनापो, अभिगमनीयो च होति विस्सासनीयो, भावनीयो च होति गरुकातब्बो, पासंसो च होति कित्तनीयो विज्जून”न्ति एवमादिके दिट्ठधम्मिके दानानिसंसे सङ्गण्हाति । **सगगञ्च कमति ठानं, कम्मं कत्वान भद्दकन्ति** कल्याणं कुसलकम्मं कत्वा दिब्बेहि आयुआदीहि दसहि ठानेहि सुट्ठु अगत्ता “सगग”न्ति लद्धनामं कतपुज्जानं निब्बत्तनट्ठानं देवलोक्कं कमति उपपज्जनवसेन उपगच्छति ।

एत्थ च “कुसलं कत्वा”ति वत्वा पुन “कम्मं कत्वान भद्दक”न्ति वचनं “देय्यधम्मपरिच्चागो विय पत्तिदानवसेन दानधम्मपरिच्चागोपि दानमयकुसलकम्ममेवा”ति दस्सनत्थन्ति दट्ठब्बं । केचि पनेत्थ “पेटाति अरहन्तो अधिप्पेता”ति वदन्ति, तं तेसं मतिमतं “पेटा”ति खीणासवानं आगतट्ठानस्सेव अभावतो, बीजादिभावस्स च दायकस्स विय तेसं अयुज्जमानत्ता, पेतयोनिकानं युज्जमानत्ता च । देसनापरियोसाने देवपुत्तं सुलसञ्च आदिं कत्वा चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसीति ।

खेत्तूपमपेतवत्थुवण्णना निड्ढिता ।

२. सूकरमुखपेतवत्थुवण्णना

कायो ते सब्बसोवण्णोति इदं सत्थरि राजगहं उपनिस्साय वेळुवने कलन्दकनिवापे विहरन्ते अज्जातरं सूकरमुखपेतं आरब्ध वुत्तं । अतीते किर कस्सपस्स भगवतो सासने एको भिक्खु कायेन सज्जतो अहोसि, वाचाय असज्जतो, भिक्खू अक्कोसति परिभासति । सो कालं कत्वा निरये निब्बत्तो, एकं बुद्धन्तरं तत्थ पच्चित्वा ततो चवित्वा इमस्मिं बुद्धप्पादे राजगहसमीपे गिज्झकूटपब्बतपादे तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन खुप्पिपासाभिभूतो पेटो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स कायो सुवण्णवण्णो अहोसि, मुखं सूकरमुखसदिसं । अथायस्मा नारदो गिज्झकूटे पब्बते वसन्तो पातोव

सरीरपटिजगनं कत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय गच्छन्तो अन्तरामगो तं पेतं दिस्वा तेन कतकम्मं पुच्छन्तो

४. “कायो ते सब्बसोवण्णो, सब्बा ओभासते दिसा ।
मुखं ते सूकरस्सेव, किं कम्ममकरी पुरे”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ कायो ते सब्बसोवण्णोति तव कायो देहो सब्बो सुवण्णवण्णो उत्तत्तकनकसन्निभो । सब्बा ओभासते दिसाति तस्स पभाय सब्बापि दिसा समन्तन्तो ओभासति विज्जोतेति । ओभासतेति वा अन्तो गधहोतु अत्थमिदं पदन्ति “ते कायो सब्बसोवण्णो सब्बा दिसा ओभासेति विज्जोतेती”ति अत्थो दट्ठब्बो । मुखं ते सूकरस्सेवाति मुखं पन ते सूकरस्स विय, सूकरमुखसदिसं तव मुखन्ति अत्थो । किं कम्ममकरी पुरेति “त्वं पुब्बे अतीतजातियं कीदिसं कम्मं अकासी”ति पुच्छति ।

एवं थेरेन सो पेतो कतकम्मं पुट्ठो गाथाय विस्सज्जेन्तो —

५. “कायेन सज्जतो आसिं, वाचायासिमसज्जतो ।
तेन मेतादिसो वण्णो, यथा पस्ससि नारदा”ति ॥ —

आह । तत्थ कायेन सज्जतो आसिन्ति कायिकेन संयमेन संयतो कायद्वारिकेन संवरेण संवृतो अहोसिं । वाचायासिमसज्जतोति वाचाय असज्जतो वाचसिकेन असंवरेण समन्नागतो अहोसिं । तेनाति तेन उभयेन संयमेन असंयमेन च । मेति मय्हं । एतादिसो वण्णोति एदिसो । यथा त्वं, नारद, पच्चक्खतो पस्ससि, एवरूपो, कायेन मनुस्ससण्ठानो सुवण्णवण्णो, मुखेन सूकरसदिसो आसिन्ति योजना । वण्णसद्दो हि इध छवियं सण्ठाने च दट्ठब्बो ।

एवं पेतो थेरेन पुच्छितो तमत्थं विस्सज्जेत्वा तमेव कारणं कत्वा थेरस्स ओवादं देन्तो —

६. “तं त्याहं नारद ब्रूमि, सामं दिट्ठमिदं तथा ।
माकासि मुखसा पापं, मा खो सूकरमुखो अहू”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ तन्ति तस्मा । त्याहन्ति ते अहं । नारदाति थेरं आलपति । ब्रूमीति कथेमि । सामन्ति सयमेव । इदन्ति अत्तनो सरीरं सन्धाय वदति । अयज्जेत्थ अत्थो — यस्मा, भन्ते नारद, इदं मम सरीरं गलतो पट्ठाय हेट्ठा मनुस्ससण्ठानं, उपरि सूकरसण्ठानं, तथा पच्चक्खतोव दिट्ठं, तस्मा ते अहं ओवादवसेन वदामीति । किन्ति चेति आह “माकासि मुखसा पापं, मा खो सूकरमुखो अहू”ति । तत्थ माति पटिसेधे निपातो । मुखसाति मुखेन । खोति अवधारणे, वाचाय पापकम्मं माकासि मा करोहि । मा खो सूकरमुखो अहूति अहं विय सूकरमुखो मा अहोसियेव । सचे पन त्वं मुखरो हुत्वा वाचाय पापं करेय्यासि, एकंसेन सूकरमुखो भवेय्यासि, तस्मा माकासि मुखसा पापन्ति फलपटिसेधनमुखेनपि हेतुमेव पटिसेधेति ।

अथायस्मा नारदो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो चतुपरिसमज्झे निसिन्नस्स सत्थुनो तमत्थं आरोचेसि । सत्था, “नारद, पुब्बेव मया सो सत्थो दिट्ठो”ति वत्वा अनेकाकारवोकारं वचीदुच्चरितसन्निस्सितं आदीनवं, वचीसुचरितपटिसंयुत्तज्च आनिसंसं पकासेन्तो धम्मं देसेसि । सा देसना सम्पत्तपरिसाय सात्थिका अहोसीति ।

सूकरमुखपेतवत्थुवण्णना निद्धिता ।

३. पूतिमुखपेतवत्थुवण्णना

दिब्बं सुभं धारेसि वण्णधातुन्ति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते कलन्दकनिवापे अज्जतरं पूतिमुखपेतं आरब्ध वुत्तं । अतीते किर कस्सपस्स भगवतो काले द्वे कुलपुत्ता तस्स सासने पब्बजित्वा सीलाचारसम्पन्ना सल्लेखवुत्तिनो अज्जतरस्मिं गामकावासे समग्गवासं वसिंसु । अथ अज्जतरो पापज्झासयो पेसुज्जाभिरतो भिक्खु तेसं वसनट्ठानं उपगच्छि । थेरा तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा वसनट्ठानं दत्वा दुतियदिवसे तं गहेत्वा गामं पिण्डाय पविसिंसु । मनुस्सा ते दिस्वा तेसु थेरेसु अतिविय परमनिपच्चकारं कत्वा यागुभत्तादीहि पटिमानेसु । सो विहारं पविसित्वा चिन्तेसि — “सुन्दरो वतायं गोचरगामो, मनुस्सा च सद्धा पसन्ना, पणीतपणीतं पिण्डपातं देन्ति, अयच्च विहारो छायादकसम्पन्नो, सक्का मे इध सुखेन वसितुं । इमेसु पन भिक्खूसु इध वसन्तेसु मय्हं फासुविहारो न भविस्सति, अन्तेवासिकवासो विय भविस्सति । हन्दाहं इमे अज्जमज्जं भिन्दित्वा यथा न पुन इध वसिस्सन्ति, तथा करिस्सामी”ति ।

अथेकदिवसं महाथेरे द्विन्नम्पि ओवादं दत्वा अत्तनो वसनट्ठानं पविट्ठे पेसुणिको भिक्खु थोकं कालं वीतिनामेत्वा महाथेरं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा थेरेन “किं, आवुसो, विकाले आगतोसी”ति च वुत्ते, “आम, भन्ते किञ्चि वत्तब्बं अत्थी”ति वत्त्वा “कथेहि, आवुसो”ति थेरेन अनुज्जातो आह — “एसो, भन्ते, तुम्हाकं सहायकत्थेरो सम्मुखा मित्तो विय अत्तानं दस्सेत्वा परम्मुखा सपत्तो विय उपवदती”ति । “किं कथेती”ति पुच्छितो “सुणाथ, भन्ते, एसो महाथेरो सठो मायावी कुहको मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेती”ति तुम्हाकं अगुणं कथेती”ति आह । “मा, आवुसो, एवं भणि, न सो भिक्खु एवं मं उपवदिस्सति, गिहिकालतो पट्टाय मम सभावं जानाति ‘पेसलो कल्याणसीलो’”ति । “सचे, भन्ते, तुम्हे अत्तनो विसुद्धचित्ताय एवं चिन्तेथ, तं तुम्हाकंयेव अनुच्छविकं, मय्हं पन तेन सद्धिं वेरं नत्थि, कस्मा अहं तेन अवुत्तं वुत्तं”ति वदामि । होतु, कालन्तरेन सयमेव जानिस्सथा”ति आह । थेरोपि पुथुज्जनभावदोसेन द्वेळ्हकचित्तो “एवम्पि सिया”ति सासङ्कहदयो हुत्वा थोकं सिथिलविस्सासो अहोसि । सो बालो पठमं महाथेरं परिभिन्दित्वा इतरम्पि थेनं वुत्तनयेनेव परिभिन्दि । अथ ते उभोपि थेरा दुतियदिवसे अज्जमज्जं अनालपित्वा पत्तचीवरमादाय गामे पिण्डाय चरित्वा पिण्डपातमादाय अत्तनो वसनट्ठानेयेव परिभुज्जित्वा सामीचिमत्तम्पि अकत्वा तं दिवसं तत्थेव वसित्वा विभाताय च रत्तिया अज्जमज्जं अनारोचेत्वाव यथाफासुकट्ठानं अगमंसु ।

पेसुणिकं पन भिक्खुं परिपुण्णमनोरथं गामं पिण्डाय पविट्ठं मनुस्सा दिस्वा आहंसु — “भन्ते, थेरा कुहिं गता”ति? सो आह — “सब्बरत्तिं अज्जमज्जं कलहं कत्वा मया ‘मा कलहं करोथ, समग्गा होथ, कलहो नाम अनत्थावहो आयतिदुक्खुप्पादको अकुसलसंवत्तनिको, पुरिमकापि कलहेन महता हिता परिभट्ठा’तिआदीनि वुच्चमानापि मम वचनं अनादित्वा पक्कन्ता”ति । ततो मनुस्सा “थेरा ताव गच्छन्तु, तुम्हे पन अम्हाकं अनुकम्पाय इधेव अनुक्कण्ठित्वा वसथा”ति याचिंसु । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा तत्थेव वसन्तो कतिपाहेन चिन्तेसि — “मया सीलवन्तो कल्याणधम्मा भिक्खू आवासलोभेन परिभिन्ना, बहुं वत मया पापकम्मं पसुत”न्ति बलवविप्पटिसाराभिभूतो सोकवेगेन गिलानो हुत्वा नचिरेनेव कालं कत्वा अवीचिहि निब्बत्ति ।

इतरे द्वे सहायकत्थेरा जनपदचारिकं चरन्ता अज्जतरस्मिं आवासे समागन्त्वा अज्जमज्जं सम्मोदित्वा तेन भिक्खुना वुत्तं भेदवचनं अज्जमज्जस्स आरोचेत्वा तस्स अभूतभावं जत्वा समग्गा हुत्वा अनुक्कमेन तमेव आवासं पच्चागमिंसु । मनुस्सा द्वे थेरे दिस्वा हट्ठतुट्ठा सज्जातसोमनस्सा हुत्वा चतूहि पच्चयेहि उपट्ठहिंसु । थेरा च तत्थेव वसन्ता

सप्पायआहारलाभेन समाहितचित्ता विपस्सनं वड्ढेत्वा नचिरेनेव अरहत्तं पापुणिसु ।

पेसुणिको भिक्खु एकं बुद्धन्तरं निरये पच्चित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहस्स अविदूरे पूतिमुखपेतो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स कायो सुवण्णवण्णो अहोसि, मुखतो पन पुळवका निक्खमित्वा इतो चितो च मुखं खादन्ति, तस्स दूरम्पि ओकासं फरित्वा दुग्गन्धं वायति । अथायस्मा नारदो गिज्झकूटपब्बता ओरोहन्तो तं दिस्वा —

७. “दिब्बं सुभं धारेसि वण्णधातुं, वेहायसं तिट्ठसि अन्तलिक्खे ।
मुखञ्च ते किमयो पूतिगन्धं, खादन्ति किं कम्ममकासि पुब्बे”ति ॥ —

इमाय गाथाय कतकम्मं पुच्छि । तत्थ दिब्बन्ति दिवि भवं देवत्तभावपरियापन्नं । इध पन दिब्बं वियाति दिब्बं । सुभन्ति सोभनं, सुन्दरभावं वा । वण्णधातुन्ति छविवण्णं । धारेसीति वहसि । वेहायसं तिट्ठसि अन्तलिक्खेति वेहायससज्जिते अन्तलिक्खे तिट्ठसि । केचि पन “विहायसं तिट्ठसि अन्तलिक्खे”ति पाठं वत्वा विहायसं ओभासेन्तो अन्तलिक्खे तिट्ठसीति वचनसेसेन अत्थं वदन्ति । पूतिगन्धन्ति कुणपगन्धं, दुग्गन्धन्ति अत्थो । किं कम्ममकासि पुब्बेति परमदुग्गन्धं ते मुखं किमयो खादन्ति, कायो च सुवण्णवण्णो, कीदिसं नाम कम्मं एवरूपस्स अत्तभावस्स कारणभूतं पुब्बे त्वं अकासीति पुच्छि ।

एवं थरेन सो पेतो अत्तना कतकम्मं पुट्ठो तमत्थं विस्सज्जेन्तो —

८. “समणो अहं पापोतिदुट्ठवाचो, तपस्सिरूपो मुखसा असज्जतो ।
लद्धा च मे तमसा वण्णधातु, मुखञ्च मे पेसुणियेन पूती”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ समणो अहं पापोति अहं लामको समणो पापभिक्खु अहोसिं । अतिदुट्ठवाचोति अतिदुट्ठवचनो, परे अतिक्कमित्वा लङ्घित्वा वत्ता, परेसं गुणपरिधंसकवचनोति अत्थो । “अतिदुक्खवाचो”ति वा पाठो, अतिविय फरुसवचनो मुसावादपेसुज्जादिवचीदुच्चरितनिरतो । तपस्सिरूपोति समणपतिरूपको । मुखसाति मुखेन । लद्धाति पटिलद्धा । च-कारो सम्पिण्डनत्थो । मेति मया । तपसाति ब्रह्मचरियेन । पेसुणियेनाति पिसुणवाचाय । पूतीति पूतिगन्धं ।

एवं सो पेतो अत्तना कतकम्मं आचिक्खित्वा इदानीं थेरस्स ओवादं देन्तो —

९. “तयिदं तथा नारद सामं दिट्ठं,
अनुकम्पका ये कुसला वदेय्युं ।
मा पेसुणं मा च मुसा अभाणि,
यक्खो तुवं होहिसि कामकामी”ति ॥ —

ओसानगाथमाह । तत्थ तयिदन्ति तं इदं मम रूपं । अनुकम्पका ये कुसला वदेय्युन्ति ये अनुकम्पनसीला कारुणिका परहितपटिपत्तियं कुसला निपुणा बुद्धादयो यं वदेय्युं, तदेव वदामीति अधिप्पायो । इदानीं तं ओवादं दस्सेन्तो “मा पेसुणं मा च मुसा अभाणि, यक्खो तुवं होहिसि कामकामी”ति आह । तस्सत्थो — पेसुणं पिसुणवचनं मुसा च मा अभाणि मा कथेहि । यदि हि त्वं मुसावादं पिसुणवाचञ्च पहाय वाचाय सज्जतो भवेय्यासि, यक्खो वा देवो वा देवज्जतरो वा त्वं भविस्ससि, कामं कामितब्बं उळारं दिब्बसम्पत्तिं पटिलभित्वा तत्थ कामनसीलो यथासुखं इन्द्रियानं परिचरणेन

अभिरमणसीलोति ।

तं सुत्वा थेरो ततो राजगहं गन्त्वा पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो सत्थु तमत्थं आरोचेसि । सत्था तं अटुप्पत्तिं कत्वा धम्मं देसेसि । सा देसना सम्पत्तपरिसाय सात्थिका अहोसीति ।

पूतिमुखपेतवत्थुवण्णना निड्डिता ।

४. पिट्ठधीतलिकपेतवत्थुवण्णना

यं किञ्चारम्मणं कत्वाति इदं सत्था सावत्थियं जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकस्स गहपतिनो दानं आरब्भ कथेसि । अनाथपिण्डिकस्स किर गहपतिनो धीतु धीताय दारिकाय धाति पिट्ठधीतलिकं अदासि “अयं ते धीता, इमं गहेत्वा कीळस्सू”ति । सा तत्थ धीतुसज्जं उप्पादेसि । अथस्सा एकदिवसं तं गहेत्वा कीळन्तिया पमादेन पतित्वा भिज्जि । ततो दारिका “मम धीता मता”ति परोदि । तं रोदन्तिं कोचिपि गेहजनो सज्जापेतुं नासक्खि । तस्मिञ्च समये सत्था अनाथपिण्डिकस्स गहपतिनो गेहे पज्जत्ते आसने निसिन्नो होति, महासेट्ठि च भगवतो समीपे निसिन्नो अहोसि । धाति तं दारिकं गहेत्वा सेट्ठिस्स सन्तिकं अगमासि । सेट्ठि तं दिस्वा “किस्सायं दारिका रोदती”ति आह । धाति तं पवत्तिं सेट्ठिस्स आरोचेसि । सेट्ठि तं दारिकं अङ्गे निसीदापेत्वा “तव धीतुदानं दस्सामी”ति सज्जापेत्वा सत्थु आरोचेसि — “भन्ते, मम नत्तुधीतरं पिट्ठधीतलिकं उद्दिस्स दानं दातुकामो, तं मे पज्जहि भिक्खुसतेहि सद्धिं स्वातनाय अधिवासेथा”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ भगवा दुतियदिवसे पज्जहि भिक्खुसतेहि सद्धिं सेट्ठिस्स घरं गन्त्वा भत्तकिच्चं कत्वा अनुमोदनं करोन्तो —

१०. “यं किञ्चारम्मणं कत्वा, दज्जा दानं अमच्छरी ।

पुब्बपेते च आरब्भ, अथ वा वत्थुदेवता ॥

११. “चत्तारो च महाराजे, लोकपाले यसस्सिने ।

कुवेरं धतरट्ठञ्च, विरूपक्खं विरूळ्हकं ।

ते चेव पूजिता होन्ति, दायका च अनिप्फला ॥

१२. “न हि रुण्णं वा सोको वा, या चज्जा परिदेवना ।

न तं पेतस्स अत्थाय, एवं तिड्ढन्ति जातयो ॥

१३. “अयञ्च खो दक्खिणा दिन्ना, सङ्गम्हि सुप्पतिड्डिता ।

दीघरत्तं हितायस्स, ठानसो उपकप्पती”ति ॥ — इमा गाथा अभासि ।

१०. तत्थ यं किञ्चारम्मणं कत्वाति मङ्गलादीसु अज्जतरं यं किञ्चि आरब्भ उद्दिस्स । दज्जाति ददेय्य ।

अमच्छरीति अत्तनो सम्पत्तिया परेहि साधारणभावासहनलक्खणस्स मच्छेरस्स अभावतो अमच्छरी, परिच्चागसीलो

मच्छरियलोभादिचित्तमलं दूरतो कत्वा दानं ददेय्याति अधिप्पायो । पुब्बपेते च आरब्भाति पुब्बकेपि पेटे उद्दिस्स ।

वत्थुदेवताति घरवत्थुआदीसु अधिवत्था देवता आरब्भाति योजना । अथ वाति इमिना अज्जेपि देवमनुस्सादिके ये केचि

आरम्भ दानं ददेय्याति दस्सेति ।

११. तत्थ देवेसु ताव एकच्चे पाकटे देवे दस्सेन्तो “**चत्तारो च महाराजे**”ति वत्वा पुन ते नामतो गणहन्तो “**कुवेर**”न्तिआदिमाह । तत्थ **कुवेर**न्ति वेस्सवणं । **धतरट्ठ**न्तिआदीनि सेसानं तिण्णं लोकपालानं नामानि । **ते चेव पूजिता होन्ती**ति ते च महाराजानो पुब्बपेतवत्थुदेवतायो च उद्दिसनकिरियाय पटिमानिका होन्ति । **दायका च अनिप्फला**ति ये दानं देन्ति, ते दायका च परेसं उद्दिसनमत्तेन न निप्फला, अत्तनो दानफलस्स भागिनो एव होन्ति ।

१२. इदानि “ये अत्तनो जातीनं मरणेन रोदन्ति परिदेवन्ति सोचन्ति, तेसं तं निरत्थकं, अत्तपरितापनमत्तमेवा”ति दस्सेतुं “**न हि रुण्णं वा**”ति गाथमाह । तत्थ **रुण्ण**न्ति रुदितं अस्सुमोचनं न हि कातब्बन्ति वचनसेसो । **सोको**ति सोचनं चित्तसन्तापो, अन्तोनिज्झानन्ति अत्थो । **या चज्जा परिदेवना**ति या च रुण्णसोकतो अज्जा परिदेवना, “**कहं एकपुत्तका**”तिआदिवाचाविप्पलापो, सोपि न कातब्बोति अत्थो । सब्बत्थ वा-सद्दो विकप्पनत्थो । **न तं पेतस्स अत्थाया**ति यस्मा रुण्णं वा सोको वा परिदेवना वाति सब्बम्पि तं पेतस्स कालकतस्स अत्थाय उपकाराय न होति, तस्मा न हि तं कातब्बं, तथापि एवं तिट्ठन्ति जातयो अविद्दसुनोति अधिप्पायो ।

१३. एवं रुण्णादीनं निरत्थकभावं दस्सेत्वा इदानि या पुब्बपेतादिके आरम्भ दायकेन सङ्गस्स दक्खिणा दिन्ना, तस्सा सात्थकभावं दस्सेन्तो “**अयञ्च खो दक्खिणा**”ति गाथमाह । तत्थ **अय**न्ति दायकेन तं दिन्नं दानं पच्चक्खतो दस्सेन्तो वदति । च-सद्दो ब्यतिरेकत्थो, तेन यथा रुण्णादि पेतस्स न कस्सचि अत्थाय होति, न एवमयं, अयं पन दक्खिणा दीघरत्तं हितायस्स होतीति वक्खमानमेव विसेसं जोतेति । **खो**ति अवधारणे । **दक्खिणा**ति दानं । **सङ्गम्हि सुप्पतिट्ठिता**ति अनुत्तरे पुज्जक्खेत्ते सङ्गे सुट्ठु पतिट्ठिता । **दीघरत्तं हितायस्सा**ति अस्स पेतस्स चिरकालं हिताय अत्थाय । **ठानसो उपकप्पती**ति तद्दुण्णज्जेव निप्फज्जति, न कालन्तरेति अत्थो । अयञ्हि तत्थ धम्मता — यं पेटे उद्दिस्स दाने दिन्ने पेटा चे अनुमोदन्ति, तावदेव तस्स फलेन पेटा परिमुच्चन्तीति ।

एवं भगवा धम्मं देसेत्वा महाजनं पेटे उद्दिस्स दानाभिरतमानसं कत्वा उट्ठायासना पक्कामि । पुनदिवसे सेट्ठिभरिया अवसेसा च जातका सेट्ठि अनुवत्तन्ता एवं तेमासमत्तं महादानं पवत्तेसुं । अथ राजा पसेनदि कोसलो भगवन्तं उपसङ्गमित्वा “**कस्मा, भन्ते, भिक्खू मासमत्तं मम घरं नागमिंसू**”ति पुच्छि । सत्थारा तस्मिं कारणे कथिते राजापि सेट्ठि अनुवत्तन्तो बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्गस्स महादानं पवत्तेसि, तं दिस्वा नागरा राजानं अनुवत्तन्ता मासमत्तं महादानं पवत्तेसुं । एवं मासद्वयं पिट्ठधीतलिकमूलकं महादानं पवत्तेसुन्ति ।

पिट्ठधीतलिकपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

५. तिरोकुट्टपेतवत्थुवण्णना

तिरोकुट्टेसु तिट्ठन्तीति इदं सत्था राजगहे विहरन्तो सम्बहुले पेटे आरम्भ कथेसि ।

तत्रायं वित्थारकथा — इतो द्वानवुतिकप्पे कासि नाम नगरं अहोसि । तत्थ जयसेनो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स सिरिमा नाम देवी । तस्सा कुच्छियं फुस्सो नाम बोधिसत्तो निब्बत्तित्वा अनुपुब्बेन सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झि । जयसेनो राजा “**मम पुत्तो महाभिनिक्खमनं निक्खमित्वा बुद्धो जातो, मय्हमेव बुद्धो, मय्हं धम्मो, मय्हं सङ्गो**”ति ममत्तं उप्पादेत्वा सब्बकालं सयमेव उपट्ठहति, न अज्जेसं ओकासं देति ।

भगवतो कनिष्ठभारो वेमातिका तयो भारो चिन्तेसुं — “बुद्धा नाम सब्बलोक हितत्थाय उप्पज्जन्ति, न एकस्सेव अत्थाय । अम्हाकञ्च पिता अज्जेसं ओकासं न देति । कथं नु खो मयं लभेय्याम भगवन्तं उपट्ठातुं भिक्खुसङ्घञ्चा”ति? तेसं एतदहोसि — “हन्द मयं किञ्चि उपायं करोमा”ति । ते पच्चन्तं कुपितं विय कारापेसुं । ततो राजा “पच्चन्तो कुपितो”ति सुत्वा तयोपि पुत्ते पच्चन्तं वूपसमेतुं पेसेसि । ते गन्त्वा वूपसमेत्वा आगता । राजा तुट्ठो वरं अदासि “यं इच्छथ, तं गण्हाथा”ति । ते “मयं भगवन्तं उपट्ठातुं इच्छामा”ति आहंसु । राजा “एतं ठपेत्वा अज्जं गण्हाथा”ति आह । ते “मयं अज्जेन अनत्थिका”ति आहंसु । तेन हि परिच्छेदं कत्वा गण्हाथाति । ते सत्त वस्सानि याचिसु । राजा न अदासि । एवं “छ, पच्च, चत्तारि, तीणि, द्वे, एकं, सत्त मासे, छ, पच्च, चत्तारो”ति वत्वा याव तेमासं याचिसु । तदा राजा “गण्हाथा”ति अदासि ।

ते भगवन्तं उपसङ्कमित्वा आहंसु — “इच्छाम मयं, भन्ते, भगवन्तं तेमासं उपट्ठातुं, अधिवासेतु नो, भन्ते, भगवा इमं तेमासं वस्सावास”न्ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । ते तयो अत्तनो जनपदे नियुत्तकपुरिसस्स लेखं पेसेसुं “इमं तेमासं अम्हेहि भगवा उपट्ठातब्बो, विहारं आदिं कत्वा सब्बं भगवतो उपट्ठानसम्भारं सम्पादेही”ति । सो सब्बं सम्पादेत्वा पटिपेसेसि । ते कासायवत्थनिवत्था हुत्वा पुरिससहस्सेहि वेय्यावच्चकरेहि भगवन्तं भिक्खुसङ्घञ्च सक्कच्चं उपट्ठहमाना जनपदं नेत्वा विहारं निव्यातेत्वा वस्सं वसापेसुं ।

तेसं भण्डागारिको एको गहपतिपुत्तो सपजापतिको सद्धो अहोसि पसन्नो । सो बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दानवत्तं सक्कच्चं अदासि । जनपदे नियुत्तकपुरिसो तं गहेत्वा जानपदेहि एकादसमत्तेहि पुरिससहस्सेहि सद्धिं सक्कच्चमेव दानं पवत्तापेसि । तत्थ केचि जानपदा पटिहतचित्ता अहेसुं । ते दानस्स अन्तरायं कत्वा देय्यधम्मं अत्तना खादिसु, भत्तसालञ्च अग्गिना दहिसु । पवारिता राजपुत्ता भगवतो सक्कारं कत्वा भगवन्तं पुरक्खत्वा पितु सन्तिकमेव पच्चागमिसु । तत्थ गन्त्वा भगवा परिनिब्बायि । राजपुत्ता च जनपदे नियुत्तकपुरिसो च भण्डागारिको च अनुपुब्बेन कालं कत्वा सद्धिं परिसाय सगगे उप्पज्जिसु, पटिहतचित्ता जना निरये उप्पज्जिसु । एवं तेसं उभयेसं जनानं सगगतो सगगं निरयतो निरयं उपपज्जन्तानं दानवुत्तिकप्पा वीतिवत्ता ।

अथ इमस्मिं भद्दकप्पे कस्सपस्स भगवतो काले ते पटिहतचित्ता जना पेतेसु उप्पन्ना । तदा मनुस्सा अत्तनो अत्तनो जातकानं पेतानं अत्थाय दानं दत्वा उद्दिसन्ति “इदं नो जातीनं होतू”ति, ते सम्पत्तिं लभन्ति । अथ इमेपि पेटा तं दिस्वा कस्सपं सम्मासम्बुद्धं उपसङ्कमित्वा पुच्छिसु — “किं नु खो, भन्ते, मयम्पि एवरूपं सम्पत्तिं लभेय्यामा”ति? भगवा आह — “इदानि न लभथ, अनागते पन गोतमो नाम सम्मासम्बुद्धो भविस्सति, तस्स भगवतो काले बिम्बिसारो नाम राजा भविस्सति, सो तुम्हाकं इतो दानवुत्तिकप्पे जाति अहोसि, सो बुद्धस्स दानं दत्वा तुम्हाकं उद्दिसिस्सति, तदा लभिस्सथा”ति । एवं वुत्ते किर तेसं पेतानं तं वचनं “स्वे लभिस्सथा”ति वुत्तं विय अहोसि ।

ततो एकस्मिं बुद्धन्तरे वीतिवत्ते अम्हाकं भगवा उप्पज्जि । तेपि तयो राजपुत्ता पुरिससहस्सेन सद्धिं देवलोकतो चवित्वा मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले उप्पज्जित्वा अनुपुब्बेन तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा गयासीसे तयो जटिला अहेसुं, जनपदे नियुत्तकपुरिसो राजा बिम्बिसारो अहोसि, भण्डागारिको गहपतिपुत्तो विसाखो नाम सेट्ठि अहोसि, तस्स पजापति धम्मदिन्ना नाम सेट्ठिधीता अहोसि, अवसेसा पन परिसा रज्जो एव परिवारा हुत्वा निव्वत्तिसु ।

अम्हाकम्पि भगवा लोके उप्पज्जित्वा सत्तसत्ताहं अतिक्कमित्वा अनुपुब्बेन बाराणसि आगम्म धम्मचक्कं पवत्तेत्वा पच्चवगिये आदिं कत्वा याव सहस्सपरिवारे तयो जटिले विनेत्वा राजगहं अगमासि । तत्थ च तदहुपसङ्कमन्तयेव राजानं बिम्बिसारं सोतापत्तिफले पटिट्ठापेसि सद्धिं एकादसनहुतेहि अङ्गमगधवासीहि ब्राह्मणगहपतिकेहि । अथ रज्जा स्वातनाय

भत्तेन निमन्तितो अधिवासेत्वा दुतियदिवसे माणवकवण्णेन सक्केन देवानमिन्देन पुरतो गच्छन्तेन —

“दन्तो दन्तेहि सह पुराणजटिलेहि, विप्पमुत्तो विप्पमुत्तेहि ।

सिङ्गीनिक्खसवण्णो, राजगहं पाविसि भगवा”ति ॥ (महाव० ५८) —

एवमादीहि गाथाहि अभित्थवियमानो राजगहं पविसित्वा रज्जो निवेसने महादानं सम्पटिच्छि । ते पन पेता “इदानी राजा दानं अम्हाकं उद्दिसिस्सति, इदानी उद्दिसिस्सती”ति आसाय सम्परिवारेत्वा अट्ठंसु ।

राजा दानं दत्वा “कत्थ नु खो भगवा विहरेय्या”ति भगवतो विहारट्टानमेव चिन्तेसि, न तं दानं कस्सचि उद्दिसि । तथा तं दानं अलभन्ता पेता छिन्नासा हुत्वा रत्तियं रज्जो निवेसने अतिविय भिसनकं विस्सरमकंसु । राजा भयसन्ताससंवेगं आपज्जित्वा विभाताय रत्तिया भगवतो आरोचेहि — “एवरूपं सदं अस्सोसिं, किं नु खो मे, भन्ते, भविस्सती”ति? भगवा “मा भायि, महाराज, न ते किञ्चि पापकं भविस्सति, अपिच खो सन्ति ते पुराणजातका पेतेसु उप्पन्ना । ते एकं बुद्धन्तरं तमेव पच्चासीसन्ता ‘बुद्धस्स दानं दत्वा अम्हाकं उद्दिसिस्सती’ति विचरन्ता तथा हिय्यो दानं दत्वा न उद्दिसितत्ता छिन्नासा हुत्वा तथारूपं विस्सरमकंसू”ति आह । “किं इदानीपि, भन्ते, दिन्ने ते लभेय्यु”न्ति? “आम, महाराजा”ति । “तेन हि, भन्ते, अधिवासेतु मे भगवा अज्जतनाय दानं, तेसं उद्दिसिस्सामी”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

राजा निवेसनं गन्त्वा महादानं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि । भगवा राजन्तेपुरं गन्त्वा पज्जत्ते आसने निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । ते पेता “अपि नाम अज्ज लभेय्यामा”ति गन्त्वा तिरोकुट्टादीसु अट्ठंसु । भगवा तथा अकासि, यथा ते सब्बेव रज्जो आपाथं गता अहेसुं । राजा दक्खिणोदकं देन्तो “इदं मे जातीनं होतू”ति उद्दिसि । तावदेव पेतानं कमलकुवलयसञ्छन्ना पोक्खरणियो निब्बत्तिसु । ते तत्थ न्हत्वा च पिवित्वा च पटिप्पस्सद्धदरथकिलमथपिपासा सुवण्णवण्णा अहेसुं । राजा यागुखज्जभोज्जानि दत्वा उद्दिसि । तेसं तद्ध्वणज्जेव दिब्बयागुखज्जभोज्जानि निब्बत्तिसु । ते तानि परिभुज्जित्वा पीणिन्द्रिया अहेसुं । अथ वत्थसेनासनानि दत्वा उद्दिसि । तेसं दिब्बवत्थपासादपच्चत्थरणसेय्यादिअलङ्कारविधयो निब्बत्तिसु । सा च तेसं सम्पत्ति सब्बापि यथा रज्जो पाकटा होति, तथा भगवा अधिट्ठासि । राजा तं दिस्वा अतिविय अत्तमनो अहोसि । ततो भगवा भुत्तावी पवारितो रज्जो बिम्बिसारस्स अनुमोदनत्थं तिरोकुट्टपेतवत्थुं अभासि —

१४. “तिरोकुट्टेसु तिट्ठन्ति, सन्धिसिङ्घाटकेसु च ।

द्वारबाहासु तिट्ठन्ति, आगन्त्वान सकं घरं ॥

१५. “पहूते अन्नपानम्हि, खज्जभोज्जे उपट्ठिते ।

न तेसं कोचि सरति, सत्तानं कम्मपच्चया ॥

१६. “एवं ददन्ति जातीनं, ये होन्ति अनुकम्पका ।

सुचिं पणीतं कालेन, कप्पियं पानभोजनं ॥

१७. “इदं वो जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो ।

ते च तत्थ समागन्त्वा, जातिपेता समागता ।

पहूते अन्नपानम्हि, सक्कच्चं अनुमोदरे ॥

१८. “चिरं जीवन्तु नो जाती, येसं हेतु लभामसे ।
अम्हाकञ्च कता पूजा, दायका च अनिप्फला ॥

१९. “न हि तत्थ कसि अत्थि, गोरक्खेत्थ न विज्जति ।
वणिज्जा तादिसी नत्थि, हिरज्जेन कयाकयं ।
इतो दिन्नेन यापेन्ति, पेता कालगता तहिं ॥

२०. “उन्नमे उदकं वुट्ठं, यथा निन्नं पवत्तति ।
एवमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति ॥

२१. “यथा वारिवहा पूरा, परिपूरेन्ति सागरं ।
एवमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति ॥

२२. “अदासि मे अकासि मे, जातिमिच्छा सखा च मे ।
पेतानं दक्खिणं दज्जा, पुब्बे कतमनुस्सरं ॥

२३. “न हि रुण्णं वा सोको वा, या चज्जा परिदेवना ।
न तं पेतानमत्थाय, एवं तिट्ठन्ति जातयो ॥

२४. “अयञ्च खो दक्खिणा दिन्ना, सङ्गम्हि सुप्पतिट्ठिता ।
दीघरत्तं हितायस्स, ठानसो उपकप्पति ॥

२५. “सो जातिधम्मो च अयं निदस्सितो, पेतान पूजा च कता उळारा ।
बलञ्च भिक्खूनमनुप्पदिन्नं, तुम्हेहि पुज्जं पहुतं अनप्पक”न्ति ॥

१४. तत्थ तिरोकुट्टेसूति कुट्टानं परभागेसु । तिट्ठन्तीति निसज्जादिपटिक्खेपतो ठानकप्पनवचनमेतं, गेहपाकारकुट्टानं द्वारतो बहि एव तिट्ठन्तीति अत्थो । सन्धिसिङ्घाटकेसु चाति सन्धीसु च सिङ्घाटकेसु च । सन्धीति चतुक्कोणरच्छा, घरसन्धिभिन्निसन्धिआलोकसन्धियोपि वुच्चन्ति । सिङ्घाटकाति तिकोणरच्छा । द्वारबाहासु तिट्ठन्तीति नगरद्वारघरद्वारानं बाहा निस्साय तिट्ठन्ति । आगन्त्वान सकं घरन्ति सकघरं नाम पुब्बजातिघरम्पि अत्तना सामिभावेन अज्झावुत्थघरम्पि, तदुभयम्पि ते यस्मा सकघरसज्जाय आगच्छन्ति, तस्मा “आगन्त्वान सकं घर”न्ति आह ।

१५. एवं भगवा पुब्बे अनज्झावुत्थपुब्बम्पि पुब्बजातिघरत्ता बिम्बिसारनिवेसनं सकघरसज्जाय आगन्त्वा तिरोकुट्टादीसु ठिते इस्सामच्छरियफलं अनुभवन्ते अतिविय दुद्दसिकविरूपभयानकदस्सने बहू पेटे रज्जो दस्सेन्तो “तिरोकुट्टेसु तिट्ठन्ती”ति गाथं वत्वा पुन तेहि कतस्स कम्मस्स दारुणभावं दस्सेन्तो “पहूते अन्नपानम्ही”ति दुतियगाथमाह ।

तत्थ **पहूते**ति अनप्पके बहुम्हि, यावदत्थेति अत्थो । ब-कारस्स हि प-कारो लब्धति “पहु सन्तो न भरती”ति आदीसु (सु० नि० १८) विय । केचि पन “बहुके”ति पठन्ति, सो पन पमादपाठो । **अन्नपानम्ही**ति अन्ने च पाने च । **खज्जभोज्जे**ति खज्जे च भोज्जे च । एतेन असितपीतखायितसायितवसेन चतुब्बिधम्मि आहारं दस्सेति । **उपट्टिते**ति उपगम्म ठिते सज्जिते, पटियत्तेति अत्थो । **न तेसं कोचि सरति सत्तानन्ति** तेसं पेत्तिविसये उप्पन्नानं सत्तानं कोचि माता वा पिता वा पुत्तो वा नत्ता वा न सरति । किं कारणा? **कम्मपच्चया**ति, अत्तना कतस्स अदानदानपटिसेधनादिभेदस्स कदरियकम्मस्स कारणभावतो । तज्झि कम्मं तेसं जातीनं सरितुं न देति ।

१६. एवं भगवा अनप्पकेपि अन्नपानादिम्हि विज्जमाने जातीनं पच्चासीसन्तानं पेतानं कम्मफलेन जातकानं अनुस्सरणमत्तस्सापि अभावं दस्सेत्वा इदानीं पेत्तिविसयुपपन्ने जातके उद्दिस्स रज्जा दिन्नदानं पसंसन्तो “**एवं ददन्ति जातीनं**”न्ति ततियगाथमाह ।

तत्थ **एवन्ति** उपमावचनं । तस्स द्विधा सम्बन्धो — तेसं सत्तानं कम्मपच्चया असरन्तेसुपि केसुचि केचि ददन्ति जातीनं, ये एवं अनुकम्पका होन्तीति च, महाराज, यथा तथा दिन्नं, एवं सुचिं पणीतं कालेन कप्पियं पानभोजनं ददन्ति जातीनं, ये होन्ति अनुकम्पकाति च । तत्थ **ददन्ती**ति देन्ति उद्दिस्सन्ति निर्यातेन्ति । **जातीनन्ति** मातितो च पितितो च सम्बन्धानं । **येति** ये केचि पुत्तादयो । **होन्तीति** भवन्ति । **अनुकम्पकाति** अत्थकामा हितेसिनो । **सुचिन्ति** सुद्धं मनोहरं धम्मिकञ्च । **पणीतन्ति** उळारं । **कालेनाति** दक्खिण्येय्यानं परिभोगयोगकालेन, जातिपेतानं वा तिरोकुट्टादीसु आगन्त्वा ठितकालेन । **कप्पियन्ति** अनुच्छविकं पतिरूपं अरियानं परिभोगारहं । **पानभोजनन्ति** पानञ्च भोजनञ्च, तदुपदेसेन चेत्य सम्बं देय्यधम्मं वदति ।

१७. इदानीं येन पकारेण तेसं पेतानं दिन्नं नाम होति, तं दस्सेन्तो “**इदं वो जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो**”ति चतुत्थगाथाय पुब्बङ्गं आह । तं ततियगाथाय पुब्बङ्गेन सम्बन्धितब्बं —

“एवं ददन्ति जातीनं, ये होन्ति अनुकम्पका ।
इदं वो जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो”ति ॥

तेन “इदं वो जातीनं होतूति एवं पकारेण ददन्ति, नो अज्जथा”ति आकारत्थेन एवंसद्देन दातब्बाकारनिदस्सनं कतं होति ।

तत्थ **इदन्ति** देय्यधम्मनिदस्सनं । **वोति** निपातमत्तं “येहि वो अरिया”ति आदीसु (म० नि० १.३६) विय । **जातीनं होतूति** पेत्तिविसये उप्पन्नानं जातकानं होतु । “नो जातीनं”न्ति च पठन्ति, अम्हाकं जातीनन्ति अत्थो । **सुखिता होन्तु जातयो**ति ते पेत्तिविसयूपपन्ना जातयो इदं फलं पच्चनुभवन्ता सुखिता सुखप्पत्ता होन्तु ।

यस्मा “इदं वो जातीनं होतू”ति वुत्तेपि अज्जेन कतकम्मं न अज्जस्स फलदं होति, केवलं पन तथा उद्दिस्स दीयमानं तं वत्थु जातिपेतानं कुसलकम्मस्स पच्चयो होति, तस्मा यथा तेसं तस्मिं वत्थुस्मिं तस्मिंयेव खणे फलनिब्बत्तकं कुसलकम्मं होति, तं दस्सेन्तो “**ते च तत्थो**”ति आदिमाह ।

तत्थ **तेति** जातिपेता । **तत्थाति** यत्थ दानं दीयति, तत्थ । **समागन्त्वाति** “इमे नो जातयो अम्हाकं अत्थाय दानं

उद्दिसन्ती'ति अनुमोदनत्थं तत्थ समागता हुत्वा । पट्टते अन्नपानम्हीति अत्तनो उद्दिसस् दीयमाने तस्मिं वत्थुस्मिं । सक्कच्चं अनुमोदरेति कम्मफलं अभिसद्वहन्ता चित्तीकारं अविजहन्ता अविक्खित्तचित्ता हुत्वा “इदं नो दानं हिताय सुखाय होतू”ति मोदन्ति अनुमोदन्ति पीतिसोमनस्सजाता होन्ति ।

१८. चिरं जीवन्तूति चिरं जीविनो दीघायुका होन्तु । नो जातीति अम्हाकं जातका । येसं हेतूति येसं कारणा ये निस्साय । लभामसेति ईदिसं सम्पत्तिं पटिलभाम । इदञ्चि उद्दिसनेन लद्धसम्पत्तिं अनुभवन्तानं पेतानं अत्तनो जातीनं थोमनाकारदस्सनं । पेतानञ्चि अत्तनो अनुमोदनेन, दायकानं उद्दिसनेन, उक्खिण्येय्यसम्पत्तिया चाति तीहि अङ्गेहि दक्खिणा तङ्खणञ्जेव फलनिब्बत्तिका होति । तत्थ दायका विससेहेतु । तेनाह “येसं हेतु लभामसे”ति । अम्हाकञ्च कता पूजाति “इदं वो जातीनं होतू”ति एवं उद्दिसन्तेहि दायकेहि अम्हाकञ्च पूजा कता, ते दायका च अनिप्फला यस्मिं सन्ताने परिच्चागमयं कम्मं निब्बत्तं तस्स तत्थेव फलदानतो ।

एत्थाह — “किं पन पेत्तिविसयूपपन्ना एव जाती हेतुसम्पत्तियो लभन्ति, उदाहु अञ्जेपी”ति? न चेत्थ अम्हेहि वत्तब्बं, अत्थि भगवता एवं ब्याकतत्ता । वुत्तहेतं —

“मयमस्सु, भो गोतम, ब्राह्मणा नाम दानानि देम, पुञ्जानि करोम ‘इदं दानं पेतानं जातिसालोहितानं उपकप्पतु, इदं दानं पेता जातिसालोहिता परिभुञ्जन्तू’ति । कच्चि तं, भो गोतम, दानं पेतानं जातिसालोहितानं उपकप्पति, कच्चि ते पेता जातिसालोहिता तं दानं परिभुञ्जन्तीति? ठाने खो, ब्राह्मण, उपकप्पति, नो अट्ठानेति ।

“कतमं पन, भो गोतम, ठानं, कतमं अट्ठानन्ति? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पाणातिपाती होति...पे०... मिच्छादिट्ठिको होति, सो कायस्स भेदा परं मरणा निरयं उपपज्जति । यो नेरयिकानं सत्तानं आहारो, तेन सो तत्थ यापेति, तेन सो तत्थ तिट्ठति । इदं खो, ब्राह्मण, अट्ठानं, यत्थ ठितस्स तं दानं न उपकप्पति ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पाणातिपाती होति...पे०... मिच्छादिट्ठिको होति, सो कायस्स भेदा परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपज्जति । यो तिरच्छानयोनिकानं सत्तानं आहारो, तेन सो तत्थ यापेति, तेन सो तत्थ तिट्ठति । इदम्पि खो, ब्राह्मण, अट्ठानं, यत्थ ठितस्स तं दानं न उपकप्पति ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... सम्मादिट्ठिको होति, सो कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सानं सहब्यतं उपपज्जति...पे०... देवानं सहब्यतं उपपज्जति । यो देवानं आहारो, तेन सो तत्थ यापेति, तेन सो तत्थ तिट्ठति । इदम्पि खो, ब्राह्मण, अट्ठानं, यत्थ ठितस्स तं दानं न उपकप्पति ।

“इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पाणातिपाती होति...पे०... मिच्छादिट्ठिको होति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं उपपज्जति । यो पेत्तिविसयिकानं सत्तानं आहारो, तेन सो तत्थ यापेति, तेन सो तत्थ तिट्ठति । यं वा पनस्स इतो अनुपवेच्छेन्ति मित्तामच्चा वा जातिसालोहिता वा, तेन सो तत्थ यापेति, तेन सो तत्थ तिट्ठति । इदं खो, ब्राह्मण, ठानं, यत्थ ठितस्स तं दानं उपकप्पती”ति ।

“सचे पन, भो गोतम, सो पेतो जातिसालोहितो तं ठानं अनुपपन्नो होति, को तं दानं परिभुञ्जती”ति? “अञ्जेपिस्स, ब्राह्मण, पेता जातिसालोहिता तं ठानं उपपन्ना होन्ति, ते तं दानं परिभुञ्जन्ती”ति ।

“सचे पन, भो गोतम, सो चेव पेतो जातिसालोहितो तं ठानं अनुपपन्नो होति, अज्जेपिस्स पेता जातिसालोहिता तं ठानं अनुपपन्ना होन्ति, को तं दानं परिभुज्जती”ति? “अट्ठानं खो एतं, ब्राह्मण, अनवकासो, यं तं ठानं विवित्तं अस्स इमिना दीघेन अद्धुना यदिदं पेतोहि जातिसालोहितोहि, अपिच, ब्राह्मण, दायकोपि अनिप्फलो”ति (अ० नि० १०.१७७)।

१९. इदानीं पेट्तिविसयूपपन्नानं तत्थ अज्जस्स कसिगोरक्खादिनो सम्पत्तिपटिलाभकारणस्स अभावं इतो दिन्नेन यापनञ्च दस्सेतुं “न ही”तिआदि वुत्तं।

तत्थ न हि तत्थ कसि अत्थीति तस्मिं पेट्तिविसये कसि न हि अत्थि, यं निस्साय पेता सुखेन जीवेय्युं। गोरक्खेत्थ न विज्जतीति एत्थ पेट्तिविसये न केवलं कसियेव नत्थि, अथ खो गोरक्खापि न विज्जति, यं निस्साय ते सुखेन जीवेय्युं। वणिज्जा तादिसी नत्थीति वणिज्जापि तादिसी नत्थि, या तेसं सम्पत्तिपटिलाभहेतु भवेय्य। हिरज्जेन कयाकयन्ति हिरज्जेन कयविककयम्पि तत्थ तादिसं नत्थि, यं तेसं सम्पत्तिपटिलाभहेतु भवेय्य। इते दिन्नेन यापेन्ति, पेता कालगता तहिनति केवलं पन इतो जातीहि वा मित्तामच्चोहि वा दिन्नेन यापेन्ति, अत्तभावं पवत्तेन्ति। पेताति पेट्तिविसयूपपन्ना सत्ता। कालगताति अत्तनो मरणकालेन गता। “कालकता”ति वा पाठो, कतकाला कतमरणा मरणं सम्पत्ता। तहिनति तस्मिं पेट्तिविसये।

२०-२१. इदानीं यथावुत्तमत्थं उपमाहि पकासेतुं “उन्नमे उदकं वुट्ठ”न्ति गाथाद्वयमाह। तस्सत्थो — यथा उन्नमे थले उन्नतप्पदेसे मेघोहि अभिवुट्ठं उदकं यथा निन्नं पवत्तति, यो भूमिभागो निन्नो ओणतो, तं उपगच्छति; एवमेव इतो दिन्नं दानं पेतानं उपकप्पति, फलुप्पत्तिया विनियुज्जति। निन्नमिव हि उदकप्पवत्तिया ठानं पेतलोको दानूपकप्पनाय। यथाह — “इदं खो, ब्राह्मण, ठानं, यत्थ ठितस्स तं दानं उपकप्पती”ति (अ० नि० १०.१७७)। यथा च कन्दरपदरसाखपसाखकुसोब्भमहासोब्भे हि ओगलितेन उदकेन वारिवहा महानज्जो पूरा हुत्वा सागरं परिपूरेन्ति, एवं इतो दिन्नदानं पुब्बे वुत्तनयेन पेतानं उपकप्पतीति।

२२. यस्मा पेता “इतो किञ्चि लभामा”ति आसाभिभूता जातिघरं आगन्त्वापि “इदं नाम नो देथा”ति याचितुं न सक्कोन्ति, तस्मा तेसं इमानि अनुस्सरणवत्थूनि अनुस्सरन्तो कुलपुत्तो दक्खिणं दज्जाति दस्सेन्तो “अदासि मे”ति गाथमाह।

तस्सत्थो — इदं नाम मे धनं वा धज्जं वा अदासि, इदं नाम मे किच्चं अत्तनायेव योगं आपज्जन्तो अकासि, “असुको मे मातितो वा पितितो वा सम्बन्धत्ता जाति, सिनेहवसेन ताणसमत्थताय मित्तो, असुको मे सहपंसुकीळकसहायो सखा”ति च एतं सब्बमनुस्सरन्तो पेतानं दक्खिणं दज्जा दानं निर्यातेय्य। “दक्खिणा दज्जा”ति वा पाठो, पेतानं दक्खिणा दातब्बा, तेन “अदासि मे”तिआदिना नयेन पुब्बे कतमनुस्सरं अनुस्सरताति वुत्तं होति। करणत्थे हि इदं पच्चत्तवचनं।

२३-२४. ये पन सत्ता जातिमरणेन रुण्णसोकादिपरा एव हुत्वा तिट्ठन्ति, न तेसं अत्थाय किञ्चि देन्ति, तेसं तं रुण्णसोकादि केवलं अत्तपरितापनमत्तमेव होति, तं न पेतानं कञ्चि अत्थं साधेतीति दस्सेन्तो “न हि रुण्णं वा”ति गाथं वत्वा पुन मगधराजेन दिन्नदक्खिणाय सात्थकभावं दस्सेतुं “अयञ्च खो”ति गाथमाह। तेसं अत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव।

२५. इदानीं यस्मा इमं दक्खिणं देन्तेन रज्जा जातीनं जातीहि कत्तब्बकिच्चकरणेन जातिधम्मो निदस्सितो, बहुजनस्स

पाकटो कतो, निदस्सनं पाकटं कतं “तुम्हेहिपि एवमेव जातीसु जातिधम्मो परिपूरेतब्बो”ति । ते च पेते दिब्बसम्पत्तिं अधिगमेन्तेन पेतानं पूजा कता उळारा, बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं अन्नपानादीहि सन्तप्पेन्तेन भिक्खूनं बलं अनुप्पदिन्ति, अनुकम्पादिगुणपरिवारञ्च चागचेतनं निब्बत्तेन्तेन अनप्पकं पुज्जं पसुतं, तस्मा भगवा इमेहि यथाभुच्चगुणेहि राजानं सम्पहंसेन्तो “सो जातिधम्मो”ति ओसानगाथमाह ।

तत्थ जातिधम्मोति जातीहि जातीनं कत्तब्बकरणं । उळाराति फीता समिद्धा । बलन्ति कायबलं । पसुतन्ति उपचितं । एत्थ च “सो जातिधम्मो च अयं निदस्सितो”ति एतेन भगवा राजानं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि । जातिधम्मदस्सनज्हेत्थ सन्दस्सनं । “पेतानं पूजा च कता उळारा”ति इमिना समादपेसि । “उळारा”ति पसंसनज्हेत्थ पुनप्पुनं पूजाकरणे समादपनं । “बलञ्च भिक्खूनमनुप्पदिन्ति”न्ति इमिना समुत्तेजेसि । भिक्खूनं बलानुप्पदानज्हेत्थ एवंविधानं बलानुप्पदाने उस्साहवड्डनेन समुत्तेजनं । “तुम्हेहि पुज्जं पसुतं अनप्पक”न्ति इमिना सम्पहंसेसि । पुज्जपसवनकित्तनज्हेत्थ तस्स यथाभुच्चगुणसंवण्णनभावेन सम्पहंसनन्ति एवमेत्थ योजना वेदितब्बा ।

देसनापरियोसाने च पेत्तिविसयूपपत्तिआदीनवसंवण्णनेन संविग्गहदयानं योनिसो पदहतं चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । दुतियदिवसेपि देवमनुस्सानं इदमेव तिरोकुट्टदेसनं देसेसि । एवं याव सत्त दिवसा तादिसोव धम्माभिसमयो अहोसीति ।

तिरोकुट्टपेतवत्थुवण्णना निड्डिता ।

६. पञ्चपुत्तखादकपेतिवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते पञ्चपुत्तखादकपेतिं आरब्ध वुत्तं । सावत्थिया किर अविदूरे गामके अज्जतरस्स कुटुम्बिकस्स भरिया वज्झा अहोसि । तस्स जातका एतदवोचुं — “तव पजापति वज्झा, अज्जं ते कज्जं आनेमा”ति । सो तस्सो भरियाय सिनेहेन न इच्छि । अथस्स भरिया तं पवत्तिं सुत्वा सामिकं एवमाह — “सामि, अहं वज्झा, अज्जा कज्जा आनेतब्बा, मा ते कुलवंसो उपच्छिज्जी”ति । सो ताय निष्पीळियमानो अज्जं कज्जं आनेसि । सा अपरेन समयेन गब्भिनी अहोसि । वज्झित्थी — “अयं पुत्तं लभित्वा इमस्स गेहस्स इस्सरा भविस्सती”ति इस्सापकता तस्सा गब्भपातनूपायं परियेसन्ती अज्जतरं परिब्बाजिकं अन्नपानादीहि सङ्गण्हित्वा ताय तस्सा गब्भपातनं दापेसि । सा गब्भे पतिते अत्तनो मातुया आरोचेसि, माता अत्तनो जातके समोधानेत्वा तमत्थं निवेदेसि । ते वज्झित्थिं एतदवोचुं — “तया इमिस्सा गब्भो पातितो”ति? “नाहं पातेमी”ति । “सचे तया गब्भो न पातितो, सपथं करोही”ति । “सचे मया गब्भो पातितो, दुग्गतिपरायणा खुप्पिपासाभिभूता सायं पातं पञ्च पञ्च पुत्ते विजायित्वा खादित्वा तित्तिं न गच्छेय्यं, निच्चं दुग्गन्धा मक्खिकापरिकिण्णा च भवेय्य”न्ति मुसा वत्वा सपथं अकासि । सा नचिरस्सेव कालं कत्वा तस्सेव गामस्स अविदूरे दुब्बण्णरूपा पेती हुत्वा निब्बत्ति ।

तदा जनपदे वुत्थवस्सा अट्ठ थेरा सत्थु दस्सनत्थं सावत्थिं आगच्छन्ता तस्स गामस्स अविदूरे छायूदकसम्पन्ने अरज्जट्टाने वासं उपगच्छिंसु । अथ सा पेती थेरानं अत्तानं दस्सेसि । तेसु सङ्गत्थेरो तं पेतिं —

२६. “नग्गा दुब्बण्णरूपासि, दुग्गन्धा पूति वार्यासि ।

मक्खिकाहि परिकिण्णा, का नु त्वं इध तिड्ढसी”ति ॥ —

गाथाय पटिपुच्छि । तत्थ नग्गाति निच्चोळा । दुब्बण्णरूपासीति णविरूपा अतिविय बीभच्छरूपेण समन्नागता असि । दुग्गन्धाति अनिद्वगन्धा । पूति वायसीति सरीरतो कुणपगन्धं वायसि । मक्खिकाहि परिकिण्णाति नीलमक्खिकाहि समन्ततो आकिण्णा । का नु त्वं इध तिद्वसीति का नाम एवरूपा इमस्मिं ठाने तिद्वसि, इतो चितो च विचरसीति अत्थो ।

अथ सा पेती महाथेरेण एवं पुट्ठा अत्तानं पकासेन्ती सत्तानं संवेगं जनेन्ती —

२७. “अहं भदन्ते पेतीमि, दुग्गता यमलोकिका ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

२८. “कालेण पञ्च पुत्तानि, सायं पञ्च पुनापरे ।
विजायित्वान खादामि, तेपि ना होन्ति मे अलं ॥

२९. “परिडहति धूमायति, खुदाय हृदयं मम ।
पानीयं न लभे पातुं, पस्स मं ब्यसनं गतं”न्ति ॥ —

इमा तिस्सो गाथा अभासि ।

२७. तत्थ भदन्तेति थेरं गारवेण आलपति । दुग्गताति दुग्गतिं गता । यमलोकिकाति “यमलोको”ति लब्धनामे पेतलोके तत्थ परियापन्नभावेन विदिता । इतो गताति इतो मनुस्सलोकतो पेतलोकं उपपज्जनवसेन गता, उपपन्नाति अत्थो ।

२८. कालेनाति रत्तिया विभातकाले । भुम्मत्थे हि एतं करणवचनं । पञ्च पुत्तानीति पञ्च पुत्ते । लिङ्गविपल्लासेन हेतं वुत्तं । सायं पञ्च पुनापरेति सायन्हकाले पुन अपरे पञ्च पुत्ते खादामीति योजना । विजायित्वानाति दिवसे दिवसे दस दस पुत्ते विजायित्वा । तेपि ना होन्ति मे अलन्ति तेपि दसपुत्ता एकदिवसं मय्हं खुदाय पटिघाताय अहं परियत्ता न होन्ति । गाथासुखत्थहेत्थ ना-इति दीघं कत्वा वुत्तं ।

२९. परिडहति धूमायति खुदाय हृदयं ममाति खुदाय जिघच्छाय बाधियमानाय मम हृदयपदेसो उदरग्गिना परिसमन्ततो ज्ञायति धूमायति सन्तप्पति । पानीयं न लभे पातुन्ति पिपासाभिभूता तत्थ तत्थ विचरन्ती पानीयम्पि पातुं न लभामि । पस्स मं ब्यसनं गतन्ति पेतूपपत्तिया साधारणं असाधारणञ्च इमं ईदिसं ब्यसनं उपगतं मं पस्स, भन्तेति अत्तना अनुभवियमानं दुक्खं थेरस्स पवेदेसि ।

तं सुत्वा थेरो ताय कतकम्मं पुच्छन्तो —

३०. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्स कम्मविपाकेन, पुत्तमंसानि खादसी”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ दुक्कटन्ति दुच्चरितं । किस्स कम्मविपाकेनाति कीदिसस्स कम्मस्स विपाकेन, किं पाणातिपातस्स, उदाहु अदिन्नादानादीसु अज्जरस्साति अत्थो । “केन कम्मविपाकेना”ति केचि पठन्ति ।

अथ सा पेती अत्तना कतकम्मं थेरस्स कथेन्ती —

३१. “सपती मे गब्भिनी आसि, तस्सा पापं अचेतयिं ।
साहं पदुड्डमनसा, अकरिं गब्भपातनं ॥

३२. “तस्स द्वेमासिको गब्भो, लोहितज्जेव पग्घरि ।
तदस्सा माता कुपिता, मय्हं जाती समानयि ।
सपथञ्च मं अकारेसि, परिभासापयी च मं ॥

३३. “साहं घोरञ्च सपथं, मुसावादं अभासिसं ।
‘पुत्तमंसानि खादामि, सचे तं पकतं मया’ ॥

३४. “तस्स कम्मस्स विपाकेन, मुसावादस्स चूभयं ।
पुत्तमंसानि खादामि, पुब्बलोहितमक्खिता”ति ॥ — गाथायो अभासि ।

३१-३२. तत्थ सपतीति समानपतिका इत्थी वुच्चति । तस्सा पापं अचेतयिन्ति तस्स सपतिया पापं लुद्धकं कम्मं अचेतयिं । पदुड्डमनसाति पदुड्डचित्ता, पदुड्डेन वा मनसा । द्वेमासिकोति द्वेमासजातो पतिट्ठितो हुत्वा द्वेमासिका । लोहितज्जेव पग्घरीति विपज्जमानो रुहरज्जेव हुत्वा विस्सन्दि । तदस्सा माता कुपिता, मय्हं जाती समानयीति तदा अस्सा सपतिया माता मय्हं कुपिता अत्तनो जातके समोधानेसि । “ततस्सा”ति वा पाठो, ततो अस्साति पदविभागो ।

३३-३४. सपथन्ति सपनं । परिभासापयीति भयेन तज्जापेसि । सपथं मुसावादं अभासिसन्ति “सचे तं मया कतं, ईदिसी भवेय्य”न्ति कतमेव पापं अकतं कत्वा दस्सेन्ती मुसावादं अभूतं सपथं अभासिं । मुत्तमंसानि खादामि, सचेतं पकतं मयाति इदं तदा सपथस्स कताकारदस्सनं । यदि एतं गब्भपातनपापं मया कतं, आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्तियं मय्हं पुत्तमंसानियेव खादेय्यन्ति अत्थो । तस्स कम्मस्साति तस्स गब्भपातनवसेन पकतस्स पाणातिपातकम्मस्स । मुसावादस्स चाति मुसावादकम्मस्स च । उभयन्ति उभयस्सपि कम्मस्स उभयेन विपाकेन । करणत्थे हि इदं पच्चत्तवचनं । पुब्बलोहितमक्खिताति पसवनवसेन परिभिज्जनवसेन च पुब्बेन च लोहितेन च मक्खिता हुत्वा पुत्तमंसानि खादामीति योजना ।

एवं सा पेती अत्तनो कम्मविपाकं पवेदेत्वा पुन थेरे एवमाह — “अहं, भन्ते, इमस्मिंयेव गामे असुकस्स कुटुम्बिकस्स भरिया इस्सापकता हुत्वा पापकम्मं कत्वा एवं पेतयोनियं निब्बत्ता । साधु, भन्ते, तस्स कुटुम्बिकस्स गेहं गच्छथ, सो तुम्हाकं दानं दस्सति, तं दक्खिणं मय्हं उद्दिसापेय्याथ, एवं मे इतो पेतलोकतो मुत्ति भविस्सती”ति । थेरा तं सुत्वा तं अनुकम्पमाना उल्लुम्पनसभावसण्ठिता तस्स कुटुम्बिकस्स गेहं पिण्डाय पविसिंसु । कुटुम्बिको थेरे दिस्वा सज्जातप्पसादो पच्चुगगन्त्वा पत्तानि गहेत्वा थेरे आसनेसु निसीदापेत्वा पणीतेन आहारेन भोजेतुं आरभि । थेरा तं पवत्तिं कुटुम्बिकस्स आरोचेत्वा तं दानं तस्सा पेतिया उद्दिसापेसुं । तद्धुणञ्जेव च सा पेती ततो दुक्खतो अपेता उळारसम्पत्तिं पटिलभित्वा रत्तियं कुटुम्बिकस्स अत्तानं दस्सेसि । अथ थेरा अनुक्कमेन सावत्थिं गन्त्वा भगवतो तमत्थं आरोचेसुं । भगवा च तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । देसनावसाने महाजनो पटिलद्धसंवंगो इस्सामच्छेरतो पटिविरमि । एवं सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

पञ्चपुत्तखादकपेतिवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

७. सत्तपुत्तखादकपेतिवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते सत्तपुत्तखादकपेतिं आरब्ध वुत्तं । सावत्थिया किर अविदूरे अज्जतरस्मिं गामके अज्जतरस्स उपासकस्स द्वे पुत्ता अहेसुं — पठमवये ठिता रूपसम्पन्ना सीलाचारेण समन्नागता । तेसं माता “पुत्तवती अहं”न्ति पुत्तबलेन भत्तारं अतिमज्जति । सो भरियाय अवमानितो निब्बिन्नमानसो अज्जं कज्जं आनेसि । सा नचिरस्सेव गब्भिनी अहोसि । अथस्स जेट्ठभरिया इस्सापकता अज्जतरं वेज्जं आमिसेन उपलापेत्वा तेन तस्सा तेमासिकं गब्भं पातेसि । अथ सा जातीहि च भत्तारा च “तया इमिस्सा गब्भो पातितो”ति पुट्ठा “नाहं पातेमी”ति मुसा वत्वा तेहि असद्वहन्तेहि “सपथं करोही”ति वुत्ता “सायं पातं सत्त सत्त पुत्ते विजायित्वा पुत्तमंसानि खादामि, निच्चं दुग्गन्धा च मक्खिकापरिकिण्णा च भवेय्य”न्ति सपथं अकासि ।

सा अपरेण समयेन कालं कत्वा तस्स गब्भपातनस्स मुसावादस्स च फलेनेव पेतयोनियं निब्बत्तित्वा पुत्तनयेन पुत्तमंसानि खादन्ती तस्सेव गामस्स अविदूरे विचरति । तेन च समयेन सम्बहुला थेरा गामकावासे वुत्थवस्सा भगवन्तं दस्सनाय सावत्थिं आगच्छन्ता तस्स गामस्स अविदूरे एकस्मिं पदेसे रत्तियं वासं कप्पेसुं । अथ सा पेती तेसं थेरानं अत्तानं दस्सेसि । तं महाथेरो गाथाय पुच्छि —

३५. “नग्गा दुब्बण्णरूपासि, दुग्गन्धा पूति वायसि ।
मक्खिकाहि परिकिण्णा, का नु त्वं इध तिट्ठसी”ति ॥

सा थेरेण पुट्ठा तीहि गाथाहि पटिवचनं अदासि —

३६. “अहं भदन्ते पेतीमि, दुग्गता यमलोकिका ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

३७. “कालेन सत्त पुत्तानि, सायं सत्त पुनापरे ।
विजायित्वान खादामि, तेपि ना होन्ति मे अलं ॥

३८. “परिडहति धूमायति, खुदाय हदयं मम ।
निब्बुतिं नाधिगच्छामि, अग्गिदट्ठाव आतपे”ति ॥

३८. तत्थ निब्बुतिन्ति खुप्पिपासादुक्खस्स वूपसमं । नाधिगच्छामीति न लभामि । अग्गिदट्ठाव आतपेति अतिउण्हआतपे अग्गिना डहमाना विय निब्बुतिं नाधिगच्छामीति योजना ।

तं सुत्वा महाथेरो ताय कतकम्मं पुच्छन्तो —

३९. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पुत्तमंसानि खादसी”ति ॥ — गाथमाह ।

अथ सा पेती अत्तनो पेतलोकूपपत्तिञ्च पुत्तमंसखादनकारणञ्च कथेन्ती —

४०. “अहू मय्हं दुवे पुत्ता, उभो सम्पत्तयोब्बना ।
साहं पुत्तबलूपेता, सामिकं अतिमज्जिसं ॥

४१. “ततो मे सामिको कुब्धो, सर्पतिं मय्हमानयि ।
सा च गब्भं अलभित्थ, तस्सा पापं अचेतयिं ॥

४२. “साहं पदुड्डमनसा, अकरिं गब्भपातनं ।
तस्स तेमासिको गब्भो, पूतिलोहितको पति ॥

४३. “तदस्सा माता कुपिता, मय्हं जाती समानयि ।
सपथञ्च मं कारेसि, परिभासापयी च मं ॥

४४. “साहं घोरञ्च सपथं, मुसावादं अभासिसं ।
‘पुत्तमंसानि खादामि, सचे तं पकतं मया’ ॥

४५. “तस्स कम्मस्स विपाकेन, मुसावादस्स चूभयं ।
पुत्तमंसानि खादामि, पुब्बलोहितमक्खिता”ति ॥ — इमा गाथा अभासि ।

४०-४५. तत्थ पुत्तबलूपेताति पुत्तबलेन उपेता, पुत्तानं वसेन लद्धबला । अतिमज्जिसन्ति अतिक्कमित्वा मज्जिं अवमज्जिं । पूतिलोहितको पतीति कुणपलोहितं हुत्वा गब्भो परिपति । सेसं सब्बं अनन्तरसदिसमेव । तत्थ अट्ठ थेरा, इध सम्बहुला । तत्थ पञ्च पुत्ता, इध सत्ताति अयमेव विसेसोति ।

सत्तपुत्तखादकपेतित्वथुवण्णाना निट्ठिता ।

८. गोणपेतवत्थुवण्णना

किं नु उम्मत्तरूपो वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं मतपितिकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर अज्जतरस्स कुटुम्बिकस्स पिता कालमकासि । सो पितु मरणेन सोकसन्तत्तहदयो रोदमानो उम्मत्तको पिय विचरन्तो यं यं पस्सति, तं तं पुच्छति — “अपि मे पितरं पस्सित्था”ति? न कोचि तस्स सोकं विनोदेतुं असक्खि । तस्स पन हदये घटे पदीपो विय सोतापत्तिफलस्स उपनिस्सयो पज्जलति ।

सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तस्स सोतापत्तिफलस्स उपनिस्सयं दिस्वा “इमस्स अतीतकारणं आहरित्वा सोकं वूपसमेत्वा सोतापत्तिफलं दातुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा पुनरिदमेव पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो पच्छासमणं अनादाय तस्स घरद्वारं अगमासि । सो “सत्था आगतो”ति सुत्वा पच्चुगन्त्वा सत्थारं गेहं पवेसेत्वा सत्थरि पज्जत्ते आसने निसिन्ने सयं भगवन्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “किं, भन्ते, मय्हं पितु गतद्वानं जानाथा”ति आह । अथ नं सत्था, “उपासक, किं इमस्मिं अत्तभावे पितरं पुच्छसि, उदाहु अतीते”ति आह । सो तं वचनं सुत्वा “बहू किर मय्हं पितरो”ति तनुभूतसोको थोकं

मज्झत्ततं पटिलभि । अथस्स सत्था सोकविनोदनं धम्मकथं कत्वा अपगतसोकं कल्लचित्तं विदित्वा सामुक्कंसिकाय धम्मदेसनाय सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा विहारं अगमासि ।

अथ भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “पस्सथ, आवुसो, बुद्धानुभावं, तथा सोकपरिदेवसमापन्नो उपासको खणेनेव भगवता सोतापत्तिफले विनीतो”ति । सत्था तत्थ गन्त्वा पज्जत्तवरबुद्धासने निसिन्नो “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छि । भिक्खू तमत्थं भगवतो आरोचेसुं । सत्था “न, भिक्खवे, इदानीव मया इमस्स सोको अपनीतो, पुब्बेपि अपनीतोयेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं अज्जतरस्स गहपतिकस्स पिता कालमकासि । सो पितु मरणेन सोकपरिदेवसमापन्नो अस्सुमुखो रत्तक्खो कन्दन्तो चित्तकं पदक्खिणं करोति । तस्स पुत्तो सुजातो नाम कुमारो पण्डितो ब्यत्तो बुद्धिसम्पन्नो पितुसोकविनयनूपायं चिन्तेन्तो एकदिवसं बहिनगरे एकं मतगोणं दिस्वा तिणज्ज पानीयज्ज आहरित्वा तस्स पुरतो ठपेत्वा “खाद, खाद, पिव, पिव”ति वदन्तो अट्ठासि । आगतागता तं दिस्वा “सम्म सुजात, किं उम्मत्तकोसि, यो त्वं मतस्स गोणस्स तिणोदकं उपनेसी”ति वदन्ति? सो न किञ्चि पटिवदति । मनुस्सा तस्स पितु सन्निकं गन्त्वा “पुत्तो ते उम्मत्तको जातो, मतगोणस्स तिणोदकं देती”ति आहंसु । तं सुत्वा च कुटुम्बिकस्स पितरं आरब्ध ठितो सोको अपगतो । सो “मय्हं किर पुत्तो उम्मत्तको जातो”ति संवेगप्पत्तो वेगेन गन्त्वा “ननु त्वं, तात सुजात, पण्डितो ब्यत्तो बुद्धिसम्पन्नो, कस्मा मतगोणस्स तिणोदकं देसी”ति चोदेन्तो —

४६. “किं नु उम्मत्तरूपोव, लायित्वा हरितं तिणं ।

खाद खादाति लपसि, गतसत्तं जरगगवं ॥

४७. “न हि अन्नेन पानेन, मतो गोणो समुट्ठहे ।

त्वंसि बालो च दुम्मेधो, यथा तज्जोव दुम्मती”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ किं नूति पुच्छावचनं । **उम्मत्तरूपोवा**ति उम्मत्तकसभावो विय चित्तक्खेपं पत्तो विय । **लायित्वा**ति लवित्वा । **हरितं तिणन्ति** अल्लतिणं । **लपसि** विलपसि । **गतसत्तन्ति** विगतजीवितं । **जरगगवन्ति** बलिबद्धं जिण्णगोणं । **अन्नेन पानेना**ति तथा दिन्नेन हरिततिणेन वा पानीयेन वा । **मतो गोणो समुट्ठहे**ति कालकतो गोणो लद्धजीवितो हुत्वा न हि समुट्ठहेय्य । **त्वंसि बालो च दुम्मेधो**ति त्वं बाल्ययोगतो बालो, मेधासङ्घाताय पज्जाय अभावतो दुम्मेधो असि । **यथा तज्जोव दुम्मती**ति यथा तं अज्जोपि निप्पज्जो विप्पलपेय्य, एवं त्वं निरत्थकं विप्पलपसीति अत्थो । यथा तन्ति निपातमत्तं ।

तं सुत्वा सुजातो पितरं सज्जापेतुं अत्तनो अधिप्पायं पकासेन्तो —

४८. “इमे पादा इदं सीसं, अयं कायो सवालधि ।

नेत्ता तथेव तिट्ठन्ति, अयं गोणो समुट्ठहे ॥

४९. “नाय्यकस्स हत्थपादा, कायो सीसज्ज दिस्सति ।

रुदं मत्तिकथूपस्मिं, ननु त्वज्जेव दुम्मती”ति ॥ —

गाथाद्वयं अभासि । तस्सत्थो — इमस्स गोणस्स इमे चत्तारो पादा, इदं सीसं, सह वालधिना वत्ततीति सवालधि अयं कायो। इमानि च नेत्ता नयनानि यथा मरणतो पुब्बे, तथेव अभिन्नसण्ठानानि तिष्ठन्ति । अयं गोणो समुद्वहेति इमस्मा कारणा अयं गोणो समुद्वहेय्य समुत्तिष्ठेय्याति मम चित्तं भवेय्य । “मज्जे गोणो समुद्वहे”ति केचि पठन्ति, तेन कारणेन अयं गोणो सहसापि कायं समुद्वहेय्याति अहं मज्जेय्यं, एवं मे मज्जना सम्भवेय्याति अधिष्पायो । अय्यकस्स पन मय्हं पितामहस्स न हत्थपादा कायो सीसं दिस्सति, केवलं पन तस्स अट्टिकानि पक्खिपित्वा कते मत्तिकामये थूप्पे रुदन्तो सतगुणेन सहस्सगुणेन, तात, त्वज्जेव दुम्मति निप्पज्जो, भिज्जनधम्मा सङ्खारा भिज्जन्ति, तत्थ विजानतं का परिदेवनाति पितु धम्मं कथेसि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तस्स पिता “मम मुत्तो पण्डितो मं सज्जापेतुं इमं कम्मं अकासी”ति चिन्तेत्वा “तात सुजात, ‘सब्बेपि सत्ता मरणधम्मा’ति अज्जातमेतं, इतो पट्टाय न सोचिस्सामि, सोकहरणसमत्थेन नाम मेधाविना तादिसेनेव भवितब्ब”न्ति पुत्तं पसंसन्तो —

५०. “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं व पावकं ।
वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

५१. “अब्बही वत मे सल्लं, सोकं हृदयनिस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पितुसोकं अपानुदि ॥

५२. “स्वाहं अब्बूळहसल्लोस्मि, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान माणव ॥

५३. “एवं करोन्ति सप्पज्जा, ये होन्ति अनुकम्पका ।
विनिवत्तयन्ति सोकम्हा, सुजातो पितरं यथा”ति ॥ —

चतस्सो गाथा अभासि । तत्थ आदित्तन्ति सोकगिना आदित्तं जलितं । सन्तन्ति समानं । पावकन्ति अग्नि । वारिना विय ओसिज्जन्ति उदकेन अवसिज्जन्तो विय । सब्बं निब्बापये दरन्ति सब्बं मे चित्तदरथं निब्बापेसि । अब्बही वताति नीहरि वत । सल्लन्ति सोकसल्लं । हृदयनिस्सितन्ति चित्तसन्निस्सितसल्लभूतं । सोकपरेतस्साति सोकेन अभिभूतस्स । पितुसोकन्ति पितरं आरब्ध उप्पन्नं सोकं । अपानुदीति अपनेसि । तव सुत्त्वान माणवाति, कुमार, तव वचनं सुत्वा इदानि पन न सोचामि न रोदामि । सुजातो पितरं यथाति यथा अयं सुजातो अत्तनो पितरं सोकतो विनिवत्तेसि, एवं अज्जेपि ये अनुकम्पका अनुगणहसीला होन्ति, ते सप्पज्जा एवं करोन्ति पितूनं अज्जेसज्ज उपकारं करोन्तीति अत्थो ।

माणवस्स वचनं सुत्वा पिता अपगतसोको हुत्वा सीसं नहायित्वा भुज्जित्वा कम्मन्ते पवत्तेत्वा कालं कत्वा सग्गपरायणो अहोसि । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा तेसं भिक्खून् सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीसु पतिट्ठहिंसु । तदा सुजातो लोकनाथो अहोसीति ।

गोणपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

९. महापेसकारपेतिवत्थुवण्णना

गूथञ्च मुत्तं रुहरिञ्च पुब्बन्ति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते अञ्जतरं पेसकारपेतिं आरब्ध वुत्तं । द्वादसमत्ता किर भिक्खू सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा वसनयोग्गट्ठानं वीमंसन्ता उपकट्ठाय वस्सूपनायिकाय अञ्जतरं छायादकसम्पन्नं रमणीयं अरञ्जायतनं तस्स च नातिदूरे नाच्चासन्ने गोचरगामं दिस्वा तत्थ एकरत्तिं वसित्वा दुतियदिवसे गामं पिण्डाय पविसिंसु । तत्थ एकादस पेसकारा पटिवसन्ति, ते ते भिक्खू दिस्वा सञ्जातसोमनस्सा हुत्वा अत्तनो अत्तनो गेहं नेत्वा पणीतेन आहारेन परिवसित्वा आहंसु “कुहिं, भन्ते, गच्छथा”ति? “यत्थ अम्हाकं फासुकं, तत्थ गमिस्सामा”ति । “यदि एवं, भन्ते, इधेव वसितब्ब”न्ति वस्सूपगमनं याचिंसु । भिक्खू सम्पटिच्छिंसु । उपासका तेसं तत्थ अरञ्जकुटिकायो कारेत्वा अदंसु । भिक्खू तत्थ वस्सं उपगच्छिंसु ।

तत्थ जेट्ठकपेसकारो द्वे भिक्खू चतूहि पच्चयेहि सक्कच्चं उपट्ठहि, इतरे एकेकं भिक्खुं उपट्ठहिंसु । जेट्ठकपेसकारस्स भरिया अस्सद्धा अप्पसन्ना मिच्छादिट्ठिका मच्छरिनी भिक्खू न सक्कच्चं उपट्ठाति । सो तं दिस्वा तस्सायेव कनिट्ठभगिनिं आनेत्वा अत्तनो गेहे इस्सरियं निव्यादेसि । सा सद्धा पसन्ना हुत्वा सक्कच्चं भिक्खू पटिजग्गि । ते सब्बे पेसकारो वस्सं वुत्थानं भिक्खूनं एकेकस्स एकेकं साटकमदंसु । तत्थ मच्छरिनी जेट्ठपेसकारस्स भरिया पदुट्ठचित्ता अत्तनो सामिकं परिभासि — “यं तथा समणानं सक्कपुत्तियानं दानं दिन्नं अन्नपानं, तं ते परलोके गूथमुत्तं पुब्बलोहितञ्च हुत्वा निब्बत्ततु, साटका च जलिता अयोमयपट्टा होन्तु”ति ।

तत्थ जेट्ठपेसकारो अपरेन समयेन कालं कत्वा विज्झाटवियं आनुभावसम्पन्ना रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तस्स पन कदरिया भरिया कालं कत्वा तस्सेव वसनट्ठानस्स अविदूरे पेती हुत्वा निब्बत्ति । सा नग्गा दुब्बण्णरूपा जिघच्छापिपासाभिभूता तस्स भूमदेवस्स सन्तिकं गन्त्वा आह — “अहं, सामि, निच्चोळा अतिविय जिघच्छापिपासाभिभूता विचरामि, देहि मे वत्थं अन्नपानञ्चा”ति । सो तस्सा दिब्बं उळारं अन्नपानं उपनेसि । तं ताय गहितमत्तमेव गूथमुत्तं पुब्बलोहितञ्च सम्पज्जति, साटकञ्च दिन्नं ताय परिदहितं पज्जलितं अयोमयपट्टं होति । सा महादुक्खं अनुभवन्ती तं छट्टेत्वा कन्दन्ती विचरति ।

तेन च समयेन अञ्जतरो भिक्खु वुत्थवस्सो सत्थारं वन्दितुं गच्छन्तो महता सत्थेन सद्धिं विज्झाटविं पटिपज्जि । सत्थिका रत्तिं मग्गं गन्त्वा दिवा वने सन्दच्छायदकसम्पन्नं पदेसं दिस्वा यानानि मुञ्चित्वा मुहुत्तं विस्समिंसु । भिक्खु पन विवेककामताय थोकं अपक्कमित्वा अञ्जतरस्स सन्दच्छायस्स वनगहनपटिच्छन्नस्स रुक्खस्स मूले सङ्घाटिं पज्जपेत्वा निपन्नो रत्तियं मग्गगमनपरिस्समेन किलन्तकायो निदं उपगच्छि । सत्थिका विस्समित्वा मग्गं पटिपज्जिंसु, सो भिक्खु न पटिबुज्झि । अथ सायन्हसमये उट्ठित्वा ते अपस्सन्तो अञ्जतरं कुम्मगं पटिपज्जित्वा अनुक्कमेन तस्सा देवताय वसनट्ठानं सम्पापुणि । अथ नं सो देवपुत्तो दिस्वा मनुस्सरूपेन उपगन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा अत्तनो विमानं पवेसेत्वा पादम्भञ्जनादीनि दत्वा पयिरुपासन्तो निसीदि । तस्मिञ्च समये सा पेती आगन्त्वा “देहि मे, सामि, अन्नपानं साटकञ्चा”ति आह । सो तस्सा तानि अदासि । तानि च ताय गहितमत्तानि गूथमुत्तपुब्बलोहितपज्जलितअयोपट्टायेव अहेसुं । सो भिक्खु तं दिस्वा सञ्जातसंवेगो तं देवपुत्तं —

५४. “गूथञ्च मुत्तं रुहरिञ्च पुब्बं, परिभुज्जति किस्स अयं विपाको ।

अयं नु किं कम्ममकासि नारी, या सब्बदा लोहितपुब्बभक्खा ॥

५५. “नवानि वत्थानि सुभानि चेव, मुदूनि सुद्धानि च लोमसानि ।

दिन्नानि मिस्सा कितका भवन्ति, अयं नु किं कम्ममकासि नारी”ति ॥ —

द्वीहि गाथाहि पटिपुच्छि । तत्थ किस्स अयं विपाकोति कीदिसस्स कम्मस्स अयं विपाको, यं एसा इदानी पच्चनुभवतीति । अयं नु किं कम्ममकासि नारीति अयं इत्थी किं नु खो कम्मं पुब्बे अकासि । या सब्बदा लोहितपुब्बभक्खाति या सब्बकालं रुहिरपुब्बमेव भक्खति परिभुज्जति । नवानीति पच्चग्घानि तावदेव पातुभूतानि । सुभानीति सुन्दरानि दस्सनीयानि । मुदूनीति सुखसम्फस्सानि । सुद्धानीति परिसुद्धवण्णानि । लोमसानीति सलोमकानि सुखसम्फस्सानि, सुन्दरानीति अत्थो । दिन्नानि मिस्सा कितका भवन्तीति कितककण्टकसदिसानि लोहपट्टसदिसानि भवन्ति । “कीटका भवन्ती”ति वा पाठो, खादकपाणकवण्णानि भवन्तीति अत्थो ।

एवं सो देवपुत्तो तेन भिक्खुना पुट्ठो ताय पुरिमजातिया कतकम्मं पकासेन्तो —

५६. “भरिया ममेसा अहु भदन्ते, अदायिका मच्छरिनी कदरिया ।
सा मं ददन्तं समणब्राह्मणानं, अक्कोसति च परिभासति च ॥

५७. “गूथञ्च मुत्तं रुहिरञ्च पुब्बं, परिभुज्ज त्वं असुचिं सब्बकालं ।
एतं ते परलोकस्मिं होतु, वत्था च ते कितकसमा भवन्तु ।
एतादिसं दुच्चरितं चरित्वा, इधागता चिररत्ताय खादती”ति ॥ —

द्वे गाथा अभासि । तत्थ अदायिकाति कस्सचि किञ्चिपि अदानसीला । मच्छरिनी कदरियाति पठमं मच्छेरमलस्स सभावेन मच्छरिनी, ताय च पुनप्पुनं आसेवनताय थद्धमच्छरिनी, ताय कदरिया अहूति योजना । इदानी तस्सा तमेव कदरियतं दस्सेन्तो “सा मं ददन्त”न्तिआदिमाह । तत्थ एतादिसन्ति एवरूपं यथावुत्तवचीदुच्चरितादिं चरित्वा । इधागताति इमं पेतलोकं आगता, पेतत्तभावं उपगता । चिररत्ताय खादतीति चिरकालं गूथादिमेव खादति । तस्सा हि येनाकारेन अक्कुट्टं, तेनेवाकारेन पवत्तमानम्पि फलं । यं उद्दिस्स अक्कुट्टं, ततो अज्जत्थ पथवियं कमन्तकसङ्घाते मत्थके असनिपातो विय अत्तनो उपरि पतति ।

एवं सो देवपुत्तो ताय पुब्बे कतकम्मं कथेत्वा पुन तं भिक्खुं आह — “अत्थि पन, भन्ते, कोचि उपायो इमं पेतलोकतो मोचेतु”न्ति? “अत्थी”ति च वुत्ते “कथेथ, भन्ते”ति । यदि भगवतो अरियसङ्घस्स च एकस्सेव वा भिक्खुनो दानं दत्वा इमिस्सा उद्दिसियति, अयञ्च तं अनुमोदति, एवमेतिस्सा इतो दुक्खतो मुत्ति भविस्सतीति । तं सुत्वा देवपुत्तो तस्स भिक्खुनो पणीतं अन्नपानं दत्वा तं दक्खिणं तस्सा पेतिया आदिसि । तावदेव सा पेती सुहिता पीणिन्द्रिया दिब्बाहारस्स तित्ता अहोसि । पुन तस्सेव भिक्खुनो हत्थे दिब्बसाटकयुगं भगवन्तं उद्दिस्स दत्वा तञ्च दक्खिणं पेतिया आदिसि । तावदेव च सा दिब्बवत्थनिवत्था दिब्बालङ्कारविभूसिता सब्बकामसमिद्धा देवच्छरापटिभागा अहोसि । सो च भिक्खु तस्स देवपुत्तस्स इद्धिया तदहेव सावत्थिं पत्वा जेतवनं पविसित्वा भगवतो सन्तिकं उपगन्त्वा वन्दित्वा तं साटकयुगं दत्वा तं पवत्तिं आरोचेसि । भगवापि तमत्थं अटुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

महापेसकारपेतित्वत्थुवण्णना निट्ठिता ।

१०. खल्लाटियपेतित्वत्थुवण्णना

का नु अन्तोविमानस्मिन्ति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते अज्जतरं खल्लाटियपेतिं आरब्ध वुत्तं । अतीते किर

बाराणसियं अञ्जतरा रूपूपजीविनी इत्थी अभिरूपा दस्सनीया पासादिका परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागता अतिमनोहरकेसकलापी अहोसि । तस्सा हि केसा नीला दीघा तनू मुदू सिनिद्धा वेल्लितग्गा द्विहत्थगग्हा विसट्ठा याव मेखला कलापा ओलम्बन्ति । तं तस्सा केससोभं दिस्वा तरुणजनो येभ्य्येन तस्सं पटिबद्धचित्तो अहोसि । अथस्सा तं केससोभं असहमाना इस्सापकता कतिपया इत्थियो मन्तेत्वा तस्सा एव परिचारिकदासिं आमिसेन उपलापेत्वा ताय तस्सा केसूपपातनं भेसज्जं दापेसुं । सा किर दासी तं भेसज्जं न्हानियचुण्णेन सद्धिं पयोजेत्वा गङ्गाय नदिया न्हानकाले तस्सा अदासि । सा तेन केसमूलेसु तेमेत्वा उदके निमुज्जि, निमुज्जनमत्तेयेव केसा समूला परिपत्तिंसु, सीसं चस्सा तित्तकलाबुसदिसं अहोसि । अथ सा सब्बसो विलूनकेसा लुञ्चितमत्थका कपोती विय विरूपा हुत्वा लज्जाय अन्तोनगरं पविसितुं असक्कोन्ती वत्थेन सीसं वेठेत्वा बहिनगरे अञ्जतरस्मिं पदेसे वासं कप्पेन्ती कतिपाहच्चयेन अपगतलज्जा ततो निवत्तेत्वा तिलानि पीळेत्वा तेलवणिज्जं सुरावणिज्जञ्च करोन्ती जीविकं कप्पेसि । सा एकदिवसं द्वीसु तीसु मनुस्सेसु सुरामत्तेसु महानिदं ओक्कमन्तेसु सिथिलभूतानि तेसं निवत्थवत्थानि अवहरि ।

अथेकदिवसं सा एकं खीणासवत्थेरं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नचित्ता अत्तनो घरं नेत्वा पञ्जत्ते आसने निसीदापेत्वा तेलसंसट्ठं दोणिनिम्मज्जनिं पिज्जाकमदासि । सो तस्सा अनुकम्पाय तं पटिग्गहेत्वा परिभुज्जि । सा पसन्नमानसा उपरि छत्तं धारयमाना अट्ठासि । सो च थेरो तस्सा चित्तं पंहंसेन्तो अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सा च इत्थी अनुमोदनकालेयेव “मय्हं केसा दीघा तनू सिनिद्धा मुदू वेल्लितग्गा होन्तू”ति पत्थनमकासि ।

सा अपरेन समयेन कालं कत्वा मिस्सककम्मस्स फलेन समुद्दमज्झे कनकविमाने एकिका हुत्वा निब्बत्ति । तस्सा केसा पत्थिताकारायेव सम्पज्जिंसु । मनुस्सानं साटकावहरणेन पन नग्गा अहोसि । सा तस्मिं कनकविमाने पुनप्पुनं उप्पज्जित्वा एकं बुद्धन्तरं नग्गाव हुत्वा वीतिनामेसि । अथ अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुपुब्बेन सावत्थियं विहरन्ते सावत्थिवासिनो सत्तसता वाणिजा सुवण्णभूमिं उद्दिस्स नावाय महासमुदं ओतरिंसु । तेहि आरुळ्हा नावा विसमवातवेगुक्खित्ता इतो चितो च परिब्भमन्ती तं पदेसं अगमासि । अथ सा विमानपेती सह विमानेन तेसं अत्तानं दस्सेसि । तं दिस्वा जेडुवाणिजो पुच्छन्तो —

५८. “का नु अन्तोविमानस्मिं, तिडुन्ती नूपनिक्खमि ।

उपनिक्खमस्सु भद्दे, पस्साम तं बहिड्डित”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ का नु अन्तोविमानस्मिं तिडुन्तीति विमानस्स अन्तो अब्भन्तरे तिडुन्ती का नु त्वं, किं मनुस्सिस्थी, उदाहु अमनुस्सिस्थीति पुच्छति । नूपनिक्खमीति विमानतो न निक्खमि । उपनिक्खमस्सु, भद्दे, पस्साम तं बहिड्डितन्ति, भद्दे, तं मयं बहि ठितं पस्साम दडुक्कामम्हा, तस्मा विमानतो निक्खमस्सु । “उपनिक्खमस्सु भदन्ते”ति वा पाठो, भदं ते अत्थूति अत्थो ।

अथस्स सा अत्तनो बहि निक्खमिसुं असक्कुण्येतं पकासेन्ती —

५९. “अट्ठीयामि हरायामि, नग्गा निक्खमितुं बहि ।

केसेहम्हि पटिच्छन्ना, पुज्जं मे अप्पकं कत”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ अट्ठीयामीति नग्गा हुत्वा बहि निक्खमितुं अट्टिका दुक्खिता अम्हि । हरायामीति लज्जामि । केसेहम्हि

पटिच्छन्नाति केसेहि अम्हि अहं पटिच्छादिता पारुतसरीरा । पुञ्जं मे अप्पकं कतन्ति अप्पकं परित्तं मया कुसलकम्मं कतं, पिज्जाकदानमत्तन्ति अधिप्पायो ।

अथस्सा वाणिजो अत्तनो उत्तरिसाटकं दातुकामो —

६०. “हन्दुत्तरीयं ददामि ते, इदं दुस्सं निवासय ।
इदं दुस्सं निवासेत्वा, एहि निक्खम सोभने ।
उपनिक्खमस्सु भद्रे, पस्साम तं बहिद्धित”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ हन्दाति गणह । उत्तरीयन्ति उपसंब्भानं उत्तरिसाटकन्ति अत्थो । ददामि तेति तुय्हं ददामि । इदं दुस्सं निवासयाति इदं मम उत्तरिसाटकं त्वं निवासेहि । सोभनेति सुन्दररूपे ।

एवञ्च पन वत्वा अत्तनो उत्तरिसाटकं तस्सा उपनेसि, सा तथा दिव्यमानस्स अत्तनो अनुपकप्पनीयतञ्च, यथा दिव्यमानं उपकप्पति, तञ्च दस्सेन्ती —

६१. “हत्थेन हत्थे ते दिन्नं, न मय्हं उपकप्पति ।
एसेत्थुपासको सद्धो, सम्मासम्बुद्धसावको ॥

६२. “एतं अच्छादयित्वान, मम दक्खिणमादिस ।
तथाहं सुखिता हेस्सं, सब्बकामसमिद्धिनी”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ हत्थेन हत्थे ते दिन्नं, न मय्हं उपकप्पतीति, मारिस, तव हत्थेन मम हत्थे तथा दिन्नं न मय्हं उपकप्पति न विनियुज्जति, उपभोगयोगं न होतीति अत्थो । एसेत्थुपासको सद्धोति एसो रतनत्तयं उद्दिस्स सरणगमनेन उपासको कम्मफलसद्धाय च समन्नागतत्ता सद्धो एत्थ एतस्मिं जनसमूहे अत्थि । एतं अच्छादयित्वान, मम दक्खिणमादिसाति एतं उपासकं मम दिव्यमानं साटकं परिदहापेत्वा तं दक्खिणं मय्हं आदिस पत्तिदानं देहि । तथाहं सुखिता हेस्सन्ति तथा कते अहं सुखिता दिब्बवत्थनिवत्था सुखप्पत्ता भविस्सामीति ।

तं सुत्वा वाणिजा तं उपासकं न्हापेत्वा विलिम्पेत्वा वत्थयुगेन अच्छादेसुं । तमत्थं पकासेन्ता सङ्गीतिकारा —

६३. “तञ्च ते न्हापयित्वान, विलिम्पेत्वान वाणिजा ।
वत्थेहच्छादयित्वान, तस्सा दक्खिणमादिसुं ॥

६४. “समनन्तरानुद्दिट्ठे, विपाको उदपज्जथ ।
भोजनच्छादनपानीयं, दक्खिणाय इदं फलं ॥

६५. “ततो सुद्धा सुचिवसना, कासिकुत्तमधारिनी ।
हसन्ती विमाना निक्खमि, दक्खिणाय इदं फल”न्ति ॥ —

तिस्सो गाथायो अवोचुं ।

६३. तत्थ तन्ति तं उपासकं । च-सद्दो निपातमत्तं । तेति ते वाणिजाति योजना । विलिम्पेत्वानाति उत्तमेन गन्धेन विलिम्पेत्वा । वत्थेहच्छादयित्वानाति वण्णगन्धरससम्पन्नं सब्यञ्जनं भोजनं भोजेत्वा निवासनं उत्तरीयन्ति द्वीहि वत्थेहि अच्छादेसुं, द्वे वत्थानि अदंसूति अत्थो । तस्सा दक्खिणमादिसुन्ति तस्सा पेतिया तं दक्खिणं आदिसंसु ।

६४. समनन्तरानुद्धितेति अनू-ति निपातमत्तं, तस्सा दक्खिणाय उद्धिट्टसमनन्तरमेव । विपाको उदपज्जथाति तस्सा पेतिया विपाको दक्खिणाय फलं उप्पज्जि । कीदिसोति पेती आह भोजनच्छादनपानीयन्ति । नानप्पकारं दिब्बभोजनसदिसं भोजनञ्च नानाविरागवण्णसमुज्जलं दिब्बवत्थसदिसं वत्थञ्च अनेकविधं पानकञ्च दक्खिणाय इदं ईदिसं फलं उदपज्जथाति योजना ।

६५. ततोति यथावुत्तभोजनादिपटिलाभतो पच्छा । सुद्धाति न्हानेन सुद्धसरीरा । सुचिवसनाति सुविसुद्धवत्थनिवत्था । कासिकुत्तमधारिनीति कासिकवत्थतोपि उत्तमवत्थधारिनी । हसन्तीति “पस्सथ ताव तुम्हाकं दक्खिणाय इदं फलविसेस”न्ति पकासनवसेन हसमाना विमानतो निक्खमि ।

अथ ते वाणिजा एवं पच्चक्खतो पुञ्जफलं दिस्वा अच्छरियम्भुतचित्तजाता तस्मिं उपासके सञ्जातगारवबहुमाना कतञ्जली तं पयिरुपासिंसु । सोपि ते धम्मकथाय भिय्योसोमत्ताय पसादेत्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि । ते ताय विमानपेतिया कतकम्मं —

६६. “सुचित्तरूपं रुचिरं, विमानं ते पभासति ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

इमाय गाथाय पुच्छिंसु । तत्थ सुचित्तरूपन्ति हत्थिअस्सइत्थिपुरिसादिवसेन चेव मालाकम्मलताकम्मादिवसेन च सुद्धु विहितचित्तरूपं । रुचिरन्ति रमणीयं दस्सनीयं । किस्स कम्मस्सिदं फलन्ति कीदिसस्स कम्मस्स, किं दानमयस्स उदाहु सीलमयस्स इदं फलन्ति अत्थो ।

सा तेहि एवं पुट्ठा “मया कतस्स परित्तकस्स कुसलकम्मस्स ताव इदं फलं, अकुसलकम्मस्स पन आयतिं निरये एदिसं भविस्सती”ति तदुभयं आचिक्खन्ती —

६७. “भिक्खुनो चरमानस्स, दोणिनिम्मज्जनिं अहं ।
अदासिं उजुभूतस्स, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

६८. “तस्स कम्मस्स कुसलस्स, विपाकं दीघमन्तरं ।
अनुभोमि विमानस्मिं, तञ्च दानि परित्तकं ॥

६९. “उद्धं चतूहि मासेहि, कालंकिरिया भविस्सति ।
एकन्तकटुकं घोरं, निरयं पपतिस्सहं ॥

७०. “चतुक्कण्णं चतुद्वारं, विभत्तं भागसो मितं ।
अयोपाकारपरियन्तं, अयसा पटिकुज्जितं ॥

७१. “तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।
समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सब्बदा ॥

७२. “तत्थाहं दीघमद्धानं, दुक्खं वेदिस्स वेदनं ।
फलञ्च पापकम्मस्स, तस्मा सोचामहं भुसं”न्ति ॥ — गाथायो अभासि ।

६७. तत्थ भिक्खुनो चरमानस्साति अञ्जतरस्स भिन्नकिलेसस्स भिक्खुनो भिक्खाय चरन्तस्स ।
दोणिनिम्मज्जनन्ति विस्सन्दमानतेलं पिञ्जाकं । उजुभूतस्साति चित्तजिम्हवङ्कुकुटिलभावकरानं किलेसानं अभावेन
उजुभावप्पत्तस्स । विप्पसन्नेन चेतसाति कम्मफलसद्भाय सुद्ध पसन्नेन चित्तेन ।

६८-६९. दीघमन्तरन्ति म-कारो पदसन्धिकरो, दीघअन्तरं दीघकालन्ति अत्थो । तञ्च दानि परित्तकन्ति तञ्च
पुञ्जफलं विपक्कविपाकत्ता कम्मस्स इदानि परित्तकं अप्पावसेसं, न चिरेनेव इतो चविस्सामीति अत्थो । तेनाह “उद्धं
चतूहि मासेहि, कालंकिरिया भविस्सती”ति चतूहि मासेहि उद्धं चतुन्नं मासानं उपरि पञ्चमे मासे मम कालंकिरिया
भविस्सतीति दस्सेति । एकन्तकटुकन्ति एकन्तेनेव अनिद्वुल्लफस्सायतनिकभावतो एकन्तदुक्खन्ति अत्थो । घोरन्ति दारुणं ।
निरयन्ति नत्थि एत्थ अयो सुखन्ति कत्वा “निरय”न्ति लद्धनामं नरकं । पपतिस्सहन्ति पपहिस्सामि अहं ।

७०. “निरय”न्ति चेत्थ अवीचिमहानिरयस्स अधिप्पेतत्ता तं सरूपतो दस्सेतुं “चतुक्कण्ण”न्ति आदिमाह । तत्थ
चतुक्कण्णन्ति चतुक्कोणं । चतुद्वारन्ति चतूसु दिसासु चतूहि द्वारेहि युत्तं । विभत्तन्ति सुद्ध विभत्तं ।

भागसोति भागतो । मितन्ति तुलितं । अयोपाकारपरियन्तन्ति अयोमयेन पाकारेन परिकिखत्तं । अयसा
पटिकुज्जितन्ति अयोपटलेनेव उपरि पिहितं ।

७१-७२. तेजसा युताति समन्ततो समुद्धितजालेन महता अग्निना निरन्तरं समायुतजाला । समन्ता योजनसतन्ति
एवं पन समन्ता बहि सब्बदिसासु योजनसतं योजनानं सतं । सब्बदाति सब्बकालं । फरित्वा तिट्ठतीति व्यापेत्वा तिट्ठति ।
तत्थाति तस्मिं महानिरये । वेदिस्सन्ति वेदिस्सामि अनुभविस्सामि । फलञ्च पापकम्मस्साति इदं ईदिसं दुक्खानुभवनं महा
एवं कतस्स पापस्स कम्मस्स फलन्ति अत्थो ।

एवं तां अत्तना कतकम्मफले आर्यातिं नेरयिकभये च पकासिते सो उपासको करुणासञ्चोदितमानसो “हन्दस्साहं
पतिट्ठा भवेय्य”न्ति चिन्तेत्वा आह — “देवते, त्वं मय्हं एकस्स दानवसेन सब्बकामसमिद्धा उट्टारसम्पत्तियुत्ता जाता, इदानि
पन इमेसं उपासकानं दानं दत्वा सत्थु च गुणे अनुस्सरित्वा निरयूपपत्तितो मुच्चिस्ससी”ति । सा पेती हट्ठतुट्ठा “साधू”ति
वत्वा ते दिब्बेन अन्नपानेन सन्तप्पेत्वा दिब्बानि वत्थानि नानाविधानि रतनानि च अदासि, भगवन्तञ्च उद्दिस्स दिब्बं
दुस्सयुगं तेसं हत्थे दत्वा “अञ्जतरा, भन्ते, विमानपेती भगवतो पादे सिरसा वन्दतीति सावत्थिं गन्त्वा सत्थारं मम वचनेन
वन्दथा”ति वन्दनञ्च पेसेसि, तञ्च नावं अत्तनो इद्धानुभावेन तेहि इच्छितपट्टनं तं दिवसमेव उपनेसि ।

अथ ते वाणिजा ततो पट्टनतो अनुक्कमेन सावत्थिं पत्वा जेतवनं पविसित्वा सत्थु तं दुस्सयुगं दत्वा वन्दनञ्च

निवेदेत्वा आदितो पट्टाय तं पवतिं भगवतो आरोचेसुं । सत्था तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि, सा देसना महाजनस्स सात्थिका जाता । ते पन उपासका दुतियदिवसे बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा तस्सा दक्खिणमादिसिंसु । सा च ततो पेतलोकतो चवित्वा विविधरतनविज्जोतिते तावतिसभवने कनकविमाने अच्छरासहस्सपरिवारा निब्बत्तीति ।

खल्लाटियपेतितवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

११. नागपेतवत्थुवण्णना

पुरतोव सेतेन पलेति हत्थिनाति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते द्वे ब्राह्मणपेते आरम्भ वुत्तं । आयस्मा किर संकिच्चो सत्तवस्सिको खुरग्गेयेव अरहत्तं पत्वा सामणेरभूमियं ठितो तिसमत्तेहि भिक्खूहि सद्धिं अरज्जायतने वसन्तो तेसं भिक्खूनं पञ्चन्नं चोरसतानं हत्थतो आगतं मरणम्पि बाहित्वा ते च चोरे दमेत्वा पब्बाजेत्वा सत्थु सन्तिकं अगमासि । सत्था तेसं भिक्खूनं धम्मं देसेसि, देसनावसाने ते भिक्खू अरहत्तं पापुणिसु । अथायस्मा संकिच्चो परिपुण्णवस्सो लद्धूपसम्पदो तेहि पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं बाराणसिं गन्त्वा इसिपतने विहासि । मनुस्सा थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा पसन्नमानसा वीथिपटिपाटिया वग्गवग्गा हुत्वा आगन्तुकदानं अदंसु । तत्थ अज्जतरो उपासको मनुस्से निच्चभत्ते समादपेसि, ते यथाबलं निच्चभत्तं पट्टपेसुं ।

तेन च समयेन बाराणसियं अज्जतरस्स मिच्छादिट्ठिकस्स ब्राह्मणस्स द्वे पुत्ता एका च धीता अहेसुं । तेसु जेट्ठपुत्तो तस्स उपासकस्स मित्तो अहोसि । सो तं गहेत्वा आयस्मतो संकिच्चस्स सन्तिकं अगमासि । आयस्मा संकिच्चो तस्स धम्मं देसेसि । सो मुदुचित्तो अहोसि । अथ नं सो उपासको आह — “त्वं एकस्स भिक्खुनो निच्चभत्तं देही”ति । “अनाचिण्णं अम्हाकं ब्राह्मणानं समणानं सकयपुत्तियानं निच्चभत्तदानं, तस्मा नाहं दस्सामी”ति । “किं मय्हम्पि भत्तं न दस्ससी”ति? “कथं न दस्सामी”ति आह । “यदि एवं यं मय्हं देसि, तं एकस्स भिक्खुस्स देही”ति । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा दुतियदिवसे पातोव विहारं गन्त्वा एकं भिक्खुं आनेत्वा भोजेसि ।

एवं गच्छन्ते काले भिक्खूनं पटिपत्तिं दिस्वा धम्मञ्च सुणित्वा तस्स कनिट्ठभाता च भगिनी च सासने अभिप्पसन्ना पुज्जकम्मरता च अहेसुं । एवं ते तयो जना यथाविभवं दानानि देन्ता समणब्राह्मणे सक्करिंसु गरुं करिंसु मानेसुं पूजेसुं । मातापितरो पन नेसं अस्सद्धा अप्पसन्ना समणब्राह्मणेसु अगारवा पुज्जकिरियाय अनादरा अच्छन्दिका अहेसुं । तेसं धीतरं दारिकं मातुलपुत्तस्सत्थाय जातका वारेसुं । सो च आयस्मतो संकिच्चस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा संवेगजातो पब्बजित्वा निच्चं अत्तनो मातु-गेहं भुज्जितुं गच्छति । तं माता अत्तनो भातु-धीताय दारिकाय पलोभेति । तेन सो उक्कण्ठितो हुत्वा उपज्झायं उपसङ्गमित्वा आह — “उप्पब्बजिस्सामहं, भन्ते, अनुजानाथ म”न्ति । उपज्झायो तस्स उपनिस्सयसम्पत्तिं दिस्वा आह — “सामणेर, मासमत्तं आगमेही”ति । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा मासे अतिक्कन्ते तथेव आरोचेसि । उपज्झायो पुन “अट्ठमासं आगमेही”ति आह । अट्ठमासे अतिक्कन्ते तथेव वुत्ते पुन “सत्ताहं आगमेही”ति आह । सो “साधू”ति पटिस्सुणि । अथ तस्मिं अन्तोसत्ताहे सामणेरस्स मातुलानिया गेहं विनट्ठच्छदनं जिण्णं दुब्बलकुट्टं वातवस्साभिहतं परिपति । तत्थ ब्राह्मणो ब्राह्मणी द्वे पुत्ता धीता च गेहेन अज्झोत्थटा कालमकंसु । तेसु ब्राह्मणो ब्राह्मणी च पेतयोनिं निब्बत्तिसु, द्वे पुत्ता धीता च भुम्मदेवेसु । तेसु जेट्ठपुत्तस्स हत्थियानं निब्बत्ति, कनिट्ठस्स अस्सतरीरथो, धीताय सुवण्णसिविका । ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च महन्ते महन्ते अयोमुगरे गहेत्वा अज्जमज्जं आकोटेन्ति, अभिहतद्धानेसु महन्ता महन्ता घटप्पमाणा गण्डा उट्ठित्वा मुहुत्तेनेव पचित्वा परिभेदप्पत्ता होन्ति । ते अज्जमज्जस्स गण्डे फालेत्वा कोधाभिभूता

निक्करुणा फरुसवचनेहि तज्जेन्ता पुब्बलोहितं पिवन्ति, न च तित्तिं पटिलभन्ति ।

अथ सामणेरो उक्कण्ठाभिभूतो उपज्झायं उपसङ्गमित्वा आह — “भन्ते, मया पटिज्जातदिवसा वीतिवत्ता, गेहं गमिस्सामि, अनुजानाथ म”न्ति । अथ नं उपज्झायो “अत्थङ्गते सूरिये कालपक्खचातुद्वसिया पवत्तमानाय एही”ति वत्त्वा इसिपतनविहारस्स पिट्ठिपस्सेन थोकं गन्त्वा अट्ठासि । तेन च समयेन ते द्वे देवपुत्ता सद्धिं भगिनिया तेनेव मग्गेन यक्खसमागमं सम्भावेतुं गच्छन्ति, तेसं पन मातापितरो मुग्गरहत्था फरुसवाचा काळरूपा आकुलाकुललूखपतितकेसभारा अग्गिदट्ठतालक्खन्धसदिसा विगलितपुब्बलोहिता वलितगत्ता अतिविय जेगुच्छबीभच्छदस्सना ते अनुबन्धन्ति ।

अथायस्मा संकिच्चो यथा सो सामणेरो ते सब्बे गच्छन्ते पस्सति, तथारूपं इद्वाभिसङ्खारं अभिसङ्खरित्वा सामणेरं आह — “पस्ससि त्वं, सामणेर, इमे गच्छन्ते”ति? “आम, भन्ते, पस्सामी”ति । “तेन हि इमेहि कतकम्मं पटिपुच्छा”ति । सो हत्थियानादीहि गच्छन्ते अनुक्कमेन पटिपुच्छि । ते आहंसु — “ये पच्छतो पेता आगच्छन्ति, ते पटिपुच्छा”ति । सामणेरो ते पेते गाथाहि अज्झभासि —

७३. “पुरतोव सेतेन पलेति हत्थिना, मज्झे पन अस्सतरीरथेन ।

पच्छा च कज्जा सिविकाय नीयति, ओभासयन्ती दस सब्बसो दिसा ॥

७४. “तुम्हे पन मुग्गरहत्थपाणिनो, रुदंमुखा छिन्नपभिन्नगत्ता ।

मनुस्सभूता किमकत्थ पापं, येनज्जमज्जस्स पिवाथ लोहित”न्ति ॥

तत्थ पुरतोति सब्बपठमं । सेतेनाति पण्डरेन । पलेतीति गच्छति । मज्झे पनाति हत्थिं आरुळहस्स सिविकं आरुळहाय च अन्तरे । अस्सतरीरथेनाति अस्सतरीयुत्तेन रथेन पलेतीति योजना । नीयतीति वहीयति । ओभासयन्ती दस सब्बसो दिसाति सब्बतो समन्ततो सब्बा दस दिसा अत्तनो सरीरप्पभाहि वत्थाभरणादिप्पभाहि च विज्जोतयमाना । मुग्गरहत्थपाणिनोति मुग्गरा हत्थसङ्घातेसु पाणीसु येसं ते मुग्गरहत्थपाणिनो, भूमिसण्हकरणीयादीसु पाणिवोहारस्स लब्भमानत्ता हत्थसद्देन पाणि एव विसेसितो । छिन्नपभिन्नगत्ताति मुग्गरप्पहारेन तत्थ तत्थ छिन्नपभिन्नसरीरा । पिवाथाति पिवथ ।

एवं सामणेरेन पुट्ठा ते पेता सब्बं तं

पवत्तिं चतूहि गाथाहि पच्चभासिंसु —

७५. “पुरतोव यो गच्छति कुज्जरेन, सेतेन नागेन चतुक्कमेन ।

अम्हाक पुत्तो अहु जेड्डको सो, दानानि दत्त्वान सुखी पमोदति ॥

७६. “यो यो मज्झे अस्सतरीरथेन, चतुब्भि युत्तेन सुवगितेन ।

अम्हाक पुत्तो अहु मज्झिमो सो, अमच्छरी दानपती विरोचति ॥

७७. “या सा च पच्छा सिविकाय नीयति, नारी सपज्जा मिगमन्दलोचना ।

अम्हाक धीता अहु सा कनिड्डिका, भागड्डभागेन सुखी पमोदति ॥

७८. “एते च दानानि अदंसु पुब्बे, पसन्नचित्ता समणब्राह्मणानं ।
मयं पन मच्छरीनो अहुम्ह, परिभासका समणब्राह्मणानं ।
एते च दत्त्वा परिचारयन्ति, मयञ्च सुस्साम नळोव छिन्नो”ति ॥

७५. तत्थ पुरतोव यो गच्छतीति इमेसं गच्छन्तानं यो पुरतो गच्छति । “योसो पुरतो गच्छती”ति वा पाठो, तस्स यो एसो पुरतो गच्छतीति अत्थो । कुञ्जरेणाति कुं पथविं जीरयति, कुञ्जेसु वा रमति चरतीति “कुञ्जरो”ति लद्धनामेन हत्थिना । नागेनाति, नास्स अगमनीयं अनभिभवनीयं अत्थीति नागा, तेन नागेन । चतुक्कमेनाति चतुप्पदेन । जेट्ठकोति पुब्बजो ।

७६-७७. चतुब्भीति चतूहि अस्सतरीहि । सुवग्गितेनाति सुन्दरगमनेन चातुरगमनेन । मिगमन्दलोचनाति मिगी विय मन्दक्खिका । भागड्डभागेनाति भागस्स अड्डभागेन, अत्तना लद्धकोट्टासतो अड्डभागदानेन हेतुभूतेन । सुखीति सुखिनी । लिङ्गविपल्लासेन हेतं वुत्तं ।

७८. परिभासकाति अक्कोसका । परिचारयन्तीति दिब्बेसु कामगुणेषु अत्तनो इन्द्रियानि इतो चितो च यथासुखं चारेन्ति, परिजनेहि वा अत्तनो पुज्जानुभावनिस्सन्देन परिचरियं कारेन्ति । मयञ्च सुस्साम नळोव छिन्नोति मयं पन छिन्नो आतपे खित्तो नळो विय सुस्साम, खुप्पिपासाहि अञ्जमञ्जं दण्डाभिघातेहि च सुक्खा विसुक्खा भवामाति ।

एवं अत्तनो पापं सम्पवेदेत्वा “मयं तुहं मातुलमातुलानियो”ति आचिक्खिंसु । तं सुत्वा सामणरो सज्जातसंवेगो “एवरूपानं किब्बिसकारीनं कथं नु खो भोजनानि सिज्झन्ती”ति पुच्छन्तो —

७९. “किं तुम्हाकं भोजनं किं सयानं, कथञ्च यापेथ सुपापधम्मिनो ।
पहूतभोगेसु अनप्पकेसु, सुखं विराधाय दुक्खज्ज पत्ता”ति ॥ —

इमं गाथमाह । तत्थ किं तुम्हाकं भोजनन्ति कीदिसं तुम्हाकं भोजनं? किं सयानन्ति कीदिसं सयनं? “किं सयाना”ति केचि पठन्ति, कीदिसा सयना, कीदिसे सयने सयथाति अत्थो । कथञ्च यापेथाति केन पकारेन यापेथ, “कथं वो यापेथा”तिपि पाठो, कथं तुम्हे यापेथाति अत्थो । सुपापधम्मिनोति सुट्ठु अतिविय पापधम्मा । पहूतभोगेसूति अपरियन्तेसु उळारेसु भोगेसु सन्तेसु । अनप्पकेसूति न अप्पकेसु बहूसु । सुखं विराधायाति सुखहेतुनो पुज्जस्स अकरणेन सुखं विरज्झित्वा विराधेत्वा । “सुखस्स विराधेना”ति केचि पठन्ति । दुक्खज्ज पत्ताति अज्ज इदानि इदं पेतयोनिपरियापन्नं दुक्खं अनुप्पत्ताति ।

एवं सामणरेन पुट्ठा पेता तेन पुच्छितमत्थं विस्सज्जेन्ता —

८०. “अञ्जमञ्जं वधित्वान, पिवाम पुब्बलोहितं ।
बहुं वित्वा न धाता होम, नच्छादिम्हसे मयं ॥

८१. “इच्चेव मच्चा परिदेवयन्ति, अदायका पेच्च यमस्स ठायिनो ।
ये ते विदिच्च अधिगम्म भोगे, न भुञ्जरे नापि करोन्ति पुज्जं ॥

८२. “ते खुप्पिपासूपगता परत्थ, पच्छा चिरं ज्ञायरे ड्हमाना ।
कम्मनि कत्वान दुखुद्रानि, अनुभोन्ति दुक्खं कटुकप्फलानि ॥

८३. “इत्तरज्झि धनं धज्जं, इत्तरं इध जीवितं ।
इत्तरं इत्तरतो जत्वा, दीपं कयिराथ पण्डितो ॥

८४. “ये ते एवं पजानन्ति, नरा धम्मस्स कोविदा ।
ते दाने नप्पमज्जन्ति, सुत्वा अरहतं वचो”ति ॥ —

पञ्च गाथा अभसिंसु ।

८०-८१. तत्थ न धाता होमाति धाता सुहिता तित्ता न होम । नच्छादिहसेति न रुच्चाम, न रुचिं उप्पादेम, न तं मयं अत्तनो रुचिया पिविस्सामाति अत्थो । इच्चेवाति एवमेव । मच्चा परिदेवयन्तीति मयं विय अज्जेपि मनुस्सा कतकिब्बिसा परिदेवन्ति कन्दन्ति । अदायकाति अदानसीला मच्छरिनो । यमस्स ठायिनोति यमलोकसज्जिते यमस्स ठाने पेत्तिविसये ठानसीला । ये ते विदिच्च अधिगम्मभोगेति ये ते सम्पति आयतिज्ज सुखविसेसविधायके भोगे विन्दित्वा पटिलभित्वा । न भुज्जरे नापि करोन्ति पुज्जन्ति अम्हे विय सयम्पि न भुज्जन्ति, परेसं देन्ता दानमयं पुज्जम्पि न करोन्ति ।

८२. ते खुप्पिपासूपगता परत्थाति ते सत्ता परत्थ परलोके पेत्तिविसये जिघच्छापिपासाभिभूता हुत्वा । चिरं ज्ञायरे ड्हमानाति खुदादिहेतुकेन दुक्खग्गिना “अकतं वत अम्हेहि कुसलं, कतं पाप”न्ति आदिना वत्तमानेन विप्पटिसारग्गिना परिड्हमाना ज्ञायन्ति, अनुत्थुनन्तीति अत्थो । दुखुद्रानीति दुक्खविपाकानि । अनुभोन्ति दुक्खं कटुकप्फलानीति अनिट्ठफलानि पापकम्मनि कत्वा चिरकालं दुक्खं आपायिकदुक्खं अनुभवन्ति ।

८३-८४. इत्तरन्ति न चिरकालद्वायी, अनिच्चं विपरिणामधम्मं । इत्तरं इध जीवितन्ति इध मनुस्सलोके सत्तानं जीवितम्पि इत्तरं परित्तं अप्पकं । तेनाह भगवा — “यो चिरं जीवति, सो वस्ससतं अप्पं वा भिय्यो”ति (दी० नि० २.९१; सं० नि० १.१४५; अ० नि० ७.७४) । इत्तरं इत्तरतो जत्वाति धनधज्जादिउपकरणं मनुस्सानं जीवितज्ज इत्तरं परित्तं खणिकं न चिरस्सन्ति पज्जाय उपपरिक्खित्वा । दीपं कयिराथ पण्डितोति सपज्जो पुरिसो दीपं अत्तनो पतिट्ठं परलोके हितसुखाधिद्धानं करेय्य । ये ते एवं पजानन्तीति ये ते मनुस्सा मनुस्सानं भोगानं जीवितस्स च इत्तरभावं याथावतो जानन्ति, ते दाने सब्बकालं नप्पमज्जन्ति । सुत्वा अरहतं वचोति अरहतं बुद्धादीनं अरियानं वचनं सुत्वा, सुतत्ताति अत्थो । सेसं पाकटमेव ।

एवं ते पेता सामणरेन पुट्ठा तमत्थं आचिक्खित्वा “मयं तुहं मातुलमातुलानियो”ति पवेदेसुं । तं सुत्वा सामणरो सज्जातसंवेगो उक्कण्ठं पटिविनोदेत्वा उपज्झायस्स पादेसु सिरसा निपतित्वा एवमाह — “यं, भन्ते, अनुकम्पकेन करणीयं अनुकम्पं उपादाय, तं मे तुम्हेहि कतं, महता वतम्हि अनत्थपाततो रक्खितो, न दानि मे घरावासेन अत्थो, अभिरमिस्सामि ब्रह्मचरियवासे”ति । अथायस्मा संकिच्चो तस्स अज्झासयानुरूपं कम्मद्धानं आचिक्खि । सो कम्मद्धानं अनुयुज्जन्तो नचिरस्सेव अरहतं पापुणि । आयस्मा पन संकिच्चो तं पवत्ति भगवतो आरोचेसि । सत्था तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि, सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

नागपेतवत्थुवण्णना निड्डिता ।

१२. उरगपेतवत्थुवण्णना

उरगोव तचं जिण्णन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं उपासकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर अञ्जतरस्स उपासकस्स पुत्तो कालमकासि । सो पुत्तमरणहेतु परिदेवसोकसमापन्नो बहि निक्खमित्वा किञ्चि कम्मं कातुं असक्कोन्तो गेहेयेव अट्ठासि । अथ सत्था पच्चूसवेलायं महाकरुणासमापत्तितो वुड्ढाय बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो तं उपासकं दिस्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय तस्स गेहं गन्त्वा द्वारे अट्ठासि । उपासको च सत्थु आगतभावं सुत्वा सीधं उट्ठाय गन्त्वा पच्चुग्गमनं कत्वा हत्थतो पत्तं गहेत्वा गेहं पवेसेत्वा आसनं पञ्जपेत्वा अदासि । निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने । उपासकोपि भगवन्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । तं भगवा “किं, उपासक, सोकपरेतो विय दिस्सती”ति आह । “आम, भगवा, पियो मे पुत्तो कालकतो, तेनाहं सोचामी”ति । अथस्स भगवा सोकविनोदनं करोन्तो उरगजातकं (जा० १.५.१९ आदयो) कथेसि ।

अतीते किर कासिरट्ठे बाराणसियं धम्मपालं नाम ब्राह्मणकुलं अहोसि । तत्थ ब्राह्मणो ब्राह्मणी पुत्तो धीता सुणिसा दासीति इमे सब्बेपि मरणानुस्सतिभावनाभिरता अहेसुं । तेसु यो गेहतो निक्खमति, सो सेसजने ओवदित्वा निरपेक्खोव निक्खमति । अथेकदिवसं ब्राह्मणो पुत्तेन सद्धिं घरतो निक्खमित्वा खेतं गन्त्वा कसति । पुत्तो सुक्खतिणपण्णकट्ठानि आलिम्पेति । तत्थेको कण्हसप्पो डाहभयेन रुक्खसुसिरतो निक्खमित्वा इमं ब्राह्मणस्स पुत्तं डंसि । सो विसवेगेन मुच्छितो तत्थेव परिपतित्वा कालकतो, सक्को देवराजा हुत्वा निब्बत्ति । ब्राह्मणो पुत्तं मतं दिस्वा कम्मन्तसमीपेन गच्छन्तं एकं पुरिसं एवमाह — “सम्म, मम घरं गन्त्वा ब्राह्मणि एवं वदेहि ‘न्हायित्वा सुद्धवत्थनिवत्था एकस्स भत्तं मालागन्धादीनि च गहेत्वा तुरितं आगच्छतू’ति” । सो तत्थ गन्त्वा तथा आरोचेसि, गेहजनोपि तथा अकासि । ब्राह्मणो न्हत्वा भुञ्जित्वा विलिम्पित्वा परिजनपरिवुतो पुत्तस्स सरीरं चितकं आरोपेत्वा अग्निं दत्वा दारुक्खन्धं डहन्तो विय निस्सोको निस्सन्तापो अनिच्चसञ्जं मनसि करोन्तो अट्ठासि ।

अथ ब्राह्मणस्स पुत्तो सक्को हुत्वा निब्बत्ति, सो च अम्हाकं बोधिसत्तो अहोसि । सो अत्तनो पुरिमजातिं कतपुञ्जञ्च पच्चवेक्खित्वा पितरं जातके च अनुकम्पमानो ब्राह्मणवेसेन तत्थ आगन्त्वा जातके असोचन्ते दिस्वा “अम्भो, मिगं झापेथ, अम्हाकं मंसं देथ, छातोम्ही”ति आह । “न मिगो, मनुस्सो ब्राह्मणा”ति आह । “किं तुम्हाकं पच्चत्थिको एसो”ति? “न पच्चत्थिको, उरे जातो ओरसो महागुणवन्तो तरुणपुत्तो”ति आह । “किमत्थं तुम्हे तथारूपे गुणवति तरुणपुत्ते मते न सोचथा”ति? तं सुत्वा ब्राह्मणो असोचनकारणं कथेन्तो —

८५. “उरगोव तचं जिण्णं, हित्वा गच्छति सं तनुं ।

एवं सरीरे निब्भोगे, पेटे कालकते सति ॥

८६. “ड्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न रोदामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ —

द्वे गाथा अभसि ।

८५-८६. तत्थ उरगोति उरेन गच्छतीति उरगो । सप्पस्सेतं अधिवचनं । तच्च जिण्णन्ति जज्जरभावेन जिण्णं पुराणं अत्तनो तच्च निम्मोकं । हित्वा गच्छति सं तनुन्ति यथा उरगो अत्तनो जिण्णतच्चं रुक्खन्तरे वा कट्टन्तरे वा मूलन्तरे वा पासाणन्तरे वा कञ्चुकं ओमुञ्चन्तो विय सरीरतो ओमुञ्चित्वा पहाय छट्टेत्वा यथाकामं गच्छति, एवमेव संसारे परिब्भमन्तो सत्तो पोरणस्स कम्मस्स परिक्खीणत्ता जज्जरीभूतं सं तनुं अत्तनो सरीरं हित्वा गच्छति, यथाकम्मं गच्छति, पुनर्भववसेन उपपज्जतीति अत्थो । एवन्ति ड्हमानं पुत्तस्स सरीरं दस्सेन्तो आह । सरीरे निब्भोगेति अस्स विय अज्जेसम्पि काये एवं भोगविरहिते निरत्थके जाते । पेतेति आयुउस्माविज्जाणतो अपगते । कालकते सतीति मते जाते । तस्माति यस्मा ड्हमानो कायो अपेतविज्जाणत्ता डाहदुक्खं विय जातीनं रुदितं परिदेवितम्पि न जानाति, तस्मा एतं मम पुत्तं निमित्तं कत्वा न रोदामि । गतो सो तस्स या गतीति यदि मतसत्ता न उच्छिज्जन्ति, मतस्स पन कतोकासस्स कम्मस्स वसेन या गति पाटिकङ्खा, तं चुतिअनन्तरमेव गतो, सो न पुरिमजातीनं रुदितं परिदेवितं वा पच्चासीसति, नापि येभ्य्येन पुरिमजातीनं रुदितेन काचि अत्थसिद्धीति अधिप्पायो ।

एवं ब्राह्मणेन अत्तनो असोचनकारणे कथिते परियायमनसिकारकोसल्ले पकासिते ब्राह्मणरूपो सक्को ब्राह्मणिं आह — “अम्म, तुहं सो मतो किं होती”ति? “दस मासे कुच्छिना परिहरित्वा थज्जं पायेत्वा हत्थपादे सण्ठपेत्वा संवट्ठितो पुत्तो मे, सामी”ति । “यदि एवं पिता ताव पुरिसभावेन मा रोदतु, मातु नाम हदयं मुदुकं, त्वं कस्मा न रोदसी”ति? तं सुत्वा सा अरोदनकारणं कथेन्ती —

८७. “अनब्भितो ततो आगा, नानुज्जातो इतो गतो ।

यथागतो तथा गतो, तत्थ का परिदेवना ॥

८८. “ड्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न रोदामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ अनब्भितोति अनक्हातो, “एहि मय्हं पुत्तभावं उपगच्छा”ति एवं अपक्कोसितो । ततोति यत्थ पुब्बे ठितो, ततो परलोकतो । आगाति आगच्छि । नानुज्जातोति अननुमतो, “गच्छ, तात, परलोक”न्ति एवं अम्हेहि अविस्सट्ठो । इतोति इधलोकतो । गतोति अपगतो । यथागतोति येनाकारेन आगतो, अम्हेहि अनब्भितो एव आगतोति अत्थो । तथा गतोति तेनेवाकारेन गतो । यथा सकेनेव कम्मुना आगतो, तथा सकेनेव कम्मुना गतोति । एतेन कम्मस्सकतं दस्सेति । तत्थ का परिदेवनाति एवं अवसवत्तिके संसारपवत्ते मरणं पटिच्च का नाम परिदेवना, अयुत्ता सा पज्जवता अकरणीयाति दस्सेति ।

एवं ब्राह्मणिया वचनं सुत्वा तस्स भगिनिं पुच्छि — “अम्म, तुहं सो किं होती”ति? “भाता मे, सामी”ति । “अम्म, भगिनियो नाम भातूसु सिनेहा, त्वं कस्मा न रोदसी”ति? सापि अरोदनकारणं कथेन्ती —

८९. “सचे रोदे किस्स अस्सं, तत्थ मे किं फलं सिया ।

जातिमित्तसुहज्जानं, भिय्यो नो अरती सिया ॥

९०. “ड्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न रोदामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ सचे रोदे किंसा अस्सन्ति यदि अहं रोदेय्यं, किंसा परिसुखसरीरा भवेय्यं । तत्थ मे किं फलं सियाति तस्मिं मय्हं भातु मरणनिमित्ते रोदने किं नाम फलं, को आनिसंसो भवेय्य? न तेन मय्हं भातिको आगच्छेय्य, नापि सो तेन सुगतिं गच्छेय्याति अधिप्पायो । जातिमित्तसुहज्जानं, भिय्यो नो अरती सियाति अम्हाकं जातीनं मित्तानं सुहदयानञ्च मम सोचनेन भातुमरणदुखतो भिय्योपि अरति दुखमेव सियाति ।

एवं भगिनिया वचनं सुत्वा तस्स भरियं पुच्छि — “तुय्हं सो किं होती”ति? “भत्ता मे, सामी”ति । “भद्दे, इत्थियो नाम भत्तरि सिनेहा होन्ति, तस्मिञ्च मते विधवा अनाथा होन्ति, कस्मा त्वं न रोदसी”ति? सापि अत्तनो अरोदनकारणं कथेन्ती —

११. “यथापि दारको चन्दं, गच्छन्तमनुरोदति ।
एवंसम्पदमेवेतं, यो पेतमनुसोचति ॥

१२. “डय्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।
तस्मा एतं न रोदामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

तत्थ दारकोति बालदारको । चन्दन्ति चन्दमण्डलं । गच्छन्तन्ति नभं अब्भुस्सुक्कमानं । अनुरोदतीति “मय्हं रथचक्कं गहेत्वा देही”ति अनुरोदति । एवंसम्पदमेवेतन्ति यो पेतं मतं अनुसोचति, तस्सेतं अनुसोचनं एवंसम्पदं एवरूपं, आकासेन गच्छन्तस्स चन्दस्स गहेतुकामतासदिसं अलब्भनेय्यवत्थुस्मिं इच्छाभावतोति अधिप्पायो ।

एवं तस्स भरियाय वचनं सुत्वा दासिं पुच्छि — “अम्म, तुय्हं सो किं होती”ति? “अय्यो मे, सामी”ति । “यदि एवं तेन त्वं पोथेत्वा वेय्यावच्चं कारिता भविस्ससि, तस्मा मज्जे ‘सुमुत्ताहं तेना’ति न रोदसी”ति? “सामि, मा मं एवं अवच, न चेतं अनुच्छविकं, अतिविय खन्तिमेत्तानुद्वयासम्पन्नो युत्तवादी मय्हं अय्यपुत्तो उरे संवड्ढपुत्तो विय अहोसी”ति । अथ “कस्मा न रोदसी”ति? सापि अत्तनो अरोदनकारणं कथेन्ती —

१३. “यथापि ब्रह्मे उदकुम्भो, भिन्नो अप्पटिसन्धियो ।
एवंसम्पदमेवेतं, यो पेतमनुसोचति ॥

१४. “डय्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।
तस्मा एतं न रोदामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ यथापि ब्रह्मे उदकुम्भो, भिन्नो अप्पटिसन्धियोति ब्राह्मण सेय्यथापि उदकघटो मुग्गरप्पहारदिना भिन्नो अप्पटिसन्धियो पुन पाकतिको न होति । सेसमेत्थ वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव ।

सक्को तेसं कथं सुत्वा पसन्नमानसो “सम्मदेव तुम्हेहि मरणस्सति भाविता, इतो पड्डाय न तुम्हेहि कसिआदिकरणकिच्चं अत्थी”ति तेसं गेहं सत्तरतनभरितं कत्वा “अप्पमत्ता दानं देथ, सीलं रक्खथ, उपोसथकम्मं करोथा”ति ओवदित्वा अत्तानञ्च तेसं निवेदेत्वा सकट्टानमेव गतो । तेपि ब्राह्मणादयो दानादीनि पुञ्जानि करोन्ता यावतायुक्तं ठत्वा देवलोके उप्पज्जिंसु ।

सत्था इमं जातकं आहरित्वा तस्स उपासकस्स सोकसल्लं समुद्धरित्वा उपरि सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहीति ।

उरगपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

इति खुदक-अट्ठकथाय पेतवत्थुस्मिं

द्वादसवत्थुपटिमण्डितस्स

पठमस्स उरगवग्गस्स अत्थसंवण्णना निट्ठिता ।

२. उब्बरिवग्गो

१. संसारमोचकपेतवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते मगधरट्ठे इट्ठकवतीनामके गामे अज्जतरं पेटिं आरब्ध वुत्तं । मगधरट्ठे किर इट्ठकवती च दीघराजि चाति द्वे गामका अहेसुं, तत्थ बहू संसारमोचका मिच्छादिट्ठिका पटिवसन्ति । अतीते च काले पञ्चन्नं वस्ससतानं मत्थके अज्जतरा इत्थी तत्थेव इट्ठकवतियं अज्जतरस्मिं संसारमोचककुले निब्बत्तित्वा मिच्छादिट्ठिवसेन बहू कीटपटङ्गे जीविता वोरोपेत्वा पेटेसु निब्बत्ति ।

सा पञ्च वस्ससतानि खुप्पिपासादिदुक्खं अनुभवित्वा अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुक्कमेन राजगहं उपनिस्साय वेळुवने विहरन्ते पुनपि इट्ठकवतियंयेव अज्जतरस्मिं संसारमोचककुलेयेव निब्बत्तित्वा यदा सत्तट्ठवस्सुद्देसिककाले अज्जाहि दारिकाहि सद्धिं रथिकाय कीळनसमत्था अहोसि, तदा आयस्मा सारिपुत्तत्थेरो तमेव गामं उपनिस्साय अरुणवतीविहारे विहरन्तो एकदिवसं द्वादसहि भिक्खूहि सद्धिं तस्स गामस्स द्वारसमीपेन मग्गेन अतिक्कमति । तस्मिं खणे बहू गामदारिका गामतो निक्खमित्वा द्वारसमीपे कीळन्तियो पसन्नमानसा मातापितूनं पटिपत्तिदस्सनेन वेगेनागन्त्वा थेरं अज्जे च भिक्खू पञ्चपतिट्ठितेन वन्दिंसु । सा पनेसा अस्सद्धकुलस्स धीता चिरकालं अपरिचितकुसलताय साधुजनाचारविरहिता अनादरा अलक्खिका विय अट्ठासि । थेरो तस्सा पुब्बचरितं इदानि च संसारमोचककुले निब्बत्तनं आयतिज्ज निरये निब्बत्तनारहतं दिस्वा “सचायं मं वन्दिस्सति, निरये न उप्पज्जिस्सति, पेटेसु निब्बत्तित्वापि ममंयेव निस्साय सम्पत्तिं पटिलभिस्सती”ति जत्वा करुणासज्जोदितमानसो ता दारिकायो आह — “तुम्हे भिक्खू वन्दथ, अयं पन दारिका अलक्खिका विय ठिता”ति । अथ नं ता दारिका हत्थेसु परिग्गहेत्वा आकट्ठित्वा बलक्कारेन थेरस्स पादे वन्दापेसुं ।

सा अपरेन समयेन वयप्पत्ता दीघराजियं संसारमोचककुले अज्जतरस्स कुमारस्स दिन्ना परिपुण्णगब्भा हुत्वा कालकता पेटेसु उप्पज्जित्वा नग्गा दुब्बण्णरूपा खुप्पिपासाभिभूता अतिविय बीभच्छदस्सना विचरन्ती रत्तियं आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स अत्तानं दस्सेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । तं दिस्वा थेरो —

९५. “नग्गा दुब्बण्णरूपासि, किंसा धमनिसन्थता ।

उप्फासुलिके किसिके, का नु त्वं इध तिट्ठसी”ति ॥ —

गाथाय पुच्छि । तत्थ धम्मनिसन्थताति निम्मंसलोहितताय सिराजालेहि पत्थतगत्ता । उप्फासुलिकेति उग्गतफासुलिके । किसिकेति किससरीरे । पुब्बेपि “किसा”ति वत्वा पुन “किसिके”ति वचनं अट्ठिचम्मन्हारुमत्तसरीरताय अतिविय किसभावदस्सनत्थं वुत्तं । तं सुत्वा पेती अत्तानं पवेदेन्ती —

१६. “अहं भदन्ते पेतीम्हि, दुग्गता यमलोकिका ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ — गाथं वत्वा पुन थेरेन —

१७. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

कतकम्मं पुट्ठा “अदानसीला मच्छरिनी हुत्वा पेतयोनिं निब्बत्तित्वा एवं महादुक्खं अनुभवामी”ति दस्सेन्ती तिस्सो गाथा अभ्यासि —

१८. “अनुकम्पका मय्हं नाहेसुं भन्ते, पिता च माता अथवापि जातका ।
ये मं नियोजेय्युं ददाहि दानं, पसन्नचित्ता समणब्राह्मणानं ॥

१९. “इतो अहं वस्ससतानि पञ्च, यं एवरूपा विचरामि नग्गा ।
खुदाय तण्हाय च खज्जमाना, पापस्स कम्मस्स फलं ममेदं ॥

१००. “वन्दामि तं अय्य पसन्नचित्ता, अनुकम्प मं वीर महानुभाव ।
दत्त्वा च मे आदिस यज्झि किज्झि, मोचेहि मं दुग्गतिया भदन्ते”ति ॥

१८. तत्थ अनुकम्पकाति सम्परायिकेन अत्थेन अनुगण्हका । भन्तेति थेरं आलपति । ये मं नियोजेय्युन्ति माता वा पिता वा अथ वा जातका एदिसा पसन्नचित्ता हुत्वा “समणब्राह्मणानं ददाहि दानं”न्ति ये मं नियोजेय्युं, तादिसा अनुकम्पका मय्हं नाहेसुन्ति योजना ।

१९. इतो अहं वस्ससतानि पञ्च, यं एवरूपा विचरामि नग्गाति इदं सा पेती इतो ततियाय जातिया अत्तनो पेतत्तभावं अनुस्सरित्वा इदानीपि तथा पञ्चवस्ससतानि विचरामीति अधिप्पायेनाह । तत्थ यन्ति यस्मा, दानादीनं पुज्जानं अकतत्ता एवरूपा नग्गा पेती हुत्वा इतो पट्ठाय वस्ससतानि पञ्च विचरामीति योजना । तण्हायाति पिपासाय । खज्जमानाति खादियमाना, बाधियमानाति अत्थो ।

१००. वन्दामि तं अय्य पसन्नचित्ताति अय्य, तमहं पसन्नचित्ता हुत्वा वन्दामि, एत्तकमेव पुज्जं इदानी मया कातुं सक्काति दस्सेति । अनुकम्प मन्ति अनुगण्ह ममं उद्विस्स अनुद्वयं करोहि । दत्त्वा च मे आदिस यज्झि किज्झीति किज्झिदेव देय्यधम्मं समणब्राह्मणानं दत्त्वा तं दक्खिणं मय्हं आदिस, तेन मे इतो पेतयोनिता मोक्खो भविस्सतीति अधिप्पायेन वदति । तेनेवाह “मोचेहि मं दुग्गतिया भदन्ते”ति ।

एवं पेतिया वुत्ते यथा सो थेरो पटिपज्जि, तं दस्सेतुं सङ्गीतिकारेहि तिस्सो गाथा वुत्ता —

१०१. “साधूति सो पटिस्सुत्वा, सारिपुत्तोनुकम्पको ।
भिक्षुनं आलोपं दत्वा, पाणिमत्तञ्च चोळकं ।
थालकस्स च पानीयं, तस्सा दक्खिणमादिसि ॥

१०२. “समनन्तरानुद्दिट्ठे, विपाको उदपज्जथ ।
भोजनच्छादनपानीयं, दक्खिणाय इदं फलं ॥

१०३. “ततो सुद्धा सुचिवसना, कासिकुत्तमधारिनी ।
विचित्तवत्थाभरणा, सारिपुत्तं उपसङ्कमी”ति ॥

१०१-१०३. तत्थ भिक्षुनन्ति भिक्षुनो, वचनविपल्लासेन हेतं वुत्तं । “आलोपं भिक्षुनो दत्वा”ति केचि पठन्ति । आलोपन्ति कबळं, एकालोपमत्तं भोजनन्ति अत्थो । पाणिमत्तञ्च चोळकन्ति एकहत्थप्पमाणं चोळखण्डन्ति अत्थो । थालकस्स च पानीयन्ति एकथालकपूरणमत्तं उदकं । सेसं खल्लाटियपेतवत्थुस्मिं वुत्तनयमेव ।

अथायस्मा सारिपुत्तो तं पेतिं पीणिन्द्रियं परिसुद्धछविवण्णं दिब्बवत्थाभरणालङ्कारं समन्ततो अत्तनो पभाय ओभासेन्तिं अत्तनो सन्तिकं उपगन्त्वा ठितं दिस्वा पच्चक्खतो कम्मफलं ताय विभावेतुकामो हुत्वा तिस्सो गाथा अभसि

—

१०४. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१०५. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१०६. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१०४. तत्थ अभिवक्कन्तेनाति अतिमनापेन, अभिरूपेनाति अत्थो । वण्णेनाति छविवण्णेन । ओभासेन्ती दिसा सब्बाति सब्बापि दस दिसा जोतेन्ती एकालोकं करोन्ती । यथा किन्ति आह “ओसधी विय तारका”ति । उस्सन्ना पभा एताय धीयति, ओसधानं वा अनुबलप्पदायिकाति कत्वा “ओसधी”ति लद्धनामा तारका यथा समन्ततो आलोकं कुरुमाना तिट्ठति, एवमेव त्वं सब्बदिसा ओभासेन्तीति अत्थो ।

१०५. केनाति किं-सद्दो पुच्छायं । हेतुअत्थे चेतं करणवचनं, केन हेतुनाति अत्थो । तेति तव । एतादिसोति एदिसो, एतरहि यथादिस्समानोति वुत्तं होति । केन ते इध मिज्झतीति केन पुज्जविसेसेन इध इमस्मिं ठाने इदानि तया लब्धमानं सुचरितफलं इज्झति निप्फज्जति । उप्पज्जन्तीति निब्बत्तन्ति । भोगाति परिभुज्जितब्बट्ठेन “भोगा”ति लद्धनामा वत्थाभरणादिवित्तूपकरणविसेसा । ये केचीति भोगे अनवसेसतो ब्यापेत्वा सङ्गण्हाति । अनवसेसब्यापको हि अयं निद्देसो यथा “ये केचि सङ्गारा”ति । मनसो पियाति मनसा पियायितब्बा, मनापियाति अत्थो ।

१०६. पुच्छामीति पुच्छं करोमि, जातुं इच्छामीति अत्थो । तन्ति त्वं । देवीति दिब्बानभावसमङ्गिताय, देवि । तेनाह “महानुभावे”ति । मनुस्सभूताति मनुस्सेसु जाता मनुस्सभावं पत्ता । इदं येभ्येन सत्ता मनुस्सत्तभावे ठिता पुज्जानि करोन्तीति कत्वा वुत्तं । अयमेतायं गाथानं सङ्केपतो अत्थो, वित्थारतो पन परमत्थदीपनियं विमानवत्थुअट्ठकथायं वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

एवं पुन थरेन पुट्ठा पेती तस्सा सम्पत्तिया लद्धकारणं पकासेन्ती सेसगाथा अभासि —

१०७. “उप्पण्डुकिं किसं छातं, नग्गं सम्पतितच्छविं ।
मुनि कारुणिको लोके, तं मं अद्वक्खि दुग्गतं ॥

१०८. “भिकखूनं आलोपं दत्त्वा, पाणिमत्तञ्च चोळकं ।
थालकस्स च पानीयं, मम दक्खिणमादिसि ॥

१०९. “आलोपस्स फलं पस्स, भत्तं वस्ससत्तं दस ।
भुज्जामि कामकामिनी, अनेकरसव्यञ्जनं ॥

११०. “पाणिमत्तस्स चोळस्स, विपाकं पस्स यादिसं ।
यावता नन्दराजस्स, विजितस्मिं पटिच्छदा ॥

१११. “ततो बहुतरा भन्ते, वत्थानच्छादनानि मे ।
कोसेय्यकम्बलीयानि, खोमकप्पासिकानि च ॥

११२. “विपुला च महग्घा च, तेपाकासेवलम्बरे ।
साहं तं परिदहामि, यं यज्झि मनसो पियं ॥

११३. “थालकस्स च पानीयं, विपाकं पस्स यादिसं ।
गम्भीरा चतुरस्सा च, पोक्खरज्जो सुनिम्मिता ॥

११४. “सेतोदका सुप्पतित्था, सीता अप्पटिगन्धिया ।
पदुमुप्पलसज्जन्ना, वारिकिज्जक्खपूरिता ॥

११५. “साहं रमामि कीळामि, मोदामि अकुतोभया ।
मुनिं कारुणिकं लोके, भन्ते वन्दितुमागता”ति ॥

१०७. तत्थ उप्पण्डुकिन्ति उप्पण्डुकजातं । छातन्ति बुभुक्खितं खुदाय अभिभूतं । सम्पतितच्छविन्ति छिन्नभिन्नसरीरच्छविं । लोकेति इदं “कारुणिको”ति एत्थ वुत्तकरुणाय विसयदस्सनं । तं मन्ति तादिसं ममं, वुत्तनयेन एकन्ततो करुणट्ठानियं मं । दुग्गतन्ति दुग्गतिं गतं ।

१०८-१०९. भिक्खूनां आलोपं दत्वातिआदि थेरेन अत्तनो करुणाय कताकारदस्सनं। तत्थ भत्तन्ति ओदनं, दिब्बभोजनन्ति अत्थो। वस्ससतं दसाति दस वस्ससतानि, वस्ससहस्सन्ति वुत्तं होति। अच्चन्तसंयोगे चेतं उपयोगवचनं। भुज्जामि कामकामिनी, अनेकरसब्यज्जनन्ति अज्जेहिपि कामेतब्बकामेहि समन्नागता अनेकरसब्यज्जनं भत्तं भुज्जामीति योजना।

११०. चोळस्साति देय्यधम्मसीसेन तब्बिसयं दानमयं पुज्जमेव दस्सेति। विपाकं पस्स यादिसन्ति तस्स चोळदानस्स विपाकसङ्घातं फलं पस्स, भन्ते। तं पन यादिसं यथारूपं, किन्ति चेति आह “यावता नन्दराजस्सा”तिआदि।

तत्थ कोयं नन्दराजा नाम? अतीते किर दसवस्ससहस्सायुकेसु मनुस्सेसु बाराणसिवासी एको कुटुम्बिको अरज्जे जङ्घाविहारं विचरन्तो अरज्जट्टाने अज्जतरं पच्चेकबुद्धं अदस। सो पच्चेकबुद्धो तत्थ चीवरकम्मं करोन्तो अनुवाते अप्पहोन्ते संहरित्वाव ठपेतुं आरब्धो। सो कुटुम्बिको तं दिस्वा, “भन्ते, किं करोथा”ति वत्वा तेन अप्पिच्छताय किञ्चि अवुत्तेपि “चीवरदुस्सं नप्पहोती”ति जत्वा अत्तनो उत्तरासङ्गं पच्चेकबुद्धस्स पादमूले ठपेत्वा अगमासि। पच्चेकबुद्धो तं गहेत्वा अनुवातं आरोपेन्तो चीवरं कत्वा पारुपि। सो कुटुम्बिका जीवितपरियोसाने कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्तित्वा तत्थ यावतायुकं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा ततो चवित्वा बाराणसितो योजनमत्ते ठाने अज्जतरस्मिं गामे अमच्चकुले निब्बत्ति।

तस्स वयप्पत्तकाले तस्मिं गामे नक्खत्तं सङ्गुट्टं अहोसि। सो मातरं आह — “अम्म, साटकं मे देहि, नक्खत्तं कीळिस्सामी”ति। सा सुधोतवत्थं नीहरित्वा अदासि। “अम्म, थूलं इदं”न्ति। अज्जं नीहरित्वा अदासि, तम्पि पटिक्खिपि। अथ नं माता आह — “तात, यादिसे गेहे मयं जाता, नत्थि नो इतो सुखुमतरस्स वत्थस्स पटिलाभाय पुज्ज”न्ति। “लभनट्टानं गच्छामि, अम्मा”ति। “गच्छ, पुत्त, अहं अज्जेव तुहं बाराणसिनगरे रज्जपटिलाभं इच्छामी”ति। सो “साधु, अम्मा”ति मातरं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा आह — “गच्छामि, अम्मा”ति। “गच्छ, ताता”ति। एवं किरस्सा चित्तं अहोसि — “कहं गमिस्सति, इध वा एत्थ वा गेहे निसीदिस्सती”ति। सो पन पुज्जनियामेन चोदियमानो गामतो निक्खमित्वा बाराणसिं गन्त्वा मङ्गलसिलापट्टे ससीसं पारुपित्वा निपज्जि। सो च बाराणसिरज्जो कालकतस्स सत्तमो दिवसो होति।

अमच्चा च पुरोहितो च रज्जो सरीरकिच्चं कत्वा राजङ्गणे निसीदित्वा मन्तयिंसु — “रज्जो एका धीता अत्थि, पुत्तो नत्थि, अराजकं रज्जं न तिड्ढति, फुस्सरथं विस्सज्जेमा”ति। ते कुमुदवण्णे चत्तारो सिन्धवे योजेत्वा सेतच्छत्तप्पमुखं पज्जविधं राजककुधभण्डं रथस्मियेव ठपेत्वा रथं विस्सज्जेत्वा पच्छतो तूरियानि पग्गण्हापेसुं। रथो पाचीनद्वारेन निक्खमित्वा उय्यानाभिमुखो अहोसि। “परिचयेन उय्यानाभिमुखो गच्छति, निवत्तेमा”ति केचि आहंसु। पुरोहितो “मा निवत्तयित्था”ति आह। रथो कुमारं पदक्खिणं कत्वा आरोहनसज्जो हुत्वा अट्टासि, पुरोहितो पारुपनकण्णं अपनेत्वा पादतलानि ओलोकेन्तो “तिड्ढतु अयं दीपो, द्विसहस्सदीपपरिवारेसु चतूसु महादीपेसु एकरज्जं कारेतुं युत्तो”ति वत्वा “तूरियानि पग्गण्हथ, पुनपि पग्गण्हथा”ति तिक्खत्तुं तूरियानि पग्गण्हापेसि।

अथ कुमारो मुखं विवरित्वा ओलोकेत्वा “केन कम्मेन आगतत्थ, ताता”ति आह। “देव, तुम्हाकं रज्जं पापुणाती”ति। “तुम्हाकं राजा कह”न्ति? “दिवङ्गतो, सामी”ति। “कति दिवसा अतिक्कन्ता”ति? “अज्ज सत्तमो दिवसो”ति। “पुत्तो वा धीता वा नत्थी”ति? “धीता अत्थि, देव, पुत्तो नत्थी”ति। “तेन हि करिस्सामि रज्जं”न्ति। ते

तावदेव अभिसेकमण्डपं कत्वा राजधीतरं सब्बालङ्कारेहि अलङ्कारित्वा उय्यानं आनेत्वा कुमारस्स अभिसेकं अकंसु ।

अथस्स कताभिसेकस्स सतसहस्सग्घनिकं वत्थं उपनेसुं । सो “किमिदं, ताता”ति आह । “निवासनवत्थं, देवा”ति । “ननु, ताता, थूल”न्ति? “मनुस्सानं परिभोगवत्थेसु इतो सुखुमतं नत्थि, देवा”ति । “तुम्हाकं राजा एवरूपं निवासेसी”ति? “आम, देवा”ति । “न मज्जे पुज्जवा तुम्हाकं राजा (अ० नि० अट्ठ० १.१.१९१) सुवण्णभिङ्गारं आहरथ, लभिस्सामि वत्थ”न्ति । सुवण्णभिङ्गारं आहरिंसु । सो उट्ठाय हत्थे धोवित्वा मुखं विक्खालेत्वा हत्थेन उदकं आदाय पुरत्थिमदिसायं अब्भुक्किरि । तदा घनपथविं भिन्दित्वा अट्ठ कप्परुक्खा उट्ठहिंसु । पुन उदकं गहेत्वा दक्खिणाय पच्छिमाय उत्तरायाति एवं चतूसु दिसासु अब्भुक्किरि । सब्बदिसासु अट्ठ अट्ठ कत्वा द्वत्तिस कप्परुक्खा उट्ठहिंसु । एकेकाय दिसाय सोळस सोळस कत्वा चतुसट्ठि कप्परुक्खाति केचि वदन्ति । सो एकं दिब्बदुस्सं निवासेत्वा एकं पारुपित्वा “नन्दरज्जो विजिते सुत्तकन्तिका इत्थियो मा सुत्तं कन्तिसूति भेरिं चरापेथा”ति वत्वा छत्तं उस्सापेत्वा अलङ्कृतपटियत्तो हत्थिक्खन्धवरगतो नगरं पविसित्वा पासादं आरुह्य महासम्पत्तिं अनुभवि ।

एवं गच्छन्ते काले एकदिवसं देवी रज्जो सम्पत्तिं दिस्वा “अहो तपस्सी”ति कारुज्जाकारं दस्सेसि । “किमिदं, देवी”ति च पुट्ठा “अतिमहती ते, देव, सम्पत्ति । अतीते अद्धनि कल्याणं अकत्थ, इदानि अनागतस्स अत्थाय कुसलं न करोथा”ति आह । “कस्स देम? सीलवन्तो नत्थी”ति । “असुज्जो, देव, जम्बुदीपो अरहन्तेहि, तुम्हे दानमेव सज्जेथ, अहं अरहन्ते लच्छामी”ति आह । पुनदिवसे राजा महारहं दानं सज्जापेसि । देवी “सचे इमिस्साय दिसाय अरहन्तो अत्थि, इधागन्त्वा अम्हाकं भिक्खं गणहन्तू”ति अधिद्वहित्वा उत्तरदिसाभिमुखा उरेन निपज्जि । निपन्नमत्ताय एव देविया हिमवन्ते वसन्तानं पदुमवतिया पुत्तानं पञ्चसतानं पच्चेकबुद्धानं जेट्ठको महापदुमपच्चेकबुद्धो भातिके आमन्तेसि — “मारिसा नन्दराजा तुम्हे निमन्तेति, अधिवासेथ तस्सा”ति । ते अधिवासेत्वा तावदेव आकासेनागन्त्वा उत्तरद्वारे ओतरिंसु । मनुस्सा “पञ्चसता, देव, पच्चेकबुद्धा आगता”ति रज्जो आरोचेसुं । राजा सद्धिं देविया आगन्त्वा वन्दित्वा पत्तं गहेत्वा पच्चेकबुद्धे पासादं आरोपेत्वा तत्थ तेसं दानं दत्वा भत्तकिच्चावसाने राजा सङ्कत्थेरस्स, देवी सङ्गनवकस्स पादमूले निपज्जित्वा “अय्या, पच्चयेहि न किलमिस्सन्ति, मयं पुज्जेन न हायिस्साम, अम्हाकं इध निवासाय पटिज्जं देथा”ति पटिज्जं कारेत्वा उय्याने निवासट्ठानानि कारेत्वा यावजीवं पच्चेकबुद्धे उपट्ठित्वा तेसु परिनिब्बुतेसु साधुकीळितं कारेत्वा गन्धदारुआदीहि सरीरकिच्चं कारेत्वा धातुयो गहेत्वा चेतियं पतिट्ठापेत्वा “एवरूपानम्मि नाम महानुभावानं महेसीनं मरणं भविस्सति, किमङ्गं पन मादिसान”न्ति संवेगजातो जेट्ठपुत्तं रज्जे पतिट्ठापेत्वा सयं तापसपब्बज्जं पब्बजि । देवीपि “रज्जे पब्बजिते अहं किं करिस्सामी”ति पब्बजि । द्वेपि उय्याने वसन्ता झानानि निब्बत्तेत्वा झानसुखेन वीतिनामेत्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोके निब्बत्तिसु । सो किर नन्दराजा अम्हाकं सत्थु महासावको महाकस्सपत्थेरो अहोसी, तस्स अग्गमहेसी भद्वा कापिलानी नाम ।

अयं पन नन्दराजा दस वस्ससहस्सानि सयं दिब्बवत्थानि परिदहन्तो सब्बमेव अत्तनो विजितं उत्तरकुरुसदिसं करोन्तो आगतागतानं मनुस्सानं दिब्बदुस्सानि अदासि । तयिदं दिब्बवत्थसमिद्धिं सन्धाय सा पेती आह “यावता नन्दराजस्स, विजितस्मिं पटिच्छदा”ति । तत्थ विजितस्मिन्ति रट्ठे । पटिच्छदाति वत्थानि । तानि हि पटिच्छादेन्ति एतेहीति “पटिच्छदा”ति वुच्चन्ति ।

१११. इदानि सा पेती “नन्दराजसमिद्धितोपि एतरहि मय्हुं समिद्धि विपुलतरा”ति दस्सेन्ती “ततो बहुतरा, भन्ते, वत्थानच्छादनानि मे”ति आदिमाह । तत्थ ततोति नन्दराजस्स परिग्गहभूतवत्थतोपि बहुतरानि मय्हुं वत्थच्छादनानीति

अथो । वत्थानच्छादनानीति निवासनवत्थानि चेव पारुपनवत्थानि च । कोसेय्यकम्बलीयानीति कोसेय्यानि चेव कम्बलानि च । खोमकप्पासिकानीति खोमवत्थानि चेव कप्पासमयवत्थानि च ।

११२. विपुलाति आयामतो च वित्थारतो च विपुला । महग्घाति महग्घवसेन महन्ता महारहा । आकासेवलम्बरेति आकासेयेव ओलम्बमाना तिष्ठन्ति । यं यज्झि मनसो पियन्ति यं यं मय्हं मनसो पियं, तं तं गहेत्वा परिदहामि पारुपामि चाति योजना ।

११३. थालकस्स च पानीयं, विपाकं पस्स यादिसन्ति थालकपूरणमत्तं पानीयं दिन्नं अनुमोदितं, तस्स पन विपाकं यादिसं याव महन्तं पस्साति दस्सेन्ती “गम्भीरा चतुरस्सा चा”तिआदिमाह । तत्थ गम्भीराति अगाधा । चतुरस्साति चतुरस्ससण्ठाना । पोक्खरज्जोति पोक्खरणियो । सुनिम्मिताति कम्मानुभावेनेव सुट्ठु निम्मिता ।

११४. सेतोदकाति सेतउदका सेतवालुकसम्परिकिण्णा । सुप्पतित्थाति सुन्दरतित्था । सीताति सीतलोदका । अप्पटिगन्धियाति पटिकूलगन्धरहिता सुरभिगन्धा । वारिकिज्जक्खपूरिताति कमलकुवलयदीनं केसरसञ्छन्नेन वारिना परिपुण्णा ।

११५. साहन्ति सा अहं । रमामीति रतिं विन्दामि । कीळामीति इन्द्रियाणि परिचारेमि । मोदामीति भोगसम्पत्तिया पमुदिता होमि । अकुतोभयाति कुतोचिपि असज्जातभया, सेरी सुखविहारिनी होमि । भन्ते, वन्दितुमागताति, भन्ते, इमिस्सा दिब्बसम्पत्तिया पटिलाभस्स कारणभूतं त्वं वन्दितुं आगता उपगताति अथो । यं पनेत्थ अत्थतो अविभत्तं, तं तत्थ तत्थ वुत्तमेव ।

एवं ताव पेत्तिया वुत्ते आयस्मा सारिपुत्तो इट्ठकवतियं दीघराजियन्ति गामद्वयवासिकेसु अत्तनो सन्तिकं उपगतेसु मनुस्सेसु इममत्थं वित्थारतो कथेन्तो संवेजेत्वा संसारमोचनपापकम्मतो मोचेत्वा उपासकभावे पतिट्ठापेसि । सा पवत्ति भिक्खूसु पाकटा जाता । तं भिक्खू भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

संसारमोचकपेतिवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

२. सारिपुत्तत्थेरमातुपेतिवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स इतो पज्जमाय जातिया मातुभूतं पेत्तिं आरब्ध वुत्तं । एकदिवसं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महामोग्गल्लानो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च कप्पिनो राजगहस्स अविदूरे अज्जतरस्मिं अरज्जायतने विहरन्ति । तेन च समयेन बाराणसियं अज्जतरो ब्राह्मणो अट्ठो महद्धनो महाभोगो समणब्राह्मणकपणद्धिकवनिब्बकयाचकानं ओपानभूतो अन्नपानवत्थसयनादीनि देति । देन्तो च आगतागतानं यथाकालं यथारहज्ज पादोदकपादब्भज्जनादिदानानुपुब्बकं सब्बाभिदेय्यं पटिपन्नो होति, पुरेभत्तं भिक्खू अन्नपानादिना सक्कच्चं परिविसति । सो देसन्तरं गच्छन्तो भरियं आह — “भोति, यथापज्जत्तं इमं दानविधिं अपरिहापेन्ती सक्कच्चं अनुपतिट्ठाही”ति । सा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा तस्मिं पक्कन्ते एव ताव भिक्खून् पज्जत्तं दानविधिं पच्छिन्दि, अट्ठिकानं पन निवासत्थाय उपगतानं गेहपिट्ठितो छट्ठितं जरसालं दस्सेसि “एत्थ वसथा”ति । अन्नपानादीनं अत्थाय तत्थ अट्ठिकेसु आगतेसु “गूथं खादथ, मुत्तं पिवथ, लोहितं पिवथ, तुम्हाकं मातु मत्थलुङ्गं खादथा”ति यं यं असुचि जेगुच्छं,

तस्स तस्स नामं गहेत्वा निट्ठुरं वदति ।

सा अपरेन समयेन कालं कत्वा कम्मानुभावुक्खित्ता पेतयोनियं निब्बत्तित्वा अत्तनो वचीदुच्चरितानुरूपं दुक्खं अनुभवन्ती पुरिमजातिसम्बन्धं अनुस्सरित्वा आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिकं उपसङ्गमितुकामा तस्स विहारद्वारं सम्पापुणि, तस्स विहारद्वारदेवतायो विहारप्पवेसनं निवारेसुं । सा किर इतो पञ्चमाय जातिया थेरस्स मातुभूतपुब्बा, तस्मा एवमाह — “अहं अय्यस्स सारिपुत्तत्थेरस्स इतो पञ्चमाय जातीया माता, देथ मे द्वारप्पवेसनं थेरं दट्ठु”न्ति । तं सुत्वा देवता तस्सा पवेसनं अनुजानिंसु । सा पविसित्वा चङ्कमनकोटियं ठत्वा थेरस्स अत्तानं दस्सेसि । थेरो तं दिस्वा करुणाय सञ्चोदितमानसो हुत्वा —

११६. “नग्गा दुब्बण्णरूपासि, किंसा धमनिसन्थता ।
उप्फासुलिके किसिके, का नु त्वं इध तिट्ठसी”ति ॥ —

गाथाय पुच्छि । सा थेरेन पुट्ठा पटिवचनं देन्ती —

११७. “अहं ते सकिया माता, पुब्बे अज्जासु जातीसु ।
उपपन्ना पेत्तिविसयं, खुप्पिपाससमप्पिता ॥

११८. “छट्ठितं खिपितं खेळं, सिङ्घाणिकं सिलेसुमं ।
वसज्ज ड्हमानानं, विजातानज्ज लोहितं ॥

११९. “वणिकानज्ज यं घान-सीसच्छिन्नान लोहितं ।
खुदापरेता भुज्जामि, इच्छिपुरिसनिस्सितं ॥

१२०. “पुब्बलोहितं भक्खामि, पसूनं मानुसान च ।
अलेणा अनगारा च, नीलमज्जपरायणा ॥

१२१. “देहि पुत्तक मे दानं, दत्त्वा अन्वादिसाहि मे ।
अप्पेव नाम मुच्चेय्यं, पुब्बलोहितभोजना”ति ॥ — पञ्चगाथा अभसि ।

११७. तत्थ अहं ते सकिया माताति अहं तुहं जननिभावतो सकिया माता । पुब्बे अज्जासु जातीसूति माता होन्तीपि न इमिस्सं जातियं, अथ खो पुब्बे अज्जासु जातीसु, इतो पञ्चमियन्ति दट्ठब्बं । उपपन्ना पेत्तिविसयन्ति पटिसन्धिवसेन पेतलोके उपगता । खुप्पिपाससमप्पिताति खुदाय च पिपासाय च अभिभूता, निरन्तरं जिघच्छापिपासाहि अभिभूयमानाति अत्थो ।

११८-११९. छट्ठितन्ति उच्छिड्डकं, वन्तन्ति अत्थो । खिपितन्ति खिपितेन सद्धिं मुखतो निक्खन्तमलं । खेळन्ति निट्ठुभं । सिङ्घाणिकन्ति मत्थलुङ्गतो विस्सन्दित्वा नासिकाय निक्खन्तमलं । सिलेसुमन्ति सेमहं । वसज्ज ड्हमानानन्ति चितकस्मिं ड्हमानानं कळेवरानं वसातेलज्ज । विजातानज्ज लोहितन्ति पसूतानं इत्थीनं लोहितं, गब्भमलं च-सद्देन सङ्गण्हाति । वणिकानन्ति सज्जातवणानं । यन्ति यं लोहितन्ति सम्बन्धो । घानसीसच्छिन्नानन्ति घानच्छिन्नानं

सीसच्छिन्नानञ्च यं लोहितं, तं भुञ्जामीति योजना । देसनासीसमेतं “धानसीसच्छिन्नान”न्ति, यस्मा हत्थपादादिच्छिन्नानम्पि लोहितं भुञ्जामियेव । तथा “वणिक्कान”न्ति इमिना तेसम्पि लोहितं सङ्गहितन्ति दट्ठब्बं ।
खुदापरेताति जिघच्छाभिभूता हुत्वा । **इत्थिपुरिसनिस्सितन्ति** इत्थिपुरिससरीरनिस्सितं यथावुत्तं अञ्जञ्च चम्ममंसन्हारुपुब्बादिकं परिभुञ्जामीति दस्सेति ।

१२०-१२१. पसूनन्ति अजगोमहिंसादीनं । **अलेणाति** असरणा । **अनगाराति** अनावासा । **नीलमञ्चपरायणाति** सुसाने छड्डितमलमञ्चसयना । अथ वा **नीलाति** छारिकङ्गारबहुला सुसानभूमि अधिप्पेता, तंयेव मञ्चं विय अधिसयनाति अत्थो । **अन्वादिसाहि मेति** यथा दिन्नं दक्खिणं मय्हं उपकप्पति, तथा उद्दिस पत्तिदानं देहि । **अप्पेव नाम मुच्चेय्यं,** **पुब्बलोहितभोजनाति** तव उद्दिसनेन एतस्मा पुब्बलोहितभोजना पेतजीविका अपि नाम मुच्चेय्यं ।

तं सुत्वा आयस्मा सारिपुत्तत्थेरो दुतियदिवसे महामोग्गल्लानत्थेरादिके तयो थेरे आमन्तेत्वा तेहि सद्धिं राजगहे पिण्डाय चरन्तो रञ्जो बिम्बिसारस्स निवेसनं अगमासि । राजा थेरे दिस्वा वन्दित्वा “किं, भन्ते, आगतत्था”ति आगमनकारणं पुच्छि । आयस्मा महामोग्गल्लानो तं पवत्तिं रञ्जो आरोचेसि । राजा “अञ्जातं, भन्ते”ति वत्वा थेरे विस्सज्जेत्वा सब्बकम्मिकं अमच्चं पक्कोसापेत्वा आणापेसि “नगरस्स अविदूरे विवित्ते छायूदकसम्पन्ने ठाने चतस्सो कुटियो कारेही”ति । अन्तेपुरे च पहोनकविसेसवसेन तिधा विभजित्वा चतस्सो कुटियो पटिच्छापेसि, सयञ्च तत्थ गन्त्वा कातब्बयुत्तकं अकासि । निट्ठितासु कुटिकासु सब्बं बलिकरणं सज्जापेत्वा अन्नपानवत्थादीनि बुद्धप्पमुखस्स चातुद्दिसस्स भिक्खुसङ्घस्स अनुच्छविके सब्बपरिक्खारे च उपट्ठापेत्वा आयस्मतो सारिपुत्तत्थेरस्स तं सब्बं निय्यादेसि । अथ थेरो तं पेतं उद्दिसस्स तं सब्बं बुद्धप्पमुखस्स चातुद्दिसस्स भिक्खुसङ्घस्स अदासि । सा पेत्री तं अनुमोदित्वा देवलोके निब्बत्तित्वा सब्बकामसमिद्धा च हुत्वा अपरदिवसे आयस्मतो महामोग्गल्लानत्थेरस्स सन्तिकं उपगन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि । तं थेरो पटिपुच्छि, सा अत्तनो पेतूपपत्तिं पुन देवूपपत्तिञ्च वित्थारतो कथेसि । तेन वुत्तं —

१२२. “मातुया वचनं सुत्वा, उपतिस्सोनुकम्पको ।
 आमन्तयि मोग्गल्लानं, अनुरुद्धञ्च कप्पिनं ॥

१२३. “चतस्सो कुटियो कत्वा, सङ्गे चातुद्दिसे अदा ।
 कुटियो अन्नपानञ्च, मातु दक्खिणमादिसी ॥

१२४. “समनन्तरानुद्दिट्ठे, विपाको उदपज्जथ ।
 भोजनं पानीयं वत्थं, दक्खिणाय इदं फलं ॥

१२५. “ततो सुद्धा सुचिवसना, कासिकुत्तमधारिनी ।
 विचित्तवत्थाभरणा, कोलिकं उपसङ्कमी”ति ॥

१२३. तत्थ सङ्गे चातुद्दिसे अदाति चातुद्दिसस्स सङ्घस्स अदासि, निय्यादेसीति अत्थो । सेसं वुत्तत्थमेव ।

अथायस्मा महामोग्गल्लानो तं पेतं —

१२६. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१२७. “केन तेतादिसो वण्णो, तेन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१२८. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — पुच्छि ।

१२९-१३३. अथ सा “सारिपुत्तस्साहं माता”ति आदिना विस्सज्जेसि । सेसं वुत्तत्थमेव । अथायस्मा महामोग्गल्लानो तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

सारिपुत्तत्थेरमातुपेतिवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

३. मत्तापेतिवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते मत्तं नाम पेतिं आरब्ध वुत्तं । सावत्थियं किर अज्जतरो कुटुम्बिको सद्धो पसन्नो अहोसि । तस्स भरिया अस्सद्धा अप्पसन्ना कोधना वज्झा च अहोसि नामेन मत्ता नाम । अथ सो कुटुम्बिको कुलवंसूपच्छेदनभयेन सदिसकुलतो तस्सं नाम अज्जं कज्जं आनेसि । सा अहोसि सद्धा पसन्ना सामिनो च पिया मनापा, सा नचिरस्सेव गब्भिनी हुत्वा दसमासच्चयेन पुत्तं विजायि, “भूतो”तिस्स नामं अहोसि । सा गेहस्सामिनी हुत्वा चत्तारो भिक्खू सक्कच्चं उपट्ठहि, वज्झा पन तं उसूयति ।

ता उभोपि एकस्मिं दिवसे सीसं न्हत्वा अल्लकेसा अट्ठंसु, कुटुम्बिको गुणवसेन तिस्साय आबद्धसिनेहो मनुज्जेन हदयेन ताय सद्धिं बहुं सल्लपन्तो अट्ठसि । तं असहमाना मत्ता इस्सापकता गेहे सम्मज्जित्वा ठपितं सङ्कारं तिस्साय मत्थके ओकिरि । सा अपरेण समयेन कालं कत्वा पेतयोनियं निब्बत्तित्वा अत्तनो कम्मबलेन पज्चविधं दुक्खं अनुभवति । तं पन दुक्खं पाळितो एव विज्जायति । अथेकदिवसं सा पेती सज्झाय वीतिवत्ताय गेहस्स पिट्ठिपस्से न्हायन्तिया तिस्साय अत्तानं दस्सेसि । तं दिस्वा तिस्सा —

१३४. “नग्गा दुब्बण्णरूपासि, किंसा धमनिसन्थता ।
उप्फासुलिके किसिके, का नु त्वं इध तिट्ठसी”ति ॥ —

गाथाय पटिपुच्छि । इतरा —

१३५. “अहं मत्ता तुवं तिस्सा, सपत्ती ते पुरे अहुं ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय पटिवचनं अदासि । तत्थ अहं मत्ता तुवं तिस्साति अहं मत्ता नाम, तुवं तिस्सा नाम । पुरेति पुरिमत्तभावे । तेति तुहं सपत्ती अहुं, अहोसिन्ति अत्थो । पुन तिस्सा —

१३६. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय कतकम्मं पुच्छि । पुन इतरा —

१३७. “चण्डी च फरुसा चासिं, इस्सुकी मच्छरी सठा ।
ताहं दुरुत्तं वत्त्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय अत्तना कतकम्मं आचिक्खि । तत्थ चण्डीति कोधना । फरुसाति फरुसवचना । आसिन्ति अहोसिं । ताहन्ति तं अहं । दुरुत्तन्ति दुब्भासितं निरत्थकवचनं । इतो परम्पि तासं वचनपटिवचनवसेनेव गाथा पवत्ता —

१३८. “सब्बं अहम्पि जानामि, यथा त्वं चण्डिका अहु ।
अज्जञ्च खो तं पुच्छामि, केनासि पंसुकुन्थिता ॥

१३९. “सीसंन्हाता तुवं आसि, सुचिवत्था अलङ्कता ।
अहञ्च खो अधिमत्तं, समलङ्कततरा तया ॥

१४०. “तस्सा मे पेक्खमानाय, सामिकेन समन्तयि ।
ततो मे इस्सा विपुला, कोधो मे समजायथ ॥

१४१. “ततो पंसुं गहेत्त्वान, पंसुना तज्झि ओकिरिं ।
तस्सकम्मविपाकेन, तेनम्हि पंसुकुन्थिता ॥

१४२. “सब्बं अहम्पि जानामि, पंसुना मं त्वमोकिरि ।
अज्जञ्च खो तं पुच्छामि, केन खज्जसि कच्छुया ॥

१४३. “भेसज्जहारी उभयो, वनन्तं अगमिम्हसे ।
त्वञ्च भेसज्जमाहरि, अहञ्च कपिकच्छुनो ॥

१४४. “तस्सा त्याजानमानाय, सेय्यं त्याहं समोकिरिं ।
तस्सकम्मविपाकेन, तेन खज्जामि कच्छुया ॥

१४५. “सब्बं अहम्पि जानामि, सेय्यं मे त्वं समोकिरि ।
अज्जञ्च खो तं पुच्छामि, केनासि नग्गिया तुवं ॥

१४६: “सहायानं समयो आसि, जातीनं समिती अहु ।
त्वञ्च आमन्तिता आसि, ससामिनी नो च खोहं ॥

१४७: “तस्सा त्याजानमानाय, दुस्सं त्याहं अपानुदिं ।
तस्सकम्मविपाकेन, तेनम्हि नगिया अहं ॥

१४८: “सब्बं अहम्पि जानामि, दुस्सं मे त्वं अपानुदि ।
अञ्जञ्च खो तं पुच्छामि, केनासि गूथगन्धिनी ॥

१४९: “तव गन्धञ्च मालञ्च, पच्चगघञ्च विलेपनं ।
गूथकूपे अतारेसिं, तं पापं पकतं मया ।
तस्सकम्मविपाकेन, तेनम्हि गूथगन्धिनी ॥

१५०: “सब्बं अहम्पि जानामि, तं पापं पकतं तया ।
अञ्जञ्च खो तं पुच्छामि, केनासि दुग्गता तुवं ॥

१५१: “उभिन्नं समकं आसि, यं गेहे विज्जते धनं ।
सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकासिमत्तनो ।
तस्सकम्मविपाकेन, तेनम्हि दुग्गता अहं ॥

१५२: “तदेव मं त्वं अवच, पापकम्मं निसेवसि ।
न हि पापेहि कम्महि, सुलभा होति सुग्गति ॥

१५३: “वामतो मं त्वं पच्चेसि, अथोपि मं उसूयसि ।
पस्स पापानं कम्मानं, विपाको होति यादिसो ॥

१५४: “ते घरा ता च दासियो, तानेवाभरणानिमे ।
ते अञ्जे परिचारेन्ति, न भोगा होन्ति सस्सता ॥

१५५: “इदानि भूतस्स पिता, आपणा गेहमेहिति ।
अप्पेव ते ददे किञ्चि, मा सु ताव इतो अगा ॥

१५६: “नग्गा दुब्बण्णरूपाम्हि, किंसा धमनिसन्थता ।
कोपीनमेतं इत्थीनं, मा मं भूतपितादस्स ॥

१५७: “हन्द किं वा त्याहं दम्मि, किं वा तेच करोमहं ।
येन त्वं सुखिता अस्स, सब्बकामसमिद्धिनी ॥

१५८. “चत्तारो भिक्खू सङ्गतो, चत्तारो पन पुग्गले ।
अट्ठ भिक्खू भोजयित्वा, मम दक्खिणमादिस ।
तदाहं सुखिता हेस्सं, सब्बकामसमिद्धिनी ॥

१५९. “साधूति सा पटिस्सुत्वा, भोजयित्वाट्ठ भिक्खवो ।
वत्थेहच्छादयित्वान, तस्सा दक्खिणमादिसी ॥

१६०. “समनन्तरानुद्धिटे, विपाको उदपज्जथ ।
भोजनच्छादनपानीयं, दक्खिणाय इदं फलं ॥

१६१. “ततो सुद्धा सुचिवसना, कासिकुत्तमधारिनी ।
विचित्तवत्थाभरणा, सपत्तिं उपसङ्गमि ॥

१६२. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१६३. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१६४. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासी पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासतीति ॥

१६५. “अहं मत्ता तुवं तिस्सा, सपत्ती ते पुरे अहुं ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

१६६. “तव दिन्नेन दानेन, मोदामि अकुतोभया ।
चिरं जीवाहि भगिनि, सह सब्बेहि जातिभि ।
असोकं विरजं ठानं, आवासं वसवत्तिनं ॥

१६७. “इध धम्मं चरित्वान, दानं दत्त्वान सोभने ।
विनेय्य मच्छेरमलं समूलं, अनिन्दिता सग्गमुपेहि ठानं”न्ति ॥

१३८. तत्थ सब्बं अहमि जानामि, यथा त्वं चण्डिका अहूति “चण्डी च फरुसा चासि”न्ति यं तया वुत्तं, तं सब्बं अहमि जानामि, यथा त्वं चण्डिका कोधना फरुसवचना इस्सुकी मच्छरी सठा च अहोसि । अज्जञ्च खो तं पुच्छामीति अज्जं पुन तं इदानि पुच्छामि । केनासि पंसुकुन्थिताति केन कम्मेन सङ्कारपंसूति ओगुण्ठिता सब्बसो ओकिण्णसरीरा अहूति अत्थो ।

१३९-४०. सीसंन्हाताति ससीसं न्हाता । अधिमत्तन्ति अधिकतरं । समलङ्कततराति सम्मा अतिसयेन अलङ्कता ।

“अधिमत्ता”ति वा पाठो, अतिविय मत्ता मानमदमत्ता, माननिस्सिताति अत्थो। तयाति भोतिया। सामिकेन समन्तयीति सामिकेन सद्धिं अल्लोपसल्लापवसेन कथेसि।

१४२-१४४. खज्जसि कच्छुयाति कच्छुरोगेन खादीयसि, बाधीयसीति अत्थो। भेसज्जहारीति भेसज्जहारिनियो ओसधहारिकायो। उभयोति दुवे, त्वज्ज अहज्जाति अत्थो। वनन्तन्ति वनं। त्वज्ज भेसज्जमाहारीति त्वं वेज्जेहि वुत्तं अत्तनो उपकारावहं भेसज्जं आहारि। अहज्ज कपिकच्छुनोति अहं पन कपिकच्छुफलानि दुफस्सफलानि आहारिं। कपिकच्छूति वा सयंभूता वुच्चति, तस्मा सयंभूताय पत्तफलानि आहारिन्ति अत्थो। सेय्यं त्याहं समोकिरिन्ति तव सेय्यं अहं कपिकच्छुफलपत्तेहि समन्ततो अवकिरिं।

१४६-१४७. सहायानन्ति मित्तानं। समयोति समागमो। जातीनन्ति बन्धूनं। समितीति सन्निपातो। आमन्तिताति मङ्गलकिरियावसेन निमन्तिता। ससामिनीति सभक्तिका, सह भत्तुनाति अत्थो। नो च खोहन्ति नो च खो अहं आमन्तिता आसिन्ति योजना। दुस्सं त्याहन्ति दुस्सं ते अहं। अपानुदिन्ति चोरिकाय अवहारिं अगगहोसिं।

१४९. पच्चग्घन्ति अभिनवं, महग्घं वा। अतारेसिन्ति खिपिं। गूथगन्धिनीति गूथगन्धगन्धिनी करीसवायिनी।

१५१. यं गेहे विज्जते धनन्ति यं गेहे धनं उपलब्धति, तं तुहं मय्हज्जाति अम्हाकं उभिन्न समकं तुल्यमेव आसि। सन्तेसूति विज्जमानेसु। दीपन्ति पतिट्ठं, पुज्जकम्मं सन्धाय वदति।

१५२. एवं सा पेती तिस्साय पुच्छितमत्थं कत्थेत्वा पुन पुब्बे तस्सा वचनं अकत्वा अत्तना कतं अपराधं पकासेन्ती “तदेव मं त्व”न्तिआदिमाह। तत्थ तदेवाति तदा एव, मय्हं मनुस्सत्तभावे ठितकालेयेव। तथेवाति वा पाठो, यथा एतरहि जातं, तं तथा एवाति अत्थो। मन्ति अत्तानं निद्विसति, त्वन्ति तिस्सं। अवचाति अभणि। यथा पन अवच, तं दस्सेतुं “पापकम्म”न्तिआदि वुत्तं। “पापकम्मानी”ति पाळि। “त्वं पापकम्मनियेव करोसि, पापेहि पन कम्मेहि सुगति सुलभा न होति, अथ खो दुग्गति एव सुलभा”ति यथा मं त्वं पुब्बे अवच ओवदि, तं तथेवाति वदति।

१५३. तं सुत्वा तिस्सा “वामतो मं त्वं पच्चेसी”तिआदिना तिस्सो गाथा आह। तत्थ वामतो मं त्वं पच्चेसीति विलोमतो मं त्वं अधिगच्छसि, तुहं हितेसिम्पि विपच्चनीककारिन्ति कत्वा मं गण्हासि। मं उसूयसीति मय्हं उसूयसि, मयि इस्सं करोसि। पस्स पापानं कम्मानं, विपाको होति यादिसोति पापकानं नाम कम्मानं विपाको यादिसो यथा घोरतरो, तं पच्चक्खतो पस्साति वदति।

१५४. ते अज्जे परिचारेन्तीति ते घरे दासियो आभरणानि च इमानि तथा पुब्बे परिग्गहितानि इदानि अज्जे परिचारेन्ति परिभुज्जन्ति। “इमे”ति हि लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं। न भोगा होन्ति सस्सताति भोगा नामेते न सस्सता अनवड्ढिता तावकालिका महायगमनीया, तस्मा तदत्थं इस्सामच्छरियादीनि न कत्तब्बानीति अधिप्पायो।

१५५. इदानि भूतस्स पिताति इदानेव भूतस्स मय्हं पुत्तस्स पिता कुटुम्बिको। आपणाति आपणतो इमं गेहं एहिति आगमिस्सति। अप्पेव ते ददे किज्जीति गेहं आगतो कुटुम्बिको तुहं दातब्बयुत्तकं किज्जि देय्यधम्मं अपि नाम ददेय्य। मा सु ताव इतो अगाति इतो गेहस्स पच्छा वत्थुतो मा ताव अगमासीति तं अनुकम्पमाना आह।

१५६. तं सुत्वा पेती अत्तनो अज्झासयं पकासेन्ती “नग्गा दुब्बण्णरूपाम्ही”ति गाथमाह। तत्थ कोपीनमेतं

इत्थीनन्ति एतं नग्गदुब्बण्णतादिकं पटिच्छादेतब्बताय इत्थीनं कोपीनं रुन्धनीयं । मा मं भूतपिताइसाति तस्मा भूतस्स पिता कुटुम्बिको मं मा अहक्खीति लज्जमाना वदति ।

१५७. तं सुत्वा तिस्सा सज्जातनुदया “हन्द किं वा त्याहं दम्मी”ति गाथमाह । तत्थ हन्दाति चोदनत्थे निपातो । किं वा त्याहं दम्मीति किं ते अहं दम्मि, किं वत्थं दस्सामि, उदाहु भत्तन्ति । किं वा तेथ करोमहन्ति किं वा अज्जं ते इध इमस्मिं काले उपकारं करिस्सामि ।

१५८. तं सुत्वा पेती “चत्तारो भिक्खू सङ्घतो”ति गाथमाह । तत्थ चत्तारो भिक्खू सङ्घतो, चत्तारो पन पुग्गलेति भिक्खुसङ्घतो सङ्घवसेन चत्तारो भिक्खू, पुग्गलवसेन चत्तारो भिक्खूति एवं अट्ठ भिक्खू यथारुचिं भोजेत्वा तं दक्खिणं मम आदिस, मय्हं पत्तिदानं देहि । तदाहं सुखिता हेस्सन्ति यदा त्वं दक्खिणं मम उदिसिस्ससि, तदा अहं सुखिता सुखप्पत्ता सब्बकामसमिद्धिनी भविस्सामीति अत्थो ।

१५९-१६१. तं सुत्वा तिस्सा तमत्थं अत्तनो सामिकस्स आरोचेत्वा दुतियदिवसे अट्ठ भिक्खू भोजेत्वा तस्सा दक्खिणमादिसि, सा तावदेव पटिलद्धदिब्बसम्पत्तिका पुन तिस्साय सन्तिकं उपसङ्गमि । तमत्थं दस्सेतुं सङ्गीतिकारेहि “साधूति सा पटिस्सुत्वा”ति आदिका तिस्सो गाथा ठपिता ।

१६२-१६७. उपसङ्गमित्वा ठितं पन नं तिस्सा “अभिवक्कन्तेन वण्णेना”ति आदीहि तीहि गाथाहि पटिपुच्छि । इतरा “अहं मत्ता”ति गाथाय अत्तानं आचिक्खित्वा “चिरं जीवाही”ति गाथाय तस्सा अनुमोदनं दत्वा “इध धम्मं चरित्वाना”ति गाथाय ओवादं अदासि । तत्थ तव दिन्नेनाति तया दिन्नेन । असोकं विरजं ठानन्ति सोकाभावेन असोकं, सेदजल्लिकानं पन अभावेन विरजं दिब्बट्ठानं, सब्बमेतं देवलोकं सन्धाय वदति । आवासन्ति ठानं । वसवत्तिनन्ति दिब्बेन आधिपतेय्येन अत्तनो वसं वत्तेन्तानं । समूलन्ति सलोभदोसं । लोभदोसा हि मच्छरियस्स मूलं नाम । अनिन्दिताति अगरहिता पासंसा, सग्गमुपेहि ठानन्ति रूपादीहि विसयेहि सुट्ठु अगगत्ता “सग्ग”न्ति लद्धनामं दिब्बट्ठानं उपेहि, सुगतिपरायणा होहीति अत्थो । सेसं उत्तानमेव ।

अथ तिस्सा तं पवत्तिं कुटुम्बिकस्स आरोचेसि, कुटुम्बिको भिक्खूनं आरोचेसि, भिक्खू भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, तं सुत्वा महाजनो पटिलद्धसंवेगो विनेय्य मच्छेरादिमलं दानसीलादिरतो सुगतिपरायणो अहोसीति ।

मत्तापेतिवत्थुवण्णना निड्डिता ।

४. नन्दापेतिवत्थुवण्णना

काळी दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते नन्दं नाम पेतिं आरब्भ वुत्तं । सावत्थिया किर अविदूरे अज्जतरस्मिं गामके नन्दिसेनो नाम उपासको अहोसि सद्धो पसन्नो । भरिया पनस्स नन्दा नाम अस्सद्धा अप्पसन्ना मच्छरिनी चण्डी फरुसवचना सामिके अगारवा अगगतिस्सा सस्सुं चोरिवादेन अक्कोसति परिभासति । सा अपरेन समयेन कालं कत्वा पेतयोनिं निब्बत्तित्वा तस्सेव गामस्स अविदूरे विचरन्ती एकदिवसं नन्दिसेनस्स उपासकस्स गामतो निक्खमन्तस्स अविदूरे अत्तानं दस्सेसि । सो तं दिस्वा —

१६८. “काळी दुब्बणरूपासि, फरुसा भीरुदस्सना ।
पिङ्गलासि कळारासि, न तं मज्जामि मानुसि”ति ॥ —

गाथाय अज्झभासि । तत्थ काळीति काळवण्णा, झामङ्गारसदिसो हिस्सा वण्णो अहोसि । फरुसाति खरगत्ता ।
भीरुदस्सनाति भयानकदस्सना सप्पटिभयाकारा । “भारुदस्सना”ति वा पाठो, भारियदस्सना, दुब्बण्णतादिना दुहसिकाति
अत्थो । पिङ्गलाति पिङ्गललोचना । कळाराति कळारदन्ता । न तं मज्जामि मानुसिन्ति अहं तं मानुसिन्ति न मज्जामि,
पेतिमेव च तं मज्जामीति अधिष्पायो । तं सुत्वा पेती अत्तानं पकासेन्ती —

१६९. “अहं नन्दा नन्दिसेन, भरिया ते पुरे अहुं ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ अहं नन्दा नन्दिसेनाति सामि नन्दिसेन अहं नन्दा नाम । भरिया ते पुरे अहुन्ति पुरिमजातियं तुहं भरिया
अहोसिं । इतो परं —

१७०. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्स कम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

तस्स उपासकस्स पुच्छा । अथस्स सा —

१७१. “चण्डी च फरुसा चासिं, तयि चापि अगारवा ।
ताहं दुरुत्तं वत्त्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

विस्सज्जेसि । पुन सो —

१७२. “हन्दुत्तरीयं ददामि ते, इमं दुस्सं निवासय ।
इमं दुस्सं निवासेत्वा, एहि नेस्सामि तं घरं ॥

१७३. “वत्थञ्च अन्नपानञ्च, लच्छसि त्वं घरं गता ।
पुत्ते च ते पस्सिस्ससि, सुणिंसायो च दक्खसी”ति ॥ — अथस्स सा —

१७४. “हत्थेन हत्थे ते दिन्नं, न मय्हं उपकप्पति ।
भिकखू च सीलसम्पन्ने, वीतरागे बहुस्सुते ॥

१७५. “तप्पेहि अन्नपानेन, मम दक्खिणमादिस ।
तदाहं सुखिता हेस्सं, सब्बकामसमिद्धिनी”ति ॥ —

द्वे गाथा अभासि । ततो —

१७६. “साधूति सो पटिस्सुत्वा, दानं विपुलमाकिरि ।
अन्नं पानं खादनीयं, वत्थसेनासनानि च ।
छत्तं गन्धञ्च मालञ्च, विविधा च उपाहना ॥

१७७. “भिक्षू च सीलसम्पन्ने, वीतरागे बहुस्सुते ।
तप्पेत्वा अन्नपानेन, तस्सा दक्खिणमादिसी ॥

१७८. “समनन्तरानुद्दिट्ठे, विपाको उदपज्जथ ।
भोजनच्छादनपानीयं, दक्खिणाय इदं फलं ॥

१७९. “ततो सुद्धा सुचिवसना, कासिकुत्तमधारिनी ।
विचित्तवत्थाभरणा, सामिकं उपसङ्कमी”ति ॥ —

चतस्सो गाथा सङ्गीतिकारेहि वुत्ता । ततो परं —

१८०. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१८१. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१८२. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१८३. “अहं नन्दा नन्दिसेन, भरिया ते पुरे अहुं ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

१८४. “तव दिन्नेन दानेन, मोदामि अकुतोभया ।
चिरं जीव गहपति, सह सब्बेहि जातिभि ।

असोकं विरजं खेमं, आवासं वसवत्तिनं ॥

१८५. “इध धम्मं चरित्वान, दानं दत्त्वा गहपति ।
विनेय्य मच्छेरमलं समूलं, अनिन्दितो सग्गमुपेहि ठान”न्ति ॥ —

उपासकस्स च पेतिया च वचनपटिवचनगाथा ।

१७६. तत्थ दानं विपुलमाकिरीति उक्खिण्येय्यखेत्ते देय्यधम्मबीजं विप्पकिरन्तो विय महादानं पवत्तेसि । सेसं

अनन्तरवत्थुसदिसमेव ।

एवं सा अत्तनो दिब्बसम्पत्तिं तस्सा च कारणं नन्दिसेनस्स विभावेत्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव गता । उपासको तं पवत्तिं भिक्खूनां आरोचेसि, भिक्खू भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

नन्दापेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

५. मट्ठकुण्डलीपेतवत्थुवण्णना

अलङ्कृतो मट्ठकुण्डलीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते मट्ठकुण्डलिदेवपुत्तं आरब्ध वुत्तं । तत्थ यं वत्तब्बं, तं परमत्थदीपनियं विमानवत्थुवण्णनायं मट्ठकुण्डलीविमानवत्थुवण्णनाय (वि० व० अट्ठ० १२०६ मट्ठकुण्डलीविमानवण्णना) वुत्तमेव, तस्मा तत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

एत्थ च मट्ठकुण्डलीदेवपुत्तस्स विमानदेवताभावतो तस्स वत्थु यदिपि विमानवत्थुपाळियं सङ्गहं आरोपितं, यस्मा पन सो देवपुत्तो अदिन्नपुब्बकब्राह्मणस्स पुत्तसोकेन सुसानं गन्त्वा आळाहनं अनुपरियायित्वा रोदन्तस्स सोकहरणत्थं अत्तनो देवरूपं पटिसंहरित्वा हरिचन्दनुस्सदो बाहा पगगह् कन्दन्तो दुक्खाभिभूताकारेण पेतो विय अत्तानं दस्सेसि । मनुस्सत्तभावतो अपेतत्ता पेतपरियायोपि लब्धति एवाति तस्स वत्थु पेतवत्थुपाळियम्पि सङ्गहं आरोपितन्ति दट्ठब्बं ।

मट्ठकुण्डलीपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

६. कण्हपेतवत्थुवण्णना

उट्ठेहि कण्ह किं सेसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं मतपुत्तं उपासकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर अज्जतरस्स उपासकस्स पुत्तो कालमकासि । सो तेन सोकसल्लसमप्पितो न न्हायति, न भुज्जति, न कम्मन्ते विचारेति, न बुद्धुपट्ठानं गच्छति, केवलं, “तात पियपुत्तक, मं ओहाय कहं पठमतरं गतोसी”ति आदीनि वदन्तो विप्पलपति । सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तस्स सोतापत्तिफलूपनिस्सयं दिस्वा पुनदिवसे भिक्खुसङ्घपरिवुतो सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा कतभत्तकिच्चो भिक्खू उय्योजेत्वा आनन्दत्थेरेण पच्छासमणेन तस्स घरद्वारं अगमासि । सत्थु आगतभावं उपासकस्स आरोचेसुं । अथस्स गेहजनो गेहद्वारे आसनं पज्जापेत्वा सत्थारं निसीदापेत्वा उपासकं परिगगहेत्वा सत्थु सन्तिकं उपनेसि । एकमन्तं निसिन्नं तं दिस्वा “किं, उपासक, सोचसी”ति वत्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते, “उपासक, पोरणकपण्डिता पण्डितानं कथं सुत्वा मतपुत्तं नानुसोचिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते द्वारवतीनगरे दस भातिकराजानो अहेसुं — वासुदेवो बलदेवो चन्ददेवा सूरियदेवो अग्निदेवो वरुणदेवो अज्जुनो पज्जुनो घटपण्डितो अङ्कुरो चाति । तेसु वासुदेवमहाराजस्स पियपुत्तो कालमकासि । तेन राजा सोकपरेतो सब्बकिच्चानि पहाय मज्जस्स अट्ठिं परिगगहेत्वा विप्पलपन्तो निपज्जि । तस्मिं काले घटपण्डितो चिन्तेसि — “ठपेत्वा मं अज्जो कोचि मम भातु सोकं परिहरितुं समत्थो नाम नत्थि, उपायेनस्स सोकं हरिस्सामी”ति । सो उम्मत्तकवेसं गहेत्वा “ससं मे देथ, ससं मे देथा”ति आकासं ओलोकेन्तो सकलनगरं विचरि । “घटपण्डितो उम्मत्तको जातो”ति सकलनगरं सङ्गुभि ।

तस्मिं काले रोहिणेय्यो नाम अमच्चो वासुदेवरज्जो सन्निकं गन्त्वा तेन सद्धिं कथं समुद्वापेन्तो —

२०७. “उट्टेहि कण्ह किं सेसि, को अत्थो सुपनेन ते ।

यो च तुय्हं सको भाता, हदयं चक्खु च दक्खिणं ।

तस्स वाता बलीयन्ति, ससं जप्पति केसवा”ति ॥ — इमं गाथमाह ।

२०७. तत्थ कण्हाति वासुदेवं गोत्तेनालपति । को अत्थो सुपनेन तेति सुपनेन तुय्हं का नाम वड्ढि । सको भाताति सोदरियो भाता । हदयं चक्खु च दक्खिणन्ति हदयेन चेव दक्खिणचक्खुना च सदिसोति अत्थो । तस्स वाता बलीयन्तीति तस्स अपरापरं उप्पज्जमाना उम्मादवाता बलवन्तो होन्ति वड्ढन्ति अभिभवन्ति । ससं जप्पतीति “ससं मे देथा”ति विप्पलपति । केसवाति सो किर केसानं सोभनानं अत्थिताय “केसवो”ति वोहरीयति । तेन नं नामेन आलपति ।

तस्स वचनं सुत्वा सयनतो उट्ठितभावं दीपेन्तो सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा —

२०८. “तस्स तं वचनं सुत्वा, रोहिणेय्यस्स केसवो ।

तरमानरूपो वुड्ढासि, भातु सोकेन अट्ठितो”ति ॥ — इमं गाथमाह ।

राजा उट्ठाय सीधं पासादा ओतरित्वा घटपण्डितस्स सन्निकं गन्त्वा उभोसु हत्थेसु नं दळ्हं गहेत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो —

२०९. “किं नु उम्मत्तरूपोव, केवलं द्वारकं इमं ।

ससो ससोति लपसि, कीदिसं ससमिच्छसि ॥

२१०. “सोवण्णमयं मणिमयं, लोहमयं अथ रूपियमयं ।

सङ्घसिलापवाळमयं, कारयिस्सामि ते ससं ॥

२११. “सन्ति अज्जेपि ससका, अरज्जवनगोचरा ।

तेपि ते आनयिस्सामि, कीदिसं ससमिच्छसी”ति ॥ —

तिस्सो गाथायो अभासि ।

२०९-२११. तत्थ उम्मत्तरूपोवाति उम्मत्तको विय । केवलन्ति सकलं । द्वारकन्ति द्वारवतीनगरं विचरन्तो । ससो ससोति लपसीति ससो ससोति विलपसि । सोवण्णमयन्ति सुवण्णमयं । लोहमयन्ति तम्बलोहमयं । रूपियमयन्ति रजतमयं । यं इच्छसि तं वदेहि, अथ केन सोचसि । अज्जेपि अरज्जे वनगोचरा ससका अत्थि, ते ते आनयिस्सामि, वद, भद्रमुख, कीदिसं ससमिच्छसीति घटपण्डितं “ससेन अत्थिको”ति अधिप्पायेन ससेन निमन्तेसि । तं सुत्वा घटपण्डितो —

२१२. “नाहमेते ससे इच्छे, ये ससा पथविस्सिता ।

चन्दतो ससमिच्छामि, तं मे ओहर केसवा”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ ओहराति ओहारेहि । तं सुत्वा राजा “निस्संसयं मे भाता उम्मत्तको जातो”ति दोमनस्सप्पत्तो —

२१३. “सो नून मधुरं जाति, जीवितं विजहिस्ससि ।

अपत्थियं पत्थयसि, चन्दतो ससमिच्छसी”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ जातीति कनिट्ठं आलपति । अयमेत्थ अत्थो — मय्हं पियजाति यं अतिमधुरं अत्तनो जीवितं, तं विजहिस्ससि मज्जे, यो अपत्थयितब्बं पत्थेसीति ।

घटपण्डितो रज्जो वचनं सुत्वा निच्चलोव ठत्वा “भातिक, त्वं चन्दतो ससं पत्थेन्तस्स तं अलभित्वा जीवितक्खयो भविस्सतीति जानन्तो कस्मा मतं पुत्तं अलभित्वा अनुसोचसी”ति इममत्थं दीपेन्तो —

२१४. “एवं चे कण्ह जानासि, यथज्जमनुसाससि ।

कस्मा पुरे मतं पुत्तं, अज्जापि मनुसोचसी”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ एवं चे, कण्ह, जानासीति, भातिक, कण्हनामक महाराज, “अलब्भनेय्यवत्थु नाम न पत्थेतब्ब”न्ति यदि एवं जानासि । यथज्जन्ति एवं जानन्तोव यथा अज्जं अनुसाससि, तथा अकत्वा । कस्मा पुरे मतं पुत्तन्ति अथ कस्मा इतो चतुमासमत्थके मतं पुत्तं अज्जापि अनुसोचसीति ।

एवं सो अन्तरवीथियं ठितकोव “अहं ताव एवं पज्जायमानं पत्थेमि, त्वं पन अपज्जायमानस्सत्थाय सोचसी”ति वत्वा तस्स धम्मं देसेन्तो —

२१५. “न यं लब्भा मनुस्सेन, अमनुस्सेन वा पन ।

जातो मे मा मरि पुत्तो, कुतो लब्भा अलब्भियं ॥

२१६. “न मन्ता मूलभेसज्जा, ओसधेहि धनेन वा ।

सक्का आनयितुं कण्ह, यं पेतमनुसोचसी”ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

२१५. तत्थ यन्ति, भातिक, यं “एवं जातो मे पुत्तो मा मरी”ति मनुस्सेन वा देवेन वा पन न लब्भा न सक्का लब्धुं, तं त्वं पत्थेसि, तं पनेतं कुतो लब्भा, केन कारणेन लब्धुं सक्का । यस्मा अलब्भियं अलब्भनेय्यवत्थु नामेतन्ति अत्थो ।

२१६. मन्ताति मन्तप्पयोगेन । मूलभेसज्जाति मूलभेसज्जेन । ओसधेहीति नानाविधेहि ओसधेहि । धनेन वाति कोटिसतसङ्केन धनेन वापि । इदं वुत्तं होति — यं पेतमनुसोचसि, तं एतेहि मन्तप्पयोगादीहिपि आनेतुं न सक्काति ।

पुन घटपण्डितो “भातिक, इदं मरणं नाम धनेन वा जातिया वा विज्जाय वा सीलेन वा भावनाय वा न सक्का पटिबाहितु”न्ति दस्सेन्तो —

२१७. “महद्धना महाभोगा, रट्ठवन्तोपि खत्तिया ।

पहूतधनधज्जासे, तेपि नो अजरामरा ॥

२१८. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुस्सा ।

एते चज्जे च जातिया, तेपि नो अजरामरा ॥

२१९. “ये मन्तं परिवत्तेन्ति, छळङ्गं ब्रह्मचिन्तितं ।

एते चज्जे च विज्जाय, तेपि नो अजरामरा ॥

२२०. “इसयो वापि ये सन्ता, सज्जतत्ता तपस्सिनो ।

सरीरं तेपि कालेन, विजहन्ति तपस्सिनो ॥

२२१. “भावितत्ता अरहन्तो, कतकिच्चा अनासवा ।

निक्खिपन्ति इमं देहं, पुज्जपापपरिक्खया’ति ॥ —

पज्चहि गाथाहि रज्जो धम्मं देसेसि ।

२१७. तत्थ **महद्धना**ति निधानगतस्सेव महतो धनस्स अत्थिताय बहुधना । **महाभोगा**ति देवभोगसदिसाय महतिया भोगसम्पत्तिया समन्नागता । **रट्ठवन्तो**ति सकलरट्ठवन्तो । **पहूतधनधज्जा**सेति तिण्णं चतुन्नं वा संवच्छरानं अत्थाय निदहित्वा ठपेतब्बस्स निच्चपरिब्बयभूतस्स धनधज्जस्स वसेन अपरियन्तधनधज्जा । **तेपि नो अजरामरा**ति तेपि एवं महाविभवा मन्थातुमहासुदस्सनादयो खत्तिया अजरामरा नाहेसुं, अज्जदत्थु मरणमुखमेव अनुपविट्ठाति अत्थो ।

२१८. **एते**ति यथावुत्तखत्तियादयो । **अज्जे**ति अज्जतरा एवंभूता अम्बट्ठादयो । **जातिया**ति अत्तनो जातिनिमित्तं अजरामरा नाहेसुन्ति अत्थो ।

२१९. **मन्तन्ति** वेदं । **परिवत्तेन्ती**ति सज्झायन्ति वाचेन्ति च । अथ वा **परिवत्तेन्ती**ति वेदं अनुपरिवत्तेन्ता होमं करोन्ता जपन्ति । **छळङ्गन्ति** सिक्खाकप्पनिरुत्तिव्याकरणजोतिसत्थछन्दोविचितिसङ्घातोहि छहि अङ्गेहि युत्तं । **ब्रह्मचिन्तितन्ति** ब्राह्मणानमत्थाय ब्रह्मना चिन्तितं कथितं । **विज्जाया**ति ब्रह्मसदिसविज्जाय समन्नागता, तेपि नो अजरामराति अत्थो ।

२२०-२२१. **इसयो**ति यमनियमादीनं पटिकूलसज्जादीनञ्च एसनट्ठेन इसयो । **सन्ता**ति कायवाचाहि सन्तसभावा । **सज्जतत्ता**ति रागादीनं संयमेन संयतचित्ता । कायतपनसङ्घातो तपो एतेसं अत्थीति **तपस्सिनो** । पुन **तपस्सिनो**ति संवरका । तेन एवं तपनिस्सितका हुत्वा सरीरेन च विमोक्खं पत्तुकामापि संवरका सरीरं विजहन्ति एवाति दस्सेति । अथ वा **इसयो**ति अधिसीलसिक्खादीनं एसनट्ठेन इसयो, तदत्थं तप्पटिपक्खानं पापधम्मानं वूपसमेन सन्ता, एकारम्मणे चित्तस्स संयमेन सज्जतत्ता, सम्मप्यधानयोगतो वीरियतापेन तपस्सिनो, सप्पयोगा रागादीनं सन्तपनेन तपस्सिनोति योजेतब्बं । **भावितत्ता**ति चतुसच्चकम्मट्ठानभावनाय भावितचित्ता ।

एवं घटपण्डितेन धम्मे कथिते तं सुत्वा राजा अपगतसोकसल्लो पसन्नमानसो घटपण्डितं पसंसन्तो —

२२२. “आदित्तं वत मं सन्तं, घटसित्तं व पावकं ।

वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

२२३. “अब्बही वत मे सल्लं, सोकं हृदयनिस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

२२४. “स्वाहं अब्बूळहसल्लोस्मि, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान भातिक ॥

२२५. “एवं करोन्ति सप्पज्जा, ये होन्ति अनुकम्पका ।
निवत्तयन्ति सोकम्हा, घटो जेट्ठं व भातरं ॥

२२६. “यस्स एतादिसा होन्ति, अमच्चा परिचारका ।
सुभासितेन अन्वेन्ति, घटो जेट्ठं व भातरं”न्ति ॥ — सेसगाथा अभसि ।

२२५. तत्थ घटो जेट्ठं व भातरन्ति यथा घटपण्डितो अत्तनो जेट्ठभातरं मतपुत्तसोकाभिभूतं अत्तनो उपायकोसल्लेन चेव धम्मकथाय च ततो पुत्तसोकतो विनिवत्तयि, एवं अज्जेपि सप्पज्जा ये होन्ति अनुकम्पका, ते जातीनं उपकारं करोन्तीति अत्थो ।

२२६. यस्स एतादिसा होन्तीति अयं अभिसम्बुद्धगाथा । तस्सत्थो — यथा येन कारणेन पुत्तसोकपरेतं राजानं वासुदेवं घटपण्डितो सोकहरणत्थाय सुभासितेन अन्वेसि अनुएसि, यस्स अज्जस्सापि एतादिसा पण्डिता अमच्चा पटिलद्धा अस्सु, तस्स कुतो सोकोति! सेसगाथा हेट्ठा वुत्तत्था एवाति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, उपासक, पोरणकपण्डिता पण्डितानं कथं सुत्वा पुत्तसोकं हरिंसू”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि । सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहीति ।

कण्हपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

७. धनपालसेट्ठिपेतवत्थुवण्णना

नग्गो दुब्बण्णरूपोसीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते धनपालपेतं आरब्ध वुत्तं । अनुप्पन्ने किर बुद्धे पण्णरट्ठे एरकच्छनगरे धनपालको नाम सेट्ठि अहोसि अस्सद्धो अप्पसन्नो कदरियो नत्थिकदिट्ठिको । तस्स किरिया पाळितो एव विज्जायति । सो कालं कत्वा मरुकन्तारे पेतो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स तालक्खन्धप्पमाणो कायो अहोसि, समुट्ठितच्छवि फरुसो, विरूपकेसो, भयानको, दुब्बण्णो अतिविय विरूपो बीभच्छदस्सनो । सो पज्जपण्णास वस्सानि भत्तसित्थं वा उदकबिन्दुं वा अलभन्तो विसुक्खकण्ठोड्ढजिह्वो जिघच्छापिपासाभिभूतो इतो चितो च परिभमति ।

अथ अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुक्कमेन सावत्थियं विहरन्ते सावत्थिवासिनो वाणिजा पज्जमत्तानि सकटसतानि भण्डस्स पूरेत्वा उत्तरापथं गन्त्वा भण्डं विक्कणित्वा पटिलद्धभण्डं सकटेसु आरोपेत्वा पटिनिवत्तमाना सायन्हसमये अज्जतरं सुक्खनदिं पापुणित्वा तत्थ यानं मुञ्चित्वा रत्तियं वासं कप्पेसुं । अथ सो पेतो

पिपासाभिभूतो पानीयस्सत्थाय आगन्त्वा तत्थ बिन्दुमत्तम्पि पानीयं अलभित्वा विगतासो छिन्नमूलो विय तालो
छिन्नपादो पति । तं दिस्वा वाणिजा —

२२७: “नगो दुब्बण्णरूपोसि, किसो धमनिसन्थतो ।
उप्फासुलिको किसिको, को नु त्वमसि मारिसा”ति ॥ —

इमाय गाथाय पुच्छिंसु । ततो पेतो —

२२८: “अहं भदन्ते पेतोम्हि, दुग्गतो यमलोकिको ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गतो”ति ॥ —

अत्तानं आविकत्वा पुन तेहि —

२२९: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गतो”ति ॥ —

कतकम्मं पुच्छितो पुब्बे निब्बत्तद्धानतो पट्ठाय अतीतं पच्चुप्पन्नं अनागतञ्च अत्तनो पवत्तिं दस्सेन्तो तेसञ्च ओवादं देन्तो
—

२३०: “नगरं अत्थि पण्णानं, एरकच्छन्ति विस्सुतं ।
तत्थ सेट्ठि पुरे आसिं, धनपालोति मं विदू ॥

२३१: “असीति सकटवाहानं, हिरञ्जस्स अहोसि मे ।
पहूतं मे जातरूपं, मुत्ता वेळुरिया बहू ॥

२३२: “ताव महद्धनस्सापि, न मे दातुं पियं अहु ।
पिदहित्वा द्वारं भुज्जिं, मा मं याचनकाद्दसुं ॥

२३३: “अस्सद्धो मच्छरी चासिं, कदरियो परिभासको ।
ददन्तानं करोन्तानं, वारयिस्सं बहू जने ॥

२३४: “विपाको नत्थि दानस्स, संयमस्स कुतो फलं ।
पोक्खरञ्जोदपानानि, आरामानि च रोपिते ।
पपायो च विनासेसिं, दुग्गे सङ्कमनानि च ॥

२३५: “स्वाहं अकतकल्याणो, कतपापो ततो चुतो ।
उपपन्नो पत्तिविसयं, खुप्पिपाससमप्पितो ॥

२३६. “पञ्चपण्णास वस्सानि, यतो कालङ्गतो अहं ।
नाभिजानामि भुत्तं वा, पीतं वा पन पानियं ॥

२३७. “यो संयमो सो विनासो, यो विनासो सो संयमो ।
पेता हि किर जानन्ति, यो संयमो सो विनासो ॥

२३८. “अहं पुरे संयमिस्सं, नादासिं बहुके धने ।
सन्तेसु देय्यधम्मेषु, दीपं नाकासिमत्तनो ।
स्वाहं पच्छानुतप्पामि, अत्तकम्मफलूपगो ॥

२३९. “उद्धं चतूहि मासेहि, कालकिरिया भविस्सति ।
एकन्तकटुकं घोरं, निरयं पपतिस्सहं ॥

२४०. “चतुक्कण्णं चतुद्वारं, विभत्तं भागसो मितं ।
अयोपाकारपरियन्तं, अयसा पटिकुज्जितं ॥

२४१. “तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।
समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सब्बदा ॥

२४२. “तत्थाहं दीघमद्धानं, दुक्खं वेदिस्स वेदनं ।
फलं पापस्स कम्मस्स, तस्मा सोचामहं भुसं ॥

२४३. “तं वा वदामि भद्दं वो, यावन्तेत्थ समागता ।
माकत्थ पापकं कम्मं, आवि वा यदि वा रहो ॥

२४४. “सचे तं पापकं कम्मं, करिस्सथ करोथ वा ।
न वो दुक्खा पमुत्थत्थि, उप्पच्चापि पलायतं ॥

२४५. “मत्तेय्या होथ पेत्तेय्या, कुले जेट्ठापचायिका ।
सामञ्जा होथ ब्रह्मञ्जा, एवं सगं गमिस्सथा”ति ॥ —

इमा गाथा अभसि ।

२३०-२३१. तत्थ पण्णानन्ति पण्णानामरट्ठस्स एवंनामकानं राजूनं । एकच्छन्ति तस्स नगरस्स नामं । तत्थाति तस्मिं नगरे । पुरेति पुब्बे अतीतत्तभावे । धनपालोति मं विदूति “धनपालसेट्ठी”ति मं जानन्ति । तयिदं नामं तदा मय्हं अत्थानुगतमेवाति दस्सेन्तो “असीती”ति गाथमाह । तत्थ असीति सकटवाहानन्ति वीसतिखारिको वाहो, यो सकटन्ति वुच्चति । तेसं सकटवाहानं असीति हिरञ्जस्स तथा कहापणस्स च मे अहोसीति योजना । पहूतं मे जातरूपन्ति सुवण्णम्पि पहूतं अनेकभारपरिमाणं अहोसीति सम्बन्धो ।

२३२-२३३. न मे दातुं पियं अहूति दानं दातुं मय्हं पियं नाहोसि । **मा मं याचनकाइ** सुन्ति “याचका मा मं पस्सिंसू”ति पिदहित्वा गेहद्वारं भुज्जामि । **कदरियो**ति थद्धमच्छरी । **परिभासको**ति दानं देन्ते दिस्वा भयेन सन्तज्जको । **ददन्तानं करोन्तान**न्ति उपयोगत्थे सामिवचनं, दानानि ददन्ते पुज्जानि करोन्ते । **बहू जने**ति बहू सत्ते । ददन्तानं वा करोन्तानं वा समुदायभूतं बहू जने पुज्जकम्मतो **वारयिस्सं** निवारेसिं ।

२३४-२३६. विपाको नत्थि दानस्सातिआदि दानादीनं निवारणे कारणदस्सनं । तत्थ **विपाको नत्थि दानस्सा**ति दानकम्मस्स फलं नाम नत्थि, केवलं पुज्जं पुज्जन्ति धनविनासो एवाति दीपेति । **संयमस्सा**ति सीलसंयमस्स । **कुतो फलन्ति** कुतो नाम फलं लब्धति, निरत्थकमेव सीलरक्खणन्ति अधिप्पायो । **आरामानी**ति आरामूपवनानीति अत्थो । **पपायो**ति पानीयसाला । **दुग्गे**ति उदकचिक्खल्लानं वसेन दुग्गमट्टानानि । **सङ्कमनानी**ति सेतुयो । **ततो चुतो**ति ततो मनुस्सलोकतो चुतो । **पच्चपण्णासा**ति पच्चपज्जास । **यतो कालङ्कतो** अहन्ति यदा कालकता अहं, ततो पट्टाय । **नाभिजानामी**ति एत्तकं कालं भुत्तं वा पीतं वा किञ्चि न जानामि ।

२३७-३८. यो संयमो सो विनासोति लोभादिवसेन यं संयमनं कस्सचि अदानं, सो इमेसं सत्तानं विनासो नाम पेतयोनिं निब्बत्तपेतानं महाव्यसनस्स हेतुभावतो । “यो विनासो सो संयमो”ति इमिना यथावुत्तस्स अत्थस्स एकन्तिकभावं वदति । **पेता हि किर जानन्ती**ति एत्थ हि-सद्धो अवधारणे, किर-सद्धो अरुचिसूचने । “संयमो देय्यधम्मस्स अपरिच्चागो विनासहेतू”ति इममत्थं पेता एव किर जानन्ति पच्चक्खतो अनुभुय्यमानत्ता, न मनुस्साति । नयिदं युत्तं मनुस्सानम्पि पेतानं विय खुप्पिपासादीहि अभिभुय्यमानानं दिस्समानत्ता । पेता पन पुरिमत्तभावे कतकम्मस्स पाकटभावतो तमत्थं सुट्ठतरं जानन्ति । तेनाह — “**अहं पुरे संयमिस्स**”न्तिआदि । तत्थ **संयमिस्सन्ति** सयम्पि दानादिपुज्जकिरियतो संयमनं सङ्कोचं अकासिं । **बहुके धने**ति महन्ते धने विज्जमाने ।

२४३. तन्ति तस्मा । वोति तुम्हे । भदं वोति भदं कल्याणं सुन्दरं तुम्हाकं होतूति वचनसेसो । **यावन्तेत्थ समागता**ति यावन्तो यावतका एत्थ समागता, ते सब्बे मम वचनं सुणाथाति अधिप्पायो । **आवी**ति पकासनं परेसं पाकटवसेन । **रहोति** पटिच्छन्नं अपाकटवसेन । **आवि वा** पाणातिपातादिमुसावादादिकायवचीपयोगवसेन, **यदि वा रहो** अभिज्झादिवसेन **पापकं** लामकं अकुसलकम्मं **माकत्थ** मा करित्थ ।

२४४. सचे तं पापकं कम्मन्ति अथ पन तं पापकम्मं आयतिं **करिस्सथ**, एतरहि **वा करोथ**, निरयादीसु चतूसु अपायेसु मनुस्सेसु च अप्पायुकतादिवसेन तस्स फलभूता दुक्खतो **पमुत्ति** पमोक्खो नाम **नत्थि** । **उप्पच्चापि पलायतन्ति** उप्पतित्वा आकासेन गच्छन्तानम्पि मोक्खो नत्थियेवाति अत्थो । “**उपेच्चा**”तिपि पाळि, इतो वा एत्तो वा पलायन्ते तुम्हे अनुबन्धिस्सतीति अधिप्पायेन उपेच्च सज्जिच्च पलायन्तानम्पि तुम्हाकं ततो मोक्खो नत्थि, गतिकालादिपच्चयन्तरसमवाये पन सति विपच्चतियेवाति अत्थो । अयञ्च अत्थो —

“न अन्तलिक्खे न समुद्धमज्झे, न पब्बतानं विवरं पविस्स ।

न विज्जती सो जगतिप्पदेसो, यत्थट्ठितो मुच्चेय्य पापकम्मा”ति ॥ (ध० प० १२७; मि० प० ४.२.४) —

इमाय गाथाय दीपेतब्बो ।

२४५. मत्तेय्याति मातुहिता । **होथा**ति तेसं उपट्टानादीनि करोथ । तथा **पेत्तेय्या**ति वेदितब्बा । **कुले जेट्ठापचायिका**ति

कुले जेडुकानं अपचायनकरा । **सामञ्जाति** समणपूजका । तथा **ब्रह्मञ्जाति** बाहितपापपूजकाति अत्थो । **एवं सगं गमिस्सथाति** इमिना मया वुत्तनयेन पुञ्जानि कत्वा देवलोकं उपपज्जिस्सथाति अत्थो । यं पनेत्थ अत्थतो न विभत्तं, तं हेट्ठा खल्लाटियपेतवत्थुआदीसु वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

ते वाणिजा तस्स वचनं सुत्वा संवेगजाता तं अनुकम्पमाना भाजनेहि पानीयं गहेत्वा तं सयापेत्वा मुखे आसिज्जिंसु । ततो महाजनेन बहुवेलं आसित्तं उदकं तस्स पेतस्स पापबलेन अधोगळं न ओतिण्णं, कुतो पिपासं पटिविनेस्सति । ते तं पुच्छिंसु — “अपि ते काचि अस्सासमत्ता लब्धा”ति । सो आह — “यदि मे एत्तकेहि जनेहि एत्तकं वेलं आसिज्जमानं उदकं एकबिन्दुमत्तम्पि परगळं पविट्ठं, इतो पेतयोनिता मोक्खो मा होतू”ति । अथ ते वाणिजा तं सुत्वा अतिविय संवेगजाता “अत्थि पन कोचि उपायो पिपासावूपसमाया”ति आहंसु । सो आह — “इमस्मिं पापकम्मे खीणे तथागतस्स वा तथागतसावकानं वा दाने दिन्ने मम दानमुद्धिसिस्सति, अहं इतो पेतत्ततो मुच्चिस्सामी”ति । तं सुत्वा वाणिजा सावत्थिं गन्त्वा भगवन्तं उपसङ्गमित्वा तं पवत्तिं आरोचेत्वा सरणानि सीलानि च गहेत्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स सत्ताहं दानं दत्त्वा तस्स पेतस्स दक्खिणं आदिसिंसु । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा चतुन्नं परिसानं धम्मं देसेसि । महाजानो च लोभादिमच्छेरमलं पहाय दानादिपुञ्जाभिरतो अहोसीति ।

धनपालसेट्ठिपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

८. चूळसेट्ठिपेतवत्थुवण्णना

नग्गो किसो पब्बजितोसि, भन्तेति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते चूळसेट्ठिपेतं आरब्ध वुत्तं । बाराणसियं किर एको गहपति अस्सद्धो अप्पसन्नो मच्छरी कदरियो पुञ्जकिरियाय अनादरो चूळसेट्ठि नाम अहोसि । सो कालं कत्वा पेतसु निब्बत्ति, तस्स कायो अपगतमंसलोहितो अट्ठिन्हारुचम्ममत्तो मुण्डो अपेतवत्थो अहोसि । धीता पनस्स अनुला अन्धकविन्दे सामिकस्स गेहे वसन्ती पितरं उद्धिस्स ब्राह्मणे भोजेतुकामा तण्डुलादीनि दानूपकरणानि सज्जेसि । तं जत्वा पेतो आसाय आकासेन तत्थ गच्छन्तो राजगहं सम्पापुणि । तेन च समयेन राजा अजातसत्तु देवदत्तेन उय्योजितो पितरं जीविता वोरोपेत्वा तेन विप्पटिसारेन दुस्सुपिनेन च निद्वं अनुपगच्छन्तो उपरिपासादवरगतो चङ्कमन्तो तं पेतं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा इमाय गाथाय पुच्छि —

२४६: “नग्गो किसो पब्बजितोसि भन्ते, रत्तिं कुहिं गच्छसि किस्सहेतु ।

आचिक्ख मे तं अपि सक्कुणेमु, सब्बेन वित्तं पटिपादये तुव”न्ति ॥

तत्थ **पब्बजितोति** समणो । राजा किर तं नग्गत्ता मुण्डत्ता च “नग्गो समणो अय”न्ति सज्जाय “नग्गो किसो पब्बजितोसी”ति आदिमाह । **किस्सहेतूति** किन्निमित्तं । **सब्बेन वित्तं पटिपादये तुवन्ति** वित्तिया उपकरणभूतं वित्तं सब्बेन भोगेन तुय्हं अज्झासयानुरूपं, सब्बेन वा उस्साहेन पटिपादेय्यं सम्पादेय्यं । तथा कातुं मयं अप्पेव नाम सक्कुण्य्याम, तस्मा **आचिक्ख मे तं**, एतं तव आगमनकारणं मय्हं कथेहीति अत्थो ।

एवं रज्जा पुट्ठो पेतो अत्तनो पवत्तिं कथेन्तो तिस्सो गाथा अभासि —

२४७: “बाराणसी नगरं दूरघुट्ठं, तत्थाहं गहपति अट्ठको अहु दीनो ।

अदाता गेधितमनो आमिसस्मिं, दुस्सील्येन यमविसयमि पत्तो ॥

२४८: “सो सूचिकाय किलमितो तेहि,
तेनेव जातीसु यामि आमिसकिञ्चिक्खहेतु ।
अदानसीला न च सद्वहन्ति,
‘दानफलं होति परमि लोके’ ॥

२४९: “धीता च मय्हं लपते अभिक्खणं, दस्सामि दानं पितूनं पितामहानं ।
तमुपक्खटं परिविसयन्ति ब्राह्मणा, यामि अहं अन्धकविन्दं भुत्तु” न्ति ॥

२४७. तत्थ दूरघुट्टन्ति दूरतो एव गुणकित्तनवसेन घोसितं, सब्बत्थ विस्सुतं पाकटन्ति अत्थो । अड्डकोति अड्डो महाविभवो । दीनोति निहीनचित्तो अदानज्झासयो । तेनाह “अदाता”ति । गेधितमनो आमिसस्मिन्ति कामामिसे लग्गचित्तो गेधं आपन्नो । दुस्सील्येन यमविसयमि पत्तोति अत्तना कतेन दुस्सीलकम्मुना यमविसयं पेतलोकं पत्तो अमि ।

२४८. सो सूचिकाय किलमितोति सो अहं विज्झनट्टेन सूचिसदिसताय “सूचिका”ति लद्धनामाय जिघच्छाय किलमितो निरन्तरं विज्झमानो । “किलमथो”ति इच्चेव वा पाठो । तेहीति “दीनो”ति आदिना वुत्तेहि पापकम्मेहि कारणभूतेहि । तस्स हि पेतस्स तानि पापकम्मानि अनुस्सरन्तस्स अतिविय दोमनस्सं उप्पज्जि, तस्मा एवमाह । तेनेवाति तेनेव जिघच्छादुक्खेन । जातीसु यामीति जातीनं समीपं यामि गच्छामि । आमिसकिञ्चिक्खहेतूति आमिसस्स किञ्चिक्खनिमित्तं, किञ्चि आमिसं पत्थेन्तोति अत्थो । अदानसीला न च सद्वहन्ति, ‘दानफलं होति परमि लोके’ति यथा अहं, तथा एवं अज्जेपि मनुस्सा अदानसीला “दानस्स फलं एकंसेन परलोके होती”ति न च सद्वहन्ति । यतो अहं विय तेपि पेता हुत्वा महादुक्खं पच्चनुभवन्तीति अधिप्पायो ।

२४९. लपतेति कथेति । अभिक्खणन्ति अभिण्हं बहुसो । किन्ति लपतीति आह “दस्सामि दानं पितूनं पितामहानं”न्ति । तत्थ पितूनन्ति मातापितूनं, चूळपितुमहापितूनं वा । पितामहानन्ति अय्यकपय्यकानं । उपक्खटन्ति सज्जितं । परिविसयन्तीति भोजयन्ति । अन्धकविन्दन्ति एवंनामकं नगरं । भुत्तुन्ति भुज्जितुं । ततो परा सङ्गीतिकारकेहि वृत्ता —

२५०: “तमवोच राजा ‘अनुभवियान तम्मि,
एय्यासि खिप्पं अहमपि कस्सं पूजं ।
आचिक्ख मे तं यदि अत्थि हेतु,
सद्भायितं हेतुवचो सुणोम’ ॥

२५१: “तथाति वत्त्वा अगमासि तत्थ, भुज्जिंसु भत्तं न च दक्खिणारहा ।
पच्चागमि राजगहं पुनापरं, पातुरहोसि पुरतो जनाधिपस्स ॥

२५२: “दिस्वान पेतं पुनदेव आगतं, राजा अवोच ‘अहमपि किं ददामि ।

आचिक्ख मे तं यदि अत्थि हेतु, येन तुवं चिरतरं पीणितो सिया' ॥

२५३: “बुद्धञ्च सङ्गं परिविसियान राज, अन्नेन पानेन च चीवरेन ।
तं दक्खिणं आदिस मे हिताय, एवं अहं चिरतरं पीणितो सिया ॥

२५४: “ततो च राजा निपतित्वा तावदे, दानं सहत्था अतुलं ददित्वा सङ्गे ।
आरोचेसि पकतं तथागतस्स, तस्स च पेतस्स दक्खिणं आदिसिथ ॥

२५५: “सो पूजितो अतिविय सोभमानो, पातुरहोसि पुरतो जनाधिपस्स ।
यक्खोहमस्मि परमिद्धिपत्तो, न मय्हमत्थि समा सदिसा मानुसा ॥

२५६: “पस्सानुभावं अपरिमितं ममयिदं, तयानुदिट्ठं अतुलं दत्त्वा सङ्गे ।
सन्तप्पितो सततं सदा बहूहि, यामि अहं सुखितो मनुस्सदेवा' ति ॥

२५०. तत्थ तमवोच राजाति तं पेतं तथा वत्त्वा ठितं राजा अजातसत्तु अवोच । अनुभवियान तम्पीति तं तव धीतुया उपक्खटं दानम्पि अनुभवित्वा । एय्यासीति आगच्छेय्यासि । कस्सन्ति करिस्सामि । आचिक्ख मे तं यदि अत्थि हेतूति सचे किञ्चि कारणं अत्थि, तं कारणं मय्हं आचिक्ख कथेहि । सद्भावयितन्ति सद्भावयितब्बं । हेतुवचोति हेतुयुत्तवचनं, “अमुकस्मिं ठाने असुकेन पकारेन दाने कते मय्हं उपकप्पती' ति सकारणं वचनं वदाति अत्थो ।

२५१. तथाति वत्त्वाति साधूति वत्त्वा । तत्थाति तस्मिं अन्धकविन्दे परिवेसनट्टाने । भुज्जिंसु भत्तं न च दक्खिणारहाति भत्तं भुज्जिंसु दुस्सीलब्राह्मणा, न च पन दक्खिणारहा सीलवन्तो भुज्जिंसूति अत्थो । पुनापरन्ति पुन अपरं वारं राजगहं पच्चागमि ।

२५२. किं ददामीति “कीदिसं ते दानं दस्सामी' ति राजा पेतं पुच्छि । येन तुवन्ति येन कारणेन त्वं । चिरतरन्ति चिरकालं । पीणितोति तित्तो सिया, तं कथेहीति अत्थो ।

२५३. परिविसियानाति भोजेत्वा । राजाति अजातसत्तुं आलपति । मे हितायाति मय्हं हितत्थाय पेतत्तभावतो परिमुत्तिया ।

२५४. ततोति तस्मा तेन वचनेन, ततो वा पासादतो । निपतित्वाति निक्खमित्वा । तावदेति तदा एव अरुणुगगमनवेलाय । यम्हि पेतो पच्चागन्त्वा रज्जो अत्तानं दस्सेसि, तस्मिं पुरेभत्ते एव दानं अदासि । सहत्थाति सहत्थेन । अतुलन्ति अप्पमाणं उळारं पणीतं । दत्त्वा सङ्गेति सङ्गस्स दत्त्वा । आरोचेसि पकतं तथागतस्साति “इदं, भन्ते, दानं अज्जतरं पेतं सन्धाय पकतं' न्ति तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । आरोचेत्वा च यथा तं दानं तस्स उपकप्पति, एवं तस्स च पेतस्स दक्खिणं आदिसिथ आदिसि ।

२५५. सोति सो पेतो । पूजितोति दक्खिणाय दिव्यमानाय पूजितो । अतिविय सोभमानोति दिब्बानुभावेन अतिविय विरोचमानो । पातुरहोसीति पातुभवि, रज्जो पुरतो अत्तानं दस्सेसि । यक्खोहमस्मीति पेतत्तभावतो मुत्तो यक्खो अहं जातो देवभावं पत्तोस्मि । न मय्हमत्थि समा सदिसा मानुसाति मय्हं आनुभावसम्पत्तिया समा वा भोगसम्पत्तिया सदिसा वा

मनुस्सा न सन्ति ।

२५६. पस्सानुभावं अपरिमितं ममयिदन्ति “मम इदं अपरिमाणं दिब्बानुभावं पस्सा”ति अत्तनो सम्पत्तिं पच्चक्खतो रज्जो दस्सेन्तो वदति । **तयानुदिट्ठं अतुलं दत्त्वा सङ्गेति** अरियसङ्घस्स अतुलं उळारं दानं दत्त्वा मय्हं अनुकम्पाय तया अनुदिट्ठं । **सन्तप्पितो सततं सदा बहूहीति** अन्नपानवत्थादीहि बहूहि देय्यधम्मोहि अरियसङ्घं सन्तप्पेन्तेन तया सदा सब्बकालं यावजीवं तत्थापि सततं निरन्तरं अहं सन्तप्पितो पीणितो । **यामि अहं सुखितो मनुस्सदेवाति** “तस्मा अहं इदानीं सुखितो मनुस्सदेव महाराज यथिच्छित्तदानं यामी”ति राजानं आपुच्छि ।

एवं पेटे आपुच्छित्त्वा गते राजा अजातसत्तु तमत्थं भिक्खूनं आरोचेसि, भिक्खू भगवतो सन्तिकं उपसङ्गमित्त्वा आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्त्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । तं सुत्वा महाजनो मच्छेरमलं पहाय दानादिपुज्जाभिरतो अहोसीति ।

चूळासेट्ठिपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

९. अङ्कुरपेतवत्थुवण्णना

यस्स अत्थाय गच्छामाति इदं सत्था सावत्थियं विहरन्तो अङ्कुरपेतं आरब्ध कथेसि । कामज्चेत्थ अङ्कुरो पेतो न होति, तस्स पन चरितं यस्मा पेतसम्बन्धं, तस्मा तं “अङ्कुरपेतवत्थू”ति वुत्तं ।

तत्रायं सङ्केपकथा — ये ते उत्तरमधुराधिपतिनो रज्जो महासागरस्स पुत्तं उपसागरं पटिच्च उत्तरापथे कंसभोगे असितज्जननगरे महाकंसस्स धीतुया देवगम्भाय कुच्छियं उप्पन्ना अज्जनदेवी वासुदेवो बलदेवो चन्ददेवो सूरियदेवो अग्निदेवो वरुणदेवो अज्जुनो पज्जुनो घटपण्डितो अङ्कुरो चाति वासुदेवादयो दस भातिकाति एकादस खत्तिया अहेसुं, तेसु वासुदेवादयो भातरो असितज्जननगरं आदिं कत्त्वा द्वारवतीपरियोसानेसु सकलजम्बुदीपे तेसट्ठिया नगरसहस्सेसु सब्बे राजानो चक्केन जीवितक्खयं पापेत्वा द्वारवतियं वसमाना रज्जं दस कोट्ठासे कत्त्वा विभजिंसु । भगिनिं पन अज्जनदेविं न सरिंसु । पुन सरित्त्वा “एकादस कोट्ठासे करोमा”ति वुत्ते तेसं सब्बकनिट्ठो अङ्कुरो “मम कोट्ठासं तस्सा देथ, अहं वोहारं कत्त्वा जीविस्सामि, तुम्हे अत्तनो अत्तनो जनपदेसु सुङ्गं मय्हं विस्सज्जेथा”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्त्वा तस्स कोट्ठायं भगिनिया दत्त्वा नव राजानो द्वारवतियं वसिंसु ।

अङ्कुरो पन वणिज्जं करोन्तो निच्चकालं महादानं देति । तस्स पनेको दासो भण्डागारिको अत्थकामो अहोसि । अङ्कुरो पसन्नमानसो तस्स एकं कुलधीतरं गहेत्वा अदासि । सो पुत्ते गम्भगतेयेव कालमकासि । अङ्कुरो तस्मिं जाते तस्स पितुनो दिन्नं भत्तवेतनं तस्स अदासि । अथ तस्मिं दारके वयप्पत्ते “दासो न दासो”ति राजकुले विनिच्छयो उप्पज्जि । तं सुत्वा अज्जनदेवी धेनूपमं वत्त्वा “मातु भुजिस्साय पुत्तोपि भुजिस्सो एवा”ति दासव्यतो मोचेसि ।

दारको पन लज्जाय तत्थ वसितुं अविसहन्तो रोरुवनगरं गन्त्वा तत्थ अज्जतरस्स तुन्नवायस्स धीतरं गहेत्वा तुन्नवायसिप्पेन जीविकं कप्पेसि । तेन समयेन रोरुवनगरे असय्हमहासेट्ठि नाम अहोसि । सो समणब्राह्मणकपण्डिकवनिब्बकयाचकानं महादानं देति । सो तुन्नवायो सेट्ठिनो घरं अजानन्तानं पीतिसोमनस्सजातो हुत्वा असय्हसेट्ठिनो निवेसनं दक्खिणबाहुं पसारेत्वा दस्सेसि “एत्थ गन्त्वा लद्धब्बं लभन्तू”ति । तस्स कम्मं पाळियंयेव आगतं ।

सो अपरेन समयेन कालं कत्वा मरुभूमियं अज्जतरस्मिं निग्रोधरुक्खे भुम्मदेवता हुत्वा निब्बत्ति, तस्स दक्खिणहत्थो सब्बकामददो अहोसि । तस्मिंयेव च रोरुवे अज्जतरो पुरिसो असय्हसेट्ठिनो दाने ब्यावटो अस्सद्धो अप्पसन्नो मिच्छादिट्ठिको पुज्जकिरियाय अनादरो कालं कत्वा तस्स देवपुत्तस्स वसनट्टानस्स अविदूरे पेतो हुत्वा निब्बत्ति । तेन च कतकम्मं पाळियंयेव आगतं । असय्हमहासेट्ठि पन कालं कत्वा तावतिसभवने सक्कस्स देवरज्जो सहव्यतं उपगतो ।

अथ अपरेन समयेन अङ्कुरो पञ्चहि सकटसतेहि, अज्जतरो च ब्राह्मणो पञ्चहि सकटसतेहीति द्वेपि जना सकटसहस्सेन भण्डं आदाय मरुकन्तारमगं पटिपन्ना मग्गमूळहा हुत्वा बहुं दिवसं तत्थेव विचरन्ता परिकखीणतिणोदकाहारा अहेसुं । अङ्कुरो अस्सदूतेहि चतूसु दिसासु पानियं मग्गापेसि । अथ सो कामददहत्थो यक्खो तं तेसं व्यसनप्पत्तिं दिस्वा अङ्कुरेन पुब्बे अत्तनो कतं उपकारं चिन्तेत्वा “हन्द दानि इमस्स मया अवस्सयेन भवितब्ब”न्ति अत्तनो वसनवटरुक्खं दस्सेसि । सो किर वटरुक्खो साखाविटपसम्पन्नो घनपलासो सन्दच्छायो अनेकसहस्सपारोहो आयामेन वित्थारेन उब्बेधेन च योजनपरिमाणो अहोसि । तं दिस्वा अङ्कुरो हट्टुट्ठो तस्स हेट्ठा खन्धावारं बन्धापेसि । यक्खो अत्तनो दक्खिणहत्थं पसारेत्वा पठमं ताव पानीयेन सब्बं जनं सन्तप्पेसि । ततो यो यो यं यं इच्छति, तस्स तस्स तं तं अदासि ।

एवं तस्मिं महाजने नानाविधेन अन्नपानादिना यथाकामं सन्तप्पिते पच्छा वृपसन्ते मग्गपरिस्समे सो ब्राह्मणवाणिजो अयोनिस्सो मनसिकरोन्तो एवं चिन्तेसि — “धनलाभाय इतो कम्बोजं गन्त्वा मयं किं करिस्साम, इममेव पन यक्खं येन केनचि उपायेन गहेत्वा यानं आरोपेत्वा अम्हाकं नगरमेव गमिस्सामा”ति । एवं चिन्तेत्वा तमत्थं अङ्कुरस्स कथेन्तो —

२५७: “यस्स अत्थाय गच्छाम, कम्बोजं धनहारका ।

अयं कामददो यक्खो, इमं यक्खं नयामसे ॥

२५८: “इमं यक्खं गहेत्वान, साधुकेन पसय्ह वा ।

यानं आरोपयित्वान, खिप्पं गच्छाम द्वारक”न्ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ **यस्स अत्थायाति** यस्स कारणा । **कम्बोजन्ति** कम्बोजरट्ठं । **धनहारकाति** भण्डविक्रयेन लद्धधनहारिनो । **कामददोति** इच्छतिच्छितदायको । **यक्खोति** देवपुत्तो । **नयामसेति** नयिस्साम । **साधुकेनाति** याचनेन । **पसय्हति** अभिभवित्वा बलक्कारेन, **यानन्ति** सुखयानं । **द्वारकन्ति** द्वारवतीनगरं । अयं हेत्थाधिप्पायो — यदत्थं मयं इतो कम्बोजं गन्तुकामा, तेन गमनेन साधेतब्बो अत्थो इधेव सिज्झति । अयज्झि यक्खो कामददो, तस्मा इमं यक्खं याचित्वा तस्स अनुमतिया वा, सचे सज्जत्तिं न गच्छति, बलक्कारेन वा यानं आरोपेत्वा याने पच्छाबाहं बन्धित्वा तं गहेत्वा इतोयेव खिप्पं द्वारवतीनगरं गच्छामाति ।

एवं पन ब्राह्मणेन वुत्तो अङ्कुरो सप्पुरिसधम्मे ठत्वा तस्स वचनं पटिक्खिपन्तो —

२५९: “यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।

न तस्स साखं भज्जेय्य, मित्तदुब्भो हि पापको”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **न भज्जेय्याति** न छिन्देय्य । **मित्तदुब्भोति** मित्तेसु दुब्भनं तेसं अनत्थुप्पादनं । **पापकोति** अभद्रको मित्तदुब्भो । यो हि सीतच्छायो रुक्खो घम्माभित्तस्स पुरिसस्स परिस्समविनोदको, तस्सापि नाम पापकं न चिन्तेतब्बं,

किमङ्गं पन सत्तभूतेसु । अयं देवपुत्तो सप्पुरिसो पुब्बकारी अम्हाकं दुक्खपनूदको बहूपकारो, न तस्स किञ्चि अनत्थं चिन्तेतब्बं, अञ्जदत्थु सो पूजेतब्बो एवाति दस्सेति ।

तं सुत्वा ब्राह्मणा “अत्थस्स मूलं निकतिविनयो”ति नीतिमगं निस्साय अङ्कुरस्स पटिलोमपक्खे ठत्वा —

२६०: “यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
खन्धम्पि तस्स छिन्देय्य, अत्थो चे तादिसो सिया”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ अत्थो चे तादिसो सियाति तादिसेन दब्बसम्भारेन सचे अत्थो भवेय्य, तस्स रुक्खस्स खन्धम्पि छिन्देय्य, किमङ्गं पन साखादयोति अधिप्पायो ।

एवं ब्राह्मणेन वुत्ते अङ्कुरो सप्पुरिसधम्मंयेव पगगणहन्तो —

२६१: “यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
न तस्स पत्तं भिन्देय्य, मित्तदुब्भो हि पापको”ति ॥ —

इमं गाथमाह । तत्थ न तस्स पत्तं भिन्देय्याति तस्स रुक्खस्स एकपण्णमत्तम्पि न पातेय्य, पगेव साखादिकेति अधिप्पायो ।

पुनपि ब्राह्मणो अत्तनो वादं पगगणहन्तो —

२६२: “यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
समूलम्पि तं अब्बुहे, अत्थो चे तादिसो सिया”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ समूलम्पि तं अब्बुहेति तं तत्थ समूलम्पि सह मूलेनपि अब्बुहेय्य, उद्धरेय्याति अत्थो ।

एवं ब्राह्मणेन वुत्ते पुन अङ्कुरो तं नीतिं निरत्थकं कातुकामो —

२६३: “यस्सेकरत्तिम्पि घरे वसेय्य, यत्थन्नपानं पुरिसो लभेथ ।
न तस्स पापं मनसापि चिन्तये, कतञ्जुता सप्पुरिसेहि वणिग्गता ॥

२६४: “यस्सेकरत्तिम्पि घरे वसेय्य, अन्नेन पानेन उपट्ठितो सिया ।
न तस्स पापं मनसापि चिन्तये, अदुब्भपाणी दहते मित्तदुब्भिं ॥

२६५: “यो पुब्बे कतकल्याणो, पच्छा पापेन हिंसति ।
अल्लपाणिहतो पोसो, न सो भद्रानि पस्सती”ति ॥ —

इमा तिस्सो गाथा अभासि ।

२६३. तत्थ यस्साति यस्स पुग्गलस्स । एकरत्तिम्पीति एकरत्तिमत्तम्पि केवलं गेहे वसेय्य । यत्थन्नपानं पुरिसो

लभेथाति यस्स सन्निके कोचि पुरिसो अन्नपानं वा यंकिञ्चि भोजनं वा लभेय्य । न तस्स पापं मनसापि चिन्तयेति तस्स पुग्गलस्स अभद्वकं अनत्थं मनसापि न चिन्तेय्य न पिहेय्य, पगेव कायवाचाहि । कस्माति चे? कतञ्जुता सप्पुरिसेहि वणिताति कतञ्जुता नाम बुद्धादीहि उत्तमपुरिसेहि पसंसिता ।

२६४. उपट्ठितोति पयिरुपासितो “इदं गण्ह इदं भुज्जा”ति अन्नपानादिना उपट्ठितो । अदुब्भपाणीति अहिंसकहत्थो हत्थसंयतो । दहते मित्तदुब्भिन्ति तं मित्तदुब्भिं पुग्गलं दहति विनासेति, अप्पदुट्ठे हितज्झासयसम्पन्ने पुग्गले परेन कतो अपराधो अविसेसेन तस्सेव अनत्थावहो, अप्पदुट्ठो पुग्गलो अत्थतो तं दहति नाम । तेनाह भगवा —

“यो अप्पदुट्ठस्स नरस्स दुस्सति, सुद्धस्स पोसस्स अनङ्गणस्स ।

तमेव बालं पच्चेति पापं, सुखुमो रजो पटिवातंव खित्तो”ति ॥ (ध० प० १२५; जा० १.५.९४; सं० नि० १.२२) ।

२६५. यो पुब्बे कतकल्याणोति यो पुग्गलो केनचि साधुना कतभद्वको कतूपकारो । पच्छा पापेन हिंसतीति तं पुब्बकारिनं अपरभागे पापेन अभद्वकेन अनत्थकेन बाधति । अल्लपाणिहतो पोसोति अल्लपाणिना उपकारकिरियाय अल्लपाणिना धोतहत्थेन पुब्बकारिना हेट्ठा वुत्तनयेन हतो बाधितो, तस्स वा पुब्बकारिनो बाधनेन हतो अल्लपाणिहतो नाम, अकतञ्जुपुग्गलो । न सो भद्रानि पस्सतीति सो यथावुत्तपुग्गलो इधलोके च परलोके च इट्ठानि न पस्सति, न विन्दति, न लभतीति अत्थो ।

एवं सप्पुरिसधम्मं पग्गणहन्तेन अङ्कुरेन अभिभवित्वा वुत्तो सो ब्राह्मणो निरुत्तरो तुण्ही अहोसि । यक्खो पन तेसं द्विन्नं वचनपटिवचनानि सुत्वा ब्राह्मणस्स कुज्झित्वापि “होतु इमस्स दुट्ठब्राह्मणस्स कतब्बं पच्छा जानिस्सामी”ति अत्तनो केनचि अनभिभवनीयतमेव ताव दस्सेन्तो —

२६६. “नाहं देवेन वा मनुस्सेन वा, इस्सरियेन वा हं सुप्पसद्दो ।

यक्खोहमस्मि परमिद्धिपत्तो, दूरङ्गमो वण्णबलूपपन्नो”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ देवेन वाति येन केनचि देवेन वा । मनुस्सेन वाति एत्थापि एसेव नयो । इस्सरियेन वाति देविस्सरियेन वा मनुस्सिस्सरियेन वा । तत्थ देविस्सरियं नाम चतुमहाराजिकसक्कसुयामादीनं देविद्धि, मनुस्सिस्सरियं नाम चक्कवत्तिआदीनं पुज्जिद्धि । तस्मा इस्सरियगगणेन महानुभावे देवमनुस्से सङ्गणहाति । महानुभावापि हि देवा अत्तनो पुज्जफलूपत्थम्भिते मनुस्सेपि असति पयोगविपत्तियं अभिभवितुं न सक्कोन्ति, पगेव इतरे । हन्ति असहने निपातो । न सुप्पसद्दोति अप्पधंसियो । यक्खोहमस्मि परमिद्धिपत्तोति अत्तनो पुज्जफलेन अहं यक्खत्तं उपगतो अस्मि, यक्खोव समानो न यो वा सो वा, अथ खो परमिद्धिपत्तो परमाय उत्तमाय यक्खिद्धिया समन्नागतो । दूरङ्गमोति खणेनेव दूरम्पि ठानं गन्तुं समत्थो । वण्णबलूपपन्नोति रूपसम्पत्तिया सरीरबलेन च उपपन्नो समन्नागतोति तीहिपि पदेहि मन्तपयोगादीहि अत्तनो अनभिभवनीयतमेव दस्सेति । रूपसम्पन्नो हि परेसं बहुमानितो होति, रूपसम्पदं निस्साय विसभागवत्थुनापि अनाकट्टनियोवाति वण्णसम्पदा अनभिभवनीयकारणन्ति वुत्ता ।

इतो परं अङ्कुरस्स च देवपुत्तस्स च वचनपटिवचनकथा होति —

२६७. “पाणि ते सब्बसोवण्णो, पञ्चधारो मधुस्सवो ।

नानारसा पग्घरन्ति, मज्जेहं तं पुरिन्ददं ॥

२६८: “नामि देवो न गन्धब्बो, नापि सक्को पुरिन्ददो ।
पेतं मं अङ्कुर जानाहि, रोरुवम्हा इधागतं ॥

२६९: “किंसीलो किंसमाचारो, रोरुवस्मिं पुरे तुवं ।
केन ते ब्रह्मचरियेन, पुज्जं पाणिमि इज्झति ॥

२७०: “तुन्नवायो पुरे आसिं, रोरुवस्मिं तदा अहं ।
सुकिच्छवुत्ति कपणो, न मे विज्जति दातवे ॥

२७१: “निवेसनञ्च मे आसि, असहस्स उपन्तिके ।
सद्धस्स दानपतिनो, कतपुज्जस्स लज्जिनो ॥

२७२: “तत्थ याचनकायन्ति, नानागोत्ता वनिब्बका ।
ते च मं तत्थ पुच्छन्ति, असहस्स निवेसनं ॥

२७३: “कत्थ गच्छाम भदं वो, कत्थ दानं पदीयति ।
तेसाहं पुट्ठो अक्खामि, असहस्स निवेसनं ॥

२७४: “पग्गह दक्खिणं बाहुं, एत्थ गच्छथ भदं वो ।
एत्थ दानं पदीयति, असहस्स निवेसने ॥

२७५: “तेन पाणि कामददो, तेन पाणि मधुस्सवो ।
तेन मे ब्रह्मचरियेन, पुज्जं पाणिमि इज्झति ॥

२७६: “न किर त्वं अदा दानं, सकपाणीहि कस्सचि ।
परस्स दानं अनुमोदमानो, पाणिं पग्गह पावदि ॥

२७७: “तेन पाणि कामददो, तेन पाणि मधुस्सवो ।
तेन ते ब्रह्मचरियेन, पुज्जं पाणिमि इज्झति ॥

२७८: “यो सो दानमदा भन्ते, पसन्नो सकपाणिभि ।
सो हित्वा मानुसं देहं, किं नु सो दिसतं गतो ॥

२७९: “नाहं पजानामि असहसाहिनो, अङ्गीरसस्स गतिं आगतिं वा ।
सुतञ्च मे वेस्सवणस्स सन्तिके, सक्कस्स सहब्बतं गतो असहो ॥

२८०. “अलमेव कातुं कल्याणं, दानं दातुं यथारहं ।
पाणिं कामददं दिस्वा, को पुञ्जं न करिस्सति ॥

२८१. “सो हि नून इतो गन्त्वा, अनुप्पत्त्वान द्वारकं ।
दानं पट्टपयिस्सामि, यं ममस्स सुखावहं ॥

२८२. “दस्सामन्नञ्च पानञ्च, वत्थसेनासनानि च ।
पपञ्च उदपानञ्च, दुग्गे सङ्कमनानि चा”ति ॥ —

पन्नरस वचनपटिवचनगाथा होन्ति ।

२६७. तत्थ पाणि तेति तव दक्खिणहत्थो । सब्बसोवण्णोति सब्बसो सुवण्णवण्णो । पञ्चधारोति पञ्चहि अङ्गुलीहि परेहि कामितवत्थूनं धारा एतस्स सन्तीति पञ्चधारो । मधुस्सवोति मधुररसविस्सन्दको । तेनाह “नानारसा पग्घरन्ती”ति, मधुरकटुककसावादिभेदा नानाविधा रसा विस्सन्दन्तीति अत्थो । यक्खस्स हि कामददे मधुरादिरससम्पन्नानि विविधानि खादनीयभोजनीयानि हत्थे विस्सज्जन्ते मधुरादिरसा पग्घरन्तीति वुत्तं । मज्जेहं तं पुरिन्ददन्ति मज्जे अहं तं पुरिन्ददं सक्कं, “एवंमहानुभावो सक्को देवराजा”ति तं अहं मज्जामीति अत्थो ।

२६८. नाहि देवोति वेस्सवणादिको पाकटदेवो न होमि । न गन्धब्बोति गन्धब्बकायिकदेवोपि न होमि । नापि सक्को पुरिन्ददोति पुरिमत्तभावे पुरे दानस्स पट्टपितत्ता “पुरिन्ददो”ति लद्धनामो सक्को देवराजापि न होमि । कतरो पन अहोसीति आह “पेतं मं अङ्कुर जानाही”ति आदि । अङ्कुरपेतूपपत्तिकं मं जानाहि, “अज्जतरो पेतमहिद्धिको”ति मं उपधारेहि । रोरुवम्हा इधागतन्ति रोरुवनगरतो चवित्वा मरुकन्तारे इध इमस्मिं निग्रोधरुक्खे उपपज्जनवसेन आगतं, एत्थ निब्बत्तन्ति अत्थो ।

२६९. किंसीलो किंसमाचारो, रोरुवस्मिं पुरे तुवन्ति पुब्बे पुरिमत्तभावे रोरुवनगरे वसन्तो त्वं किंसीलो किंसमाचारो अहोसि, पापतो निवत्तनलक्खणं कीदिसं सीलं समादाय संवत्तितपुञ्जकिरियालक्खणेन समाचारेन किंसमाचारो, दानादीसु कुसलसमाचारेसु कीदिसो समाचारो अहोसीति अत्थो । केन ते ब्रह्मचरियेन, पुञ्जं पाणिमिह् इज्झतीति कीदिसेन सेट्ठचरियेन इदं एवरूपं तव हत्थेसु पुञ्जफलं इदानि समिज्झति निष्फज्जति, तं कथेहीति अत्थो । पुञ्जफलज्झि इध उत्तरपदलोपेन “पुञ्ज”न्ति अधिप्पेतं । तत्था हि तं “कुसलानं, भिक्खवे, धम्मानं समादानहेतु एवमिदं पुञ्जं पवट्ठती”ति आदीसु (दी० नि० ३.८०) पुञ्जन्ति वुत्तं ।

२७०. तुन्नवायोति तुन्नकारो । सुकिच्छवुत्तीति सुट्ठु किच्छपुत्तिको अतिविय दुक्खजीविको । कपणोति वराको, दीनोति अत्थो । न मे विज्जति दातवेति अद्धिकानं समणब्राह्मणानं दातुं किञ्चि दातव्ययुत्तकं मय्हं नत्थि, चित्तं पन मे दानं दिन्नन्ति अधिप्पायो ।

२७१. निवेसनन्ति घरं, कम्मकरणसाला वा । असहस्स उपन्तिकेति असहस्स महासेट्ठिनो गेहस्स समीपे । सद्धस्साति कम्मफलसद्धाय समन्नागतस्स । दानपतिनोति दाने निरन्तरप्पवत्ताय परिच्चागसम्पत्तिया लोभस्स च अभिभवेन पतिभूतस्स । कतपुञ्जस्साति पुब्बे कतसुचरितकम्मस्स । लज्जिनोति पापजिगुच्छनसभावस्स ।

२७२. तत्थाति तस्मिं मम निवेसने । याचनकायन्तीति याचनका जना असहसेट्ठिं किञ्चि याचितुकामा आगच्छन्ति । **नानागोत्ताति** नानाविधगोत्तापदेसा । **वनिब्बकाति** वण्णदीपका, ये दायकस्स पुञ्जफलादिञ्च गुणकित्तनादिमुखेन अत्तनो अत्थिकभावं पवेदेन्ता विचरन्ति । **ते च मं तत्थ पुच्छन्तीति तत्थाति** निपातमत्तं, ते याचकादयो मं असहसेट्ठिनो निवेसनं पुच्छन्ति । अक्खरचिन्तका हि ईदिसेसु ठानेसु कम्मद्वयं इच्छन्ति ।

२७३. कत्थ गच्छाम भदं वो, कत्थ दानं पदीयतीति तेसं पुच्छनाकारदस्सनं । अयं पेत्य अत्थो — भदं तुम्हाकं होतु, मयं “असहमहासेट्ठिना दानं पदीयती”ति सुत्वा आगता, कत्थ दानं पदीयति, कत्थ वा मयं गच्छाम, कत्थ गतेन दानं सक्का लब्धुन्ति । **तेसाहं पुट्ठो अक्खामीति** एवं तेहि अद्धिकजनेहि लभनट्ठानं पुट्ठो “अहं पुब्बे अकतपुञ्जताय इदानी ईदिसानं किञ्चि दातुं असमत्थो जातो, दानग्गं पन इमेसं दस्सेन्तो लाभस्स उपायाचिक्खणेन पीतिं उप्पादेन्तो एत्तकेनपि बहुं पुञ्जं पसवामी”ति गारवं उप्पादेत्वा दक्खिणं बाहुं पसारेत्वा तेसं असहसेट्ठिस्स निवेसनं अक्खामि । तेनाह “**पग्गह दक्खिणं बाहुं**”न्तिआदि ।

२७४. तेन पाणि कामददोति तेन परदानपकासनेन परेन कतस्स दानस्स सक्कच्चं अनुमोदनमत्तेन हेतुना इदानी मय्हं हत्थो कप्परुक्खो विय सन्तानकलता विय च कामदुहो इच्छितिच्छित्तायी कामददो होति । कामददो च होन्तो **तेन पाणि मधुस्सवो** इट्ठवत्थुविस्सज्जनको जातो ।

२७६. न किर त्वं अदा दानन्ति किराति अनुस्सवनत्थे निपातो, त्वं किर अत्तनो सन्तकं न परिच्चजि, **सकपाणीहि** सहत्थेहि यस्स कस्सचि समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा किञ्चि दानं न अदासि । **परस्स दानं अनुमोदमानोति** केवलं पन परेन कतं परस्स दानं “अहो दानं पवत्तेसी”ति अनुमोदमानोयेव विहासि ।

२७७. तेन पाणि कामददोति तेन तुय्हं पाणि एवं कामददो, अहो अच्छरिया वत पुज्जानं गतीति अधिप्पायो ।

२७८. यो सो दानमदा, भन्ते, पसन्नो सकपाणिभीति देवपुत्तं गारवेन आलपति । भन्ते, परेन कतस्स दानानुमोदकस्स ताव तुय्हं ईदिसं फलं एवरूपो आनुभावो, यो पन सो असहमहासेट्ठि महादानं अदासि, पसन्नचित्तो हुत्वा सहत्थेहि तदा महादानं पवत्तेसि । **सो हित्वा मानुसं देहन्ति** सो इध मनुस्सत्तभावं पहाय । **किन्ति कतरं । नु सोति नूति** निपातमत्तं । **दिसतं गतोति** दिसं ठानं गतो, कीदिसी तस्स गतो निप्फत्तीति असहसेट्ठिनो अभिसम्परायं पुच्छि ।

२७९. असहसाहिनोति अज्जेहि मच्छरीहि लोभाभिभूतेहि सहितुं वहितुं असक्कुण्येयस्स परिच्चागादिविभागस्स सप्पुरिसधुरस्स सहनतो असहसाहिनो । **अङ्गीरसस्साति** अङ्गतो निक्खमनकजुतिस्स । रसोति हि जुतिया अधिवचनं । तस्स किर याचके आगच्छन्ते दिस्वा उळारं पीतिसोमनस्सं उप्पज्जति, मुखवण्णो विप्पसीदति, तं अत्तनो पच्चक्खं कत्वा एवमाह । **गतिं आगतिं वाति** तस्स “असुकं नाम गतिं, इतो गतो”ति गतिं वा “ततो वा पन असुकस्मिं काले इधागमिस्सती”ति आगतिं वा नाहं जानामि, अविशयो एस मय्हं । **सुतञ्च मे वेस्सवणस्स सन्तिकेति** अपिच खो उपट्ठानं गतेन वेस्सवणस्स महाराजस्स सन्तिके सुतमेतं मया । **सक्कस्स सहव्यतं गतो असहोति** असहसेट्ठि सक्कस्स देवानमिन्दस्स सहव्यतं गतो अहोसि, तावतिसभवने निब्बत्तोति अत्थो ।

२८०. अलमेव कातुं कल्याणन्ति यंकिञ्चि कल्याणं कुसलं पुञ्जं कातुं युत्तमेव पतिरूपमेव । तत्थ पन यं सब्बसाधारणं सुकततरं, तं दस्सेतुं “**दानं दातुं यथारहं**”न्ति वुत्तं, अत्तनो विभवबलानुरूपं दानं दातुं अलमेव । तत्थ

कारणमाह “पाणिं कामदं दिस्वा”ति । यत्र हि नाम परकतपुञ्जानुमोदनपुब्बकेन दानपतिनिवेसनमग्गाचिक्खणमत्तेन अयं हत्थो कामददो दिट्ठो, इमं दिस्वा । को पुञ्जं न करिस्सतीति मादिसो को नाम अत्तनो पतिट्ठानभूतं पुञ्जं न करिस्सतीति ।

२८१. एवं अनियमवसेन पुञ्जकिरियाय आदरं दस्सेत्वा इदानीं अत्तनि तं नियमेत्वा दस्सेन्तो “सो हि नूना”ति आदिगाथाद्वयमाह । तत्थ सोति सो अहं । हीति अवधारणे निपातो, नूनाति परिवितक्के । इतो गन्त्वाति इतो मरुभूमितो अपगन्त्वा । अनुप्पत्त्वान द्वारकन्ति द्वारवतीनगरं अनुपापुणित्वा । पट्ठपयिस्सामीति पवत्तयिस्सामि ।

एवं अङ्कुरेन “दानं दस्सामी”ति पटिञ्जाय कताय यक्खो तुट्ठमानसो “मारिस, त्वं विस्सत्थो दानं देहि, अहं पन ते सहायकिच्चं करिस्सामि, येन ते देय्यधम्मो न परिक्खयं गमिस्सति, तेन पकारेण करिस्सामी”ति तं दानकिरियाय समुत्तेजेत्वा “ब्राह्मण वाणिज, त्वं किर मादिसे बलक्कारेण नेतुकामो अत्तनो पमाणं न जानासी”ति तस्स भण्डमन्तरधापेत्वा तं यक्खविभिसकाय भिसापेन्तो सन्तज्जेसि । अथ नं अङ्कुरो नानप्पकारं याचित्वा ब्राह्मणेन खमापेन्तो पसादेत्वा सब्बभण्डं पाकतिकं कारापेत्वा रत्तिया उपगताय यक्खं विस्सज्जेत्वा गच्छन्तो तस्स अविदूरे अज्जतरं अतिविय बीभच्छदस्सनं पेतं दिस्वा तेन कतकम्मं पुच्छन्तो —

२८३. “केन ते अङ्गुली कुणा, मुखज्ज कुणलीकतं ।
अक्खीनि च पग्घरन्ति, किं पापं पकतं तया”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ कुणाति कुणिका पटिकुणिका अनुजुभूता । कुणलीकतन्ति मुखविकारेण विकुणितं संकुणितं । पग्घरन्तीति असुचिं विस्सन्दन्ति ।

अथस्स पेतो —

२८४. “अङ्गीरसस्स गहपतिनो, सद्धस्स घरमेसिनो ।
तस्साहं दानविस्सग्गे, दाने अधिकतो अहुं ॥

२८५. “तत्थ याचनके दिस्वा, आगते भोजनत्थिके ।
एकमन्तं अपक्कम्म, अकासिं कुणलिं मुखं ॥

२८६. “तेन मे अङ्गुली कुणा, मुखज्ज कुणलीकतं ।
अक्खीनि मे पग्घरन्ति, तं पापं पकतं मया”ति ॥ —

तिस्सो गाथा अभसि ।

२८४. तत्थ “अङ्गीरसस्सा”ति आदिना असहसेट्ठिं कित्तेति । घरमेसिनोति घरमावसन्तस्स गहट्ठस्स । दानविस्सग्गेति दानग्गे परिच्चागट्ठाने । दाने अधिकतो अहुन्ति देय्यधम्मस्स परिच्चजने दानाधिकारे अधिकतो ठपितो अहोसिं ।

२८५. एकमन्तं अपक्कम्माति याचनके भोजनत्थिके आगते दिस्वा दानब्यावटेन दानगगतो अनपक्कम्म यथाठानेयेव ठत्वा सज्जातपीतिसोमनस्सेन विप्पसन्नमुखवण्णेन सहत्थेन दानं दातब्बं, परेहि वा पतिरूपेहि दापेतब्बं, अहं पन तथा अकत्वा याचनके आगच्छन्ते दूरतोव दिस्वा अत्तानं अदस्सेन्तो एकमन्तं अपक्कम्म अपक्कमित्वा । **अकासिं कुणलिं मुखन्ति** विकुणितं सङ्कुचितं मुखं अकासिं ।

२८६. तेनाति यस्मा तदाहं सामिना दानाधिकारे नियुत्तो समानो दानकाले उपट्ठिते मच्छरियापकतो दानगगतो अपक्कमन्तो पादेहि सङ्कोचं आपज्जिं, सहत्थेहि दातब्बे तथा अकत्वा हत्थसङ्कोचं आपज्जिं, पसन्नमुखेन भवितब्बे मुखसङ्कोचं आपज्जिं, पियचक्खूहि ओलोकेतब्बे चक्खुकालुसियं उप्पादेसिं, तस्मा हत्थङ्गुलियो च पादङ्गुलियो च कुणिता जाता, मुखञ्च कुणलीकतं विरूपरूपं सङ्कुचितं, अक्खीनि असुचीदुग्गन्धजेगुच्छानि अस्सूनि पग्घरन्तीति अत्थो । तेन वुत्तं —

“तेन मे अङ्गुली कुणा, मुखञ्च कुणलीकतं ।
अक्खीनि मे पग्घरन्ति, तं पापं पकतं मया”ति ॥

तं सुत्वा अङ्कुरो पेतं गरहन्तो —

२८७.“धम्मेन ते कापुरिस, मुखञ्च कुणलीकतं ।
अक्खीनि च पग्घरन्ति, यं तं परस्स दानस्स ।
अकासि कुणलिं मुखं”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **धम्मेनाति** युत्तेनेव कारणेन । तेति तव । **कापुरिसाति** लामकपुरिस । यन्ति यस्मा । **परस्स दानस्साति** परस्स दानस्मिं । अयमेव वा पाठो ।

पुन अङ्कुरो तं दानपतिं सेट्ठिं गरहन्तो —

२८८.“कथञ्चि दानं ददमानो, करेय्य परपत्तियं ।
अन्नपानं खादनीयं, वत्थसेनासनानि चा”ति ॥ —

गाथमाह । तस्सत्थो — **दानं** ददन्तो पुरिसो **कथञ्चि** नाम तं **परपत्तियं** परेन पापेतब्बं साधेतब्बं **करेय्य**, अत्तपच्चक्खमेव कत्वा सहत्थेनेव ददेय्य, सयं वा तत्थ ब्यावटो भवेय्य, अज्जथा अत्तनो देय्यधम्मो अट्ठाने विट्ठंसियेथ, दक्खिणेय्या च दानेन परिहायेय्युन्ति ।

एवं तं गरहित्वा इदानि अत्तना पटिपज्जितब्बविधिं दस्सेन्तो —

२८९.“सो हि नून इतो गन्त्वा, अनुप्पत्त्वान द्वारकं ।
दानं पट्ठपयिस्सामि, यं ममस्स सुखावहं ॥

२९०.“दस्सामन्नञ्च पानञ्च, वत्थसेनासनानि च ।

पपञ्च उदपानञ्च, दुग्गे सङ्कमनानि चा'ति ॥ —

गाथाद्वयमाह, तं वृत्तमेव ।

२९१. “ततो हि सो निवर्त्तित्वा, अनुप्पत्त्वान द्वारकं ।
दानं पटुपयि अङ्कुरो, यंतुमस्स सुखावहं ॥

२९२. “अदा अन्नञ्च पानञ्च, वत्थसेनासनानि च ।
पपञ्च उदपानञ्च, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

२९३. “को छातो को च तसितो, को वत्थं परिदहिस्सति ।
कस्स सन्तानि योग्गानि, इतो योजेन्तु वाहनं ॥

२९४. “को छत्तिच्छति गन्धञ्च, को मालं को उपाहनं ।
इतिस्सु तत्थ घोसेन्ति, कप्पका सूदमागधा ।
सदा सायञ्च पातो च, अङ्कुरस्स निवेसने'ति ॥ —

चतस्सो गाथा अङ्कुरस्स पटिपत्तिं दस्सेतुं सङ्गीतिकारेहि ठपिता ।

२९१. तत्थ ततोति मरुकन्तारतो । निवर्त्तित्वाति पटिनिवर्त्तित्वा । अनुप्पत्त्वान द्वारकन्ति द्वारवतीनगरं अनुपापुणित्वा । दानं पटुपयि अङ्कुरोति यक्खेन परिपूरितसकलकोट्टागारो सब्बपाथेय्यकं महादानं सो अङ्कुरो पटुपेसि । यंतुमस्स सुखावहन्ति यं अत्तनो सम्पति आयतिञ्च सुखनिब्बत्तकं ।

२९३. को छातोति को जिघच्छितो, सो आगन्त्वा यथारुचि भुञ्जतूति अधिप्पायो । एसेव नयो सेसेसुपि । तसितोति पिपासितो । परिदहिस्सतीति निवासेस्सति पारुपिस्सति चाति अत्थो । सन्तानीति परिस्समप्पत्तानि । योग्गानीति रथवाहनानि । इतो योजेन्तु वाहनन्ति इतो योग्गसमूहतो यथारुचितं गहेत्वा वाहनं योजेन्तु ।

२९४. को छत्तिच्छतीति को किलज्जछत्तादिभेदं छत्तं इच्छति, सो गण्हातूति अधिप्पायो । सेसेसुपि एसेव नयो । गन्धन्ति चतुज्जातियगन्धादिकं गन्धं । मालन्ति गन्थितागन्थितभेदं पुष्पं । उपाहनन्ति खल्लबद्धादिभेदं उपाहनं । इतिस्सूति एत्थ सूति निपातमत्तं, इति एवं “को छातो, को तसितो”ति आदिनाति अत्थो । कप्पकाति न्हापितका । सूदाति भत्तकारका । मागधाति गन्धिनो । सदाति सब्बकालं दिवसे दिवसे सायञ्च पातो च तत्थ अङ्कुरस्स निवेसने घोसेन्ति उग्घोसेन्तीति योजना ।

एवं महादानं पवत्तेन्तस्स गच्छन्ते काले तित्तिभावतो अत्थिकजनेहि पविवित्तं विरळं दानग्गं अहोसि । तं दिस्वा अङ्कुरो दाने उळारज्झासयताय अतुट्ठमानसो हुत्वा अत्तनो दाने नियुत्तं सिन्धकं नाम माणवं आमन्तेत्वा —

२९५. “सुखं सुपति अङ्कुरो, इति जानाति मं जनो ।
दुक्खं सुपामि सिन्धक, यं न पस्सामि याचके ॥

२९६. “सुखं सुपति अङ्कुरो, इति जानाति मं जनो ।
दुखं सुपामि सिन्धक, अप्पके सु वनिब्बके”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तत्थ सुखं सुपति अङ्कुरो, इति जानाति मं जनोति “अङ्कुरो राजा यसभोगसमप्पितो दानपति अत्तनो भोगसम्पत्तिया दानसम्पत्तिया च सुखं सुपति, सुखेनेव निदं उपगच्छति, सुखं पटिबुज्झती”ति एवं मं जनो सम्भावेति ।
दुखं सुपामि सिन्धकाति अहं पन सिन्धक दुखमेव सुपामि । कस्मा? यं न पस्सामि याचकेति, यस्मा मम अज्झासयानुरूपं देय्यधम्मपटिग्गाहके बहू याचके न पस्सामि, तस्माति अत्थो । अप्पके सु वनिब्बकेति वनिब्बकजने अप्पके कतिपये जाते दुखं सुपामीति योजना । सूति च निपातमत्तं, अप्पके वनिब्बकजने सतीति अत्थो ।

तं सुत्वा सिन्धको तस्स उळारं दानाधिमुत्तिं पाकटतरं कातुकामो —

२९७. “सक्को चे ते वरं दज्जा, तावत्तिसानमिस्सरो ।
किस्स सब्बस्स लोकस्स, वरमानो वरं वरे”ति ॥ —

गाथमाह । तस्सत्थो — तावत्तिसानं देवानं सब्बस्स च लोकस्स इस्सरो सक्को “वरं वरस्सु, अङ्कुर, यंकिञ्चि मनसिच्छित”न्ति तुहं वरं दज्जा ददेय्य चे, वरमानो पत्थयमानो किस्स कीदिसं वरं वरेय्यासीति अत्थो ।

अथ अङ्कुरो अत्तनो अज्झासयं याथावतो पवेदेन्तो —

२९८. “सक्को चे मे वरं दज्जा, तावत्तिसानमिस्सरो ।
कालुट्ठितस्स मे सतो, सूरियुग्गमनं पति ।
दिब्बा भक्खा पातुभवेय्युं, सीलवन्तो च याचका ॥

२९९. “ददतो मे न खीयेथ, दत्त्वा नानुतपेय्यहं ।
ददं चित्तं पसादेय्यं, एतं सक्कं वरं वरे”ति ॥ — द्वे गाथा अभसि ।

२९८. तत्थ कालुट्ठितस्स मे सतोति काले पातो वुट्ठितस्स अत्थिकानं दक्खिण्येय्यानं अपचायनपारिचरियादिवसेन उट्ठानवीरियसम्पन्नस्स मे समानस्स । सूरियुग्गमनं पतीति सूरियुग्गमनवेलायं । दिब्बा भक्खा पातुभवेय्युन्ति देवलोकपरियापन्ना आहारा उपपज्जेय्युं । सीलवन्तो च याचकाति याचका च सीलवन्तो कल्याणधम्मा भवेय्युं ।

२९९. ददतो मे न खीयेथाति आगतागतानं दानं ददतो च मे देय्यधम्मो न खीयेथ, न परिकखयं गच्छेय्य । दत्त्वा नानुतपेय्यहन्ति तच्च दानं दत्त्वा किञ्चिदेव अप्पसादकं दिस्वा तेन अहं पच्छा नानुतपेय्यं । ददं चित्तं पसादेय्यन्ति ददमानो चित्तं पसादेय्यं, पसन्नचित्तोयेव हुत्वा ददेय्यं । एतं सक्कं वरं वरेति सक्कं देवानमिन्दं आरोग्यसम्पदा, देय्यधम्मसम्पदा, दक्खिण्येय्यसम्पदा, देय्यधम्मस्स अपरिमितसम्पदा, दायकसम्पदाति एतं पञ्चविधं वरं वरेय्यं । एत्थ च “कालुट्ठितस्स मे सतो”ति एतेन आरोग्यसम्पदा, “दिब्बा भक्खा पातुभवेय्यु”न्ति एतेन देय्यधम्मसम्पदा, “सीलवन्तो च याचका”ति एतेन दक्खिण्येय्यसम्पदा, “ददतो मे न खीयेथा”ति एतेन देय्यधम्मस्स अपरिमितसम्पदा, “दत्त्वा नानुतपेय्यहं, ददं चित्तं पसादेय्य”न्ति एतेहि दायकसम्पदाति इमे पञ्च अत्था वरभावेन इच्छिता । ते च खो दानमयपुञ्जस्स यावदेव

उळारभावायाति वेदितब्बा ।

एवं अङ्कुरेन अत्तनो अज्झासये पवेदिते तत्थ निसिन्नो नीतिसत्थे कतपरिचयो सोनको नाम एको पुरिसो तं अतिदानतो विच्छिन्दितुकामो —

३००. “न सब्बवित्तानि परे पवेच्छे, ददेय्य दानञ्च धनञ्च रक्खे ।
तस्मा हि दाना धनमेव सेय्यो, अतिप्पदानेन कुला न होन्ति ॥

३०१. “अदानमतिदानञ्च नप्पसंसन्ति पण्डिता,
तस्मा हि दाना धनमेव सेय्यो,
समेन वत्तेय्य स धीरधम्मो”ति ॥ —

द्वे गाथा अभ्यासि । सिन्धको एवं पुनपि वीमंसितुकामो “न सब्बवित्तानी”ति आदिमाहाति अपरे ।

३००. तत्थ सब्बवित्तानीति सविज्जाणकअविज्जाणकप्पभेदानि सब्बानि वित्तूपकरणानि, धनानीति अत्थो । परेति परमिहि, परस्साति अत्थो । न पवेच्छेति न ददेय्य, “दक्खिण्येया लद्धा”ति कत्वा किञ्चि असेसेत्वा सब्बसापतेय्यपरिच्चागो न कातब्बोति अत्थो । ददेय्य दानञ्चाति सब्बेन सब्बं दानधम्मो न कातब्बो, अथ खो अत्तनो आयञ्च वयञ्च जानित्वा विभवानुरूपं दानञ्च ददेय्य । धनञ्च रक्खेति अलद्धलाभलद्धपरिरक्खणरक्खितसम्बन्धवसेन धनं परिपालेय्य ।

“एकेन भोगे भुज्जेय्य, द्वीहि कम्मं पयोजये ।
चतुत्थञ्च निधापेय्य, आपदासु भविस्सती”ति ॥ (दी० नि० ३.२६५) —

वुत्तविधिना वा धनं रक्खेय्य तम्मूलकत्ता दानस्स । तयोपि मग्गा अज्जमज्जविसोधनेन पटिसेवितब्बाति हि नीतिचिन्तका । तस्मा हीति यस्मा धनञ्च रक्खन्तो दानञ्च करोन्तो उभयलोकहिताय पटिपन्नो होति धनमूलकञ्च दानं, तस्मा दानतो धनमेव सेय्यो सुन्दरतरोति अतिदानं न कातब्बन्ति अधिप्पायो । तेनाह “अतिप्पदानेन कुला न होन्ती”ति, धनस्स पमाणं अजानित्वा दानस्स तं निस्साय अतिप्पदानपसङ्गेन कुलानि न होन्ति नप्पवत्तन्ति, उच्छिज्जन्तीति अत्थो ।

३०१. इदानीं विज्जूनं पसंसितमेवत्थं पतिट्ठपेन्तो “अदानमतिदानञ्चा”ति गाथमाह । तत्थ अदानमतिदानञ्चाति सब्बेन सब्बं कटच्छुभिकखायपि तण्डुलमुट्ठियापि अदानं, पमाणं अतिक्कमित्वा परिच्चागसङ्घातं अतिदानञ्च पण्डिता बुद्धिमन्तो सपज्जजातिका नप्पसंसन्ति न वण्णयन्ति । सब्बेन सब्बं अदानेन हि सम्परायिकतो अत्थतो परिबाहिरो होति । अतिदानेन दिट्ठधम्मिकपवेणी न पवत्तति । समेन वत्तेय्याति अविस्समेन लोकियसरिक्खकेन समाहितेन मज्झिमेन जायेन पवत्तेय्य । स धीरधम्मोति या यथावुत्ता दानादानप्पवत्ति, सो धीरानं धितिसम्पन्नानं नीतिनयकुसलानं धम्मो, तेहि गतमग्गोति दीपेति ।

तं सुत्वा अङ्कुरो तस्स अधिप्पायं परिवत्तेन्तो —

३०२. “अहो वत रे अहमेव दज्जं, सन्तो च मं सप्पुरिसा भजेय्युं ।

मेघोव निन्नानि परिपूरयन्तो, सन्तप्पये सब्बवनिब्बकानं ॥

३०३. “यस्स याचनके दिस्वा, मुखवण्णो पसीदति ।
दत्त्वा अत्तमनो होति, तं घरं वसतो सुखं ॥

३०४. “यस्स याचनके दिस्वा, मुखवण्णो पसीदति ।
दत्त्वा अत्तमनो होति, एसा यज्जस्स सम्पदा ॥

३०५. “पुब्बेव दाना सुमनो, ददं चित्तं पसादये ।
दत्त्वा अत्तमनो होति, एसा यज्जस्स सम्पदा”ति ॥ —

चतूहि गाथाहि अत्तना पटिपज्जितब्बविधिं पकासेसि ।

३०२. तत्थ अहो वताति साधु वत । रेति आलपनं । अहमेव दज्जन्ति अहं दज्जमेव । अयज्जेत्थ सङ्खेपत्थो —
माणव, “दाना धनमेव सेय्यो”ति यदि अयं नीतिकुसलानं वादो तव होतु, कामं अहं दज्जमेव । सन्तो च मं सप्पुरिसा
भजेय्यन्ति तस्मिञ्च दाने सन्तो उपसन्तकायवचीमनोसमाचारा सप्पुरिसा साधवो मं भजेय्युं उपगच्छेय्युं । मेघोव निन्नानि
परिपूरयन्तोति अहं अभिप्पवस्सन्तो महामेघो विय निन्नानि निन्नट्टानानि सब्बेसं वनिब्बकानं अधिप्पाये परिपूरयन्तो अहो
वत ते सन्तप्पेय्यन्ति ।

३०३. यस्स याचनके दिस्वाति यस्स पुगलस्स घरमेसिनो याचनके दिस्वा “पठमं ताव उपट्ठितं वत मे
पुज्जक्खेत्त”न्ति सद्भाजातस्स मुखवण्णो पसीदति, यथाविभवं पन तेसं दानं दत्त्वा अत्तमनो पीतिसोमनस्सेहि गहितचित्तो
होति । तन्ति यदेत्थ याचकानं दस्सनं, तेन च दिस्वा चित्तस्स पसादनं, यथारहं दानं दत्त्वा च अत्तमनता ।

३०४. एसा यज्जस्स सम्पदाति एसा यज्जस्स सम्पत्ति पारिपूरि, निष्फत्तीति अत्थो ।

३०५. पुब्बेव दाना सुमनोति “सम्पत्तीनं निदानं अनुगामिकं निधानं निधेस्सामी”ति मुज्जनचेतनाय पुब्बे एव
दानूपकरणस्स सम्पादनतो पट्टाय सुमनो सोमनस्सजातो भवेय्य । ददं चित्तं पसादयेति ददन्तो देय्यधम्मं दक्खिण्येय्यहत्थे
पटिट्ठापेन्तो “असारतो धनतो सारादानं करोमी”ति अत्तनो चित्तं पसादेय्य । दत्त्वा अत्तमनो होतीति दक्खिण्येय्यानं
देय्यधम्मं परिच्चजित्वा “पण्डितपज्जत्तं नाम मया अनुट्ठितं, अहो साधु सुट्ठु”ति अत्तमनो पमुदितमनो पीतिसोमनस्सजातो
होति । एसा यज्जस्स सम्पदाति या अयं पुब्बचेतना मुज्जचेतना अपरचेतनाति इमेसं कम्मफलसद्धानुगतानं
सोमनस्सपरिगगहितानं तिस्सन्नं चेतनानं पारिपूरि, एसा यज्जस्स सम्पदा दानस्स सम्पत्ति, न इतो अज्जथाति अधिप्पायो ।

एवं अङ्कुरो अत्तनो पटिपज्जनविधिं पकासेत्वा भिय्योसोमत्ताय अभिवट्ठमानदानज्झासयो दिवसे दिवसे महादानं
पवत्तेसि । तेन तदा सब्बरज्जानि उन्नङ्गलानि कत्वा महादाने दिव्यमाने पटिलद्धसब्बूपकरणा मनुस्सा अत्तनो अत्तनो
कम्मन्ते पहाय यथासुखं विचरिंसु, तेन राजूनं कोट्टागारानि परिक्खयं अगमंसु । ततो राजानो अङ्कुरस्स दूतं पाहेसुं — “भोतो
दानं निस्साय अम्हाकं आयस्स विनासो अहोसि, कोट्टागारानि परिक्खयं गतानि, तत्थ युत्तमत्तं जातब्ब”न्ति ।

तं सुत्वा अङ्कुरो दक्खिणापथं गन्त्वा दमिळविसये समुद्दस्स अविदूरट्टाने महतियो अनेकदानसालायो कारापेत्वा

महादानानि पवत्तेन्तो यावतायुक्कं ठत्वा कायस्स भेदा परं मरणा तावतिसभवने निब्बत्ति । तस्स दानविभूतिञ्च सग्गूपपत्तिञ्च दस्सेन्तो सङ्गीतिकारा —

३०६. “सट्ठि वाहसहस्सानि, अङ्कुरस्स निवेसने ।
भोजनं दीयते निच्चं, पुञ्जपेक्खस्स जन्तुनो ॥

३०७. “तिसहस्सानि सूदा हि, आमुत्तमणिकुण्डला ।
अङ्कुरं उपजीवन्ति, दाने यञ्जस्स वावटा ॥

३०८. “सट्ठि पुरिससहस्सानि, आमुत्तमणिकुण्डला ।
अङ्कुरस्स महादाने, कट्ठं फालेन्ति माणवा ॥

३०९. “सोळसित्थिसहस्सानि, सब्बालङ्कारभूसिता ।
अङ्कुरस्स महादाने, विधा पिण्डेन्ति नारियो ॥

३१०. “सोळसित्थिसहस्सानि, सब्बालङ्कारभूसिता ।
अङ्कुरस्स महादाने, दब्बिगाहा उपट्ठिता ॥

३११. “बहुं बहूनं पादासि, चिरं पादासि खत्तियो ।
सक्कच्चञ्च सहत्था च, चित्तीकत्वा पुनप्पुनं ॥

३१२. “बहू मासे च पक्खे च, उतुसंवच्छरानि च ।
महादानं पवत्तेसि, अङ्कुरो दीघमन्तरं ॥

३१३. “एवं दत्त्वा यजित्वा च, अङ्कुरो दीघमन्तरं ।
सो हित्वा मानुसं देहं, तावतिसूपगो अहू”ति ॥ — गाथा आहंसु ।

३०६. तथ सट्ठि वाहसहस्सानीति वाहानं सट्ठिसहस्सानि गन्धसालितण्डुलादिपूरितवाहानं सट्ठिसहस्सानि ।
पुञ्जपेक्खस्स दानज्झासयस्स दानाधिमुत्तस्स अङ्कुरस्स निवेसने निच्चं दिवसे दिवसे जन्तुनो सत्तकायस्स भोजनं दीयतेति योजना ।

३०७-८. तिसहस्सानि सूदा हीति तिसहस्समत्ता सूदा भत्तकारका । ते च खो पन पधानभूता अधिप्पेता, तेसु एकमेकस्स पन वचनकरा अनेकाति वेदितब्बा । “तिसहस्सानि सूदान”न्ति च पठन्ति । आमुत्तमणिकुण्डलाति नानामणिविचित्तकुण्डलधरा । निदस्सनमत्तञ्चेतं, आमुत्तकटकटिसुत्तादिआभरणापि ते अहेसुं । अङ्कुरं उपजीवन्तीति तं उपनिस्साय जीवन्ति, तप्पटिबद्धजीविका होन्तीति अत्थो । दाने यञ्जस्स वावटाति महायागसज्जितस्स यञ्जस्स दाने यजने वावटा उस्सुक्कं आपन्ना । कट्ठं फालेन्ति माणवाति नानप्पकारानं खज्जभोज्जादिआहारविसेसानं पचनाय अलङ्कृतपटियत्ता तरुणमनुस्सा कट्टानि फालेन्ति विदालेन्ति ।

३०९. विधाति विधातब्धानि भोजनयोगानि कटुकभण्डानि । पिण्डेन्तीति पिसनवसेन पयोजेन्ति ।

३१०. दब्धिगाहाति कटच्छुगाहिका । उपट्टिताति परिवेसनट्टानं उपगन्त्वा ठिता होन्ति ।

३११. बहन्ति महन्तं पहूतिकं । बहून्ति अनेकेसं । पादासीति पकारेहि अदासि । चीरन्ति चिरकालं । वीसतिवस्ससहस्सायुकेसु हि मनुस्सेसु सो उप्पन्नो । बहुं बहून् चिरकालञ्च देन्तो यथा अदासि, तं दस्सेतुं “सक्कच्चज्जा”तिआदि वुत्तं । तत्थ सक्कच्चन्ति सादरं, अनपविद्धं अनवज्जातं कत्वा । सहत्थाति सहत्थेन, न आणापनमत्तेन । चित्तीकत्वाति गारवबहुमानयोगेन चित्तेन करित्वा पूजेत्वा । पुनप्पुनन्ति बहुसो न एकवारं, कतिपयवारे वा अकत्वा अनेकवारं पादासीति योजना ।

३१२. इदानीं तमेव पुनप्पुनं करणं विभावेतुं “बहू मासे चा”ति गाथमाहंसु । तत्थ बहू मासेति चित्तमासादिके बहू अनेके मासे । पक्खेति कणहसुक्कभेदे बहू पक्खे । उतुसंवच्छरानि चाति वसन्तगिम्हादिके बहू उतू च संवच्छरानि च, सब्बत्थ अच्चन्तसंयोगे उपयोगवचनं । दीघमन्तरन्ति दीघकालमन्तरं । एत्थ च “चिरं पादासी”ति चिरकालं दानस्स पवत्तितभावं वत्वा पुन तस्स निरन्तरमेव पवत्तितभावं दस्सेतुं “बहू मासे”तिआदि वुत्तन्ति दट्टब्बं ।

३१३. एवन्ति वुत्तप्पकारेन । दत्त्वा यजित्वा चाति अत्थतो एकमेव, केसज्जि दक्खिण्येयानं एकच्चस्स देय्यधम्मस्स परिच्चजनवसेन दत्त्वा, पुन “बहुं बहून् पादासी”ति वुत्तनयेन अत्थिकानं सब्बेसं यथाकामं देन्तो महायागवसेन यजित्वा । सो हित्वा मानुसं देहं, तावतिसूपगो अहूति सो अङ्कुरो आयुपरियोसाने मनुस्सत्थभावं पहाय पटिसन्धिग्गहणवसेन तावतिसदेवनिकायूपगो अहोसि ।

एवं तस्मिं तावतिसेसु निब्बत्तित्वा दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ते अम्हाकं भगवतो काले इन्दको नाम माणवो आयस्मतो अनुरुद्धत्थेरस्स पिण्डाय चरन्तस्स पसन्नमानसो कटच्छुभिक्खं दापेसि । सो अपरेन समयेन कालं कत्वा खेत्तगतस्स पुज्जस्स आनुभावेन तावतिसेसु महिद्धिको महानुभावो देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्तो दिब्बेहि रूपादीहि दसहि ठानेहि अङ्कुरं देवपुत्तं अभिभवित्वा विरोचति । तेन वुत्तं —

३१४. “कटच्छुभिक्खं दत्त्वान, अनुरुद्धस्स इन्दको ।

सो हित्वा मानुसं देहं, तावतिसूपगो अहु ॥

३१५. “दसहि ठानेहि अङ्कुरं, इन्दको अतिरोचति ।

रूपे सहे रसे गन्धे, फोटुब्बे च मनोरमे ॥

३१६. “आयुना यससा चेव, वण्णेन च सुखेन च ।

आधिपच्चेन अङ्कुरं, इन्दको अतिरोचती”ति ॥

३१४-५. तत्थ रूपेति रूपहेतु, अत्तनो रूपसम्पत्तिनिमित्तन्ति अत्थो । सहेतिआदीसुपि एसेव नयो । आयुनाति जीवितेन । ननु च देवानं जीवितं परिच्छिन्नप्पमाणं वुत्तं । सच्चं वुत्तं, तं पन येभुय्यवसेन । तथा हि एकच्चानं देवानं योगविपत्तिआदिना अन्तरामरणं होतियेव । इन्दको पन तिससो वस्सकोटियो सट्ठि च वस्ससहस्सानि परिपूरेतियेव । तेन वुत्तं “आयुना अतिरोचती”ति । यससाति महतिआ परिवारसम्पत्तिया । वण्णेनाति सण्ठानसम्पत्तिया । वण्णधातुसम्पदा पन

“रूपे”ति इमिना वृत्तायेव । आधिपच्चेनाति इस्सरियेन ।

एवं अङ्कुरे च इन्दके च तावतिंसेसु निब्बत्तित्वा दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तेसु अम्हाकं भगवा अभिसम्बोधितो सत्तमे संवच्छरे आसाळ्हिपुण्णमायं सावत्थिनगरद्वारे कण्डम्बरुक्खमूले यमकपाटिहारियं कत्वा अनुक्कमेन तिपदविक्कमेन तावतिसंभवनं गन्त्वा पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं युगन्धरपब्बते बालसूरियो विय विरोचमानो दसहि लोकधातूहि सन्निपतिताय देवब्रह्मपरिसाय जुतिं अत्तनो सरीरप्पभाय अभिभवन्तो अभिधम्मं देसेतुं निसिन्नो अविदूरे निसिन्नं इन्दकं, द्वादसयोजनन्तरे निसिन्नं अङ्कुरञ्च दिस्वा दक्खिण्येय्यसम्पत्तिविभावनत्थं —

“महादानं तथा दिन्नं, अङ्कुर दीघमन्तरं ।

अतिदूरे निसिन्नोसि, आगच्छ मम सन्तिके”ति ॥ —

गाथमाह । तं सुत्वा अङ्कुरो “भगवा मया चिरकालं बहुं देय्यधम्मं परिच्चजित्वा पवत्तितम्पि महादानं दक्खिण्येय्यसम्पत्तिविरहेन अखेत्ते वृत्तबीजं विय न उळारफलं अहोसि, इन्दकस्स पन कटच्छुभिक्षादानम्पि दक्खिण्येय्यसम्पत्तिया सुखेत्ते वृत्तबीजं विय अतिविय उळारफलं जात”न्ति आह । तमत्थं दस्सेन्ते सङ्गीतिकारा —

३१७. “तावतिंसे यदा बुद्धो, सिलायं पण्डुकम्बले ।
पारिच्छत्तयमूलम्हि, विहासि पुरिसुत्तमो ॥

३१८. “दससु लोकधातूसु, सन्निपतित्वान देवता ।
पयिरुपासन्ति सम्बुद्धं, वसन्तं नगमुद्धनि ॥

३१९. “न कोचि देवो वण्णेन, सम्बुद्धं अतिरोचति ।
सब्बे देवे अतिक्कम्म, सम्बुद्धोव विरोचति ॥

३२०. “योजनानि दस द्वे च, अङ्कुरोयं तदा अहु ।
अविदूरेव बुद्धस्स, इन्दको अतिरोचति ॥

३२१. “ओलोकेत्वान सम्बुद्धो, अङ्कुरञ्चापि इन्दकं ।
दक्खिण्येय्यं सम्भावेन्तो, इदं वचनमब्रवि ॥

३२२. “महादानं तथा दिन्नं, अङ्कुरं दीघमन्तरं ।
अतिदूरे निसिन्नोसि, आगच्छ मम सन्तिके ॥

३२३. “चोदितो भावितत्तेन, अङ्कुरो इदमब्रवि ।
किं मय्हं तेन दानेन, दक्खिण्येयेन सुञ्जतं ॥

३२४. “अयं सो इन्दको यक्खो, दज्जा दानं परित्तकं ।
अतिरोचति अम्हेहि, चन्दो तारगणे यथा ॥

३२५. “उज्जङ्गले यथा खेत्ते, बीजं बहुम्पि रोपितं ।
न विपुलं फलं होति, नपि तोसेति कस्सकं ॥

३२६. “तथेव दानं बहुकं, दुस्सीलेसु पतिट्ठितं ।
न विपुलं फलं होति, नपि तोसेति दायकं ॥

३२७. “यथापि भद्दके खेत्ते, बीजं अप्पम्पि रोपितं ।
सम्मा धारं पवेच्छन्ते, फलं तोसेसि कस्सकं ॥

३२८. “तथेव सीलवन्तेसु, गुणवन्तेसु तादिसु ।
अप्पकम्पि कतं कारं, पुज्जं होति महप्फलं”न्ति ॥ — गाथायो अवोचुं ।

३१७. तत्थ तावतिंसेति तावतिसंभवेने । सिलायं पण्डुकम्बलेति पण्डुकम्बलनामके सिलासने पुरिसुत्तमो बुद्धो यदा विहासीति योजना ।

३१८. दससु लोकधातूसु, सन्निपतित्वान् देवताति जातिखेत्तसज्जितेसु दससु चक्कवाळसहस्सेसु कामावचरदेवता ब्रह्मदेवता च बुद्धस्स भगवतो पयिरुपासनाय धम्मस्सवनत्थञ्च एकतो सन्निपतित्वा । तेनाह “पयिरुपासन्ति सम्बुद्धं, वसन्तं नगमुद्धनी”ति, सिनेरुमुद्धनीति अत्थो ।

३२०. योजनानि दस द्वे च, अङ्कुरोयं तदा अहूति अयं यथावुत्तचरितो अङ्कुरो तदा सत्थु सम्मुखकाले दस द्वे योजनानि अन्तरं कत्वा अहु । सत्थु निसिन्नट्टानतो द्वादसयोजनन्तरे ठाने निसिन्नो अहोसीति अत्थो ।

३२३. चोदितो भावितत्तेनाति पारमिपरिभाविताय अरियमग्गभावनाय भावितत्तेन सम्मासम्बुद्धेन चोदितो । किं मय्हं तेनातिआदिका सत्थु पटिवचनवसेने अङ्कुरेन वुत्तगाथा । दक्खिण्येन सुज्जतन्ति यं दक्खिण्येन सुज्जतं रिक्तकं विरहितं तदा मम दानं, तस्मा “किं मय्हं तेना”ति अत्तनो दानपुज्जं हीळन्तो वदति ।

३२४. यक्खोति देवपुत्तो । दज्जाति दत्त्वा । अतिरोचति अम्हेहीति अत्तना मादिसेहि अतिविय विरोचति । हीति वा निपातमत्तं, अम्हे अतिक्कमित्त्वा अभिभवित्त्वा विरोचतीति अत्थो । यथा किन्ति आह “चन्दो तारगणे यथा”ति ।

३२५-६. उज्जङ्गलेति अतिविय थद्धभूमिभागे । “ऊसरे”ति केचि वदन्ति । रोपितन्ति वुत्तं, वपित्त्वा वा उद्धरित्त्वा वा पुन रोपितं । नपि तोसेतीति न नन्दयति, अप्पफलताय वा तुट्ठिं न जनेति । तथेवाति यथा उज्जङ्गले खेत्ते बहुम्पि बीजं रोपितं विपुलफलं उळारफलं न होति, ततो एव कस्सकं न तोसेति, तथा दुस्सीलेसु सीलविरहितेसु बहुकम्पि दानं पतिट्ठापितं विपुलफलं महप्फलं न होति, ततो एव दायकं न तोसेतीति अत्थो ।

३२७-८. यथापि भद्दकेति गाथाद्वयस्स वत्तविपरियायेन अत्थयोजना वेदितब्बा । तत्थ सम्मा धारं पवेच्छन्तेति वुट्ठिधारं सम्मदेव पवत्तेन्ते, अन्वड्डमासं अनुदसाहं अनुपज्जाहं देवे वस्सन्तेति अत्थो । गुणवन्तेसूति ज्ञानादिगुणयुत्तेसु । तादिसूति इट्ठादीसु तादिलक्खणप्पत्तेसु । कारन्ति लिङ्गविपल्लासेन वुत्तं, उपकारोति अत्थो । कीदिसो उपकारोति आह “पुज्ज”न्ति ।

३२९. “विचेय्य दानं दातब्बं, यत्थ दिन्नं महप्फलं ।
विचेय्य दानं दत्तवान्, सम्गं गच्छन्ति दायका ॥

३३०. “विचेय्य दानं सुगतप्पसट्ठं, ये दक्खिण्येय्या इध जीवलोके ।
एतेसु दिन्नानि महप्फलानि, बीजानि वुत्तानि यथा सुखेत्ते”ति ॥ —

अयं सङ्गीतिकारेहि ठपिता गाथा ।

३२९. तत्थ विचेय्याति विचिनित्वा, पुञ्जक्खेत्तं पञ्जाय उपपरिक्खित्वा । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

तयिदं अङ्कुरपेतवत्थु सत्थारा तावतिसभवने दससहस्सचक्कवाळदेवतानं पुरतो दक्खिण्येय्यसम्पत्तिविभावनत्थं
“महादानं तथा दिन्नं”न्ति आदिना अत्तना समुट्ठापितं, तत्थ तयो मासे अभिधम्मं देसेत्वा महापवारणाय देवगणपरिवृतो
देवदेवो देवलोकतो सङ्कस्सनगरं ओतरित्वा अनुक्कमेन सावत्थिं पत्वा जेतवने विहरन्तो चतुपरिसमज्जे
दक्खिण्येय्यसम्पत्तिविभावनत्थमेव “यस्स अत्थाय गच्छामा”ति आदिना वित्थारतो देसेत्वा चतुसच्चकथाय देसनाय कूटं
गण्हि । देसनावसाने तेसं अनेककोटिपाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसीति ।

अङ्कुरपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

१०. उत्तरमातुपेतवत्थुवण्णना

दिवाविहारगतं भिक्खुन्ति इदं उत्तरमातुपेतवत्थु । तत्रायं अत्थविभावना — सत्थरि परिनिब्बुते पठममहासङ्गीतिया
पवत्तिताय आयस्मा महाकच्चायनो द्वादसहि भिक्खूहि सद्धिं कोसम्बिया अविदूरे अज्जतरस्मिं अरज्जायतने विहासि । तेन
च समयेन रज्जो उदेनस्स अज्जतरो अमच्चो कालमकासि, तेन च पुब्बे नगरे कम्मन्ता अधिट्ठिता अहेसुं । अथ राजा तस्स
पुत्तं उत्तरं नाम माणवं पक्कोसापेत्वा “त्वञ्च पितरा अधिट्ठिते कम्मन्ते समनुसासा”ति तेन ठित्तवान् ठपेसि ।

सो च साधूति सम्पटिच्छित्वा एकदिवसं नगरपटिसङ्खरणियानं दारूनं अत्थाय वड्ढकियो गहेत्वा अरज्जं गतो । तत्थ
आयस्मतो महाकच्चायनत्थेरस्स वसनट्ठानं उपगन्त्वा थेरं तत्थ पंसुकूलचीवरधरं विवित्तं निसिन्नं दिस्वा इरियापथेयेव
पसीदित्वा कतपटिसन्थारो वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । थेरो तस्स धम्मं कथेसि । सो धम्मं सुत्वा रतनत्तये सज्जातप्पसादो
सरणेसु पतिट्ठाय थेरं निमन्तेसि — “अधिवासेथ मे, भन्ते, स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खूहि अनुकम्मं उपादाया”ति ।
अधिवासेसि थेरो तुण्हीभावेन । सो ततो निक्खमित्वा नगरं गन्त्वा अज्जेसं उपासकानं आचिक्खि — “थेरो मया स्वातनाय
निमन्तितो, तुम्हेहिपि मम दानगं आगन्तब्ब”न्ति ।

सो दुतियदिवसे कालस्सेव पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा कालं आरोचापेत्वा सद्धिं भिक्खूहि
आगच्छन्तस्स थेरस्स पच्चुगमनं कत्वा वन्दित्वा पुरक्खत्वा गेहं पवेसेसि । अथ महारहकप्पियपच्चत्थरणअत्थतेसु
आसनेसु थेरे च भिक्खूसु च निसिन्नेसु गन्धपुप्फधूपेहि पूजं कत्वा पणीतेन अन्नपानेन ते सन्तप्पेत्वा सज्जातप्पसादो
कतज्जली अनुमोदनं सुणित्वा कतभत्तानुमोदने थेरे गच्छन्ते पत्तं गहेत्वा अनुगच्छन्तो नगरतो निक्खमित्वा पटिनिवत्तन्तो
“भन्ते, तुम्हेहि निच्चं मम गेहं पविसितब्ब”न्ति याचित्वा थेरस्स अधिवासनं जत्वा निवत्ति । एवं सो थेरं उपट्ठहन्तो तस्स
ओवादे पतिट्ठाय सोतापत्तिफलं पापुणि, विहारज्ज कारेसि, सब्बे च अत्तनो जातके सासने अभिप्पसन्ने अकासि ।

माता पनस्स मच्छेरमलपरियुद्धितचित्ता हुत्वा एवं परिभासि — “यं त्वं मम अनिच्छन्तिया एव समणानं अन्नपानं देसि, तं ते परलोके लोहितं सम्पज्जतू”ति । एकं पन मोरपिञ्चकलापं विहारमहदिवसे दिव्यमानं अनुजानि । सा कालं कत्वा पेतयोनियं उप्पज्जि, मोरपिञ्चकलापदानानुमोदनेन पनस्सा केसा नीला सिनिद्धा वेल्लितग्गा सुखुमा दीघा च अहेसुं । सा यदा गङ्गानदिं “पानीयं पिविस्सामी”ति ओतरति, तदा नदी लोहितपूरा होति । सा पञ्चपण्णास वस्सानि खुप्पिपासाभिभूता विचरित्वा एकदिवसं कङ्कारेवतत्थेरं गङ्गाय तीरे दिवाविहारं निसिन्नं दिस्वा अत्तानं अत्तनो केसेहि पटिच्छादेत्वा उपसङ्कमित्वा पानीयं याचि । तं सन्धाय वुत्तं —

३३१. “दिवाविहारगतं भिक्खुं, गङ्गातीरे निसिन्नकं ।
तं पेती उपसङ्कम्म, दुब्बण्णा भीरुदस्सना ॥

३३२. “केसा चस्सा अतिदीघा, यावभूमावलम्बरे ।
केसेहि सा पटिच्छन्ना, समणं एतदब्रवी”ति ॥ —

इमा द्वे गाथा सङ्गीतिकारकेहि इध आदितो ठपिता ।

तत्थ **भीरुदस्सना**ति भयानकदस्सना । “रुद्धदस्सना”ति वा पाठो, बीभच्छभारियदस्सनाति अत्थो ।
यावभूमावलम्बरेति याव भूमि, ताव ओलम्बन्ति । पुब्बे “भिक्खु”न्ति च पच्छा “समण”न्ति च कङ्कारेवतत्थेरमेव सन्धाय वुत्तं ।

सा पन पेती थेरं उपसङ्कमित्वा पानीयं याचन्ती —

३३३. “पञ्चपण्णास वस्सानि, यतो कालकता अहं ।
नाभिजानामि भुत्तं वा, पीतं वा पन पानियं ।
देहि त्वं पानियं भन्ते, तसिता पानियाय मे”ति ॥ — इमं गाथमाह ।

३३३. तत्थ **नाभिजानामि भुत्तं वा**ति एवं दीघमन्तरे काले भोजनं भुत्तं वा पानीयं पीतं वा नाभिजानामि, न भुत्तं न पीतन्ति अत्थो । **तसिता**ति पिपासिता । **पानियाया**ति पानीयत्थाय आहिण्डन्तिया मे पानीयं देहि, भन्तेति योजना ।

इतो परं —

३३४. “अयं सीतोदिका गङ्गा, हिमवन्ततो सन्दति ।
पिव एत्तो गहेत्वान, किं मं याचसि पानियं ॥

३३५. “सचाहं भन्ते गङ्गाय, सयं गण्हामि पानियं ।
लोहितं मे परिवत्तति, तस्मा याचामि पानियं ॥

३३६. “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, गङ्गा ते होति लोहितं ॥

३३७:“पुत्तो मे उत्तरो नाम, सद्धो आसि उपासको ।
सो च मय्हं अकामाय, समणानं पवेच्छति ॥

३३८:“चीवरं पिण्डपातञ्च, पच्चयं सयनासनं ।
तमहं परिभासामि, मच्छेरेन उपहुता ॥

३३९:“यं त्वं मय्हं अकामाय, समणानं पवेच्छसि ।
चीवरं पिण्डपातञ्च, पच्चयं सयनासनं ॥

३४०:“एतं ते परलोकस्मिं, लोहितं होतु उत्तर ।
तस्सकम्मविपाकेन, गङ्गा मे होति लोहित”न्ति ॥ —

इमा थेरस्स च पेतिया च वचनपटिवचनगाथा ।

३३४. तत्थ हिमवन्ततोति महतो हिमस्स अत्थिताय “हिमवा”ति लद्धनामतो पब्बतराजतो । सन्दतीति पवत्ति ।
एत्तोति इतो महागङ्गातो । किन्ति कस्मा मं याचसि पानीयं, गङ्गानदिं ओतरित्वा यथारुचि पिवाति दस्सेति ।

३३५. लोहितं मे परिवत्ततीति उदकं सन्दमानं मय्हं पापकम्मफलेन लोहितं हुत्वा परिवत्तति परिणमति, ताय
गहितमत्तं उदकं लोहितं जायति ।

३३७-४०. मय्हं अकामायाति मम अनिच्छन्तिया । पवेच्छतीति देति । पच्चयन्ति गिलानपच्चयं । एतन्ति यं एतं
चीवरादिकं पच्चयजातं समणानं पवेच्छसि देसि, एतं ते परलोकस्मिं लोहितं होतु उत्तराति अभिसपनवसेन कतं पापकम्मं,
तस्स विपाकेनाति योजना ।

अथायस्मा रेवतो तं पेतं उद्दिस्स भिक्खुसङ्घस्स पानीयं अदासि, पिण्डाय चरित्वा भत्तं गहेत्वा भिक्खूनमदासि,
सङ्कारकूटादितो पंसुकूलं गहेत्वा धोवित्वा भिसिञ्च चिमिलिकञ्च कत्वा भिक्खूनं अदासि, तेन चस्सा पेतिया
दिब्बसम्पत्तियो अहेसुं । सा थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा अत्तना लद्धदिब्बसम्पत्तिं थेरस्स दस्सेसि । थेरो तं पवत्ति अत्तनो सन्तिकं
उपगतानं चतुन्नं परिसानं पकासेत्वा धम्मकथं कथेसि । तेन महाजनो सज्जातसंवेगो विगतमलमच्छेरो हुत्वा
दानसीलादिकुसलधम्माभिरतो अहोसीति । इदं पन पेतवत्थु दुतियसङ्गीतियं सङ्गहं आरुळ्हन्ति दट्ठब्बं ।

उत्तरमातुपेतिवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

११. सुत्तपेतवत्थुवण्णना

अहं पुरे पब्बजितस्स भिक्खुनोति इदं सुत्तपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? सावत्थिया किर अविदूरे अज्जतरस्मिं
गामके अम्हाकं सत्थरि अनुप्पन्नेयेव सत्तन्नं वस्ससतानं उपरि अज्जतरो दारको एकं पच्चेकबुद्धं उपट्ठहि । तस्स माता
तस्मिं वयप्पत्ते तस्सत्थाय समानकुलतो अज्जतरं कुलधीतरं आनेसि । विवाहदिवसेयेव च सो कुमारो सहायेहि सद्धिं
न्हायितुं गतो अहिना दट्ठो कालमकासि, “यक्खगाहेना”तिपि वदन्ति । सो पच्चेकबुद्धस्स उपट्ठानेन बहुं कुसलकम्मं कत्वा

ठितोपि तस्सा दारिकाय पटिबद्धचित्तताय विमानपेतो हुत्वा निब्बत्ति, महिद्धिको पन अहोसि महानुभावो ।

अथ सो तं दारिकं अत्तनो विमानं नेतुकामो “केन नु खो उपायेन एसा दिट्ठधम्मवेदनीयकम्मं कत्वा मया सद्धिं इध अभिरमेय्या”ति तस्सा दिब्बभोगसम्पत्तिया अनुभवनहेतुं वीमंसन्तो पच्चेकबुद्धं चीवरकम्मं करोन्तं दिस्वा मनुस्सरूपेन गन्त्वा वन्दित्वा “किं, भन्ते, सुत्तकेन अत्थो अत्थी”ति आह । “चीवरकम्मं करोमि, उपासका”ति । “तेन हि, भन्ते, असुकस्मिं ठाने सुत्तभिक्षं चरथा”ति तस्सा दारिकाय गेहं दस्सेसि । पच्चेकबुद्धो तत्थ गन्त्वा घरद्वारे अट्ठासि । अथ सा पच्चेकबुद्धं तत्थ ठितं दिस्वा पसन्नमानसा “सुत्तकेन मे अय्यो अत्थिको”ति जत्वा एकं सुत्तगुळं अदासि । अथ सो अमनुस्सो मनुस्सरूपेन तस्स दारिकाय घरं गन्त्वा तस्सा मातरं याचित्वा ताय सद्धिं कतिपाहं वसित्वा तस्सा मातुया अनुग्गहत्थं तस्मिं गेहे सब्बभाजनानि हिरज्जसुवण्णस्स पूरेत्वा सब्बत्थ उपरि नामं लिखि “इदं देवदत्तियं धनं न केनचि गहेतब्ब”न्ति, तज्ज दारिकं गहेत्वा अत्तनो विमानं अगमासि । तस्सा माता पहूतं धनं लभित्वा अत्तनो जातकानं कपणद्धिकादिनज्ज दत्वा अत्तना च परिभुज्जित्वा कालं करोन्ती “मम धीता आगच्छति चे, इदं धनं दस्सेथा”ति जातकानं कथेत्वा कालमकासि ।

ततो सत्तन्नं वस्ससतानं अच्छयेन अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुक्कमेन सावत्थियं विहरन्ते तस्सा इत्थिया तेन अमनुस्सेन सद्धिं वसन्तिया उक्कण्ठा उप्पज्जि । सा तं “साधु, अय्यपुत्त, मं सकज्जेव गेहं पटिनेही”ति वदन्ती —

३४१: “अहं पुरे पब्बजितस्स भिक्खुनो,
सुत्तं अदासिं उपसङ्गम्म याचिता ।
तस्स विपाको विपुलफलूपलब्भति,
बहुका च मे उप्पज्जरे वत्थकोटियो ॥

३४२: “पुष्पाभिकिण्णं रमितं विमानं, अनेकचित्तं नरनारिसेवितं ।
साहं भुज्जामि च पारुपामि च, पहूतवित्ता न च ताव खीयति ॥

३४३: “तस्सेव कम्मस्स विपाकमन्वया, सुखज्ज सातज्ज इधूपलब्भति ।
साहं गन्त्वा पुनदेव मानुसं, काहामि पुज्जानि नयय्यपुत्त म”न्ति ॥ —

इमा गाथा अभ्वासि ।

३४१. तत्थ “पब्बजितस्स भिक्खुनो”ति इदं पच्चेकबुद्धं सद्धाय वुत्तं । सो हि कामादिमलानं अत्तनो सन्तानतो अनवसेसतो पब्बाजितत्ता पहीनत्ता परमत्थतो “पब्बजितो”ति, भिन्नकिलेसत्ता “भिक्खू”ति च वत्तब्बतं अरहति । सुत्तन्ति कप्पासियसुत्तं । उपसङ्गम्माति मय्हं गेहं उपसङ्गमित्वा । याचिताति “उद्दिस्स अरिया तिट्ठन्ति, एसा अरियान याचना”ति (जा० १.७.५९) एवं वुत्ताय कायविज्जत्तिपयोगसङ्घाताय भिक्खाचरियाय याचिता । तस्साति तस्स सुत्तदानस्स । विपाको विपुलफलूपलब्भतीति विपुलफलो उच्चारउदयो महाउदयो विपाको एतरहि उपलब्भति पच्चनुभवीयति । बहुकाति अनेका । वत्थकोटियोति वत्थानं कोटियो, अनेकसतसहस्सपभेदानि वत्थानीति अत्थो ।

३४२. अनेकचित्तन्ति नानाविधचित्तकम्मं, अनेकेहि वा मुत्तामणिआदीहि रतनेहि विचित्तरूपं। **नरनारिसेवितन्ति** परिचारकभूतेहि नरेहि नारीहि च उपसेवितं। **साहं भुज्जामीति** सा अहं तं विमानं परिभुज्जामि। **पारुपामीति** अनेकासु वत्थकोटीसु इच्छतिच्छितं निवासेमि चेव परिदहामि च। **पहूतवित्ताति** पहूतवित्तूपकरणा महद्धना महाभोगा। **न च ताव खीयतीति** तज्ज वित्तं न खीयति, न परिक्खयं परियादानं गच्छति।

३४३. तस्सेव कम्मस्स विपाकमन्वयाति तस्सेव सुत्तदानमयपुज्जकम्मस्स अन्वया पच्चया हेतुभावेन विपाकभूतं सुखं, इट्ठमधुरसङ्घातं **सातज्ज इध** इमस्मिं विमाने **उपलब्धति। गन्त्वा पुनदेव मानुसन्ति** पुन एव मनुस्सलोकं उपगन्त्वा। **काहामि पुज्जानीति** मय्हं सुखविसेसनिष्पादकानि पुज्जानि करिस्सामि, येसं वा मया अयं सम्पत्ति लब्धाति अधिप्पायो। **नयय्यपुत्त मन्ति**, अय्यपुत्त, मं मनुस्सलोकं नय, नेहीति अत्थो।

तं सुत्वा सो अमनुस्सो तस्सा पटिबद्धचित्ताय अनुकम्पाय गमनं अनिच्छन्तो —

३४४:“सत्त तुवं वस्ससता इधागता,
जिण्णा च वुड्ढा च तहिं भविस्ससि।
सब्बेव ते कालकता च जातका,
किं तत्थ गन्त्वान इतो करिस्ससी”ति ॥ —

गाथमाह। तत्थ **सत्ताति** विभत्तिलोपेन निद्वेसो, निस्सक्के वा एतं पच्चत्तवचनं। **वस्ससताति** वस्ससततो, सत्तहि वस्ससतेहि उद्धं तुवं इधागता इमं विमानं आगता, इधागताय तुय्हं सत्त वस्ससतानि होन्तीति अत्थो। **जिण्णा च वुड्ढा च तहिं भविस्ससीति** इध दिब्बेहि उतुआहारेहि उपथम्भित्तभावा कम्मानुभावेन एत्तकं कालं दहराकारेनेव ठिता। इतो पन गता कम्मस्स च परिक्खीणत्ता मनुस्सानज्ज उतुआहारवसेन जराजिण्णा वयोवुड्ढा च तहिं मनुस्सलोके भविस्ससि। किन्ति? **सब्बेव ते कालकता च जातकाति** दीघस्स अद्ध्युनो गतत्ता तव जातयोपि सब्बे एव मता, तस्मा इतो देवलोकतो तत्थ मनुस्सलोकं गन्त्वा किं करिस्ससि, अवसेसम्पि आयुज्ज इधेव खेपेहि, इध वसाहीति अधिप्पायो।

एवं तेन वुत्ता सा तस्स वचनं असद्वहन्ती पुनदेव —

३४५:“सत्तेव वस्सानि इधागताय मे, दिब्बज्ज सुखज्ज समप्पिताय।
साहं गन्त्वा पुनदेव मानुसं, काहामि पुज्जानि नयय्यपुत्त म”न्ति ॥ —

गाथमाह। तत्थ **सत्तेव वस्सानि इधागताय मेति**, अय्यपुत्त, मय्हं इधागताय सत्तेव वस्सानि मज्जे वीतिवत्तानि। सत्त वस्ससतानि दिब्बसुखसमप्पिताय बहुम्पि कालं गतं असल्लक्खेन्ती एवमाह।

एवं पन ताय वुत्तो सो विमानपेतो नानप्पकारं तं अनुसासित्वा “त्वं इदानि सत्ताहतो उत्तरि तत्थ न जीविस्ससि, मातुया ते निक्खित्तं मया दिन्नं धनं अत्थि, तं समणब्राह्मणानं दत्त्वा इधेव उप्पत्तिं पत्थेही”ति वत्त्वा तं बाहायं गहेत्त्वा गाममज्झे ठपेत्त्वा “इधागते अज्जेपि जने ‘यथाबलं पुज्जानि करोथा’ति ओवदेय्यासी”ति वत्त्वा गतो। तेन वुत्तं —

३४६:“सो तं गहेत्त्वान पसय्ह बाहायं, पच्चानयित्वान थेरिं सुदुब्बलं।
वज्जेसि ‘अज्जम्पि जनं इधागतं, करोथ पुज्जानि सुखूपलब्धती’”ति ॥

तत्थ सोति सो विमानपेतो । तन्ति तं इत्थिं । गहेत्वान पसह् बाहायन्ति पसह् नेता विय बाहायं तं गहेत्वा । पच्चानयित्वानाति तस्सा जातसंवुट्ठगामं पुनदेव आनयित्वा । थेरिन्ति थावरिं, जिण्णं वुट्ठन्ति अत्थो । सुदुब्बलन्ति जराजिण्णताय एव सुट्ठु दुब्बलं । सा किर ततो विमानतो अपगमनसमनन्तरमेव जिण्णा वुट्ठा महल्लिका अद्भगता वयोअनुप्पत्ता अहोसि । वज्जेसीति वदेय्यासि । वत्तब्बवचनाकारञ्च दस्सेतुं “अज्जम्पि जन”न्तिआदि वुत्तं । तस्सत्थो — भद्दे, त्वम्पि पुज्जं करेय्यासि, अज्जम्पि जनं इध तव दस्सनत्थाय आगतं “भद्रमुखा, आदित्तं सीसं वा चेलं वा अज्झुपेक्खित्वापि दानसीलादीनि पुज्जानि करोथाति, कते च पुज्जे एकंसेनेव तस्स फलभूतं सुखं उपलब्धति, न एत्थ संसयो कातब्बो”ति वदेय्यासि ओवदेय्यासीति ।

एवञ्च वत्त्वा तस्मिं गते सा इत्थी अत्तनो जातकानं वसनट्ठानं गन्त्वा तेसं अत्तानं जानापेत्वा तेहि निव्यादितधनं गहेत्वा समणब्राह्मणानं दानं देन्ती अत्तनो सन्तिकं आगतागतानं —

३४७:दिट्ठा मया अकतेन साधुना, पेता विहज्जन्ति तथेव मनुस्सा ।

कम्मञ्च कत्वा सुखवेदनीयं, देवा मनुस्सा च सुखे ठिता पजा”ति ॥ —

गाथाय ओवादमदासि ।

तत्थ अकतेनाति अनिब्बत्तितेन अत्तना अनुपचितेन । साधुनाति कुसलकम्मेन, इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं । विहज्जन्तीति विघातं आपज्जन्ति । सुखवेदनीयन्ति सुखविपाकं पुज्जकम्मं । सुखे ठिताति सुखे पतिट्ठिता । “सुखेधिता”ति वा पाठो, सुखेन अभिवुट्ठा फीताति अत्थो । अयज्हेत्थ अधिप्पायो — यथा पेता तथेव मनुस्सा अकतेन कुसलेन, कतेन च अकुसलेन विहज्जमाना खुप्पिपासादिना विघातं आपज्जन्ता महादुक्खं अनुभवन्ता दिट्ठा मया । सुखवेदनीयं पन कम्मं कत्वा तेन कतेन कुसलकम्मेन, अकतेन च अकुसलकम्मेन देवमनुस्सपरियापन्ना पजा सुखे ठिता दिट्ठा मया, अत्तपच्चक्खमेतं, तस्मा पापं दूरतोव परिवज्जेन्ता पुज्जकिरियाय युत्तपयुत्ता होथाति ।

एवं पन ओवादं देन्ती समणब्राह्मणादीनं सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा सत्तमे दिवसे कालं कत्वा तावर्तिसेसु निब्बत्ति । भिक्खू तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, विसेसतो च पच्चेकबुद्धेसु पवत्तितदानस्स महप्फलतं महानिसंसतञ्च पकासेसि । तं सुत्वा महाजनो विगतमलमच्छेरो दानादिपुज्जाभिरतो अहोसीति ।

सुत्तपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

१२. कण्णमुण्डपेतित्वत्थुवण्णना

सोण्णसोपानफलकाति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते कण्णमुण्डपेतिं आरब्ध वुत्तं । अतीते किर कस्सपबुद्धकाले किमिलनगरे अज्जतरो उपासको सोतापन्नो पञ्चहि उपासकसतेहि सद्धिं समानच्छन्दो हुत्वा आरामरोपनसेतुबन्धनचङ्कमनकरणादीसु पुज्जकम्मेसु पसुतो हुत्वा विहरन्तो सङ्गस्स विहारं कारेत्वा तेहि सद्धिं कालेन कालं विहारं गच्छति । तेसं भरियायोपि उपासिका हुत्वा अज्जमज्जं समग्गा मालागन्धविलेपनादिहत्था कालेन कालं विहारं गच्छन्तियो अन्तरामग्गे आरामसभादीसु विस्समित्वा गच्छन्ति ।

अथैकदिवसं कतिपया धुत्ता एकस्सा सभाय सन्निसिन्ना तासु तत्थ विस्समित्वा गतासु तासं रूपसम्पत्तिं दिस्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा तासं सीलाचारगुणसम्पन्नं जत्वा कथं समुट्ठापेसुं “को एतासु एकस्सापि सीलभेदं कातुं समत्थो”ति । तत्थ अज्जतरो “अहं समत्थो”ति आह । ते तेन “सहस्सेन अब्भुतं करोमा”ति अब्भुतं अकंसु । सो अनेकेहि उपायेहि वायममानो तासु सभं आगतासु सुमुज्जितं सत्तन्ति मधुरस्सरं वीणं वादेन्तो मधुरेनेव सरेन कामपटिसंयुतगीतानि गायन्तो गीतसद्देन तासु अज्जतरं इत्थिं सीलभेदं पापेन्तो अतिचारिणिं कत्वा ते धुत्ते सहस्सं पराजेसि । ते सहस्सपराजिता तस्सा सामिकस्स आरोचेसुं । सामिको तं पुच्छि — “किं त्वं एवरूपा, यथा ते पुरिसा अवोचु”न्ति । सा “नाहं ईदिसं जानामी”ति पटिक्खित्वा तस्मिं असद्वहन्ते समीपे ठितं सुनखं दस्सेत्वा सपथं अकासि “सचे मया तादिसं पापकम्मं कतं, अयं छिन्नकण्णो काळसुनखो तत्थ तत्थ भवे जातं मं खादतू”ति । इतरापि पञ्चसता इत्थियो तं इत्थिं अतिचारिणिं जानन्ती किं अयं तथारूपं पापं अकासि, उदाहु नाकासी”ति चोदिता “न मयं एवरूपं जानामा”ति मुसा वत्वा “सचे मयं जानाम, भवे भवे एतिस्सायेव दासियो भवेय्यामा”ति सपथं अकंसु ।

अथ सा अतिचारिनी इत्थी तेनेव विप्पटिसारेन ड्हमानहदया सुस्सित्वा न चिरेनेव कालं कत्वा हिमवति पब्बतराजे सत्तन्नं महासरानं अज्जतरस्स कण्णमुण्डदहस्स तीरे विमानपेती हुत्वा निब्बत्ति । विमानसामन्ता चस्सा कम्मविपाकानुभवनयोगा एका पोक्खरणी निब्बत्ति । सेसा च पञ्चसता इत्थियो कालं कत्वा सपथकम्मवसेन तस्सायेव दासियो हुत्वा निब्बत्तिसु । सा तत्थ पुब्बे कतस्स पुज्जकम्मस्स फलेन दिवसभागं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा अट्टरत्ते पापकम्मबलसञ्चोदिता सयनतो उट्ठित्वा पोक्खरणितीरं गच्छति । तत्थ गतं गजपोतकप्पमाणो एको काळसुनखो भेरवरूपो छिन्नकण्णो तिखिणायतकथिनदाठो सुविप्फुलितखदिरङ्गारपुज्जसदिसनयनो निरन्तरप्पवत्तविज्जुलतासङ्घातसदिसजिह्वो कथिनतिखिणनखो खरायतदुब्बण्णलोमो ततो आगन्त्वा तं भूमियं निपातेत्वा अतिसयजिघच्छाभिभूतो विय पसय्ह खादन्तो अट्ठिसङ्खलिकमत्तं कत्वा दन्तेहि गहेत्वा पोक्खरणिंयं खिपित्वा अन्तरधायति । सा च तत्थ पक्खित्तसमनन्तरमेव पकतिरूपधारिनी हुत्वा विमानं अभिरुह्य सयने निपज्जति । इतरा पन तस्सा दासव्यमेव दुक्खं अनुभवन्ति । एवं तासं तत्थ वसन्तीनं पञ्जासाधिकानि पञ्च वस्ससतानि वीतिवत्तानि ।

अथ तासं पुरिसेहि विना दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तीनं उक्कण्ठा अहेसुं । तत्थ च कण्णमुण्डदहतो निग्गता पब्बतविवरेन आगन्त्वा गङ्गं नदिं अनुपविट्ठा एका नदी अत्थि । तासञ्च वसनट्ठानसमीपे एको दिब्बफलेहि अम्बरुक्खेहि पनसलबुजादीहि च उपसोभितो आरामसदिसो अरज्जप्पदेसो अत्थि । ता एवं समचिन्तेसुं — “हन्द, मयं इमानि अम्बफलानि इमिस्सा नदिया पक्खिपिस्साम, अप्पेव नाम इमं फलं दिस्वा फललोभेन कोचिदेव पुरिसो इधागच्छेय्य, तेन सद्धिं रमिस्सामाति । ता तथा अकंसु । ताहि पन पक्खित्तानि अम्बफलानि कानिचि तापसा गण्हिंसु, कानिचि वनचरका, कानिचि काका विलुज्जिंसु, कानिचि तीरे लगिंसु । एकं पन गङ्गाय सोतं पत्वा अनुक्कमेन बाराणसिं सम्पापुणि ।

तेन च समयेन बाराणसिराजा लोहजालपरिक्खित्ते गङ्गाजले न्हायति । अथ तं फलं नदिसोतेन वुहमानं अनुक्कमेन आगन्त्वा लोहजाले लगि । तं वण्णगन्धरससम्पन्नं महन्तं दिब्बं अम्बफलं दिस्वा राजपुरिसा रज्जो उपनेसुं । राजा तस्स एकदेसं गहेत्वा वीमंसनत्थाय एकस्स बन्धनागारे ठपितस्स वज्झचोरस्स खादितुं अदासि । सो तं खादित्वा “देव, मया एवरूपं न खादितपुब्बं, दिब्बमिदं मज्जे अम्बफल”न्ति आह । राजा पुनपि तस्स एकं खण्डं अदासि । सो तं खादित्वा विगतवलितपलितो अतिविय मनोहररूपो योब्बने ठितो विय अहोसि । तं दिस्वा राजा अच्छरियब्भुतजातो तं अम्बफलं परिभुज्जित्वा सरीरे विसेसं लभित्वा मनुस्से पुच्छि — “कत्थ एवरूपानि दिब्बअम्बफलानि संविज्जन्ती”ति? मनुस्सा एवमाहंसु — “हिमवन्ते किर, देव, पब्बतराजे”ति । “सक्का पन तानि आनेतु”न्ति? “वनचरका, देव, जानन्ती”ति ।

राजा वनचरके पक्कोसापेत्वा तेसं तमत्थं आचिक्खित्वा तेहि सम्मन्तेत्वा दिन्नस्स एकस्स वनचरकस्स सहस्सं दत्त्वा तं विस्सज्जेसि — “गच्छ, सीघं तं मे अम्बफलं आनेही”ति । सो तं कहापणसहस्सं पुत्तदारस्स दत्त्वा पाथेय्यं गहेत्वा पटिगङ्गं कण्णमुण्डदहाभिमुखो गन्त्वा मनुस्सपथं अतिक्कमित्वा कण्णमुण्डदहतो ओरं सट्ठियोजनप्पमाणे पदेसे एकं तापसं दिस्वा तेन आचिक्खितमग्गेन गच्छन्तो पुन तिसयोजनप्पमाणे पदेसे एकं तापसं दिस्वा, तेन आचिक्खितमग्गेन गच्छन्तो पुन पन्नरसयोजनप्पमाणे ठाने अज्जं तापसं दिस्वा, तस्स अत्तनो आगमनकारणं कथेसि । तापसो तं अनुसासि — “इतो पट्टाय इमं महागङ्गं पहाय इमं खुदकनदिं निस्साय पटिसोतं गच्छन्तो यदा पब्बतविवरं पस्ससि, तदा रत्तियं उक्कं गहेत्वा पविसेय्यासि । अयच्च नदी रत्तियं नप्पवत्तति, तेन ते गमनयोग्गा होति, कतिपययोजनातिक्कमेन ते अम्बे पस्सिस्ससी”ति । सो तथा कत्वा उदयन्ते सूरिये विविधरतनरंसिजालपज्जोतितभूमिभागं फलभारावनतसाखावितानतरुगणोपसोभितं नानाविधविहङ्गणूपकूजितं अतिविय मनोहरं अम्बवनं सम्पापुणि ।

अथ नं ता अमनुस्सित्थियो दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा “एस मम परिग्गहो, एस मम परिग्गहो”ति उपधाविसु । सो पन ताहि सद्धिं तत्थ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवितुं योगस्स पुज्जकम्मस्स अकतत्ता ता दिस्वाव भीतो विरवन्तो पलायित्वा अनुक्कमेन बाराणसिं पत्वा तं पवत्तिं रज्जो आरोचेसि । राजा तं सुत्वा ता इत्थियो दट्ठं अम्बफलानि च परिभुज्जितुं सज्जाताभिलासो रज्जभारं अमच्चेसु आरोपेत्वा मिगवापदेसेन सन्नद्धधनुकलापो खग्गं बन्धित्वा कतिपयमनुस्सपरिवारो तेनेव वनचरकेन दस्सितमग्गेन गन्त्वा कतिपययोजनन्तरे ठाने मनुस्सेपि ठपेत्वा वनचरकमेव गहेत्वा अनुक्कमेन गन्त्वा तम्पि ततो निवत्तापेत्वा उदयन्ते दिवाकरे अम्बवनं पाविसि । अथ नं ता इत्थियो अभिनवउप्पन्नमिव देवपुत्तं दिस्वा पच्चुगन्त्वा “राजा”ति जत्वा सज्जातसिनेहबहुमाना सक्कच्चं न्हापेत्वा दिब्बेहि वत्थालङ्कारमालागन्धविलेपनेहि सुमण्डितपसाधितं कत्वा विमानं आरोपेत्वा नानग्गरसं दिब्बभोजनं भोजेत्वा तस्स इच्छानुरूपं पयिरुपासिसु ।

अथ दियड्ढवस्ससते अतिक्कन्ते राजा अट्ठरत्तिसमये उट्ठहित्वा निसिन्नो तं अतिचारिणिं पेतिं पोक्खरणितीरं गच्छन्तिं दिस्वा “किं नु खो एसा इमाय वेलाय गच्छती”ति वीमंसितुकामो अनुबन्धि । अथ नं तत्थ गतं सुनखेन खज्जमानं दिस्वा “किं नु खो इद”न्ति अजानन्तो तयो च दिवसे वीमंसित्वा “एसो एतिस्सा पच्चामित्तो भविस्सती”ति निसितेन उसुना विज्झित्वा जीविता वोरोपेत्वा तज्ज इत्थिं पोथेत्वा पोक्खरणिं ओतारेत्वा पटिलद्धपुरिमरूपं दिस्वा —

३४८: “सोण्णसोपानफलका, सोण्णवालुकसन्थता ।

तत्थ सोगन्धिया वग्गू, सुचिगन्धा मनोरमा ॥

३४९: “नानारुक्खेहि सज्छन्ना, नानागन्धसमेरिता ।

नानापदुमसज्छन्ना, पुण्डरीकसमोतता ॥

३५०: “सुरभिं सम्पवायन्ति, मनुज्जा मालुतेरिता ।

हंसकोज्जाभिरुदा च, चक्कवक्काभिकूजिता ॥

३५१: “नानादिजगणाकिण्णा, नानासरगणायुता ।

नानाफलधरा रुक्खा, नानापुप्फधरा वना ॥

३५२: “न मनुस्सेसु ईदिसं, नगरं यादिसं इदं ।

पासादा बहुका तुहं, सोवण्णरूपियामया ।
ददल्लमाना आभेन्ति, समन्ता चतुरो दिसा ॥

३५३: “पञ्च दासिसता तुहं, या तेमा परिचारिका ।
ता कम्बुकायूरधरा, कञ्चनावेळभूसिता ॥

३५४: “पल्लङ्का बहुका तुहं, सोवण्णरूपियामया ।
कदलिमिगसञ्छन्ना, सज्जा गोनकसन्थता ॥

३५५: “यत्थ तुवं वासूपगता, सब्बकामसमिद्धिनी ।
सम्पत्तायड्ढुरत्ताय, ततो उट्ठाय गच्छसि ॥

३५६: “उय्यानभूमिं गन्त्वान, पोक्खरज्जा समन्ततो ।
तस्सा तीरे तुवं ठासि, हरिते सद्वले सुभे ॥

३५७: “ततो ते कण्णमुण्डो सुनखो, अङ्गमङ्गानि खादति ।
यदा च खायिता आसि, अट्टिसङ्खलिका कता ।
ओगाहसि पोक्खरणिं, होति कायो यथा पुरे ॥

३५८: “ततो त्वं अङ्गपच्चङ्गी, सुचारु पियदस्सना ।
वत्थेन पारुपित्वान, आयासि मम सन्तिकं ॥

३५९: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, कण्णमुण्डो सुनखो तव ।
अङ्गमङ्गानि खादती”ति ॥ —

द्वादसहि गाथाहि तं तस्स पवत्तिं पटिपुच्छि ।

३४८. तत्थ सोण्णसोपानफलकाति सुवण्णमयसोपानफलका । सोण्णवालुकसन्थताति समन्ततो सुवण्णमयाहि वालुकाहि सन्थता । तत्थाति पोक्खरणियं । सोगन्धियाति सोगन्धिका । वग्गूति सुन्दरा रुचिरा । सुचिगन्धाति मनुज्जगन्धा ।

३४९. नानागन्धसमेरिताति नानाविधसुरभिगन्धवसेन गन्धवायुना समन्ततो एरिता । नानापदुमसञ्छन्नाति नानाविधरत्तपदुमसञ्छादितसलिलतला । पुण्डरीकसमोतताति सेतपदुमेहि च समोकिण्णा ।

३५०. सुरभिं सम्पवायन्तीति सम्मदेव सुगन्धं वायति पोक्खरणीति अधिष्णायो । हंसकोज्जाभिरुदाति हंसेहि च कोज्जेहि च अभिनादिता ।

३५१. नानादिजगणाकिण्णाति नानादिजगणाकिण्णा । **नानासरगणायुताति** नानाविधविहङ्गमाभिरुदसमूहयुता । **नानाफलधराति** नानाविधफलधारिनो सब्बकालं विविधफलभारनमितसाखत्ता । **नानापुप्फधरा वनाति** नानाविधसुरभिकुसुमदायिकानि वनानीति अत्थो । लिङ्गविपल्लासेन हि “वना”ति वुत्तं ।

३५२. न मनुस्सेसु ईदिसं नगरन्ति यादिसं तव इदं नगरं, ईदिसं मनुस्सेसु नत्थि, मनुस्सलोके न उपलब्धतीति अत्थो । **रूपियमयाति** रजतमया । **दद्वल्लमानाति** अतिविय विरोचमाना । **आभेन्तीति** सोभयन्ति । **समन्ता चतुरो दिसाति** समन्ततो चतस्सोपि दिसायो ।

३५३. या तेमाति या ते इमा । **परिचारिकाति** वेय्यावच्चकारिनियो । **ताति** ता परिचारिकायो । **कम्बुकायूरधराति** सङ्खवल्लयकायूरविभूसिता । **कञ्चनावेळभूसिताति** सुवण्णवटंसकसमलङ्कितकेसहत्था ।

३५४. कदलिमिगसञ्ज्जनाति कदलिमिगचम्मपच्चत्थरणत्थता । **सज्जाति** सज्जिता सयितुं युत्तरूपा । **गोनकसन्थताति** दीघलोमकेन कोजवेन सन्थता ।

३५५. यत्थाति यस्मिं पल्लङ्के । **वासूपगताति** वासं उपगता, सयिताति अत्थो । **सम्पत्तायडुरत्तायाति** अडुरत्तिया उपगताय । **ततोति** पल्लङ्गतो ।

३५६. पोक्खरज्जाति पोक्खरणिा । **हरितेति** नीले । **सद्वलेति** तरुणतिणसञ्छन्ने । **सुभेति** सुद्धे । **सुभेति** वा तस्सा आलपनं । भद्रे, समन्ततो हरिते सद्वले तस्सा पोक्खरणिा तीरे त्वं गन्त्वान ठासि तिड्ढसीति योजना ।

३५७. कण्णमुण्डोति खण्डितकण्णो छिन्नकण्णो । **खायिता आसीति** खादिता अहोसि । **अट्टिसङ्खलिका कताति** अट्टिसङ्खलिकमत्ता कता । **यथा पुरेति** सुनखेन खादनतो पुब्बे विय ।

३५८. ततोति पोक्खरणिं ओगाहनतो पच्छा । **अङ्गपच्चङ्गीति** परिपुण्णसब्बङ्गपच्चङ्गवती । **सुचारूति** सुट्ठु मनोरमा । **पियदस्सनाति** दस्सनीया । **आयासीति** आगच्छसि ।

एवं तेन रज्जा पुच्छिता सा पेती आदितो पट्टाय अत्तनो पवत्तिं तस्स कथेन्ती —

३६०. “किमिलायं गहपति, सद्धो आसि उपासको ।
तस्साहं भरिया आसिं, दुस्सीला अतिचारिनी ॥

३६१. “सो मं अतिचरमानाय, सामिको एतदब्रवि ।
‘नेतं तं छन्नं पतिरूपं, यं त्वं अतिचरासि मं’ ॥

३६२. “साहं घोरज्ज सपथं, मुसावादज्ज भासिसं ।
‘नाहं तं अतिचरामि, कायेन उद चेतसा ॥

३६३. “सचाहं तं अतिचरामि, कायेन उद चेतसा ।

कण्णमुण्डोयं सुनखो, अङ्गमङ्गानि खादतु' ॥

३६४: “तस्स कम्मस्स विपाकं, मुसावादस्स चूभयं ।

सत्तेव वस्ससतानि, अनुभूतं यतो हि मे ।

कण्णमुण्डो च सुनखो, अङ्गमङ्गानि खादती'ति ॥ — पञ्च गाथा आह ।

३६०-१. तत्थ किमिलायन्ति एवंनामके नगरे । अतिचारिनीति भरिया हि पतिं अतिक्कम्म चरणतो

“अतिचारिनी'ति वुच्चति । अतिचरमानाय मयि सो सामिको मं एतदब्रवीति योजना । नेतं छन्नन्ति आदि वुत्ताकारदस्सनं ।

तत्थ नेतं छन्नन्ति न एतं युत्तं । न पतिरूपन्ति तस्सेव वेवचनं । यन्ति किरियापरामसनं । अतिचरासीति अतिचरसि, अयमेव वा पाठो । यं मं त्वं अतिचरसि, तत्थ यं अतिचरणं, नेतं छन्नं नेतं पतिरूपन्ति अत्थो ।

३६२-४. घोरन्ति दारुणं । सपथन्ति सपनं । भासिसन्ति अभासिं । सचाहन्ति सचे अहं । तन्ति त्वं । तस्स

कम्मस्साति तस्स पापकम्मस्स दुस्सील्यकम्मस्स । मुसावादस्स चाति “नाहं तं अतिचरामी'ति वुत्तमुसावादस्स च ।

उभयन्ति उभयस्स विपाकं । अनुभूतन्ति अनुभूयमानं मयाति अत्थो । यतोति यतो पापकम्मतो ।

एवञ्च पन वत्वा तेन अत्तनो कतं उपकारं कित्तेन्ती —

३६५: “त्वञ्च देव बहुकारो, अत्थाय मे इधागतो ।

सुमुत्ताहं कण्णमुण्डस्स, असोका अकुतोभया ॥

३६६: “ताहं देव नमस्सामि, याचामि पञ्जलीकता ।

भुज्ज अमानुसे कामे, रम देव मया सहा'ति ॥ —

द्वे गाथा आह । तत्थ देवाति राजानं आलपति । कण्णमुण्डस्साति कण्णमुण्डतो । निस्सक्के हि इदं सामिवचनं । अथ राजा तत्थ वासेन निब्बिन्नमानसो गमनज्झासयं पकासेसि । तं सुत्वा पेती रज्जो पटिबद्धचित्ता तत्थेवस्स वासं याचन्ती “ताहं, देव, नमस्सामी'ति गाथमाह ।

पुन राजा एकंसेन नगरं गन्तुकामोव हुत्वा अत्तनो अज्झासयं पवेदेन्तो —

३६७: “भुत्ता अमानुसा कामा, रमितोमिहि तया सह ।

ताहं सुभगे याचामि, खिप्पं पटिनयाहि म'न्ति ॥ —

ओसानगाथमाह । तत्थ ताहन्ति तं अहं । सुभगेति सुभगयुत्ते । पटिनयाहि मन्ति मय्हं नगरमेव मं पटिनेहि । सेसं सब्बत्थ पाकटमेव ।

अथ सा विमानपेती रज्जो वचनं सुत्वा वियोगं असहमाना सोकातुरताय ब्याकुलहृदया वेधमानसरीरा नानाविधेहि उपायेहि आयाचित्वापि तं तत्थ वासेतुं असक्कोन्ती बहूहि महारहेहि रतनेहि सद्धि राजानं नगरं नेत्वा पासादं आरोपेत्वा कन्दित्वा परिदेवित्वा अत्तनो वसनट्टानमेव गता । राजा पन तं दिस्वा सज्जातसंवेगो दानादीनि पुज्जकम्मनि कत्वा

सगपरायणो अहोसि । अथ अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुक्कमेन सावत्थियं विहरन्ते एकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो पब्बतचारिकं चरमानो तं इत्थिं सपरिवारं दिस्वा ताय कतकम्मं पुच्छि । सा आदितो पट्टाय सब्बं थेरस्स कथेसि । थेरो तासं धम्मं देसेसि । तं पवत्तिं थेरो भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । महाजनो पटिलद्धसंवेगो पापतो ओरमित्वा दानादीनि पुञ्जकम्मानि कत्वा सगपरायणो अहोसीति ।

कण्णमुण्डपेतितवत्थुवण्णना निड्डिता ।

१३. दुब्बरिपेतवत्थुवण्णना

अहु राजा ब्रह्मदत्तोति इदं उब्बरिपेतवत्थुं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं उपासिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर अज्जतराय उपासिकाय सामिको कालमकासि । सा पतिवियोगदुक्खातुरा सोचन्ती आळाहनं गन्त्वा रोदति । भगवा तस्सा सोतापत्तिफलस्स उपनिस्सयसम्पत्तिं दिस्वा करुणाय सज्चोदितमानसो हुत्वा तस्सा गेहं गन्त्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । उपासिका सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं सत्था “किं, उपासिके, सोचसी”ति वत्वा “आम, भगवा, पियविप्पयोगेन सोचामी”ति वुत्ते तस्सा सोकं अपनेतुकामो अतीतं आहरि ।

अतीते पञ्चालरट्टे कपिलनगरे चूळनीब्रह्मदत्तो नाम राजा अहोसि । सो अगतिगमनं पहाय अत्तनो विजिते पजाय हितकरणनिरतो दस राजधम्मे अकोपेत्वा रज्जं अनुसासमानो कदाचि “अत्तनो रज्जे किं वदन्ती”ति सोतुकामो तुन्नवायवेसं गहेत्वा एको अदुतियो नगरतो निक्खमित्वा गामतो गामं जनपदतो जनपदं विचरित्वा सब्बरज्जं अकण्टकं अनुपपीळं मनुस्से सम्मोदमाने अपारुतघरे मज्जे विहरन्ते दिस्वा सोमनस्सजातो निवत्तित्वा नगराभिमुखो आगच्छन्तो अज्जतरस्मिं गामे एकस्सा विधवाय दुग्गतित्थिया गेहं पाविसि । सा तं दिस्वा आह — “को नु त्वं, अय्यो, कुतो वा आगतोसी”ति? “अहं तुन्नवायो, भदे, भतिया तुन्नवायकम्मं करोन्तो विचरामि । यदि तुम्हाकं तुन्नवायकम्मं अत्थि, भत्तज्ज वेतनज्ज देथ, तुम्हाकम्पि कम्मं करोमी”ति । “नत्थम्हाकं कम्मं भत्तवेतनं वा, अज्जेसं करोहि, अय्या”ति । सो तत्थ कतिपाहं वसन्तो धज्जपुज्जलक्खणसम्पन्नं तस्सा धीतरं दिस्वा मातरं आह — “अयं दारिका किं केनचि कतपरिग्गहा, उदाहु अकतपरिग्गहा । सचे पन केनचि अकतपरिग्गहा, इमं मय्हं देथ, अहं तुम्हाकं सुखेन जीवन्पायं कातुं समत्थो”ति । “साधु, अय्या”ति सा तस्स तं अदासि ।

सो ताय सद्धिं कतिपाहं वसित्वा तस्सा कहापणसहस्सं दत्वा “अहं कतिपाहेनेव निवत्तित्सामि । भदे, त्वं मा उक्कण्ठसी”ति वत्वा अत्तनो नगरं गन्त्वा, नगरस्स च तस्स गामस्स च अन्तरे मगं समं कारापेत्वा अलङ्कारापेत्वा महता राजानुभावेन तत्थ गन्त्वा तं दारिकं कहापणरासिम्हि ठपेत्वा सुवण्णरजतकलसेहि न्हापेत्वा “उब्बरी”ति नामं कारापेत्वा अगमहेसिद्धाने ठपेत्वा तज्ज गामं तस्सा जातीनं दत्वा महता राजानुभावेन तं नगरं आनेत्वा ताय सद्धिं अभिरममानो यावजीवं रज्जसुखं अनुभवित्वा आयुपरियोसाने कालमकासि । कालकते च तस्मिं, कते च सरीरकिच्चे उब्बरी पतिवियोगेन सोकसल्लसमप्पितहृदया आळाहनं गन्त्वा बहू दिवसे गन्धपुष्पादीहि पूजेत्वा रज्जो गुणे कित्तेत्वा उम्मादप्पत्ता विय कन्दन्ती परिदेवन्ती आळाहनं पदक्खिणं करोति ।

तेन च समयेन अम्हाकं भगवा बोधिसत्तभूतो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अधिगतज्झानाभिज्जो हिमवन्तस्स सामन्ता अज्जतरस्मिं अरज्जायतने विहरन्तो सोकसल्लसमप्पितं उब्बरिं दिब्बेन चक्खुना दिस्वा आकासेन आगन्त्वा

दिस्समानरूपो आकासे ठत्वा तत्थ ठिते मनुस्से पुच्छि — “कस्सिदं आळाहनं, कस्सत्थाय चायं इत्थी ‘ब्रह्मदत्त, ब्रह्मदत्ता’ति कन्दन्ती परिदेवती”ति । तं सुत्वा मनुस्सा “ब्रह्मदत्तो नाम पञ्चालानं राजा, सो आयुपरियोसाने कालमकासि, तस्सिदं आळाहनं, तस्स अयं अगमहेसी उब्बरी नाम ‘ब्रह्मदत्त, ब्रह्मदत्ता’ति तस्स नामं गहेत्वा कन्दन्ती परिदेवती”ति आहंसु । तमत्थं दीपेन्ता सङ्गीतिकारा —

३६८. “अहु राजा ब्रह्मदत्तो, पञ्चालानं रथेसभो ।
अहोरेत्तानमच्चया, राजा कालमकुब्बथ ॥

३६९. “तस्स आळाहनं गन्त्वा, भरिया कन्दति उब्बरि ।
ब्रह्मदत्तं अपस्सन्ती, ब्रह्मदत्ताति कन्दति ॥

३७०. “इसि च तत्थ आगच्छि, सम्पन्नचरणो मुनि ।
सो च तत्थ अपुच्छित्थ, ये तत्थ सु समागता ॥

३७१. “कस्स इदं आळाहनं, नानागन्धसमेरितं ।
कस्सायं कन्दति भरिया, इतो दूरगतं पतिं ।
ब्रह्मदत्तं अपस्सन्ती, ब्रह्मदत्ताति कन्दति” ॥

३७२. “ते च तत्थ वियाकंसु, ये तत्थ सु समागता ।
ब्रह्मदत्तस्स भदन्ते, ब्रह्मदत्तस्स मारिस ॥

३७३. “तस्स इदं आळाहनं, नानागन्धसमेरितं ।
तस्सायं कन्दति भरिया, इतो दूरगतं पतिं ।
ब्रह्मदत्तं अपस्सन्ती, ब्रह्मदत्ताति कन्दती”ति ॥ — छ गाथा ठपेसुं ।

३६८-९. तत्थ अहूति अहोसि । पञ्चालानन्ति पञ्चालरट्टवासीनं, पञ्चालरट्टस्सेव वा । एकोपि हि जनपदो जनपदिकानं राजकुमारानं वसेन रुळ्हिया “पञ्चालान”न्ति बहुवचनेन निद्विसीयति । रथेसभोति रथेसु उसभसदिसो, महारथोति अत्थो । तस्स आळाहनन्ति तस्स रज्जो सरीरस्स दड्डुट्टानं ।

३७०. इसीति झानादीनं गुणानं एसनट्टेन इसि । तत्थाति तस्मिं उब्बरिया ठितट्टाने, सुसानेति अत्थो । आगच्छीति अगमासि । सम्पन्नचरणोति सीलसम्पदा, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता, भोजने मत्तज्जुता, जागरियानुयोगो, सद्धादयो सत्त सद्धम्मा, चत्तारि रूपावचरझानानीति इमेहि पन्नरसहि चरणसङ्घातेहि गुणेहि सम्पन्नो समन्नागतो, चरणसम्पन्नोति अत्थो । मुनीति अत्तहितज्ज परहितज्ज मुनाति जानातीति मुनि । सो च तत्थ अपुच्छित्थाति सो तस्मिं ठाने ठिते जने पटिपुच्छि । ये तत्थ सु समागताति ये मनुस्सा तत्थ सुसाने समागता । सूति निपातमत्तं । “ये तत्थासुं समागता”ति वा पाठो । आसुन्ति अहेसुन्ति अत्थो ।

३७१. नानागन्धसमेरितन्ति नानाविधेहि गन्धेहि समन्ततो एरितं उपवासितं । इतोति मनुस्सलोकतो । दूरगतन्ति

परलोकं गतत्ता वदति । ब्रह्मदत्ताति कन्दतीति ब्रह्मदत्ताति एवं नामसंकिन्नं कत्वा परिदेवनवसेन अव्हायति ।

३७२-३. ब्रह्मदत्तस्स भदन्ते, ब्रह्मदत्तस्स मारिस्ताति मारिस, निरामयकायचित्त महामुनि ब्रह्मदत्तस्स रज्जो इदं आळाहनं, तस्सेव ब्रह्मदत्तस्स रज्जो अयं भरिया, भदं ते तस्स च ब्रह्मदत्तस्स भदं होतु, तादिसानं महेसीनं हितानुचिन्तनेन परलोके ठितानम्पि हितसुखं होतियेवाति अधिप्पायो ।

अथ सो तापसो तेसं वचनं सुत्वा अनुकम्पं उपादाय उब्बरिया सन्निकं गन्त्वा तस्सा सोकविनोदनत्थं —

३७४:“छळासीतिसहस्सानि, ब्रह्मदत्तस्सनामका ।
इमस्मिं आळाहने दड्ढा, तेसं कमनुसोचसी”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ छळासीतिसहस्सानीति छसहस्साधिकअसीतिसहस्ससङ्का । ब्रह्मदत्तस्सनामकाति ब्रह्मदत्तोति एवंनामका । तेसं कमनुसोचसीति तेसं छळासीतिसहस्ससङ्कातानं ब्रह्मदत्तानं कतमं ब्रह्मदत्तं त्वं अनुसोचसि, कतमं पटिच्च ते सोको उप्पन्नोति पुच्छि ।

एवं पन तेन इसिना पुच्छिता उब्बरी अत्तना अधिप्पेतं ब्रह्मदत्तं आचिक्खन्ती —

३७५:“यो राजा चूळनीपुत्तो, पञ्चालानं रथेसभो ।
तं भन्ते अनुसोचामि, भत्तारं सब्बकामद”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ चूळनीपुत्तोति एवंनामस्स रज्जो पुत्तो । सब्बकामदन्ति मय्हं सब्बस्स इच्छितिच्छितस्स दातारं, सब्बेसं वा सत्तानं इच्छितदायकं ।

एवं उब्बरिया वुत्ते पुन तापसो —

३७६:“सब्बेवाहेसुं राजानो, ब्रह्मदत्तस्सनामका ।
सब्बेव चूळनीपुत्ता, पञ्चालानं रथेसभा ॥

३७७:“सब्बेसं अनुपुब्बेन, महेसित्तमकारयि ।
कस्मा पुरिमके हित्वा, पच्छिमं अनुसोचसी”ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

३७६. तत्थ सब्बेवाहेसुन्ति सब्बेव ते छळासीतिसहस्ससङ्का राजानो ब्रह्मदत्तस्स नामका चूळनीपुत्ता पञ्चालानं रथेसभाव अहेसुं । इमे राजभावादयो विसेसा तेसु एकस्सापि नाहेसुं ।

३७७. महेसित्तमकारयीति त्वज्ज तेसं सब्बेसम्पि अनुपुब्बेन अगमहेसिभावं अकासि, अनुप्पत्ताति अत्थो । कस्माति गुणतो च सामिकभावतो च अविसिद्धेसु एतकेसु जनेसु पुरिमके राजानो पहाय पच्छिमं एकमेव कस्मा केन कारणेन अनुसोचसीति पुच्छि ।

तं सुत्वा उब्बरी संवेगजाता पुन तापसं —

३७८: “आतुमे इत्थिभूताय, दीघरत्ताय मारिस ।

यस्सा मे इत्थिभूताय, संसारे बहुभाससी”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ आतुमेति अत्तनि । इत्थिभूतायाति इत्थिभावं उपगताय । दीघरत्तायाति दीघरत्तं । अयज्हेत्थ अधिप्पायो — इत्थिभूताय अत्तनि सब्बकालं इत्थीयेव होति, उदाहु पुरिसभावमि उपगच्छतीति । यस्सा मे इत्थिभूतायाति यस्सा मय्हं इत्थिभूताय एवं ताव बहुसंसारे महेसिभावं महामुनि त्वं भाससि कथेसीति अत्थो । “आहु मे इत्थिभूताया”ति वा पाठो । तत्थ आति अनुस्सरणत्थे निपातो । आहु मेति सयं अनुस्सरितं अज्जातमिदं मया, इत्थिभूताय इत्थिभावं उपगताय एवं मय्हं एतकं कालं अपरापरुप्पत्ति अहोसि । कस्मा? यस्मा यस्सा मे इत्थिभूताय सब्बेसं अनुपुब्बेन महेसित्तमकारयि, किं त्वं, महामुनि, संसारे बहुं भाससीति योजना ।

तं सुत्वा तापसो अयं नियमो संसारे नत्थि “इत्थी इत्थीयेव होति, पुरिसो पुरिसो एवा”ति दस्सेन्तो —

३७९: “अहु इत्थी अहु पुरिसो, पसुयोनिमि आगमा ।

एवमेतं अतीतानं, परियन्तो न दिस्सती”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ अहु इत्थी अहु पुरिसोति त्वं कदाचि इत्थीपि अहोसि, कदाचि पुरिसोपि अहोसि । न केवलं इत्थिपुरिसभावमेव, अथ खो पसु योनिमि अगमासि, कदाचि पसुभावमि अगमासि, तिरच्छानयोनिमि उपगता अहोसि । एवमेतं अतीतानं, परियन्तो न दिस्सतीति एवं यथावुत्तं एतं इत्थिभावं पुरिसभावं तिरच्छानादिभावञ्च उपगतानं अतीतानं अत्तभावानं परियन्तो जाणचक्खुना महता उस्साहेन पस्सन्तानमि न दिस्सति । न केवलं तवेव, अथ खो सब्बेसमि संसारे परिब्भमन्तानं सत्तानं अत्तभावस्स परियन्तो न दिस्सतेव न पज्जायतेव । तेनाह भगवा —

“अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो, पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरत”न्ति (सं० नि० २.१२४) ।

एवं तेन तापसेन संसारस्स अपरियन्ततं कम्मस्सकतञ्च विभावेन्तेन देसितं धम्मं सुत्वा संसारे संविग्गहदया धम्मे च पसन्नमानसा विगतसोकसल्ला हुत्वा अत्तनो पसादं सोकविगमनञ्च पकासेन्ती —

३८०: “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।

वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

३८१: “अब्बही वत मे सल्लं, सोकं हदयनिस्सितं ।

यो मे सोकपरेताय, पतिसोकं अपानुदि ॥

३८२: “साहं अब्बूळहसल्लास्मि, सीतिभूतास्मि निब्बुता ।

न सोचामि न रोदामि, तव सुत्वा महामुनी”ति ॥ —

तिस्सो गाथा अभासि । तासं अत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।

इदानि संविग्गहदयाय उब्बरिया पटिपत्तिं दस्सेन्तो सत्था —

३८३: “तस्स तं वचनं सुत्वा, समणस्स सुभासितं ।

पत्तचीवरमादाय, पब्बजि अनगारियं ॥

३८४: “सा च पब्बजिता सन्ता, अगारस्मा अनगारियं ।

मेत्तचित्तं आभावेसि, ब्रह्मलोकूपपत्तिया ॥

३८५: “गामा गामं विचरन्ती, निगमे राजधानियो ।

उरुवेळा नाम सो गामो, यत्थ कालमकुब्बथ ॥

३८६: “मेत्तचित्तं आभावेत्वा, ब्रह्मलोकूपपत्तिया ।

इत्थिचित्तं विराजेत्वा, ब्रह्मलोकूपगा अहू”ति ॥ — चतस्सो गाथा अभासि ।

३८३-४. तत्थ तस्साति तस्स तापसस्स । सुभासितन्ति सुट्ठु भासितं, धम्मन्ति अत्थो । पब्बजिता सन्ताति पब्बज्जं उपगता समाना, पब्बजित्वा वा हुत्वा सन्तकायवाचा । मेत्तचित्तन्ति मेत्तासहगतं चित्तं । चित्तसीसेन मेत्तज्झानं वदति । ब्रह्मलोकूपपत्तियाति तच्च सा मेत्तचित्तं भावेन्ती ब्रह्मलोकूपपत्तिया अभावेसि, न विपस्सनापादकादिअत्थं । अनुप्पन्ने हि बुद्धे ब्रह्मविहारादिके भावेन्ता तापसपरिब्बाजका यावदेव भवसम्पत्तिअत्थमेव भावेसुं ।

३८५-६. गामा गामन्ति गामतो अज्जं गामं । आभावेत्वाति वट्टेत्वा ब्रूहेत्वा । “अभावेत्वा”ति केचि पठन्ति, तेसं अ-कारो निपातमत्तं । इत्थिचित्तं विराजेत्वाति इत्थिभावे चित्तं अज्झासयं अभिरुचिं विराजेत्वा इत्थिभावे विरत्तचित्ता हुत्वा । ब्रह्मलोकूपगाति पटिसन्धिग्गहणवसेन ब्रह्मलोकं उपगमनका अहोसि । सेसं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा तस्सा उपासिकाय सोकं विनोदेत्वा उपरि चतुसच्चदेसनं अकासि । सच्चपरियोसाने सा उपासिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सम्पत्तपरिसाय च देसना सात्थिका अहोसीति ।

उब्बरिपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

इति खुद्दक-अट्ठकथाय पेतवत्थुस्मिं

तेरसवत्थुपटिमण्डितस्स

दुतियस्स उब्बरिवग्गस्स अत्थसंवण्णना निट्ठिता ।

३. चूळवग्गो

१. अभिज्जमानपेतवत्थुवण्णना

अभिज्जमाने वारिम्हीति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते अज्जतरं लुद्धपेतं आरब्ध वुत्तं । बाराणसियं किर अपरदिसाभागे पारगङ्गाय वासभगामं अतिक्कमित्वा चुन्दडिलनामके गामे एको लुद्धको अहोसि । सो अरज्जे मिगे वधित्वा वरमंसं अङ्गारे पचित्वा खादित्वा अवसेसं पण्णपुटे बन्धित्वा काजेन गहेत्वा गामं आगच्छति । तं बालदारका गामद्वारे दिस्वा “मंसं मे देहि, मंसं मे देही”ति हत्थे पसारेत्वा उपधावन्ति । सो तेसं थोकं थोकं मंसं देति । अथेकदिवसं मंसं अलभित्वा उद्दालकपुप्फं पिळन्धित्वा बहुज्ज हत्थेन गहेत्वा गामं गच्छन्तं तं दारका गामद्वारे दिस्वा “मंसं मे देहि, मंसं मे देही”ति हत्थे पसारेत्वा उपधाविसु । सो तेसं एकेकं पुप्फमज्जरिं अदासि ।

अथ अपरेन समयेन कालं कत्वा पेटेसु निब्बत्तो नग्गो विरूपरूपो भयानकदस्सनो सुपिनेपि अन्नपानं अजानन्तो सीसे आबन्धितउद्दालककुसुममालाकलापो “चुन्दडिलायं जातकानं सन्तिके किञ्चि लभिस्सामी”ति गङ्गाय उदके अभिज्जमाने पटिसोतं पदसा गच्छति । तेन च समयेन कोलियो नाम रज्जो बिम्बिसारस्स महामत्तो कुपितं पच्चन्तं वूपसमेत्वा पटिनिवत्तेन्तो हत्थिअस्सादिपरिवारबलं थलपथेन पेसेत्वा सयं गङ्गाय नदिया अनुसोतं नावाय आगच्छन्तो तं पेतं तथा गच्छन्तं दिस्वा पुच्छन्तो —

३८७: “अभिज्जमाने वारिम्हि, गङ्गाय इध गच्छसि ।

नग्गो पुब्बद्धपेतोव, मालधारी अलङ्कतो ।

कुहिं गमिस्ससि पेत, कत्थ वासो भविस्सती”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **अभिज्जमानेति** पदनिकखेपेन अभिज्जमाने सङ्घाते, **वारिम्हि गङ्गायाति** गङ्गाय नदिया उदके । **इधाति** इमस्मिं ठाने । **पुब्बद्धपेतोवाति** कायस्स पुरिमद्धेन अपेतो विय अपेतयोनिको देवपुत्तो विय । कथं? **मालधारी अलङ्कतोति**, मालाहि पिळन्धित्वा अलङ्कतसीसग्गोति अत्थो । **कत्थ वासो भविस्सतीति** कतरस्मिं गामे देसे वा तुहं निवासो भविस्सति, तं कथेहीति अत्थो ।

इदानि यं तदा तेन पेटेन कोलियेन च वुत्तं, तं दस्सेतुं सङ्गीतिकारा —

३८८: “चुन्दडिलं गमिस्सामि, पेतो सो इति भासति ।

अन्तरे वासभगामं, बाराणसिज्ज सन्तिके ॥

३८९: “तज्ज दिस्वा महामत्तो, कोलियो इति विस्सुतो ।

सत्तुं भत्तज्ज पेतस्स, पीतकज्ज युगं अदा ॥

३९०: “नावाय तिट्ठमानाय, कप्पकस्स अदापयि ।

कप्पकस्स पदिन्नम्हि, ठाने पेतस्स दिस्सथ ॥

३९१: “ततो सुवत्थवसनो, मालधारी अलङ्कतो ।

ठाने ठितस्स पेतस्स, दक्खिणा उपकप्पथ ।

तस्मा दज्जेथ पेतानं, अनुकम्पाय पुनप्पुनन्ति ॥ — गाथायो अवोचुं ।

३८८. तत्थ चुन्दडिलन्ति एवंनामकं गामं । अन्तरे वासभगामं, बाराणसिज्च सन्तिकेति वासभगामस्स च बाराणसिया च वेमज्जे । अन्तरा-सदयोगेन हेतं साम्यत्थे उपयोगवचनं । बाराणसिया सन्तिके हि सो गामोति । अयज्हेत्थ अत्थो — अन्तरे वासभगामस्स च बाराणसिया च यो चुन्दडिलनामको गामो बाराणसिया अविदूरे, तं गामं गमिस्सामीति ।

३८९. कोलियो इति विस्सुतोति कोलियोति एवंपकासितनामो । सत्तुं भत्तज्चाति सत्तुज्चेव भत्तज्च । पीतकज्च युगं अदाति पीतकं सुवण्णवण्णं एकं वत्थयुगज्च अदासि ।

३९०. कदा अदासीति चे आह नावाय तिट्ठमानाय । कप्पकस्स अदापयीति गच्छन्तिं नावं ठपेत्वा तत्थ एकस्स न्हापितस्स उपासकस्स दापेसि, दिन्नम्हि वत्थयुगेति योजना । ठानेति ठानसो तद्धुणज्जेव । पेतस्स दिस्सथाति पेतस्स सरीरे पज्जायित्थ, तस्स निवासनपारुपनवत्थं सम्पज्जि । तेनाह “ततो सुवत्थवसनो, मालधारी अलङ्कृतो”ति, सुवत्थवसनो मालाभरणेहि सुमण्डितपसाधितो । ठाने ठितस्स पेतस्स, दक्खिणा उपकप्पथाति दक्खिण्येय्यद्वाने ठिता पनेसा दक्खिणा तस्स पेतस्स यस्मा उपकप्पति, विनियोगं अगमासि । तस्मा दज्जेथ पेतानं, अनुकम्पाय पुनप्पुनन्ति पेतानं अनुकम्पाय पेटे उद्दिस्स पुनप्पुनं दक्खिणं ददेय्याति अत्थो ।

अथ सो कोलियमहामत्तो तं पेतं अनुकम्पमानो दानविधिं सम्पादेत्वा अनुसोतं आगन्त्वा सूरिये उग्गच्छन्ते बाराणसिं सम्पापुणि । भगवा च तेसं अनुगहत्थं आकासेन आगन्त्वा गङ्गातीरे अट्ठासि । कोलियमहामत्तोपि नावातो ओतरित्वा हट्ठपहट्ठो भगवन्तं निमन्तेसि — “अधिवासेथ मे, भन्ते, भगवा अज्जतनाय भत्तं अनुकम्पं उपादाया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । सो भगवतो अधिवासनं विदित्वा तावदेव रमणीये भूमिभागे महन्तं साखामण्डपं उपरि चतूसु च पस्सेसु नानाविरागवण्णविचित्तविविधवसनसमलङ्कृतं कारेत्वा तत्थ भगवतो आसनं पज्जापेत्वा अदासि । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने ।

अथ सो महामत्तो भगवन्तं उपसङ्कमित्वा गन्धपुष्पादीहि पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो हेट्ठा अत्तनो वुत्तवचनं पेतस्स च पटिवचनं भगवतो आरोचेसि । भगवा “भिक्षुसङ्घो आगच्छतू”ति चिन्तेसि । चिन्तितसमनन्तरमेव बुद्धानुभावसज्जोदितो सुवण्णहंसगणो विय धतरट्ठहंसराजं भिक्षुसङ्घो धम्मराजं सम्परिवारेसि । तावदेव महाजनो सन्निपति “उळारा धम्मदेसना भविस्सती”ति । तं दिस्वा पसन्नमानसो महामत्तो बुद्धप्पमुखं भिक्षुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सन्तप्पेसि । भगवा कतभत्तकिच्चो महाजनस्स अनुकम्पाय “बाराणसिसमीपगामवासिनो सन्निपतन्तू”ति अधिट्ठासि । सब्बे च ते इद्धिबलेन महाजना सन्निपतिंसु, उळारे चस्स पेटे पाकटे अकासि । तेसु केचि छिन्नभिन्नपिलोतिकखण्डधरा, केचि अत्तनो केसेहेव पटिच्छादितकोपिना, केचि नग्गा यथाजातरूपा खुप्पिपासाभिभूता तचपरियोनद्धा अट्ठिमत्तसरीरा इतो चितो च परिब्भमन्ता महाजनस्स पच्चक्खतो पज्जायिंसु ।

अथ भगवा तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि, यथा ते एकज्झं सन्निपतित्वा अत्तना कतं पापकम्मं महाजनस्स पवेदेसुं । तमत्थं दीपेन्ता सङ्गीतिकारा —

३९१. “सातुन्नवसना एके, अज्जे केसनिवासना ।

पेता भत्ताय गच्छन्ति, पक्कमन्ति दिसोदिसं ॥

३९३. “दूरे एके पधावित्वा, अलङ्घाव निवत्तरे ।
छाता पमुच्छिता भन्ता, भूमियं पटिसुम्भिता ॥
३९४. “केचि तत्थ पपतित्वा, भूमियं पटिसुम्भिता ।
पुब्बे अकतकल्याणा, अग्गिदङ्घाव आतपे ॥
३९५. “मयं पुब्बे पापधम्मा, घरणी कुलमातरो ।
सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकम्ह अत्तनो ॥
३९६. “पहूतं अन्नपानम्पि, अपिस्सु अवकिरीयति ।
सम्मगगते पब्बजिते, न च किञ्चि अदम्हसे ॥
३९७. “अकम्मकामा अलसा, सादुकामा महग्घसा ।
आलोपपिण्डदातारो, पटिग्गहे परिभासिम्हसे ॥
३९८. “ते घरा ता च दासियो, तानेवाभरणानि नो ।
ते अज्जे परिचारेन्ति, मयं दुक्खस्स भागिनो ॥
३९९. “वेणी वा अवज्जा होन्ति, रथकारी च दुब्भिका ।
चण्डाली कपणा होन्ति, कप्पका च पुनप्पुनं ॥
४००. “यानि यानि निहीनानि, कुलानि कपणानि च ।
तेसु तेस्वेव जायन्ति, एसा मच्छरिनो गति ॥
४०१. “पुब्बे च कतकल्याणा, दायका वीतमच्छरा ।
सग्गं ते परिपूरेन्ति, ओभासेन्ति च नन्दनं ॥
४०२. “वेजयन्ते च पासादे, रमित्वा कामकामिनो ।
उच्चाकुलेसु जायन्ति, सभोगेसु ततो चुता ॥
४०३. “कूटागारे च पासादे, पल्लङ्के पोणकत्थते ।
बीजितङ्गा मोरहत्थेहि, कुले जाता यसस्सिनो ॥
४०४. “अङ्गतो अङ्गं गच्छन्ति, मालधारी अलङ्कता ।
धातियो उपतिट्ठन्ति, सायं पातं सुखेसिनो ॥
४०५. “नयिदं अकतपुज्जानं, कतपुज्जानमेविदं ।
असोकं नन्दनं रम्मं, तिदसानं महावनं ॥

४०६: “सुखं अकतपुञ्जानं, इध नत्थि परत्थ च ।
सुखञ्च कतपुञ्जानं, इध चेव परत्थ च ॥

४०७: “तेसं सहव्यकामानं, कत्तब्बं कुसलं बहुं ।
कतपुञ्जा हि मोदन्ति, सग्गे भोगसमङ्गिनो”ति ॥ — गाथायो अवोचुं ।

३९२. तत्थ सातुन्नवसनाति छिन्नभिन्नपिलोतिकखण्डनिवासना । एकेति एकच्चे । केसनिवासनाति केसेहेव पटिच्छादितकोपिना । भत्ताय गच्छन्तीति “अप्येव नाम इतो गता यत्थ वा तत्थ वा किञ्चि उच्छिद्भुत्तं वा वमितभत्तं वा गम्भमलादिकं वा लभेय्यामा”ति कत्थचिदेव अट्टत्वा घासत्थाय गच्छन्ति । पक्कमन्ति दिसोदिसन्ति दिसतो दिसं अनेकयोजनन्तरिकं ठानं पक्कमन्ति ।

३९३. दूरेति दूरेव ठाने । एकेति एकच्चे पेता । पधावित्वाति घासत्थाय उपधावित्वा । अलद्धाव निवत्तरेति किञ्चि घासं वा पानीयं वा अलभित्वा एव निवत्तन्ति । पमुच्छिताति खुप्पिपासादिदुक्खेन सज्जातमुच्छा । भन्ताति परिभमन्ता । भूमियं पटिसुम्भिताति ताय एव मुच्छाय उप्पत्तिया ठत्वा अवक्खित्तमत्तिकापिण्डा विय विस्सुस्सित्वा पथवियं पतिता ।

३९४. तत्थाति गतट्टाने । भूमियं पटिसुम्भिताति पपाते पतिता विय जिघच्छादिदुक्खेन ठातुं असमत्थभावेन भूमियं पतिता, तत्थ वा गतट्टाने घासादीनं अलाभेन छिन्नासा हुत्वा केनचि पटिमुखं सुम्भिता पोथिता विय भूमियं पतिता होन्तीति अत्थो । पुब्बे अकतकल्याणाति पुरिमभवे अकतकुसला । अग्गिदट्ठाव आतपेति निदाघकाले आतपट्टाने अग्गिना दट्ठा विय, खुप्पिपासग्गिना ड्हमाना महादुक्खं अनुभवन्तीति अत्थो ।

३९५. पुब्बेति अतीतभवे । पापधम्माति इस्सुकीमच्छरीआदिभावेन लामकसभावा । घरणीति घरसामिनियो । कुलमातरोति कुलदारकानं मातरो, कुलपुरिसानं वा मातरो । दीपन्ति पतिट्ठं, पुज्जन्ति अत्थो । तज्जि सत्तानं सुगतीसु पतिट्ठाभावतो “पतिट्ठा”ति वुच्चति । नाकम्हाति न करिम्ह ।

३९६. पटूतन्ति बहुं । अन्नपानम्पीति अन्नञ्च पानञ्च । अपिस्सु अवकिरीयतीति सूति निपातमत्तं, अपि अवकिरीयति छट्ठीयति । सम्मगगतेति सम्मा गते सम्मा पटिपन्ने सम्मा पटिपन्नाय । पब्बजितेति पब्बजिताय । सम्पदाने हि इदं भुम्मवचनं । सम्मगगते वा पब्बजिते सति लब्भमानेति अत्थो । न च किञ्चि अदम्हसेति “किञ्चिमत्तम्पि देय्यधम्मं नादम्हा”ति विप्पटिसाराभिभूता वदन्ति ।

३९७. अकम्मकामाति साधूति अकत्तब्बं कम्मं अकुसलं कामेन्तीति अकम्मकामा, साधूहि वा कत्तब्बं कुसलं कामेन्तीति कम्मकामा, न कम्मकामाति अकम्मकामा, कुसलधम्मेसु अच्छन्दिकाति अत्थो । अलसाति कुसीता कुसलकम्मकरणे निब्बीरिया । सादुकामाति सातमधुरवत्थुपिया । महग्घसाति महाभोजना, उभयेनापि सुन्दरञ्च मधुरञ्च भोजनं लभित्वा अत्थिकानं किञ्चि अदत्वा सयमेव भुज्जितारोति दस्सेति । आलोपपिण्डदातारोति आलोपमत्तस्सपि भोजनपिण्डस्स दायका । पटिग्गहेति तस्स पटिग्गणहनके । परिभासिम्हसेति परिभवं करोन्ता भासिम्ह, अवमज्जिम्ह उप्पण्डिम्हा चाति अत्थो ।

३९८. ते घराति यत्थ मयं पुब्बे “अम्हाकं घर”न्ति ममत्तं अकरिम्हा, तानि घरानि यथाठितानि, इदानि नो न किञ्चि

उपकप्पतीति अधिष्पायो। **ता च दासियो तानेवाभरणानि** नोति एत्थापि एसेव नयो। तत्थ नोति अम्हाकं। तेति ते घरादिके। **अज्जे परिचारेन्ति**, परिभोगादिवसेन विनियोगं करोन्तीति अत्थो। **मयं दुक्खस्स भागिनो**ति मयं पन पुब्बे केवलं कीळनप्पसुता हुत्वा सापतेय्यं पहाय गमनीयं अनुगामिकं कातुं अजानन्ता इदानी खुप्पिपासादिदुक्खस्स भागिनो भवामाति अत्तानं गरहन्ता वदन्ति।

३९९. इदानी यस्मा पेतयोनितो चवित्वा मनुस्सेसु उप्पज्जन्तापि सत्ता येभ्य्येन तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन हीनजातिका कपणवुत्तिनोव होन्ति, तस्मा तमत्यं दस्सेतुं **“वेणिवा”**तिआदिना द्वे गाथा वुत्ता। तत्थ **वेणिवा**ति वेनजातिका, विलीवकारा नळकारा होन्तीति अत्थो। **वा-**सद्दो अनियमत्थो। **अवज्जा**ति अवज्जेय्या, अवजानितब्बाति वुत्तं होति। **“वम्भना”**ति वा पाठो, परेहि बाधनीयाति अत्थो। **रथकारी**ति चम्मकारिनो। **दुब्भिका**ति मित्तदुब्भिका मित्तानं बाधिका। **चण्डाली**ति चण्डालजातिका। **कपणा**ति वनिब्बका अतिविय कारुज्जप्पत्ता। **कप्पका**ति कप्पकजातिका, सब्बत्थ **“होन्ति पुनप्पुन”**न्ति योजना, अपरापरम्पि इमेसु निहीनकुलेसु उप्पज्जन्तीति वुत्तं होति।

४००. **तेसु तेस्वेव जायन्ती**ति यानि यानि अज्जानिपि नेसादपुक्कुसकुलादीनि कपणानि अतिविय वम्भनियानि परमदुग्गतानि च, तेसु तेसु एव निहीनकुलेसु मच्छरियमलेन पेतसु निब्बत्तित्वा ततो चुता निब्बत्तन्ति। तेनाह **“एसा मच्छरिनो गती”**ति।

४०१. एवं अकतपुज्जानं सत्तानं गतिं दस्सेत्वा इदानी कतपुज्जानं गतिं दस्सेतुं **“पुब्बे च कतकल्याणा”**ति सत्त गाथा वुत्ता। तत्थ **सग्गं ते परिपूरेन्ती**ति ये पुब्बे पुरिमजातियं कतकल्याणा दायका दानपुज्जाभिरता विगतमलमच्छेरा, ते अत्तनो रूपसम्पत्तिया चेव परिवारसम्पत्तिया च सग्गं देवलोकं परिपूरेन्ति परिपुण्णं करोन्ति। **ओभासेन्ति च नन्दनन्ति** न केवलं परिपूरेन्तियेव, अथ खो कप्परुक्खादीनं पभाहि सभावनेव ओभासमानम्पि नन्दनवनं अत्तनो वत्थाभरणजुतीहि सरीरप्पभाय च अभिभवित्वा चेव ओभासेत्वा च जोतेन्ति।

४०२. **कामकामिनो**ति यथिच्छित्तेसु कामगुणेषु यथाकामं परिभोगवन्तो। **उच्चाकुलेसू**ति उच्चेषु खत्तियकुलादीसु कुलेसु। **सभोगेसू**ति महाविभवेसु। **ततो चुता**ति ततो देवलोकतो चुता।

४०३. **कूटागारे च पासादे**ति कूटागारे च पासादे च। **बीजितङ्गा**ति बीजियमानदेहा। **मोरहत्थेही**ति मोरपिञ्छपटिमण्डितबीजनीहत्थेहि। **यसस्सिनो**ति परिवारवन्तो रमन्तीति अधिष्पायो।

४०४. **अङ्गतो अङ्गं गच्छन्ती**ति दारककालेपि जातीनं धातीनञ्च अङ्कट्टानतो अङ्कट्टानमेव गच्छन्ति, न भूमितलन्ति अधिष्पायो। **उपतिट्ठन्ती**ति उपट्टानं करोन्ति। **सुखेसिनो**ति सुखमिच्छन्ता, **“मा सीतं वा उण्हं वा”**ति अप्पकम्पि दुक्खं परिहरन्ता उपतिट्ठन्तीति अधिष्पायो।

४०५. **नयिदं अकतपुज्जानन्ति** इदं सोकवत्थुअभावतो असोकं रम्मं रमणीयं तिदसानं तावतिसदेवानं **महावनं** महाउपवनभूतं **नन्दनं** नन्दनवनं अकतपुज्जानं न होति, तेहि लब्धुं न सक्काति अत्थो।

४०६. **इधा**ति इमस्मिं मनुस्सलोके विसेसतो पुज्जं करीयति, तं सन्धायाह। **इधा**ति वा दिट्ठधम्मे। **परत्था**ति सम्पराये।

४०७. तेसन्ति तेहि यथावुत्तेहि देवेहि । सहव्यकामानन्ति सहभावं इच्छन्तेहि । भोगसमङ्गिनोति भोगेहि समन्नागता, दिब्बेहि पञ्चकामगुणेहि समप्पिता मोदन्तीति अत्थो । सेसं उत्तानत्थमेव ।

एवं तेहि पेटेहि साधारणतो अत्तना कतकम्मस्स च गतिया पुञ्जकम्मस्स च गतिया पवेदिताय संविग्गमनस्स कोळियामच्चपमुखस्स तत्थ सन्निपतितस्स महाजनस्स अज्झासयानुरूपं भगवा वित्थारेन धम्मं देसेसि । देसनापरियोसाने चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसीति ।

अभिज्जमानपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

२. साणवासित्थेरपेतवत्थुवण्णना

कुण्डिनागरियो थेरोति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते आयस्मतो साणवासित्थेरस्स जातिपेटे आरब्भ वुत्तं । अतीते किर बाराणसियं कितवस्स नाम रज्जो पुत्तो उय्यानकीळं कीळित्वा निवत्तन्तो सुनेत्तं नाम पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरित्वा नगरतो निक्खमन्तं दिस्वा इस्सरियमदमत्तो हुत्वा “कथञ्चि नाम मय्हं अज्जलिं अकत्वा अयं मुण्डको गच्छती”ति पदुट्ठचित्तो हत्थिक्खन्धतो ओतरित्वा “कच्चि ते पिण्डपातो लद्धो”ति आलपन्तो हत्थतो पत्तं गहेत्वा पथवियं पातेत्वा भिन्दि । अथ नं सब्बत्थ तादिभावप्पत्तिया निब्बिकारं करुणाविप्फारसोमनस्सनिपातपसन्नचित्तमेव ओलोकेत्तं अट्टानाघातेन दूसितचित्तो “किं मं कितवस्स रज्जो पुत्तं न जानासि, त्वं ओलोकयन्तो मय्हं किं करिस्ससी”ति वत्वा अवहसन्तो पक्कामि । पक्कन्तमत्तस्सेव चस्स नरकग्गिदाहपटिभागो बलवसरीरदाहो उप्पज्जि । सो तेन महासन्तापेनाभिभूतकायो अतिबाळ्हं दुक्खवेदनाभितुन्नो कालं कत्वा अवीचीमहानिरये निब्बत्ति ।

सो तत्थ दक्खिणपस्सेन वामपस्सेन उत्तानो अवकुज्जोति बहूहि पकारेहि परिवत्तित्वा चतुरासीति वस्ससहस्सानि पच्चित्वा ततो चुतो पेटेसु अपिरिमितकालं खुप्पिपासादिदुक्खं अनुभवित्वा ततो चुतो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कुण्डिनगरस्स समीपे केवट्टुगामे निब्बत्ति । तस्स जातिस्सरजाणं उप्पज्जि, तेन सो पुब्बे अत्तना अनुभूतपुब्बं दुक्खं अनुस्सरन्तो वयप्पत्तोपि पापभयेन जातकेहिपि सद्धिं मच्छबन्धनत्थं न गच्छति । तेसु गच्छन्तेसु मच्छे घातेतुं अनिच्छन्तो निलीयति, गतो च जालं भिन्दति, जीवन्ते वा मच्छे गहेत्वा उदके विस्सज्जेति, तस्स तं किरियं अरोचन्ता जातका गेहतो तं नीहरिंसु । एको पनस्स भाता सिनेहबद्धहृदयो अहोसि ।

तेन च समयेन आयस्मा आनन्दो कुण्डिनगरं उपनिस्साय साणपब्बते विहरति । अथ सो केवट्टुपुत्तो जातकेहि परिच्चत्तो हुत्वा इतो चितो च परिब्भमन्तो तं पदेसं पत्तो भोजनवेलाय थेरस्स सन्तिकं उपसङ्गमि । थेरो तं पुच्छित्वा भोजनेन अत्थिकभावं जत्वा तस्स भत्तं दत्वा कतभत्तकिच्चो सब्बं तं पवत्तिं जत्वा धम्मकथाय पसन्नमानसं जत्वा “पब्बजिस्ससि, आवुसो”ति? “आम, भन्ते, पब्बजिस्सामी”ति । थेरो तं पब्बाजेत्वा तेन सद्धिं भगवतो सन्तिकं अगमासि । अथ नं सत्था आह — “आनन्द, इमं सामणेरं अनुकम्पेय्यासी”ति । सो च अकतकुसलत्ता अप्पलाभो अहोसि । अथ नं सत्था अनुगणहन्तो भिक्खून् परिभोगत्थाय पानीयघटानं परिपूरणे नियोजेसि । तं दिस्वा उपासका तस्स बहूनि निच्चभत्तानि पट्टपेसुं ।

सो अपरेन समयेन लद्धूपसम्पदो अरहत्तं पत्वा थेरो हुत्वा द्वादसहि भिक्खूहि सद्धिं साणपब्बते वसि । तस्स पन जातका पञ्चसतमत्ता अनुपचितकुसलकम्मा उपचितमच्छेरादिपापधम्मा कालं कत्वा पेटेसु निब्बत्तिंसु । तस्स पन

मातापितरो “एस अम्हेहि पुब्बे गेहतो निक्कट्ठितो”ति सारज्जमाना तं अनुपसङ्गमित्वा तस्मिं बद्धसिनेहं भातिकं पेसेसुं। सो थेरस्स गामं पिण्डाय पविट्ठसमये दक्खिणजाणुमण्डलं पथवियं पतिट्ठापेत्वा कतञ्जली अत्तानं दस्सेत्वा “**माता पिता च ते, भन्ते**”तिआदिगाथा अवोच। **कुण्डिनागरियो थेरो**तिआदयो पन आदितो पञ्च गाथा तासं सम्बन्धदस्सनत्थं धम्मसङ्गाहकेहि ठपिता।

४०८:“कुण्डिनागरियो थेरो, साणवासिनिवासिको।

पोट्टपादोति नामेन, समणो भावितिन्द्रियो॥

४०९:“तस्स माता पिता भाता, दुग्गता यमलोकिका।

पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता॥

४१०:“ते दुग्गता सूचिकट्टा, किलन्ता नगिनो किसान।

उत्तसन्ता महत्तासा, न दस्सेन्ति कुरुरिनो॥

४११:“तस्स भाता वितरित्वा, नग्गो एकपथेकको।

चतुकुण्डिको भवित्वान, थेरस्स दस्सयीतुमं॥

४१२:“थेरो चामनसिकत्वा, तुण्हीभूतो अतिक्कमि।

सो च विज्जापयी थेरं, ‘भाता पेतगतो अहं’॥

४१३:“माता पिता च ते भन्ते, दुग्गता यमलोकिका।

पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता॥

४१४:“तेन दुग्गता सूचिकट्टा, किलन्ता नगिनो किसान।

उत्तसन्ता महत्तासा, न दस्सेन्ति कुरुरिनो॥

४१५:“अनुकम्पस्सु कारुणिको, दत्त्वा अन्वादिसाहि नो।

तव दिन्नेन दानेन, यापेस्सन्ति कुरुरिनो”ति॥

४०८-९. तत्थ **कुण्डिनागरियो थेरो**ति एवंनामके नगरे जातसंवट्ठुत्थेरो, “कुण्डिकनगरो थेरो”तिपि पाठो, सो एवत्थो। **साणवासिनिवासिको**ति साणपब्बतवासी। **पोट्टपादोति नामेना**ति नामेन पोट्टपादो नाम। **समणो**ति समितपापो। **भावितिन्द्रियो**ति अरियमग्गभावनाय भावितसद्भादिन्द्रियो, अरहाति अत्थो। **तस्सा**ति तस्स साणवासिस्थेरस्स। **दुग्गता**ति दुग्गतिगता।

४१०. **सूचिकट्टा**ति पूतिना लूखगत्ता अट्टका, सूचिकाति लद्धनामाय खुप्पिपासाय अट्टा पीळिता। “**सूचिकण्ठा**”ति केचि पठन्ति, सूचिच्छिदसदिसमुखद्वाराति अत्थो। **किलन्ता**ति किलन्तकायचित्ता। **नगिनो**ति नगगरूपा निच्चोळा। **किसा**ति अट्टित्तचमत्तसरीरताय किसदेहा। **उत्तसन्ता**ति “अयं समणो अम्हाकं पुत्तो”ति ओत्तप्पेन उत्रासं आपज्जन्ता।

महत्तासाति अत्तना पुब्बे कतकम्मं पटिच्च सज्जातमहाभया । न दस्सेन्तीति अत्तानं न दस्सेन्ति, सम्मुखीभावं न गच्छन्ति । कुरुरिनोति दारुणकम्मन्ता ।

४११. तस्स भाताति साणवासित्थेरस्स भाता । वितरित्वाति वितिण्णो हुत्वा, ओत्तप्पसन्तासभयाति अत्थो । वितुरित्वाति वा पाठो, तुरितो हुत्वा, तरमानरूपो हुत्वाति वुत्तं होति । एकपथेति एकपदिकमग्गे । एककोति एकिको अदुतियो । चतुकुण्डिको भवित्वानाति चतूहि अङ्गेहि कुण्डेति अत्तभावं पवत्तेतीति चतुकुण्डिको, द्वीहि जाणूहि द्वीहि हत्थेहि गच्छन्तो तिट्ठन्तो च, एवंभूतो हुत्वाति अत्थो । सो हि एवं पुरतो कोपीनपटिच्छादना होतीति तथा अकासि । थेरस्स दस्सयीतुमन्ति थेरस्स अत्तानं उद्दिसयि दस्सेसि ।

४१२. अमनसिकत्वाति “अयं नाम एसो”ति एवं मनसि अकरित्वा अनावज्जेत्वा । सो चाति सो पेतो । भाता पेतगतो अहन्ति “अहं अतीतत्तभावे भाता, इदानीं पेतभूतो इधागतो”ति वत्वा विज्जापयि थेरन्ति योजना ।

४१३-५. यथा पन विज्जापयि, तं दस्सेतुं “माता पिता चा”ति आदिना तिस्सो गाथा वुत्ता । तत्थ माता पिता च तेति तव माता च पिता च । अनुकम्पस्सूति अनुगण्ह अनुदयं करोहि । अन्वादिसाहीति आदिस । नोति अम्हाकं । तव दिन्नेनाति तया दिन्नेन ।

तं सुत्वा थेरो यथा पटिपज्जि, तं दस्सेतुं —

४१६. “थेरो चरित्वा पिण्डाय, भिक्खू अज्जे च द्वादस ।
एकज्झं सन्निपत्तिं सु, भत्तविस्सग्गकारणा ॥

४१७. “थेरो सब्बेव ते आह, यथालब्धं ददाथ मे ।
सङ्गभत्तं करिस्सामि, अनुकम्पाय जातिनं ॥

४१८. “निय्यादयिं सु थेरस्स, थेरो सङ्गं निमन्तयि ।
दत्त्वा अन्वादिसि थेरो, मातु पितु च भातुनो ।
‘इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ ॥

४१९. “समनन्तरानुद्दिट्ठे, भोजनं उदपज्जथ ।
सुचिं पणीतं सम्पन्नं, अनेकरसव्यञ्जनं ॥

४२०. “ततो उदस्सयी भाता, वण्णवा बलवा सुखी ।
पहूतं भोजनं भन्ते, पस्स नग्गाम्हासे मयं ।
तथा भन्ते परक्कम, यथा वत्थं लभामसे ॥

४२१. “थेरो सङ्कारकूटम्हा, उच्चिनित्वान नन्तके ।
पिलोतिकं पटं कत्वा, सङ्गे चातुद्दिसे अदा ॥

४२२:“दत्त्वा अन्वादिसी थेरो, मातु पितु च भातुनो ।
‘इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ ॥

४२३:“समनन्तरानुद्दिष्टे, वत्थानि उदपज्जिसुं ।
ततो सुवत्थवसनो, थेरस्स दस्सयीतुमं ॥

४२४:“यावता नन्दराजस्स, विजितस्मिं पटिच्छदा ।
ततो बहुतरा भन्ते, वत्थानच्छादनानि नो ॥

४२५:“कोसेय्यकम्बलीयानि, खोमकप्पासिकानि च ।
विपुला च महग्घा च, तेपाकासेवलम्बरे ॥

४२६:“ते मयं परिदहाम, यं यज्झि मनसो पियं ।
तथा भन्ते परक्कम, यथा गेहं लभामसे ॥

४२७:“थेरो पण्णकुटिं कत्त्वा, सङ्घे चातुद्दिसे अदा ।
दत्त्वा च अन्वादिसी थेरो, मातु पितु च भातुनो ।
‘इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ ॥

४२८:“समनन्तरानुद्दिष्टे, घरानि उदपज्जिसुं ।
कूटागारनिवेसना, विभत्ता भागसो मिता ॥

४२९:“न मनुस्सेसु ईदिसा, यादिसा नो घरा इध ।
अपि दिब्बेसु यादिसा, तादिसा नो घरा इध ॥

४३०:“दद्वल्लमाना आभेन्ति, समन्ता चतुरो दिसा ।
तथा भन्ते परक्कम, यथा पानीयं लभामसे ॥

४३१:“थेरो करणं पूरेत्त्वा, सङ्घे चातुद्दिसे अदा ।
दत्त्वा अन्वादिसी थेरो, मातु पितु च भातुनो ।
‘इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ ॥

४३२:“समनन्तरानुद्दिष्टे, पानीयं उदपज्जथ ।
गम्भीरा चतुरस्सा च, पोक्खरज्जो सुनिम्मिता ॥

४३३:“सीतोदिका सुप्पतित्था, सीता अप्पटिगन्धिया ।
पदुमुप्पलसज्छन्ना, वारिकिज्जक्खपूरिता ॥

४३४: तत्थ न्हत्वा पिवित्वा च, थेरस्स पटिदस्सयुं ।
पहूतं पानीयं भन्ते, पादा दुक्खा फलन्ति नो ॥

४३५: आहिण्डमाना खज्जाम, सक्खरे कुसकण्टके ।
तथा भन्ते परक्कम, यथा यानं लभामसे ॥

४३६: थेरो सिपाटिकं लद्धा, सङ्गे चातुद्विसे अदा ।
दत्त्वा अन्वादिसी थेरो, मातु पितु च भातुनो ।
‘इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ ॥

४३७: समनन्तरानुद्धिटे, पेता रथेन मागमुं ।
अनुकम्पितम्ह भदन्ते, भत्तेनच्छादनेन च ॥

४३८: घरेन पानीयदानेन, यानदानेन चूभयं ।
मुनिं कारुणिकं लोके, भन्ते वन्दितुमागता’ति ॥ — गाथायो आहंसु ।

४१६-७. तत्थ थेरो चरित्वा पिण्डायाति थेरो पिण्डापातचारिकाय चरित्वा । भिक्खू अज्जे च द्वादसाति थेरेन सह वसन्ता अज्जे च द्वादस भिक्खू एकज्झं एकतो सन्निपत्तिसु । कस्माति चे? भत्तविस्सग्गकारणाति भत्तकिच्चकारणा भुज्जननिमित्तं । तेति ते भिक्खू । यथालद्धन्ति यं यं लद्धं । ददाथाति देथ ।

४१८. निव्यादयिंसूति अदंसु । सङ्गे निमन्तयीति ते एव द्वादस भिक्खू सङ्गुद्देसवसेन तं भत्तं दातुं निमन्तेसि । अन्वादिसीति आदिसि । तत्थ येसं अन्वादिसि, ते दस्सेतुं “मातु पितु च भातुनो, इदं मे जातीनं होतु, सुखिता होन्तु जातयो’ति वुत्तं ।

४१९. समनन्तरानुद्धिटेति उद्धिट्टसमनन्तरमेव । भोजनं उदपज्जथाति तेसं पेतानं भोजनं उप्पज्जि । कीदिसन्ति आह “सुचि”न्तिआदि । तत्थ अनेकरसव्यञ्जनन्ति नानारसेहि व्यञ्जनेहि युत्तं, अथ वा अनेकरसं अनेकव्यञ्जनञ्च । ततोति भोजनलाभतो पच्छा ।

४२०. उदस्सयी भाताति भातिकभूतो पेतो थेरस्स अत्तानं दस्सेसि । वण्णवा बलवा सुखीति तेन भोजनलाभेन तावदेव रूपसम्पन्नो बलसम्पन्नो सुखितोव हुत्वा । पहूतं भोजनं, भन्तेति, भन्ते, तव दानानुभावेन पहूतं अनप्पकं भोजनं अम्हेहि लद्धं । पस्स नग्गाम्हेति ओलोकेहि, नगिका पन अम्ह, तस्मा तथा, भन्ते, परक्कम पयोगं करोहि । यथा वत्थं लभामसेति येन पकारेन यादिसेन पयोगेन सब्बेव मयं वत्थानि लभेय्याम, तथा वायमथाति अत्थो ।

४२१. सङ्गारकूटम्हाति तत्थ तत्थ सङ्गारट्टानतो । उच्चिनित्वानाति गवेसनवसेन गहेत्वा । नन्तकेति छिन्नपरियन्ते छड्डितदुस्सखण्डे । ते पन यस्मा खण्डभूता पिलोतिका नाम होन्ति, ताहि च थेरो चीवरं कत्वा सङ्गस्स अदासि, तस्मा आह “पिलोतिकं पटं कत्वा, सङ्गे चातुद्विसे अदा”ति । तत्थ सङ्गे चातुद्विसे अदाति चतूहिपि दिसाहि आगतभिक्खुसङ्गस्स अदासि । सम्पदानत्थे हि इदं भुम्मवचनं ।

४२३-४. सुवत्थवसनोति सुन्दरवत्थवसनो। थेरस्स दस्सयीतुमन्ति थेरस्स अत्तानं दस्सयि दस्सेसि, पाकटो अहोसि। पटिच्छादयति एत्थाति पटिच्छदा।

४२८-९. कूटागारनिवेसनाति कूटागारभूता तदञ्जनिवेसनसङ्घाता च घरा। लिङ्गविपल्लासवसेन हेतं वुत्तं। विभत्ताति समचतुरस्स आयतवट्टसण्ठानादिवसेन विभत्ता। भागसो मित्ताति भागेन परिच्छिन्ना। नोति अम्हाकं। इधाति इमस्मिं पेतलोके। अपि दिब्बेसूति अपीति निपातमत्तं, देवलोकेसूति अत्थो।

४३१. करणन्ति धमकरणं। पूरेत्वाति उदकस्स पूरेत्वा। वारिकिञ्जकखपूरिताति तत्थ तत्थ वारिमत्थके पदुमुप्पलादीनं केसरभारेहि सञ्छादितवसेन पूरिता। फलन्तीति पुप्फन्ति, पण्हकपरियन्तादीसु विदालेन्तीति अत्थो।

४३५-६. आहिण्डमानाति विचरमाना। खज्जामाति खज्जनवसेन गच्छाम। सक्खरे कुसकण्टकेति सक्खरवति कुसकण्टकवति च भूमिभागे, सक्खरे कुसकण्टके च अक्कमन्ताति अत्थो। यानन्ति रथवय्हादिकं यंकिञ्चि यानं। सिपाटिकन्ति एकपटलउपाहनं।

४३७-८. रथेन मागमुन्ति मकारो पदसन्धिकरो, रथेन आगमंसु। उभयन्ति उभयेन दानेन, यानदानेन चैव भत्तादिचतुपच्चयदानेन च। पानीयदानेन हेत्थ भेसज्जदानम्पि सङ्गहितं। सेसं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानमेवाति।

थेरो तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि। भगवा तमत्थं अट्टुप्पत्तिं कत्वा “यथा इमे एतरहि, एवं त्वम्पि इतो अनन्तरातीते अत्तभावे पेतो हुत्वा महादुक्खं अनुभवी”ति वत्वा थेरेन याचितो सुत्तपेतवत्थुं कथेत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि। तं सुत्वा महाजनो सज्जातसंवैगो दानसीलादिपुञ्जकम्मनिरतो अहोसीति।

साणवासित्थेरपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता।

३. रथकारपेतिवत्थुवण्णना

वेळुरियथम्भं रुचिरं पभस्सरन्ति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते अज्जतरं पेतिं आरब्ध वुत्तं। अतीते किर कस्सपस्स भगवतो काले अज्जतरा इत्थी सीलाचारसम्पन्ना कल्याणमित्तसन्निस्सयेन सासने अभिप्पसन्ना सुविभत्तविचित्रभित्तिथम्भसोपानभूमितलं अतिविय दस्सनीयं एकं आवासं कत्वा तत्थ भिक्खू निसीदापेत्वा पणीतेन आहारेन परिविसित्वा भिक्खुसङ्घस्स निर्यादेसि। सा अपरेन समयेन कालं कत्वा अज्जस्स पापकम्मस्स वसेन हिमवति पब्बतराजे रथकारदहं निस्साय विमानपेती हुत्वा निब्बत्ति। तस्सा सङ्घस्स आवासदानपुज्जानुभावेन सब्बरतनमयं उळारं अतिविय समन्ततो पासादिकं मनोहरं रमणीयं पोक्खरणिं नन्दनवनसदिसं उपसोभितं विमानं निब्बत्ति, सयज्च सुवण्णवण्णा अभिरूपा दस्सनीया पासादिका अहोसि।

सा तत्थ पुरिसेहि विनाव दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती विहरति। तस्सा तत्थ दीघरत्तं निप्पुरिसाय वसन्तिया अनभिरति उप्पन्ना। सा उक्कण्ठिता हुत्वा “अत्थेसो उपायो”ति चिन्तेत्वा दिब्बानि अम्बपक्कानि नदियं पक्खिपति। सब्बं कण्णमुण्डपेतिवत्थुस्मिं आगतनयेनेव वेदितब्बं। इध पन बाराणासिवासी एको माणवो गङ्गाय तेसु एकं अम्बफलं दिस्वा तस्स पभवं गवेसन्तो अनुक्कमेन तं ठानं गन्त्वा नदिं दिस्वा तदनुसारेण तस्सा वसनट्ठानं गतो। सा तं दिस्वा अत्तनो वसनट्ठानं नेत्वा पटिसन्थारं करोन्ती निसीदि। सो तस्सा वसनट्ठानसम्पत्तिं दिस्वा पुच्छन्तो —

४३९:“वेळुरियथम्भं रुचिरं पभस्सरं, विमानमारुह्य अनेकचित्तं ।
तत्थच्छसि देवि महानुभावे, पथद्धनि पन्नरसेव चन्दो ॥

४४०:“वण्णो च ते कनकस्स सन्निभो, उत्तत्तरूपो भुस दस्सनेय्यो ।
पल्लङ्कसेट्ठे अतुले निसिन्ना, एका तुवं नत्थि च तुह्य सामिको ॥

४४१:“इमा च ते पोक्खरणी समन्ता, पहूतमल्या बहुपुण्डरीका ।
सुवण्णचुण्णेहि समन्तमोत्थता, न तत्थ पङ्को पणको च विज्जति ॥

४४२:“हंसा चिमे दस्सनीया मनोरमा, उदकस्मिन्नुपरियन्ति सब्बदा ।
समय्य वग्गूपनदन्ति सब्बे, बिन्दुस्सरा दुन्दुभीनंव घोसो ॥

४४३:“ददल्लमाना यससा यसस्सिनी, नावाय च त्वं अवलम्ब तिट्ठसि ।
आळारपम्हे हसिते पियंवदे, सब्बङ्गकल्याणि भुसं विरोचसि ॥

४४४:“इदं विमानं विरजं समे ठितं, उय्यानवन्तं रतिनन्दिवट्ठनं ।
इच्छामहं नारि अनोमदस्सने, तथा सह नन्दने इध मोदितु”न्ति ॥ —

इमा गाथा अभसि ।

४३९. तत्थ तत्थाति तस्मिं विमाने । अच्छसीति इच्छतिच्छितकाले निसीदसि । देवीति तं आलपति । महानुभावेति महता दिब्बानुभावेन समन्नागते । पथद्धनीति अत्तनो पथभूते अद्धनि, गगनतलमग्गेति अत्थो । पन्नरसेव चन्दोति पुण्णमासियं परिपुण्णमण्डलो चन्दो विय विज्जोतमानाति अत्थो ।

४४०. वण्णो च ते कनकस्स सन्निभोति तव वण्णो च उत्तत्तसिङ्गीसुवण्णेन सदिसो अतिविय मनोहरो । तेनाह “उत्तत्तरूपो भुस दस्सनेय्यो”ति । अतुलेति महारहे । अतुलेति वा देवताय आलपनं, असदिसरूपेति अत्थो । नत्थि च तुह्य सामिकोति तुह्यं सामिको च नत्थि ।

४४१. पहूतमल्याति कमलकुवलयदिबहुविधकुसुमवतियो । सुवण्णचुण्णेहीति सुवण्णवालुकाहि । समन्तमोत्थताति समन्ततो ओकिण्णा । तत्थाति तासु पोक्खरणीसु । पङ्को पणको चाति कदमो वा उदकपिच्छिल्लो वा न विज्जति ।

४४२. हंसा चिमे दस्सनीया मनोरमाति इमे हंसा च दस्सनसुखा मनोरमा च । अनुपरियन्तीति अनुविचरन्ति । सब्बदाति सब्बेसु उत्तुसु । समय्याति सङ्गम्म । वग्गूति मधुरं । उपनदन्तीति विकूजन्ति । बिन्दुस्सराति अविस्सटस्सरा सम्पिण्डितस्सरा । दुन्दुभीनंव घोसोति वग्गुबिन्दुस्सरभावेन दुन्दुभीनं विय तव पोक्खरणियं हंसानं घोसोति अत्थो ।

४४३. ददल्लमानाति अतिविय अभिजलन्ती । यससाति देविद्धिया । नावायाति दोणियं । पोक्खरणियज्झि पदुमिनियं सुवण्णनावाय महारहे पल्लङ्के निसीदित्वा उदककीळं कीळन्तिं पतिं दिस्वा एवमाह । अवलम्बाति अवलम्बित्वा अपस्सेनं

अपस्साय । तिदुसीति इदं ठानसद्वस्स गतिनिवत्ति अत्थत्ता गतिया पटिक्खेपवचनं । “निसज्जसी”ति वा पाठो, निसीदसिच्चेवस्स अत्थो दट्ठब्बो । आळारपम्हेति वेल्लितदीघनीलपखुमे । हसितेति हसितमहाहसितमुखे । पियंवदेति पियभाणिनी । सब्बङ्गकल्याणीति सब्बेहि अङ्गेहि सुन्दरे, सोभनसब्बङ्गपच्चङ्गीति अत्थो । विरोचसीति विराजेसि ।

४४४. विरजन्ति विगतरजं निद्वोसं । समे ठितन्ति समे भूमिभागे ठितं, चतुरस्ससोभितताय वा समभागे ठितं, समन्तभद्रकन्ति अत्थो । उय्यानवन्तन्ति नन्दनवनसहितं । रतिनन्दिवड्डुनन्ति रतिञ्च नन्दिञ्च वड्डेतीति रतिनन्दिवड्डुनं, सुखस्स च पीतिया च संवड्डुनन्ति अत्थो । नारीति तस्सा आलपनं । अनोमदस्सनेति परिपुण्णअङ्गपच्चङ्गताय अनिन्दितदस्सने । नन्दनेति नन्दनकरे । इधाति नन्दनवने, विमाने वा । मोदितुन्ति अभिरमितुं इच्छामीति योजना ।

एवं तेन माणवेन वुत्ते सा विमानपेतिदेवता तस्स पटिवचनं देन्ती —

४४५:‘करोहि कम्मं इध वेदनीयं, चित्तञ्च ते इध निहितं भवतु ।
कत्वान कम्मं इध वेदनीयं, एवं ममं लच्छसि कामकामिनि’न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ करोहि कम्मं इध वेदनीयन्ति इध इमस्मिं दिब्बट्टाने विपच्चनकं विपाकदायकं कुसलकम्मं करोहि पसवेय्यासि । इध निहितन्ति इधूपनीतं, “इध निन्न”न्ति वा पाठो, इमस्मिं ठाने निन्नं पोणं पब्भारं तव चित्तं भवतु होतु । ममन्ति मं । लच्छसीति लभिस्ससि ।

सो माणवो तस्सा विमानपेतिया वचनं सुत्वा ततो मनुस्सपथं गतो तत्थ चित्तं पणिधाय तज्जं पुज्जकम्मं कत्वा नचिरस्सेव कालं कत्वा तत्थ निब्बत्ति तस्सा पेतिया सहब्यतं । तमत्यं पकासेन्ता सङ्गीतिकारा —

४४६:‘साधूति सो तस्सा पटिस्सुणित्वा,
अकासि कम्मं तहिं वेदनीयं ।
कत्वान कम्मं तहिं वेदनीयं,
उपपज्जि सो माणवो तस्सा सहब्यत’न्ति ॥ —

ओसानगाथमाहंसु । तत्थ साधूति सम्पटिच्छने निपातो । तस्साति तस्सा विमानपेतिया । पटिस्सुणित्वाति तस्सा वचनं सम्पटिच्छित्वा । तहिं वेदनीयन्ति तस्मिं विमाने ताय सद्धिं वेदितब्बसुखविपाकं कुसलकम्मं । सहब्यतन्ति सहभावं । सो माणवो तस्सा सहब्यतं उपपज्जीति योजना । सेसं उत्तानमेव ।

एवं तेसु तत्थ चिरकालं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तेसु पुरिसो कम्मस्स परिक्खयेन कालमकासि, इत्थी पन अत्तनो पुज्जकम्मस्स खेत्तङ्गतभावेन एकं बुद्धन्तरं तत्थ परिपुण्णं कत्वा वसि । अथ अम्हाकं भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तितवरधम्मचक्के अनुक्कमेन जेतवने विहरन्ते आयस्मा महामोगल्लानो एकदिवसं पब्बतचारिकं चरमानो तं विमानञ्च विमानपेतिञ्च दिस्वा “वेळुरियथम्भं रुचिरं पभस्सर”न्तिआदिकाहि गाथाहि पुच्छि । सा चस्स आदितो पट्टाय सब्बं अत्तनो पवत्तिं आरोचेसि । तं सुत्वा थेरो सावत्थिं आगन्त्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्यं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । तं सुत्वा महाजनो दानादिपुज्जधम्मनिरतो अहोसीति ।

रथकारपेतिवत्थुवण्णना निड्डिता ।

४. भुसपेतवत्थुवण्णना

भुसानि एको सालिं पुनापरोति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते चत्तारो पेटे आरब्ध वुत्तं । सावत्थिया किर अविदूरे अञ्जतरस्मिं गामके एको कूटवाणिजो कूटमानादीहि जीविकं कप्पेसि । सो सालिपलापे गहेत्वा तम्बमत्तिकाय परिभावेत्वा गरुतरे कत्वा रत्तसालिहि सद्धिं मिस्सेत्वा विक्किणि । तस्स पुत्तो “घरं आगतानं मम मित्तसुहज्जानं सम्मानं न करोती”ति कुपितो युगचम्मं गहेत्वा मातुसीसे पहारमदासि । तस्स सुणिसा सब्बेसं अत्थाय ठपितमंसं चोरिकाय खादित्वा पुन तेहि अनुयुज्जियमाना “सचे मया तं मंसं खादितं, भवे भवे अत्तनो पिट्टिमंसं कन्तित्वा खादेय्य”न्ति सपथमकासि । भरिया पनस्स किञ्चिदेव उपकरणं याचन्तानं “नत्थी”ति वत्वा तेहि निप्पीळियमाना “सचे सन्तं नत्थीति वदामि, जातजातद्धाने गूथभक्खा भवेय्य”न्ति मुसावादेन सपथमकासि ।

ते चत्तारोपि जना अपरेन समयेन कालं कत्वा विज्झाटवियं पेटा हुत्वा निब्बत्तिसु । तत्थ कूटवाणिजो कम्मफलेन पज्जलन्तं भुसं उभोहि हत्थेहि गहेत्वा अत्तनो मत्थके आकिरित्वा महादुक्खं अनुभवति, तस्स पुत्तो अयोमयेहि मुग्गरेहि सयमेव अत्तनो सीसं भिन्दित्वा अनप्पकं दुक्खं पच्चनुभोति । तस्स सुणिसा कम्मफलेन सुनिसितेहि अतिविय विपुलायतेहि नखेहि अत्तनो पिट्टिमंसानि कन्तित्वा खादन्ती अपरिमितं दुक्खं अनुभवति, तस्स भरियाय सुगन्धं सुविसुद्धं अपगतकाळकं सालिभत्तं उपनीतमत्तमेव नानाविधकिमिकुलाकुलं परमदुग्गन्धजेगुच्छं गूथं सम्पज्जति, तं सा उभोहि हत्थेहि परिग्गहेत्वा भुज्जन्ती महादुक्खं पटिसंवेदेति ।

एवं तेसु चतूसु जनेसु पेटेसु निब्बत्तित्वा महादुक्खं अनुभवन्तेसु आयस्मा महामोग्गलानो पब्बतचारिकं चरन्तो एकदिवसं तं ठानं गतो । ते पेटे दिस्वा —

४४७: भुसानि एको सालिं पुनापरो, अयञ्च नारी सकमंसलोहितं ।

तुवञ्च गूथं असुचिं अकन्तं, परिभुज्जसि किस्स अयं विपाको”ति ॥ —

इमाय गाथाय तेहि कतकम्मं पुच्छि । तत्थ भुसानीति पलापानि । एकोति एको । सालिन्ति सालिनो । सामिअत्थे हेतं उपयोगवचनं, सालिनो पलापानि पज्जलन्तानि अत्तनो सीसे अवकिरतीति अधिप्पायो । पुनापरोति पुन अपरो । यो हि सो मातुसीसं पहारि, सो अयोमुग्गरेहि अत्तनो सीसं पहारित्वा सीसभेदं पापुणाति, तं सन्धाय वदति । सकमंसलोहितन्ति अत्तनो पिट्टिमंसं लोहितञ्च परिभुज्जतीति योजना । अकन्तन्ति अमनापं जेगुच्छं । किस्स अयं विपाकोति कतमस्स पापकम्मस्स इदं फलं, यं इदानि तुम्हेहि पच्चनुभवीयतीति अत्थो ।

एवं थेरेन तेहि कतकम्मे पुच्छिते कूटवाणिजस्स भरिया सब्बेहि तेहि कतकम्मं आचिक्खन्ती —

४४८: अयं पुरे मातरं हिंसति, अयं पन कूटवाणिजो ।

अयं मंसानि खादित्वा, मुसावादेन वञ्चेति ॥

४४९: अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, अगारिनी सब्बकुलस्स इस्सरा ।

सन्तेसु परिगुहामि, मा च किञ्चि इतो अदं ॥

४५०: मुसावादेन छादेमि, नत्थि एतं मम गेहे ।

सचे सन्तं निगुहामि, गूथो मे होतु भोजनं ॥

४५१: “तस्स कम्मस्स विपाकेन, मुसावादस्स चूभयं ।
सुगन्धं सालिनो भत्तं, गूथं मे परिवत्तति ॥

४५२: “अवज्झानि च कम्मनि, न हि कम्मं विनस्सति ।
दुग्गन्धं किमिनं मीळ्हं, भुज्जामि च पिवामि चा”ति ॥ — गाथा अभसि ।

४४८. तत्थ अयन्ति पुत्तं दस्सेन्ति वदति । हिंसतीति थामेन परिबाधेति, मुग्गरेन पहरतीति अत्थो । कूटवाणिजोति खलवाणिजो, वज्जनाय वणिज्जकारकोति अत्थो । मंसानि खादित्वाति परेहि साधारणमंसं खादित्वा “न खादामी”ति मुसावादेन ते वज्जेति ।

४४९-५०. अगारिनीति गेहसामिनी । सन्तेसूति विज्जमानेस्वेव परेहि याचितउपकरणेसु । परिगुहामीति पटिच्छादेसिं । कालविपल्लासेन हेतं वुत्तं । मा च किञ्चि इतो अदन्ति इतो मम सन्तकतो किञ्चिमत्तम्पि अत्थिकस्स परस्स न अदासिं । छादेमिति “नत्थि एतं मम गेहे”ति मुसावादेन छादेसिं ।

४५१-२. गूथं मे परिवत्ततीति सुगन्धं सालिभत्तं मय्हं कम्मवसेन गूथभावेन परिवत्तति परिणमति । अवज्झानीति अमोघानि अनिप्फलानि । न हि कम्मं विनस्सतीति यथूपचितं कम्मं फलं अदत्वा न हि विनस्सति । किमिनन्ति किमिवन्तं सज्जातकिमिकुलं । मीळ्हन्ति गूथं । सेसं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानमेव ।

एवं थेरो तस्सा पेतिया वचनं सुत्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्यं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

भुसपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

५. कुमारपेतवत्थुवण्णना

अच्छेररूपं सुगतस्स जाणन्ति इदं कुमारपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? सावत्थियं किर बहू उपासका धम्मगणा हुत्वा नगरे महन्तं मण्डपं कारेत्वा तं नानावण्णेहि वत्थेहि अलङ्कुरित्वा कालस्सेव सत्थारं भिक्खुसङ्घञ्च निमन्तेत्वा महारहवरपच्चत्थरणत्थेसु आसनेसु बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निसीदापेत्वा गन्धपुष्पादीहि पूजेत्वा महादानं पवत्तेन्ति । तं दिस्वा अज्जतरो मच्छेरमलपरियुट्ठितचित्तो पुरिसो तं सक्कारं असहमानो एवमाह — “वरमेतं सब्बं सङ्कारकूटे छड्ढितं, न त्वेव इमेसं मुण्डकानं दिन्न”न्ति । तं सुत्वा उपासका संविग्गमानसा “भारियं वत इमिना पुरिसेन पापं पसुतं, येन एवं बुद्धप्पमुखे भिक्खुसङ्घे अपरद्ध”न्ति तमत्यं तस्स मातुया आरोचेत्वा “गच्छ, त्वं ससावकसङ्घं भगवन्तं खमापेही”ति आहंसु । सा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा पुत्तं सन्तज्जेन्ती सज्जापेत्वा भगवन्तं भिक्खुसङ्घञ्च उपसङ्कमित्वा पुत्तेन कतअच्चयं देसेन्ती खमापेत्वा भगवतो भिक्खुसङ्घस्स च सत्ताहं यागुदानेन पूजं अकासि । तस्सा पुत्तो नचिरस्सेव कालं कत्वा किलिट्ठकम्मूपजीविनया गणिकाय कुच्छियं निब्बत्ति । सा च नं जातमत्येव “दारको”ति जत्वा सुसाने छड्ढापेसि । सो तत्थ अत्तनो पुज्जबलेनेव गहितारक्खो केनचि अनुपट्ठतो मातु-अङ्गे विय सुखं सुपि । देवता तस्स आरक्खं गण्हिंसूति च वदन्ति ।

अथ भगवा पच्चूससमये महाकरुणासमापत्तितो वुट्ठाय बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो तं दारकं सिवथिकाय छड्डितं दिस्वा सूरियुगमनवेलाय सिवथिकं अगमासि । “सत्था इधागतो, कारणेनेत्थ भवितब्ब”न्ति महाजनो सन्निपति । भगवा सन्निपतितपरिसाय “नायं दारको ओज्जातब्बो, यदिपि इदानि सुसाने छड्डितो अनाथो ठितो, आयतिं पन दिट्ठेव धम्मे अभिसम्परायञ्च उळारसम्पत्तिं पटिलभिस्सती”ति वत्वा तेहि मनुस्सेहि “किं नु खो, भन्ते, इमिना पुरिमजातियं कतं कम्म”न्ति पुट्ठो —

“बुद्धपमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स, पूजं अकासि जनता उळारं ।
तत्रस्स चित्तस्सहु अज्जथत्तं, वाचं अभासि फरुसं असब्भ”न्ति ॥ —

आदिना नयेन दारकेन कतकम्मं आयतिं पत्तब्बं सम्पत्तिञ्च पकासेत्वा सन्निपतिताय परिसाय अज्झासयानुरूपं धम्मं कथेत्वा उपरि सामुक्कंसिकं धम्मदेसनं अकासि । सच्चपरियोसाने चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि, तज्ज दारकं असीतिकोटिविभवो एको कुटुम्बिको भगवतो सम्मुखाव “मय्हं पुत्तो”ति अगगहेसि । भगवा “एत्तकेन अयं दारको रक्खितो, महाजनस्स च अनुगगहो कतो”ति विहारं अगमासि ।

सो अपरेन समयेन तस्मिं कुटुम्बिके कालकते तेन निव्यादितं धनं पटिपज्जित्वा कुटुम्बं सण्ठपेन्तो तस्मिं नगरेयेव महाविभवो गहपति हुत्वा दानादिनिरतो अहोसि । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “अहो नून सत्था सत्तेसु अनुकम्पको, सोपि नाम दारको तदा अनाथो ठितो एतरहि महतिं सम्पत्तिं पच्चनुभवति, उळारानि च पुज्जानि करोती”ति । तं सुत्वा सत्था “न, भिक्खवे, तस्स एत्तकाव सम्पत्ति, अथ खो आयुपरियोसाने तावतिसभवने सक्कस्स देवरज्जो पुत्तो हुत्वा निव्वत्तिस्सति, महतिं दिव्वसम्पत्तिञ्च पटिलभिस्सती”ति ब्याकासि । तं सुत्वा भिक्खू च महाजनो च “इदं किर कारणं दिस्वा दीघदस्सी भगवा जातमत्तस्सेवस्स आमकसुसाने छड्डितस्स तत्थ गन्त्वा सङ्गहं अकासी”ति सत्थु जाणविसेसं थोमेत्वा तस्मिं अत्तभावे तस्स पवत्तिं कथेसुं । तमत्यं दीपेन्ता सङ्गीतिकारा —

४५३: अच्छेररूपं सुगतस्स जाणं, सत्था यथा पुग्गलं ब्याकासि ।
उस्सन्नपुज्जापि भवन्ति हेके, परित्तपुज्जापि भवन्ति हेके ॥

४५४: अयं कुमारो सीवथिकाय छड्डितो, अङ्गुट्ठस्त्रेहेन यापेति रत्तिं ।
न यक्खभूता न सरीसपा वा, विहेठयेय्युं कतपुज्जं कुमारं ॥

४५५: सुनखापिमस्स पलिहिंसु पादे, धङ्का सिङ्गाला परिवत्तयन्ति ।
गब्भासयं पक्खिगणा हरन्ति, काका पन अक्खिमलं हरन्ति ॥

४५६: नयिमस्स रक्खं विदहिंसु केचि, न ओसधं सासपधूपनं वा ।
नक्खत्तयोगम्पि न अगगहेसुं, न सब्बधज्जानिपि आकिरिंसु ॥

४५७: एतादिसं उत्तमकिच्छपत्तं, रत्ताभतं सीवथिकाय छड्डितं ।
नोनीतपिण्डं पवेधमानं, ससंसयं जीवितसावसेसं ॥

४५८. “तमद्दसा देवमनुस्सपूजितो, दिस्वा च तं ब्याकरि भूरिपज्जो ।
‘अयं कुमारो नगरस्सिमस्स, अग्गकुलिको भविस्सति भोगतो च’ ॥

४५९. “किस्स वतं किं पन ब्रह्मचरियं, किस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
एतादिसं ब्यसनं पापुणित्वा, तं तादिसं पच्चनुभोस्सतिद्धि” न्ति ॥ —

छ गाथा अवोचुं ।

४५३. तत्थ अच्छेरूपन्ति अच्छरियसभावं । सुगतस्स जाणन्ति अज्जेहि असाधारणं सम्मासम्बुद्धस्स जाणं,
आसयानुसयजाणादिसब्बज्जुतज्जाणमेव सन्धाय वुत्तं । तयिदं अज्जेसं अविस्सयभूतं कथं जाणन्ति आह “सत्था यथा
पुग्गलं ब्याकासी”ति । तेन सत्थु देसनाय एव जाणस्स अच्छरियभावो विज्जायतीति दस्सेति ।

इदानीं ब्याकरणं दस्सेन्तो “उस्सन्नपुज्जापि भवन्ति हेके, परित्तपुज्जापि भवन्ति हेके”ति आह । तस्सत्थो —
उस्सन्नकुसलधम्मपि इधेकच्चे पुग्गला लद्धपच्चयस्स अपुज्जस्स वसेन जातिआदिना निहीना भवन्ति, परित्तपुज्जापि
अप्पतरपुज्जधम्मपि एके सत्ता खेत्तसम्पत्तिआदिना तस्स पुज्जस्स महाजुतिकताय उळारा भवन्तीति ।

४५४. सीवथिकायाति सुसाने । अङ्गुट्ठस्त्रेहेनाति अङ्गुट्ठतो पवत्तस्त्रेहेन, देवताय अङ्गुट्ठतो पग्घरितखीरेनाति अत्थो ।
न यक्खभूता न सरीसपा वाति पिसाचभूता वा यक्खभूता वा सरीसपा वा ये केचि सरन्ता गच्छन्ता वा न विहेठयेय्युं न
बाधेय्युं ।

४५५. पलिहिंसु पादेति अत्तनो जिक्काय पादे लिहिंसुं । धङ्काति काका । परिवत्तयन्तीति “मा नं कुमारं केचि
विहेठेय्युं”न्ति रक्खन्ता निरोगभावजाननत्थं अपरापरं परिवत्तन्ति । गब्भासयन्ति गब्भमलं । पक्खिगणाति
गिज्झकुललादयो सकुणगणा । हरन्तीति अपनेन्ति । अक्खिमलन्ति अक्खिगूथं ।

४५६. केचीति केचि मनुस्सा, अमनुस्सा पन रक्खं संविदहिंसु । ओसधन्ति तदा आयतिज्ज आरोग्यावहं अगदं ।
सासपधूपनं वाति यं जातस्स दारकस्स रक्खणत्थं सासपेन धूपनं करोन्ति, तम्पि तस्स करोन्ता नाहेसुन्ति दीपेन्ति ।
नक्खत्तयोगम्पि न अग्गहेसुन्ति नक्खत्तयुत्तम्पि न गण्हिंसु । “असुकम्हि नक्खत्ते तिथिम्हि मुहुत्ते अयं जातो”ति एवं
जातकम्मम्पिस्स न केचि अकंसूति अत्थो । न सब्बधज्जानिपि आकिरिंसूति मङ्गलं करोन्ता अगदवसेन यं
सासपतेलमिस्सितं सालिआदिधज्जं आकिरन्ति, तम्पिस्स नाकंसूति अत्थो ।

४५७. एतादिसन्ति एवरूपं । उत्तमकिच्छपत्तन्ति परमकिच्छं आपन्नं अतिविय दुक्खप्पत्तं । रत्ताभतन्ति रत्तियं
आभतं । नोनीतपिण्डं वियाति नवनीतपिण्डसदिसं, मंसपेसिमत्तता एवं वुत्तं । पवेधमानन्ति दुब्बलभावेन पकम्पमानं ।
ससंसयन्ति “जीवति नु खो न नु खो जीवती”ति संसयितताय संसयवन्तं । जीवितसावसेसन्ति जीवितट्टितया हेतुभूतानं
साधनानं अभावेन केवलं जीवितमत्तावसेसकं ।

४५८. अग्गकुलिको भविस्सति भोगतो चाति भोगनिमित्तं भोगस्स वसेन अग्गकुलिको सेट्ठकुलिको भविस्सतीति
अत्थो ।

४५९. “किस्स वत”न्ति अयं गाथा सत्थु सन्निके ठितेहि उपासकेहि तेन कतकम्मस्स पुच्छावसेन वुत्ता । सा च खो सिवथिकाय सन्निपतितेहीति वेदितब्बा । तत्थ किस्साति किं अस्स । वतन्ति वतसमादानं । पुन किस्साति कीदिसस्स सुचिण्णस्स वतस्स ब्रह्मचरियस्स चाति विभत्तिं विपरिणामेत्वा योजना । एतादिसन्ति गणिकाय कुच्छिया निब्बत्तनं, सुसाने छड्डुनन्ति एवरूपं । ब्यसनन्ति अनत्थं । तादिसन्ति तथारूपं, “अङ्गुट्ठस्नेहेन यापेति रत्ति”न्ति आदिना, “अयं कुमारो नगरस्सिमस्स अग्गकुलिको भविस्सती”ति आदिना च वुत्तप्पकारन्ति अत्थो । इद्धिन्ति देविद्धि, दिब्बसम्पत्तिन्ति वुत्तं होति ।

इदानीं तेहि उपासकेहि पुट्ठो भगवा यथा तदा व्याकासि, तं दस्सेन्ता सङ्गीतिकारा —

४६०. “बुद्धपमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स, पूजं अकासि जनता उळारं ।
तत्रस्स चित्तस्सहु अज्जथत्तं, वाचं अभासि फरुसं असब्भं ॥

४६१. “सो तं वितक्कं पविनोदयित्वा, पीतिं पसादं पटिलद्धा पच्छा ।
तथागतं जेतवने वसन्तं, यागुया उपट्ठासि सत्तरत्तं ॥

४६२. “तस्स वतं तं पन ब्रह्मचरियं, तस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
एतादिसं ब्यसनं पापुणित्वा, तं तादिसं पच्चनुभोस्सतिद्धि ॥

४६३. “ठत्त्वान सो वस्ससतं इधेव, सब्बेहि कामेहि समङ्गिभूतो ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, सहब्यतं गच्छति वासवस्सा”ति ॥ —

चतस्सो गाथा अवोचुं ।

४६०. तत्थ जनताति जनसमूहो, उपासकगणोति अधिप्पायो । तत्राति तस्सं पूजायं । अस्साति तस्स दारकस्स । चित्तस्सहु अज्जथत्तन्ति पुरिमभवस्मिं चित्तस्स अज्जथाभावो अनादरो अगारवो अपच्चयो अहोसि । असब्भन्ति साधुसभाय सावेतुं अयुत्तं फरुसं वाचं अभासि ।

४६१. सोति सो अयं । तं वितक्कन्ति तं पापकं वितक्कं । पविनोदयित्वाति मातरा कताय सज्जत्तिया वूपसमेत्वा । पीतिं पसादं पटिलद्धाति पीतिं पसादज्ज पटिलभित्वा उप्पादेत्वा । यागुया उपट्ठासीति यागुदानेन उपट्ठहि । सत्तरत्तन्ति सत्तदिवसं ।

४६२. तस्स वतं तं पन ब्रह्मचरियन्ति तं मया हेट्ठा वुत्तप्पकारं अत्तनो चित्तस्स पसादनं दानज्ज इमस्स पुग्गलस्स वतं तं ब्रह्मचरियज्ज, अज्जं किज्जि नत्थीति अत्थो ।

४६३. ठत्त्वानाति याव आयुपरियोसाना इधेव मनुस्सलोके ठत्वा । अभिसम्परायन्ति पुनब्भवे । सहब्यतं गच्छति वासवस्साति सक्कस्स देवानमिन्दस्स पुत्तभावेन सहभावं गमिस्सति । अनागतत्थे हि इदं पच्चुप्पन्नकालवचनं । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

कुमारपेतवत्थुवण्णना निद्धिता ।

६. सेरिणीपेतिवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपासीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते सेरिणीपेतिं आरब्ध वुत्तं । कुरुरुट्ठे किर हत्थिनिपुरे सेरिणी नाम एका रूपूपजीविनी अहोसि । तत्थ च उपोसथकरणत्थाय ततो ततो भिक्खू सन्निपत्तिं सु । पुन महाभिक्खुसन्निपातो अहोसि । तं दिस्वा मनुस्सा तिलतण्डुलादिं सप्पिनवनीतमधुआदिज्ज बहं दानूपकरणं सज्जेत्वा महादानं पवत्तेसुं । तेन च समयेन सा गणिका अस्सद्धा अप्पसन्ना मच्छेरमलपरियुद्धितचित्ता तेहि मनुस्सेहि “एहि ताव इदं दानं अनुमोदाही”ति उस्साहितापि “किं तेन मुण्डकानं समणानं दिन्नेना”ति अप्पसादमेव नेसं सम्पवेदेसि, कुतो अप्पमत्तकस्स परिच्चागो ।

सा अपरेन समयेन कालं कत्वा अज्जतरस्स पच्चन्तनगरस्स परिखापिट्ठे पेती हुत्वा निब्बत्ति । अथ हत्थिनिपुरवासी अज्जतरो उपासको वणिज्जाय तं नगरं गन्त्वा रत्तिया पच्चूससमये परिखापिट्ठं गतो तादिसेन पयोजनेन । सा तत्थ तं दिस्वा सज्जानित्वा नग्गा अट्ठित्तचमत्तावसेससरीरा अतिविय बीभच्छदस्सना अविदूरे ठत्वा अत्तानं दस्सेसि । सो तं दिस्वा —

४६४: नग्गा दुब्बण्णरूपासि, किंसा धमनिसन्थता ।
उप्फासुलिके किसिके, का नु त्वं इध तिड्ढसी”ति ॥ —

गाथाय पुच्छि । सापिस्स —

४६५: अहं भदन्ते पेतीमि, दुग्गता यमलोकिका ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय अत्तानं पकासेसि । पुन तेन —

४६६: किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय कतकम्मं पुच्छिता —

४६७: अनावटेसु तित्थेसु, विचिनिं अड्ढमासकं ।
सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकासिमत्तनो ॥

४६८: नदिं उपेमि तसिता, रिक्कका परिवत्तति ।
छायं उपेमि उण्हेसु, आतपो परिवत्तति ॥

४६९: अग्गिवण्णो च मे वातो, डहन्तो उपवायति ।
एतज्ज भन्ते अरहामि, अज्जज्ज पापकं ततो ॥

४७०: “गन्त्वान हत्थिनिं पुरं, वज्जेसि मय्ह मातरं ।
 ‘धीता च ते मया दिट्ठा, दुग्गता यमलोकिका ।
 पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता’ ॥

४७१: “अत्थि मे एत्थ निक्खित्तं, अनक्खातञ्च तं मया ।
 चत्तारि सतसहस्सानि, पल्लङ्कस्स च हेट्ठतो ॥

४७२: “ततो मे दानं ददतु, तस्सा च होतु जीविका ।
 दानं दत्त्वा च मे माता, दक्खिणं अनुदिच्छतु ।
 तदाहं सुखिता हेस्सं, सब्बकामसमिद्धिनी”ति ॥ —

इमाहि छहि गाथाहि अत्तना कतकम्मञ्चेव पुन तेन अत्तनो कातब्बं अत्थञ्च आचिक्खि ।

४६७. तत्थ अनावटेसु तित्थेसूति केनचि अनिवारितेसु नदीतळाकादीनं तित्थपदेसेसु, यत्थ मनुस्सा न्हायन्ति, उदककिच्चं करोन्ति, तादिसेसु ठानेसु । विचिनिं अट्ठमासकन्ति “मनुस्सेहि ठपेत्वा विस्सरितं अपिनामेत्थ किञ्चि लभेय्य”न्ति लोभाभिभूता अट्ठमासकमत्तम्पि विचिनिं गवेसिं । अथ वा अनावटेसु तित्थेसूति उपसङ्कमनेन केनचि अनिवारितेसु सत्तानं पयोगासयसुद्धिया कारणभावेन तित्थभूतेसु समणब्राह्मणेसु विज्जमानेसु । विचिनिं अट्ठमासकन्ति मच्छेरमलपरियुद्धितचित्ता कस्सचि किञ्चि अदेन्ती अट्ठमासकम्पि विसेसेन चिनिं, न सञ्चिनिं पुज्जं । तेनाह “सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकासिमत्तनो”ति ।

४६८. तसिताति पिपासिता । रिक्तकाति काकपेय्या सन्दमानापि नदी मम पापकम्मेन उदकेन रिक्ता तुच्छा वालिकमत्ता हुत्वा परिवत्तति । उण्हेसूति उण्हसमयेसु । आतपो परिवत्ततीति छायाद्वानं मयि उपगताय आतपो सम्पज्जति ।

४६९-७०. अग्गिवण्णोति सम्फस्सेन अगिसदिसो । तेन वुत्तं “डहन्तो उपवायती”ति । एतञ्च, भन्ते, अरहामीति, भन्तेति तं उपासकं गरुकारेन वदति । भन्ते, एतञ्च यथावुत्तं पिपासादिदुक्खं, अज्जञ्च ततो पापकं दारुणं दुक्खं अनुभवितुं अरहामि तज्जस्स पापस्स कतत्ताति अधिप्पायो । वज्जेसीति वदेय्यासि ।

४७१-७२. एत्थ निक्खित्तं, अनक्खातन्ति “एत्तकं एत्थ निक्खित्तं”न्ति अनाचिक्खित्तं । इदानि तस्स परिमाणं ठपितट्ठानञ्च दस्सेन्ती “चत्तारि सतसहस्सानि, पल्लङ्कस्स च हेट्ठतो”ति आह । तत्थ पल्लङ्कस्साति पुब्बे अत्तनो सयनपल्लङ्कस्स । ततोति निहितधनतो एकदेसं गहेत्वा ममं उद्धिस्स दानं देतु । तस्साति मय्हं मातुया ।

एवं ताथ पेतिया वुत्ते सो उपासको तस्सा वचनं सम्पटिच्छित्वा तत्थ अत्तनो करणीयं तीरेत्वा हत्थिनिपुरं गन्त्वा तस्सा मातुया तमत्थं आरोचेसि । तमत्थं दस्सेतुं —

४७३. साधूति सो पटिस्सुत्वा, गन्त्वान हत्थिनिं पुरं ।
 अवोच तस्सा मातरं —

“धीता च ते मया दिट्ठा, दुग्गता यमलोक्किा ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

४७४:सा मं तत्थ समादपेसि, वज्जेसि मय्ह मातरं ।
“धीता च ते मया दिट्ठा, दुग्गता यमलोक्किा ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गता ॥

४७५:“अत्थि च मे एत्थ निक्खित्तं, अनक्खातञ्च तं मया ।
चेत्तारि सतसहस्सानि, पल्लङ्कस्स च हेट्ठतो ॥

४७६:“ततो मे दानं ददतु, तस्सा च होतु जीविका ।
दानं दत्वा च मे माता, दक्खिणं अनुदिच्छतु ।
तदाहं सुखिता हेस्सं, सब्बकामसमिद्धिनी’ ॥

४७७:ततो हि सा दानमदा, तस्सा दक्खिणमादिसी ।
पेती च सुखिता आसि, तस्सा चासि सुजीविका’ति ॥ —

सङ्गीतिकारा आहंसु । ता सुविज्जेय्याव ।

तं सुत्वा तस्सा माता भिक्खुसङ्घस्स दानं दत्वा तस्सा आदिसि । तेन सा पटिलद्धूपकरणसम्पत्तियं ठिता मातु अत्तानं दस्सेत्वा तं कारणं आचिक्खि, माता भिक्खूनं आरोचेसि, भिक्खू तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमतथं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

सेरिणीपेतिवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

७. मिगलुद्धकपेतवत्थुवण्णना

नरनारिपुरक्खतो युवाति इदं भगवति वेळुवने विहरन्ते मिगलुद्धकपेतं आरब्ध वुत्तं । राजगहे किर अज्जतरो लुद्धको रत्तिन्दिवं मिगे वधित्वा जीविकं कप्पेसि । तस्सेको उपासको मित्तो अहोसि, सो तं सब्बकालं पापतो निवत्तेतुं असक्कोन्तो “एहि, सम्म, रत्तियं पाणातिपाता विरमाही”ति रत्तियं पुज्जे समादपेसि । सो रत्तियं विरमित्वा दिवा एव पाणातिपातं करोति ।

सो अपरेन समयेन कालं कत्वा राजगहसमीपे वेमानिकपेतो हुत्वा निब्बत्तो, दिवसभागं महादुक्खं अनुभवित्वा रत्तियं पज्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गीभूतो परिचारेसि । तं दिस्वा आयस्मा नारदो —

४७८:“नरनारिपुरक्खतो युवा, रजनीयेहि कामगुणेहि सोभसि ।
दिवसं अनुभोसि कारणं, किमकासि पुरिमाय जातिया’ति ॥ —

इमाय गाथाय पटिपुच्छि । तत्थ नरनारिपुरक्खतोति परिचारकभूतेहि देवपुत्तेहि देवधीताहि च पुरक्खतो पयिरुपासितो ।

युवाति तरुणो । रजनीयेहीति कमनीयेहि रागुप्पत्तिहेतुभूतेहि । कामगुणेहीति कामकोट्टासेहि । सोभसीति समङ्गिभावेन विरोचसि रत्तियन्ति अधिप्पायो । तेनाह “दिवसं अनुभोसि कारण”न्ति, दिवसभागे पन नानप्पकारं कारणं घातनं पच्चनुभवसि । रजनीति वा रत्तीसु । येहीति निपातमत्तं । किमकासि पुरिमाय जातियाति एवं सुखदुक्खसंवत्तनियं किं नाम कम्मं इतो पुरिमाय जातिया त्वं अकत्थ, तं कथेहीति अत्थो ।

तं सुत्वा पेतो थेरस्स अत्तना कतकम्मं आचिक्खन्तो —

४७९: “अहं राजगहे रम्मे, रमणीये गिरिब्बजे ।
मिगलुद्धो पुरे आसिं, लोहितपाणि दारुणो ॥

४८०: “अविरोधकरेसु पाणिंसु, पुथुसत्तेसु पदुट्ठमानसो ।
विचरिं अतिदारुणो सदा, परहिंसाय रतो असञ्जतो ॥

४८१: “तस्स मे सहायो सुहृदयो, सद्धो आसि उपासको ।
सोपि मं अनुकम्पन्तो, निवारेसि पुनप्पुनं ॥

४८२: “माकासि पापकं कम्मं, मा तात दुग्गतिं अगा ।
सचे इच्छसि पेच्च सुखं, विरम पाणवधा असंयमा ॥

४८३: “तस्साहं वचनं सुत्वा, सुखकामस्स हितानुकम्पिनो ।
नाकासिं सकलानुसासनिं, चिरपापाभिरतो अबुद्धिमा ॥

४८४: “सो मं पुन भूरिसुमेधसो, अनुकम्पाय संयमे निवेसयि ।
सचे दिवा हनसि पाणिनो, अथ ते रत्तिं भवतु संयमो ॥

४८५: “स्वाहं दिवा हनित्वा पाणिनो, विरतो रत्तिमहोसि सञ्जतो ।
रत्ताहं परिचारेमि, दिवा खज्जामि दुग्गतो ॥

४८६: “तस्स कम्मस्स कुसलस्स, अनुभोमि रत्तिं अमानुसिं ।
दिवा पटिहताव कुक्कुरा, उपधावन्ति समन्ता खादितुं ॥

४८७: “ये च ते सततानुयोगिनो, धुवं पयुत्ता सुगतस्स सासने ।
मज्जामि ते अमतमेव केवलं, अधिगच्छन्ति पदं असङ्खतं”न्ति ॥ —

इमा गाथा अभासि ।

४७९-८०. तत्थ लुद्धोति दारुणो । लोहितपाणीति अभिण्हं पाणघातेन लोहितमक्खितपाणी । दारुणोति खरो, सत्तानं हिंसनकोति अत्थो । अविरोधकरेसूति केनचि विरोधं अकरोन्तेसु मिगसकुणादीसु ।

४८२-८३. असंयमाति असंवरा दुस्सील्या । सकलानुसासनिन्ति सब्बं अनुसासनिं, सब्बकालं पाणातिपाततो पटिविरतिन्ति अत्थो । चिरपापाभिरतोति चिरकालं पापे अभिरतो ।

४८४. संयमेति सुचरिते । निवेसयीहि निवेसेसि । सचे दिवा हनसि पाणिनो, अथ ते रत्तिं भवतु संयमोति निवेसिताकारदस्सनं । सो किर सल्लपाससज्जनादिना रत्तियम्पि पाणवधं अनुयुत्तो अहोसि ।

४८५. दिवा खज्जामि दुग्गतोति इदानीं दुग्गतिं गतो महादुक्खप्पत्तो दिवसभागे खादियामि । तस्स किर दिवा सुनखेहि मिगानं खादापितत्ता कम्मसरिक्खकं फलं होति, दिवसभागे महन्ता सुनखा उपधावित्वा अट्टिसङ्घातमत्तावसेसं सरीरं करोन्ति । रत्तिया पन उपगताय तं पाकतिकमेव होति, दिब्बसम्पत्तिं अनुभवति । तेन वुत्तं —

४८६:“तस्स कम्मस्स कुसलस्स, अनुभोमि रत्तिं अमानुसिं ।
दिवा पटिहताव कुक्कुरा, उपधावन्ति समन्ता खादितु”न्ति ॥

तत्थ पटिहताति पटिहतचित्ता बद्धाघाता विय हुत्वा । **समन्ता खादितु**न्ति मम सरीरं समन्ततो खादितुं उपधावन्ति । इदञ्च नेसं अतिविय अत्तनो भयावहं उपगमनकालं गहेत्वा वुत्तं । ते पन उपधावित्वा अट्टिमत्तावसेसं सरीरं कत्वा गच्छन्ति ।

४८७. ये च ते सततानुयोगिनोति ओसानगाथाय अयं सङ्खेपत्थो — अहम्पि नाम रत्तियं पाणवधमत्ततो विरतो एवरूपं सम्पत्तिं अनुभवामि । ये पन ते पुरिसा **सुगतस्स** बुद्धस्स भगवतो **सासने** अधिसीलादिके ध्रुवं पयुत्ता दळ्हं पयुत्ता **सततं** सब्बकालं अनुयोगवन्ता, ते पुञ्जवन्तो **केवलं** लोकियसुखेन असम्मिस्सं “**असङ्गतं पदं**”न्ति लद्धनामं **अमतमेव अधिगच्छन्ति** मज्जे, नत्थि तेसं तदधिगमे कोचि विबन्धोति ।

एवं तेन पेटेन वुत्ते थेरो तं पवत्तिं सत्थु आरोचेसि । सत्था तमत्थं अट्टुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सब्बम्पि वुत्तनयमेव ।

मिगलुहकपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

८. दुतियमिगलुहकपेतवत्थुवण्णना

कूटागारे च पासादेति इदं भगवति वेळुवने विहरन्ते अपरं मिगलुहकपेतं आरब्ध वुत्तं । राजगहे किर अज्जतरो मागविको माणवो विभवसम्पन्नोपि समानो भोगसुखं पहाय रत्तिन्दिवं मिगे हनन्तो विचरति । तस्स सहायभूतो एको उपासको अनुद्वयं पटिच्च — “साधु, सम्म, पाणातिपाततो विरमाहि, मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ओवादं अदासि । सो तं अनादियि । अथ सो उपासको अज्जतरं अत्तनो मनोभावनीयं खीणासवत्थेरं याचि — “साधु, भन्ते, असुकपुरिसस्स तथा धम्मं देसेथ, यथा सो पाणातिपाततो विरमेय्या”ति ।

अथेकदिवसं सो थेरो राजगहे पिण्डाय चरन्तो तस्स गेहद्वारे अट्ठासि । तं दिस्वा सो मागविको सज्जातबहुमानो पच्चुगन्त्वा गेहं पवेसेत्वा आसनं पज्जापेत्वा अदासि । निसीदि थेरो पज्जत्ते आसने, सोपि थेरं उपसङ्गमित्वा निसीदि । तस्स थेरो पाणातिपाते आदीनवं, ततो विरतिया आनिसंसज्च पकासेसि । सो तं सुत्वापि ततो विरमितुं न इच्छि । अथ नं

थेरो आह — “सचे, त्वं आवुसो, सब्बेन सब्बं विरमितुं न सक्कोसि, रत्तिम्पि ताव विरमस्सू”ति, सो “साधु, भन्ते, विरमामि रत्ति”न्ति ततो विरमि । सेसं अनन्तरवत्थुसदिसं । गाथासु पन —

४८८: “कूटागारे च पासादे, पल्लङ्गे गोणकत्थते ।
पञ्चङ्गिकेन तुरियेन, रमसि सुप्पवादिते ॥

४८९: “ततो रत्या विवसाने, सूरियुग्गमनं पति ।
अपविद्धो सुसानस्मिं, बहुदुक्खं निगच्छसि ॥

४९०: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, इदं दुक्खं निगच्छसी”ति ॥ —

तीहि गाथाहि नारदत्थेरो नं पटिपुच्छि । अथस्स पेतो —

४९१: “अहं राजगहे रम्मे, रमणीये गिरिब्बजे ।
मिगलुद्धो पुरे आसिं, लुद्धो चासिमसज्जतो ॥

४९२: “तस्स मे सहायो सुहदयो, सद्धो आसि उपासको ।
तस्स कुलूपको भिक्खु, आसि गोतमसावको ।
सोपि मं अनुकम्पन्तो, निवारेसि पुनप्पुनं ॥

४९३: “माकासि पापकं कम्मं, मा तात दुग्गतिं अगा ।
सचे इच्छसि पेच्च सुखं, विरम पाणवधा असंयमा” ॥

४९४: “तस्साहं वचनं सुत्वा, सुखकामस्स हितानुकम्पिनो ।
नाकासिं सकलानुसासनिं, चिरपापाभिरतो अबुद्धिमा ॥

४९५: “सो मं पुन भूरिसुमेधसो, अनुकम्पाय संयमे निवेसयि ।
‘सचे दिवा हनसि पाणिनो, अथ ते रत्तिं भवतु संयमो’ ॥

४९६: “स्वाहं दिवा हनित्वा पाणिनो, विरतो रत्तिमहोसि सज्जतो ।
रत्ताहं परिचारेमि, दिवा खज्जामि दुग्गतो ॥

४९७: “तस्स कम्मस्स कुसलस्स, अनुभोमि रत्तिं अमानुसिं ।
दिवा पटिहताव कुक्कुरा, उपधावन्ति समन्ता खादितुं ॥

४९८: “ये च ते सततानुयोगिनो, धुवं पयुत्ता सुगतस्स सासने ।
मज्जामि ते अमतमेव केवलं, अधिगच्छन्ति पदं असङ्खत”न्ति ॥ —

तमत्थं आचिक्खि । तासं अत्थो हेट्ठा वुत्तनयोव ।

दुतियमिगलुदकपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

९. कूटविनिच्छयिकपेतवत्थुवण्णना

माली किरिटी कायूरीति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते कूटविनिच्छयिकपेतं आरब्ध वुत्तं । तदा बिम्बिसारो राजा मासस्स छसु दिवसेसु उपोसथं उपवसति, तं अनुवत्तन्ता बहू मनुस्सा उपोसथं उपवसन्ति । राजा अत्तनो सन्तिकं आगतागते मनुस्से पुच्छति — “किं तुम्हेहि उपोसथो उपवुत्थो, उदाहु न उपवुत्थो”ति? तत्रेको अधिकरणे नियुत्तकपुरिसो पिसुणवाचो नेकतिको लज्जगाहको “न उपवुत्थोम्ही”ति वत्तुं असहन्तो “उपवुत्थोम्हि, देवा”ति आह । अथ नं राजसमीपतो निक्खन्तं सहायो आह — “किं, सम्म, अज्ज तया उपवुत्थो”ति? “भयेनाहं, सम्म, रज्जो सम्मुखा एवं अवोचं, नाहं उपोसथिको”ति ।

अथ नं सहायो आह — “यदि एवं उपड्डुपोसथोपि ताव ते अज्ज होतु, उपोसथङ्गानि समादियाही”ति । सो तस्स वचनं “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा गेहं गन्त्वा अभुत्वाव मुखं विक्खालेत्वा उपोसथं अधिट्ठाय रत्तियं वासूपगतो रितासयसम्भूतेन बलववातहेतुकेन सूलेन उपच्छिन्नायुसङ्कारो चुतिअनन्तरं पब्बतकुच्छियं वेमानिकपेतो हुत्वा निब्बत्ति । सो हि एकरत्तिं उपोसथरक्खणमत्तेन विमानं पटिलभि दसकज्जासहस्सपरिवारं महतिज्ज दिब्बसम्पत्तिं । कूटविनिच्छयिकताय पन पेसुणिकताय च अत्तनो पिट्ठिमंसानि सयमेव ओक्कन्तित्वा खादति । तं आयस्मा नारदो गिज्जकूटतो ओतरन्तो दिस्वा —

४९९:“माली किरिटी कायूरी, गत्ता ते चन्दनुस्सदा ।

पसन्नमुखवण्णोसि, सूरियवण्णोव सोभसि ॥

५००:“अमानुसा पारिसज्जा, ये तेमे परिचारका ।

दस कज्जासहस्सानि, या तेमा परिचारिका ।

ता कम्बुकायूरधरा, कज्चनावेळभूसिता ॥

५०१:“महानुभावोसि तुवं, लोमहंसनरूपवा ।

पिट्ठिमंसानि अत्तनो, सामं उक्कच्च खादसि ॥

५०२:“किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।

किस्सकम्मविपाकेन, पिट्ठिमंसानि अत्तनो ।

सामं उक्कच्च खादसीति ॥

५०३:“अत्तनोहं अनत्थाय, जीवलोके अचारिसं ।

पेसुज्जमुसावादेन, निकतिवज्चनाय च ॥

५०४:“तत्थाहं परिसं गन्त्वा, सच्चकाले उपट्ठिते ।

अत्थं धम्मं निराकत्वा, अधम्ममनुवत्तिसं ॥

५०५:“एवं सो खादतत्तानं, यो होति पिड्डिमंसिको ।
यथाहं अज्ज खादामि, पिड्डिमंसानि अत्तनो ॥

५०६:“तयिदं तया नारद सामं दिट्ठं, अनुकम्पका ये कुसला वदेय्युं ।
मा पेसुणं मा च मुसा अभाणि, मा खोसि पिड्डिमंसिको तुव’न्ति ॥ —

थेरो चतूहि गाथाहि पुच्छि, सोपि तस्स चतूहि गाथाहि एतमत्थं विस्सज्जेसि ।

४९९. तत्थ मालीति मालधारी, दिब्बपुप्फेहि पटिमण्डितोति अधिप्पायो । किरिटीति वेठितसीसो । कायूरीति केयूरवा, बाहालङ्कारपटिमण्डितोति अत्थो । गत्ताति सरीरावयवा । चन्दनुस्सदाति चन्दनसारानुलित्ता । सूरियवण्णोव सोभसीति बालसूरियसदिसवण्णो एव हुत्वा विरोचसि । “अरणवण्णी पभाससी”तिपि पाळि, अरणन्ति अरणियेहि देवेहि सदिसवण्णो अरियावकासोति अत्थो ।

५००. पारिसज्जाति परिसपरियापन्ना, उपट्ठाकाति अत्थो । तुवन्ति त्वं । लोमहंसनरूपवाति पस्सन्तानं लोमहंसजननरूपयुत्तो । महानुभावतासमङ्गिताय हेतं वुत्तं । उक्कच्चाति उक्कन्तित्वा, छिन्दित्वाति अत्थो ।

५०३. अचारिसन्ति अचरिं पटिपज्जिं । पेसुज्जमुसावादेनाति पेसुज्जेन चेव मुसावादेन च । निकतिवज्चनाय चाति निकतिया वज्चनाय च पतिरूपदस्सनेन परेसं विकारेन वज्चनाय च ।

५०४. सच्चकालेति सच्चं वत्तुं युत्तकाले । अत्थन्ति दिट्ठधम्मिकादिभेदं हितं । धम्मन्ति कारणं जायं । निराकत्वाति छुट्टेत्वा पहाय । सोति यो पेसुज्जादिं आचरति, सो सत्तो । सेसं सब्बं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

कूटविनिच्छयिकपेतवत्थुवण्णना निड्डिता ।

१०. धातुविवण्णपेतवत्थुवण्णना

अन्तलिक्खस्मिं तिट्ठन्तोति इदं धातुविवण्णपेतवत्थु । भगवति कुसिनारायं उपवत्तने मल्लानं सालवने यमकसालानमन्तरे परिनिब्बुते धातुविभागे च कते राजा अजातसत्तु अत्तना लद्धधातुभागं गहेत्वा सत्त वस्सानि सत्त च मासे सत्त च दिवसे बुद्धगुणे अनुस्सरन्तो उळारपूजं पवत्तेसि । तत्थ असङ्खेय्या अप्पमेय्या मनुस्सा चित्तानि पसादेत्वा सगगूपगा अहेसुं, छळासीतिमत्तानि पन पुरिससहस्सानि चिरकालभावितेन अस्सद्वियेन मिच्छादस्सनेन च विपल्लत्थचित्ता पसादनीयेपि ठाने अत्तनो चित्तानि पदोसेत्वा पेटेसु उप्पज्जिंसु । तस्मियेव राजगहे अज्जतरस्स विभवसम्पन्नस्स कुटुम्बिकस्स भरिया धीता सुणिसा च पसन्नचित्ता “धातुपूजं करिस्सामा”ति गन्धपुप्फादीनि गहेत्वा धातुद्धानं गन्तुं आरब्धा । सो कुटुम्बिको “किं अट्टिकानं पूजनेना”ति ता परिभासेत्वा धातुपूजं विवण्णेसि । तापि तस्स वचनं अनादियित्वा तत्थ गन्त्वा धातुपूजं कत्वा गेहं आगता तादिसेन रोगेन अभिभूता नचिरस्सेव कालं कत्वा देवलोके निब्बत्तिंसु । सो पन कोधेन अभिभूतो नचिरस्सेव कालं कत्वा तेन पापकम्मेन पेटेसु निब्बत्ति ।

अथेकदिवसं आयस्मा महाकस्सपो सत्तेसु अनुकम्पाय तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि, यथा मनुस्सा ते पेटे ता च देवतायो पस्सन्ति । तथा पन कत्वा चेत्तियङ्गणे ठितो तं धातुविवण्णकं पेटं तीहि गाथाहि पुच्छि । तस्स सो पेटो ब्याकासि

५०७: “अन्तलिक्खस्मिं तिट्ठन्तो, दुग्गन्धो पूति वायसि ।
मुखञ्च ते किमयो पूतिगन्धं, खादन्ति किं कम्ममकासि पुब्बे ॥

५०८: “ततो सत्थं गहेत्वान, ओक्कन्तन्ति पुनप्पुनं ।
खारेन परिष्फोसित्वा, ओक्कन्तन्ति पुनप्पुनं ॥

५०९: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, इदं दुक्खं निगच्छसी”ति ॥

५१०: “अहं राजगहे रम्मे, रमणीये गिरिब्बजे ।
इस्सरो धनधञ्जस्स, सुपहूतस्स मारिस ॥

५११: “तस्सायं मे भरिया च, धीता च सुणिसा च मे ।
ता मालं उप्पलज्जापि, पच्चग्घञ्च विलेपनं ।
थूपं हरन्तियो वारेसिं, तं पापं पकतं मया ॥

५१२: “छळासीतिसहस्सानि, मयं पच्चत्तवेदना ।
थूपपूजं विवण्णेत्वा, पच्चाम निरये भुसं ॥

५१३: “ये च खो थूपपूजाय, वत्तन्ते अरहतो महे ।
आदीनवं पकासेन्ति, विवेचयेथ ने ततो ॥

५१४: “इमा च पस्स अयन्तियो, मालधारी अलङ्कता ।
मालाविपाकंनुभोन्तियो, समिद्धा च ता यसस्सिनियो ॥

५१५: “तज्ज दिस्वान अच्छेरं, अब्भुतं लोमहंसनं ।
नमो करोन्ति सप्पज्जा, वन्दन्ति तं महामुनिं ॥

५१६: “सोहं नून इतो गन्त्वा, योनिं लब्धान मानुसिं ।
थूपपूजं करिस्सामि, अप्पमत्तो पुनप्पुन”न्ति ॥

५०७-८. तत्थ दुग्गन्धोति अनिट्ठगन्धो, कुणपगन्धगन्धीति अत्थो । तेनाह “पूति वायसी”ति । ततोति दुग्गन्धवायनतो किमीहि खायितब्बतो च उपरि । सत्तं गहेत्वान, ओक्कन्तन्ति पुनप्पुनन्ति कम्मसज्जोदिता सत्ता निसितधारं सत्थं गहेत्वा पुनप्पुनं तं वणमुखं अवकन्तन्ति । खारेन परिष्फोसित्वा, ओक्कन्तन्ति पुनप्पुनन्ति अवकन्तितट्टाने खारोदकेन आसिज्जित्वा पुनप्पुनम्पि अवकन्तन्ति ।

५१०. इस्सरो धनधञ्जस्स, सुपहूतस्साति अतिविय पहूतस्स धनस्स धञ्जस्स च इस्सरो सामी, अट्ठो महद्धनोति अत्थो ।

५११. तस्सायं मे भरिया च, धीता च सुणिसा चाति तस्स मय्हं अयं पुरिमत्तभावे भरिया, अयं धीता, अयं सुणिसा । ता देवभूता आकासे ठिताति दस्सेन्तो वदति । पच्चग्घन्ति अभिनवं । थूपं हरन्तियो वारेसिन्ति थूपं पूजेतुं उपनेन्तियो धातुं विवण्णेन्तो पटिक्खिपिं । तं पापं पकतं मयाति तं धातुविवण्णनपापं कतं समाचरितं मयाति विप्पटिसारप्पत्तो वदति ।

५१२. छळासीतिसहस्सानीति छसहस्साधिका असीतिसहस्समत्ता । मयन्ति ते पेटे अत्तना सद्धिं सङ्गहेत्वा वदति । पच्चत्तवेदनाति विसुं विसुं अनुभुय्यमानदुक्खवेदना । निरयेति बलदुक्खताय पेट्तिविसयं निरयसदिसं कत्वा आह ।

५१३. ये च खो थूपपूजाय, वत्तन्ते अरहतो महेति अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स थूपं उद्दिस्स पूजामहे पवत्तमाने अहं विय ये थूपपूजाय आदीनवं दोसं पकासेन्ति । ते पुगले ततो पुज्जतो विवेचयेथ विवेचापयेथ, परिबाहिरे जनयेथाति अज्जापदेसेन अत्तनो महाजानियतं विभावेति ।

५१४. आयन्तियोति आकासेन आगच्छन्तियो । मालाविपाकन्ति थूपे कतमालापूजाय विपाकं फलं । समिद्धाति दिब्बसम्पत्तिया समिद्धा । ता यसस्सिनियोति ता परिवारवन्तियो ।

५१५. तज्ज दिस्वानाति तस्स अतिपरित्तस्स पूजापुज्जस्स अच्छरियं अब्भुतं लोमहंसनं अतिउळारं विपाकविसेसं दिस्वा । नमो करोन्ति सप्पज्जा, वन्दन्ति तं महामुनिन्ति, भन्ते कस्सप, इमा इत्थियो तं उत्तमपुज्जक्खेत्तभूतं वन्दन्ति अभिवादेन्ति, नमो करोन्ति नमक्कारज्ज करोन्तीति अत्थो ।

५१६. अथ सो पेतो संविग्गमानसो संवेगानुरूपं आयतिं अत्तना कातब्बं दस्सेन्तो “सोहं नूना”ति गाथमाह । तं उत्तानत्थमेव ।

एवं पेटेन वुत्तो महाकस्सपो तं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि ।

धातुविवण्णपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

इति खुद्दक-अट्ठकथाय पेतवत्थुस्मिं

दसवत्थुपटिमण्डितस्स

ततियस्स चूळवग्गस्स अत्थसंवण्णना निट्ठिता ।

४. महावग्गो

१. अम्बसक्करपेतवत्थुवण्णना

वेसाली नाम नगरस्थि वज्जीनन्ति इदं अम्बसक्करपेतवत्थु। तस्स का उप्पत्ति? भगवति जेतवने विहरन्ते अम्बसक्करो नाम लिच्छविराजा मिच्छादिद्विको नत्थिकवादो वेसालियं रज्जं कारेसि। तेन च समयेन वेसालिनगरे अज्जतरस्स वाणिजस्स आपणसमीपे चिक्खल्लं होति, तत्थ बहू जना उप्पतित्वा अतिक्कमन्ता किलमन्ति, केचि कद्धमेन लिम्पन्ति। तं दिस्वा सो वाणिजो “मा इमे मनुस्सा कललं अक्कमिंसू”ति अपगतदुग्गन्धं सङ्खवण्णपटिभागं गोसीसदिं आहरापेत्वा निक्खिपापेसि। पकतिया च सीलवा अहोसि अक्कोधनो सण्हावाचो, परेसज्ज यथाभूतं गुणं कित्तेति।

सो एकस्मिं दिवसे अत्तनो सहायस्स न्हायन्तस्स पमादेन अनोलोकेन्तस्स निवासनवत्थं कीळाधिप्पायेन अपनिधाय तं दुक्खापेत्वा अदासि। भागिनेय्यो पनस्स चोरिकाय परगेहतो भण्डं आहरित्वा तस्सेव आपणे निक्खिपि। भण्डसामिका वीमंसन्ता भण्डेन सद्धिं तस्स भागिनेय्यं तज्ज रज्जो दस्सेसुं। राजा “इमस्स सीसं छिन्दथ, भागिनेय्यं पनस्स सूले आरोपेथा”ति आणापेसि। राजपुरिसा तथा अकंसु। सो कालं कत्वा भुम्मदेवेसु उप्पज्जि। सो गोसीसेन सेतुनो कतत्ता सेतवण्णं दिब्बं मनोजवं अस्साजानीयं पटिलभि, गुणवन्तानं वण्णकथनेन तस्स गत्ततो दिब्बगन्धो वायति, साटकस्स पन अपनिहितत्ता नग्गो अहोसि। सो अत्तना पुब्बे कतकम्मं ओलोकेन्तो तदनुसारेण अत्तनो भागिनेय्यं सूले आरोपितं दिस्वा करुणाय चोदियमानो मनोजवं अस्सं अभिरुहित्वा अट्टरत्तिसमये तस्स सूला रोपितट्टानं गन्त्वा अविदूरे ठितो “जीव, भो, जीवितमेव सेय्यो”ति दिवसे दिवसे वदति।

तेन च समयेन अम्बसक्करो राजा हत्थिक्खन्धवरगतो नगरं पदक्खिणं करोन्तो अज्जतरस्मिं गेहे वातपानं विवरित्वा राजविभूतिं पस्सन्ति एकं इत्थिं दिस्वा पटिबद्धचित्तो हुत्वा पच्छासने निसिन्नस्स पुरिसस्स “इमं घरं इमज्ज इत्थिं उपधारेही”ति सज्जं दत्वा अनुक्कमेन अत्तनो राजगेहं पविट्ठो तं पुरिसं पेसेसि — “गच्छ, भणे, तस्सा इत्थिया ससामिकभावं वा असामिकभावं वा जानाही”ति। सो गन्त्वा तस्सा ससामिकभावं जत्वा रज्जो आरोचेसि। राजा तस्सा इत्थिया परिग्गहणूपायं चिन्तेन्तो तस्सा सामिकं पक्कोसापेत्वा “एहि, भणे, मं उपट्ठाही”ति आह। सो अनिच्छन्तोपि “राजा अत्तनो वचनं अकरोन्ते मयि राजदण्डं करेय्या”ति भयेन राजुपट्टानं सम्पटिच्छित्वा दिवसे दिवसे राजुपट्टानं गच्छति। राजापि तस्स भत्तवेतनं दापेत्वा कतिपयदिवसातिक्कमेन पातोव उपट्टानं आगतं एवमाह — “गच्छ, भणे, अमुम्हि ठाने एका पोक्खरणी अत्थि, ततो अरुणवण्णमत्तिकं रत्तुप्पलानि च आनेहि, सचे अज्जेव नागच्छेय्यासि, जीवितं ते नत्थी”ति। तस्मिज्ज गते द्वारपालं आह — “अज्ज अनत्थङ्गते एव सूरिये सब्बद्वारानि थकेतब्बानी”ति।

सा च पोक्खरणी वेसालिया तियोजनमत्थके होति, तथापि सो पुरिसो मरणभयतज्जितो वातवेगेन पुब्बण्हेयेव तं पोक्खरणिं सम्पापुणि। “सा च पोक्खरणी अमनुस्सपरिग्गहिता”ति पगेव सुतत्ता भयेन सो “अत्थि नु खो एत्थ कोचि परिस्सयो”ति समन्ततो अनुपरियायति। तं दिस्वा पोक्खरणिपालको अमनुस्सो करुणायमानरूपो मनुस्सरूपेण उपसङ्गमित्वा “किमत्थं, भो पुरिस, इधागतोसी”ति आह। सो तस्स तं पवत्तिं कथेसि। सो “यदि एवं यावदत्थं गण्हाही”ति अत्तनो दिब्बरूपं दस्सेत्वा अन्तरधायि।

सो तत्थ अरुणवण्णमत्तिकं रत्तुप्पलानि च गहेत्वा अनत्थङ्गतेयेव सूरिये नगरद्वारं सम्पापुणि। तं दिस्वा द्वारपालो तस्स विरवन्तस्सेव द्वारं थकेसि। सो थकिते द्वारे पवेसनं अलभन्तो द्वारसमीपे सूले आरोपितं पुरिसं दिस्वा “एते मयि अनत्थङ्गते एव सूरिये आगते विरवन्ते एवं द्वारं थकेसुं। ‘अहं कालेयेव आगतो, मम दासो नत्थी’ति तथापि जातं होतू”ति सक्खिमकासि। तं सुत्वा सो आह “अहं सूले आवुतो वज्झो मरणाभिमुखो, कथं तव सक्खि होमि। एको पनेत्थ पेतो महिद्विको मम समीपं आगमिस्सति, तं सक्खिं करोही”ति। “कथं पन सो मया दट्ठब्बो”ति? इधेव त्वं तिट्ठ, “सयमेव

दक्खिस्ससी’ति । सो तत्थ ठितो मज्झिमयामे तं पेतं आगतं दिस्वा सक्खिं अकासि । विभाताय च रत्तिया रज्जा “मम आणा तया अतिक्कन्ता, तस्मा राजदण्डं ते करिस्सामी”ति वुत्ते, देव, मया तव आणा नातिक्कन्ता, अनत्थङ्गते एव सूरिये अहं इधागतोति । तत्थ को ते सक्खीति? सो तस्स सूलावुतस्स पुरिसस्स सन्तिके आगच्छन्तं नग्गपेतं “सक्खी”ति निदिसित्वा “कथमेतं अम्हेहि सद्भातब्ब”न्ति रज्जा वुत्ते “अज्ज रत्तियं तुम्हेहि सद्भातब्बं पुरिसं मया सद्धि पेसेथा”ति आह । तं सुत्वा राजा सयमेव तेन सद्धिं तत्थ गन्त्वा ठितो पेटेन च तत्थागन्त्वा “जीव, भो, जीवितमेव सेय्यो”ति वुत्ते तं “सेय्या निसज्जा नयिमस्स अत्थी”ति आदिना पज्जहि गाथाहि पटिपुच्छि । इदानी आदितो पन “वेसालि नाम नगरत्थि वज्जीन”न्ति गाथा तासं सम्बन्धदस्सनत्थं सङ्गीतिकारेहि ठपिता —

५१७: “वेसाली नाम नगरत्थि वज्जीनं, तत्थ अहु लिच्छवि अम्बसक्करो ।

दिस्वान पेतं नगरस्स बाहिरं, तत्थेव पुच्छित्थ तं कारणत्थिको ॥

५१८: “सेय्या निसज्जा नयिमस्स अत्थि, अभिक्कमो नत्थि पटिक्कमो च ।

असितपीतखायितवत्थभोगा, परिचारणा सापि इमस्स नत्थि ॥

५१९: “ये जातका दिट्ठसुता सुहज्जा, अनुकम्पका यस्स अहेसुं पुब्बे ।

दट्ठम्पि ते दानि न तं लभन्ति, विराजिततो हि जनेन तेन ॥

५२०: “न ओग्गतत्तस्स भवन्ति मित्ता, जहन्ति मित्ता विकलं विदित्वा ।

अत्थञ्च दिस्वा परिवारयन्ति, बहू मित्ता उग्गतत्तस्स होन्ति ॥

५२१: “निहीनत्तो सब्बभोगेहि किच्छो, सम्मक्खितो सम्परिभिन्नगतो ।

उस्सावबिन्दूव पलिम्पमाना, अज्ज सुवे जीवितस्सूपरोधो ॥

५२२: “एतादिसं उत्तमकिच्छप्पत्तं,

उत्तासितं पुचिमन्दस्स सूले ।

अथ त्वं केन वण्णेन वदेसि यक्ख,

‘जीव भो जीवितमेव सेय्यो’”ति ॥

५१७. तत्थ तत्थाति तस्सं वेसालियं । नगरस्स बाहिरन्ति नगरस्स बहि भवं, वेसालिनगरस्स बहि एव जातं पवत्तं सम्बन्धं । तत्थेवाति यत्थ तं पस्सि, तत्थेव ठाने । तन्ति तं पेतं । कारणत्थिकोति “जीव, भो, जीवितमेव सेय्यो”ति वुत्तअत्थस्स कारणेन अत्थिको हुत्वा ।

५१८. सेय्या निसज्जा नयिमस्स अत्थीति पिड्डिपसारणलक्खणा सेय्या, पल्लङ्काभुजनलक्खणा निसज्जा च इमस्स सूले आरोपितपुग्गलस्स नत्थि । अभिक्कमो नत्थि पटिक्कमो चाति अभिक्कमादिलक्खणं अप्पमत्तकम्पि गमनं इमस्स नत्थि । परिचारिका सापीति या असितपीतखायितवत्थपरिभोगादिलक्खणा इन्द्रियानं परिचारणा, सापि इमस्स नत्थि । “परिहरणा सापी”ति वा पाठो, असितादिपरिभोगवसेन इन्द्रियानं परिहरणा, सापि इमस्स नत्थि विगतजीवितत्ताति अत्थो । “परिचारणा सापी”ति केचि पठन्ति ।

५१९. दिट्ठसुता सुहज्जा, अनुकम्पका यस्स अहेसुं पुब्बेति सन्दिट्ठसहाया चेव अदिट्ठसहाया च यस्स मित्ता अनुदयावन्तो ये अस्स इमस्स पुब्बे अहेसुं । दट्ठम्पीति पस्सितुम्पि न लभन्ति, कुतो सह वसितुन्ति अत्थो । विराजितत्तोति परिच्चत्तसभावो । जनेन तेनाति तेन जातिआदिजनेन ।

५२०. न ओगगतत्तस्स भवन्ति मित्ताति अपगतविज्जाणस्स मतस्स मित्ता नाम न होन्ति तस्स मित्तेहि कातब्बकिच्चस्स अतिक्कन्तत्ता । जहन्ति मित्ता विकलं विदित्वाति मतो ताव तिट्ठतु, जीवन्तम्पि भोगविकलं पुरिसं विदित्वा “न इतो किञ्चि गय्हूपग”न्ति मित्ता पजहन्ति । अत्थञ्च दिस्वा परिवारयन्तीति तस्स पन सन्तकं अत्थं धनं दिस्वा पियवादिनो मुखुल्लोकिका हुत्वा तं परिवारेन्ति । बहू मित्ता उगगतत्तस्स होन्तीति विभवसम्पत्तिया उगगतसभावस्स समिद्धस्स बहू अनेका मित्ता होन्ति, अयं लोकियसभावोति अत्थो ।

५२१. निहीनत्तो सब्बभोगेहीति सब्बेहि उपभोगपरिभोगवत्थूहि परिहीनत्तो । किच्छोति दुक्खितो । सम्मक्खितोति रुहिरेहि सम्मक्खितसरीरो । सम्परिभिन्नगत्तोति सूलेन अब्भन्तरे विदालितगत्तो । उस्सावबिन्दूव पलिम्पमानोति तिणगगे लिम्पमानउस्सावबिन्दुसदिसो । अज्ज सुवेति अज्ज वा सुवे वा इमस्स नाम पुरिसस्स जीवितस्स उपरोधो निरोधो, ततो उद्धं नप्पवत्ततीति अत्थो ।

५२२. उत्तासितन्ति आवुतं आरोपितं । पुचिमन्दस्स सूलेति निम्बरुक्खस्स दण्डेन कतसूले । केन वण्णेनाति केन कारणेन । जीव, भो, जीवितमेव सेय्योति, भो पुरिस, जीव । कस्मा? सूलं आरोपितस्सापि हि ते इध जीवितमेव इतो चुतस्स जीविततो सतभागेन सहस्सभागेन सेय्यो सुन्दरतरोति ।

एवं तेन रज्जा पुच्छितो सो पेतो अत्तनो अधिप्पायं पकासेन्तो —

५२३. “सालोहितो एस अहोसि मय्हं, अहं सरामि पुरिमाय जातिया ।
दिस्वा च मे कारुज्जमहोसि राज, मा पापधम्मो निरयं पतायं ॥

५२४. “इतो चुतो लिच्छवि एस पोसो, सत्थुस्सदं निरयं घोररूपं ।
उपपज्जति दुक्कटकम्मकारी, महाभितापं कटुकं भयानकं ॥

५२५. “अनेकभागेन गुणेन सेय्यो, अयमेव सूलो निरयेन तेन ।
एकन्तदुक्खं कटुकं भयानकं, एकन्ततिब्बं निरयं पतायं ॥

५२६. “इदञ्च सुत्वा वचनं ममेसो, दुक्खूपनीतो विजहेय्य पाणं ।
तस्मा अहं सन्तिके न भणामि, मा मेकतो जीवितस्सूपरोधो”ति ॥ —

चतस्सो गाथा अभासि ।

५२३. तत्थ सालोहितो समानलोहितो योनिस्सम्बन्धेन सम्बन्धो, जातकोति अत्थो । पुरिमाय जातियाति पुरिमत्तभावे । मा पापधम्मो निरयं पतायन्ति अयं पापधम्मो पुरिसो निरयं मा पति, मा निरयं उपपज्जीति इमं दिस्वा मे कारुज्जं अहोसीति योजना ।

५२४. सत्तुस्सदन्ति पापकारीहि सत्तेहि उस्सन्नं, अथ वा पञ्चविधबन्धनं, मुखे तत्तलोहसेचनं, अङ्गारपब्बतारोपनं, लोहकुम्भिपक्खेपनं, असिपत्तवनप्पवेसनं, वेत्तरणियं समोतरणं, महानिरये पक्खेपोति । इमेहि सत्तहि पञ्चविधबन्धनादीहि दारुणकारणेहि उस्सन्नं, उपरूपरि निचितन्ति अत्थो । **महाभितापन्ति** महादुक्खं, महाअगिसन्तापं वा । **कटुकन्ति** अनिट्ठं । **भयानकन्ति** भयजनकं ।

५२५. **अनेकभागेन गुणेनाति** अनेककोट्टासेन आनिसंसेन । **अयमेव सूलो निरयेन तेनाति** ततो इमस्स उप्पत्तिट्ठानभूततो निरयतो अयमेव सूलो सेय्योति । निस्सक्के हि इदं करणवचनं । **एकन्त तिब्बन्ति** एकन्तेनेव तिखिणदुक्खं, नियतमहादुक्खन्ति अत्थो ।

५२६. **इदञ्च सुत्वा वचनं ममेसोति** “इतो चुतो”ति आदिना वुत्तं मम वचनं सुत्वा एसो पुरिसो दुक्खूपनीतो मम वचनेन निरयदुक्खं उपनीतो विय हुत्वा । **विजहेय्य पाणन्ति** अत्तनो जीवितं परिच्चजेय्य । **तस्माति** तेन कारणेन । **मा मेकतोति** “मया एकतो इमस्स पुरिसस्स जीवितस्स उपरोधो मा होतू”ति इमस्स सन्तिके इदं वचनं अहं न भणामि, अथ खो “जीव, भो, जीवितमेव सेय्यो”ति इदमेव भणामीति अधिप्पायो ।

एवं पेटेन अत्तनो अधिप्पाये पकासिते पुन राजा पेतस्स पवत्तिं पुच्छितुं ओकासं करोन्तो इमं गाथमाह —

५२७. “अज्जातो एसो पुरिसस्स अत्थो, अज्जम्पि इच्छामसे पुच्छितुं तुवं ।
ओकासकम्मं सचे नो करोसि, पुच्छाम तं नो न च कुज्झितब्ब”न्ति ॥

५२८. “अद्धा पटिज्जा मे तदा अहु, नाचिक्खणा अप्पसन्नस्स होति ।
अकामा सद्धेय्यवचोति कत्वा, पुच्छस्सु मं कामं यथा विसह”न्ति ॥ —

इमा रज्जो पेतस्स च वचनपटिवचनगाथा ।

५२७. तत्थ **अज्जातोति** अवगतो । **इच्छामसेति** इच्छाम । **नोति** अम्हाकं । **न च कुज्झितब्बन्ति** “इमे मनुस्सा यंकिञ्चि पुच्छन्ती”ति कोधो न कातब्बो ।

५२८. **अद्धाति** एकंसेन । **पटिज्जा मेति** जाणवसेन मय्हं “पुच्छस्सू”ति पटिज्जा, ओकासदानन्ति अत्थो । **तदा अहूति** तस्मिं काले पठमदस्सने अहोसि । **नाचिक्खणा अप्पसन्नस्स होतीति** अकथना अप्पसन्नस्स होति । पसन्नो एव हि पसन्नस्स किञ्चि कथेति । त्वं पन तदा मयि अप्पसन्नो, अहञ्च तयि, तेन पटिजानित्वा कथेतुकामो नाहोसि । इदानि पनाहं तुय्हं **अकामा सद्धेय्यवचो** अकामो एव सद्धातब्बवचनो **इति कत्वा** इमिना कारणेन । **पुच्छस्सु मं कामं यथा विसहन्ति** त्वं यथा इच्छसि, तमत्थं मं पुच्छस्सु । अहं पन यथा विसहं यथा मय्हं सहितुं सक्का, तथा अत्तनो जाणबलानुरूपं कथेस्सामीति अधिप्पायो ।

एवं पेटेन पुच्छनाय ओकासे कते राजा —

५२९. “यं किञ्चहं चक्खुना पस्सिसामि,
सब्बम्पि ताहं अभिसहहेय्यं ।

दिस्वाव तं नोपि चे सद्वहेय्यं,
करेय्यासि मे यक्ख नियस्सकम्म'न्ति ॥ —

गाथमाह । तस्सत्थो — अहं यं किञ्चिदेव चक्खुना पस्सिस्सामि, तं सब्बम्पि तथेव अहं अभिसद्वहेय्यं, तं पन दिस्वाव तं वचनं नोपि चे सद्वहेय्यं । यक्ख, मय्हं नियस्सकम्मं निग्गहकम्मं करेय्यासीति । अथ वा यं किञ्चहं चक्खुना पस्सिस्सामीति अहं यं किञ्चिदेव चक्खुना पस्सिस्सामि अचक्खुगोचरस्स अदस्सनतो । सब्बम्पि ताहं अभिसद्वहेय्यन्ति सब्बम्पि ते अहं दिट्ठं सुतं अज्जं वा अभिसद्वहेय्यं । तादिसो हि मय्हं तयि अभिप्पसादोति अधिप्पायो । पच्छिमपदस्स पन यथावुत्तोव अत्थो ।

तं सुत्वा पेतो —

५३०: “सच्चप्पटिज्जा तव मेसा होतु, सुत्वान धम्मं लभ सुप्पसादं ।
अज्जत्थिको नो च पदुट्ठचित्तो, यं ते सुतं असुतज्जापि धम्मं ।
सब्बम्पि अक्खिस्सं यथा पजान'न्ति ॥ — गाथमाह । इतो परं —

५३१: “सेतेन अस्सेन अलङ्कतेन, उपयासि सूलावुतकस्स सन्तिके ।
यानं इदं अब्भुतं दस्सनेय्यं, किस्सेतं कम्मस्स अयं विपाकोति ॥

५३२: “वेसालिया नगरस्स मज्झे, चिक्खल्लमग्गे नरकं अहोसि ।
गोसीसमेकाहं पसन्नचित्तो, सेतं गहेत्वा नरकस्मिं निक्खिपिं ॥

५३३: “एतस्मिं पादानि पतिट्ठपेत्वा, मयज्ज अज्जे च अतिक्कमिम्हा ।
यानं इदं अब्भुतं दस्सनेय्यं, तस्सेव कम्मस्स अयं विपाकोति ॥

५३४: “वण्णो च ते सब्बदिसा पभासति, गन्धो च ते सब्बदिसा पवायति ।
यक्खिद्धिपत्तोसि महानुभावो, नग्गो चासि किस्स अयं विपाकोति ॥

५३५: “अक्कोधनो निच्चपसन्नचित्तो, सण्हाहि वाचाहि जनं उपेमि ।
तस्सेव कम्मस्स अयं विपाको, दिब्बो मे वण्णो सततं पभासति ॥

५३६: “यसज्ज किञ्चित्तिज्ज धम्मे ठितानं, दिस्वान मन्तेमि पसन्नचित्तो ।
तस्सेव कम्मस्स अयं विपाको, दिब्बो मे गन्धो सततं पवायति ॥

५३७: “सहायानं तित्थस्मिं न्हायन्तानं, थले गहेत्वा निदहिस्स दुस्सं ।
खिड्ढत्थिको नो च पदुट्ठचित्तो, तेनम्हि नग्गो कसिरा च वुत्तीति ॥

५३८: “यो कीळमानो पकरोति पापं, तस्सेदिसं कम्मविपाकमाहु ।
अकीळमानो पन यो करोति, किं तस्स कम्मस्स विपाकमाहूति ॥

५३९. “ये दुट्ठसङ्कप्पमना मनुस्सा, कायेन वाचाय च संकिलिद्धा ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, असंसयं ते निरयं उपेन्ति ॥

५४०. “अपरे पन सुगतिमासमाना, दाने रता सङ्गहितत्तभावा ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, असंसयं ते सुगतिं उपेन्ती”ति ॥ —

तेसं उभिन्नं वचनपटिवचनगाथा होन्ति ।

५३०. तत्थ सच्चपटिज्जा तव मेसा होतूति “सब्बम्मि ताहं अभिसद्वहेय्य”न्ति तव एसा पटिज्जा मय्हं सच्चं होतु ।
सुत्त्वान धम्मं लभ सुप्पसादन्ति मया वुच्चमानं धम्मं सुत्त्वा सुन्दरं पसादं लभस्सु । अज्जत्थिकोति आजाननत्थिको ।
यथा पजानन्ति यथा अज्जोपि पजानन्तो, “यथापि जात”न्ति वा मया यथा जातन्ति अत्थो ।

५३१. किस्सेतं कम्मस्स अयं विपाकोति किस्सेतं किस्स नाम एतं, किस्स कम्मस्स अयं विपाको । एतन्ति वा
निपातमत्तं, किस्स कम्मस्साति योजना । “किस्स ते”ति च केचि पठन्ति ।

५३२-३३. चिक्खल्लमग्गेति चिक्खल्लवति पथम्हि । नरकन्ति आवाटं । एकाहन्ति एकं अहं । नरकस्मिं
निक्खिपिन्ति यथा कद्दमो न अक्कमीयति, एवं तस्मिं चिक्खल्लावाटे ठपेसिं । तस्साति तस्स गोसीसेन सेतुकरणस्स ।

५३६-७. धम्मे ठितानन्ति धम्मचारीनं समचारीनं । मन्तेमीति कथेमि कित्तयामि । खिड्डत्थिकोति हसाधिप्पायो । नो
च पदुट्ठचित्तोति दुस्ससामिके न दूसितचित्तो, न अवहरणाधिप्पायो नापि विनासाधिप्पायोति अत्थो ।

५३८. अकीळमानोति अखिड्डाधिप्पायो, लोभादीहि दूसितचित्तो । किं तस्स कम्मस्स विपाकमाहूति तस्स तथा
कतस्स पापकम्मस्स कीव कटुकं दुक्खविपाकं पण्डिता आहु ।

५३९-४०. दुट्ठसङ्कप्पमनाति कामसङ्कप्पादिवसेन दूसितमनोवितक्का, एतेन मनोदुच्चरितमाह । कायेन वाचाय च
संकिलिद्धाति पाणातिपातादिवसेन कायवाचाहि मलिना । आसमानाति आसीसमाना पत्थयमाना ।

एवं पेटेन सङ्खेपेनेव कम्मफलेसु विभजित्वा दस्सितेसु तं असद्वहन्तो राजा —

५४१. “तं किन्ति जानेय्यमहं अवेच्च, कल्याणपापस्स अयं विपाको ।
किं वाहं दिस्वा अभिसद्वहेय्यं, को वापि मं सद्वहापेय्य एत”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ तं किन्ति जानेय्यमहं अवेच्चाति योयं तथा “ये दुट्ठसङ्कप्पमना मनुस्सा, कायेन वाचाय च
संकिलिद्धा”तिआदिना । “अपरे पन सुगतिमासमाना”तिआदिना च कल्याणस्स पापस्स च कम्मस्स विपाको विभजित्वा
वुत्तो, तं किन्ति केन कारणेन अहं अवेच्च अपरपच्चयभावेन सद्वहेय्यं । किं वाहं दिस्वा अभिसद्वहेय्यन्ति कीदिसं वा
पनाहं पच्चक्खभूतं निदस्सनं दिस्वा पटिसद्वहेय्यं । को वापि मं सद्वहापेय्य एतन्ति को वा विज्जू पुरिसो पण्डितो एतमत्थं
मं सद्वहापेय्य, तं कथेहीति अत्थो ।

तं सुत्वा पेतो कारणेन तमत्थं तस्स पकासेन्तो —

५४२: दिस्वा च सुत्वा अभिसद्वहस्सु, कल्याणपापस्स अयं विपाको ।
कल्याणपापे उभये असन्ते, सिया नु सत्ता सुगता दुग्गता वा ॥

५४३: नो चेत्थ कम्मनि करेय्यं मच्चा, कल्याणपापानि मनुस्सलोके ।
नाहेसुं सत्ता सुगता दुग्गता वा, हीना पणीता च मनुस्सलोके ॥

५४४: यस्मा च कम्मनि करोन्ति मच्चा, कल्याणपापानि मनुस्सलोके ।
तस्मा हि सत्ता सुगता दुग्गता वा, हीना पणीता च मनुस्सलोके ॥

५४५: द्वयज्ज कम्मानं विपाकमाहु, सुखस्स दुखस्स च वेदनीयं ।
ता देवतायो परिचारयन्ति, पच्चेन्ति बाला द्वयतं अपस्सिनो”ति ॥ —

गाथा अभसि ।

५४२. तत्थ दिस्वा चाति पच्चक्खतो दिस्वापि । सुत्वाति धम्मं सुत्वा तदनुसारेण नयं नेन्तो अनुमिनन्तो ।
कल्याणपापस्साति कुसलस्स अकुसलस्स च कम्मस्स अयं सुखो अयं दुखो च विपाकोति अभिसद्वहस्सु । उभये
असन्तेति कल्याणे पापे चाति दुविधे कम्मे अविज्जमाने । सिया नु सत्ता सुगता दुग्गता वाति “इमे सत्ता सुगतिं गता
दुग्गतिं गता वा, सुगतियं वा अट्ठा दुग्गतियं दलिद्वा वा”ति अयमत्थो किं नु सिया कथं सम्भवय्याति अत्थो ।

५४३-४. इदानीं यथावुत्तमत्थं “नो चेत्थ कम्मानी”ति च “यस्मा च कम्मानी”ति च गाथाद्वयेन व्यतिरेकतो
अन्वयतो च विभावेति । तत्थ हीना पणीताति कुलरूपारोग्यपरिवारादीहि हीना उळारा च ।

५४५. द्वयज्ज कम्मानं विपाकमाहुति द्वयं दुविधं अज्ज इदानीं कम्मानं सुचरितदुच्चरितानं विपाकं वदन्ति
कथेन्ति । किं तन्ति आह “सुखस्स दुखस्स च वेदनीयं”न्ति, इद्वस्स च अनिद्वस्स च अनुभवनयोगं । ता देवतायो
परिचारयन्तीति ये उक्कंसवसेन सुखवेदनीयं विपाकं पटिलभन्ति, ते देवल्लोके ता देवता हुत्वा दिब्बसुखसमप्पिता
इन्द्रियानि परिचारेन्ति । पच्चेन्ति बाला द्वयतं अपस्सिनोति ये बाला कम्मज्ज कम्मफलज्जाति द्वयं अपस्सन्ता
असद्वहन्ता, ते पापप्पसुता दुखवेदनीयं विपाकं अनुभवन्ता निरयादीसु कम्मुना पच्चेन्ति दुखं पापुणन्ति ।

एवं कम्मफलं सद्वहन्तो पन त्वं कस्मा एवरूपं दुखं पच्चनुभवसीति अनुयोगं सन्धाय —

५४६: न मत्थि कम्मनि सयंकतानि, दत्वापि मे नत्थि यो आदिसेय्य ।
अच्छादनं सयनमथन्नपानं, तेनम्हि नग्गो कसिरा च वुत्ती”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ न मत्थि कम्मनि सयंकतानीति यस्मा सयं अत्तना पुब्बे कतानि पुज्जकम्मनि मम नत्थि न विज्जन्ति,
येहि इदानीं अच्छादनादीनि लभेय्यं । दत्वापि मे नत्थि यो आदिसेय्याति यो समणब्राह्मणानं दानं दत्वा “असुकस्स
पेतस्स होतू”ति मे आदिसेय्य उद्दिसेय्य, सो नत्थि । तेनम्हि नग्गो कसिरा च वुत्तीति तेन दुविधेनापि कारणेन इदानीं नग्गो

निच्चोळो अम्हि, कसिरा दुक्खा च वुत्ति जीविका होतीति ।

तं सुत्वा राजा तस्स अच्छादनादिलाभं आकङ्खन्तो —

५४७: सिया नु खो कारणं किञ्चि यक्ख, अच्छादनं येन तुवं लभेथ ।
आचिक्ख मे त्वं यदत्थि हेतु, सद्भायिकं हेतुवचो सुणोमा'ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ येनाति येन कारणेन त्वं अच्छादनं लभेथ लभेय्यासि, किञ्चि तं कारणं सिया नु खो भवेय्य नु खोति अत्थो । यदत्थीति यदि अत्थि ।

अथस्स पेतो तं कारणं आचिक्खन्तो —

५४८: कप्पितको नाम इधत्थि भिक्खु, झायी सुसीलो अरहा विमुत्तो ।
गुत्तिन्द्रियो संवुत्तपातिमोक्खो, सीतिभूतो उत्तमदिट्ठिपत्तो ॥

५४९: सखिलो वदज्जू सुवचो सुमुखो, स्वागमो सुप्पटिमुत्तको च ।
पुज्जस्स खेत्तं अरणविहारी, देवमनुस्सानज्च दक्खिणेय्यो ॥

५५०: सन्तो विधूमो अनीघो निरासो, मुत्तो विसल्लो अममो अवङ्को ।
निरूपधी सब्बपपज्जखीणो, तिस्सो विज्जा अनुप्पत्तो जुतिमा ॥

५५१: अप्पज्जातो दिस्वापि न च सुजानो, मुनीति नं वज्जिसु वोहरन्ति ।
जानन्ति तं यक्खभूता अनेजं, कल्याणधम्मं विचरन्तं लोके ॥

५५२: तस्स तुवं एकयुगं दुवे वा, ममुद्दिसित्वान सचे ददेथ ।
पटिगहीतानि च तानि अस्सु, ममज्च पस्सेथ सन्नद्धदुस्स'न्ति ॥ —

गाथा अभासि ।

५४८. तत्थ कप्पिततो नामाति जटिलसहस्सस्स अब्भन्तरे आयस्मतो उपालित्थेरस्स उपज्झायं सन्धाय वदति ।
इधाति इमिस्सा वेसालिया समीपे । झायीति अगगफलझानेन झायी । सीतिभूतोति सब्बकिलेसदरथपरिळाहवूपसमेन
सीतिभावप्पत्तो । उत्तमदिट्ठिपत्तोति उत्तमं अगगफलं सम्मादिट्ठिं पत्तो ।

५४९. सखिलोति मुदु । सुवचोति सुब्बचो । स्वागमोति सुद्धु आगतागमो । सुप्पटिमुत्तकोति सुद्धु पटिमुत्तकवाचो,
मुत्तभाणीति अत्थो । अरणविहारीति मेत्ताविहारी ।

५५०. सन्तोति उपसन्तकिलेसो । विधूमोति विगतमिच्छावितक्कधूमो । अनीघोति निदुक्खो । निरासोति नित्तण्हो ।
मुत्तोति सब्बभवेहि विमुत्तो । विसल्लोति वीतरागादिसल्लो । अममोति ममंकारविरहितो । अवङ्कोति

कायवङ्कादिवङ्कविरहितो । **निरूपधी**ति किलेसाभिसङ्खारादिउपधिप्पहायी । **सब्बपपञ्चखीणो**ति परिकखीणतण्हादिपपञ्चो । **जुतिमा**ति अनुत्तराय जाणजुतिया जुतिमा । **अप्पञ्जातो**ति परमप्पिच्छताय पटिच्छन्नगुणताय च न पाकटो ।

५५१. दिस्वापि न च सुजानोति गम्भीरभावेन दिस्वापि “एवंसीलो, एवंधम्मो, एवंपञ्चो”ति न सुविज्जेय्यो । **जानन्ति तं यक्खभूता अनेजन्ति** यक्खभूता च अनेजं नित्तण्हं “अरहा”ति तं जानन्ति । **कल्याणधम्मन्ति** सुन्दरसीलादिगुणं ।

५५२. तस्साति तस्स कप्पितकमहाथेरस्स । **एकयुगन्ति** एकं वत्थयुगं । **दुवे वा**ति द्वे वा वत्थयुगानि । **ममुद्दिसित्वाना**ति ममं उद्दिसित्वा । **पटिग्गहीतानि च तानि अस्सू**ति तानि वत्थयुगानि तेन पटिग्गहीतानि च अस्सु भवेय्युं । **सन्नद्धदुस्सन्ति** दुस्सेन कतसन्नाहं, लद्धवत्थं निवत्थपारुतदुस्सन्ति अत्थो ।

ततो राजा —

५५३:“कस्मिं पदेसे समणं वसन्तं, गन्त्वान पस्सेमु मयं इदानि ।
यो मज्ज कङ्खं विचिकिच्छितञ्च, दिट्ठीविसूकानि विनोदयेय्या”ति ॥ —

थेरस्स वसनट्ठानं पुच्छि । तत्थ **कस्मिं पदेसे**ति कतरस्मिं पदेसे । **यो मज्जा**ति यो अज्ज, म-कारो पदसन्धिकरो ।

ततो पेतो —

५५४:“एसो निसिन्नो कपिनच्चनायं, परिवारितो देवताहि बहूहि ।
धम्मिं कथं भासति सच्चनामो, सकस्मिमाचेरके अप्पमत्तो”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **कपिनच्चनायन्ति** कपीनं वानरानं नच्चनेन “कपिनच्चना”ति लद्धवोहारे पदेसे । **सच्चनामो**ति ज्ञायी सुसीलो अरहा विमुत्तोतिआदीहि गुणनामेहि याथावनामो अविपरीतनामो ।

एवं पेटेन वुत्ते राजा तावदेव थेरस्स सन्तिकं गन्तुकामो —

५५५:“तथाहं कस्सामि गन्त्वा इदानि, अच्छादयिस्सं समणं युगेन ।
पटिग्गहीतानि च तानि अस्सु, तुवञ्च पस्सेमु सन्नद्धदुस्स”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **कस्सामी**ति करिस्सामि ।

अथ पेतो “देवतानं थेरो धम्मं देसेति, तस्मा नायं उपसङ्कमनकालो”ति दस्सेन्तो —

५५६:“मा अक्खणे पब्बजितं उपागमि, साधु वो लिच्छवि नेस धम्मो ।
ततो च काले उपसङ्कमित्वा, तत्थेव पस्साहि रहो निसिन्न”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ साधूति आयाचने निपातो । वो लिच्छवि नेस धम्मोति, लिच्छविराज, तुम्हाकं राजूनं एस धम्मो न होति, यं अकाले उपसङ्कमनं । तत्थेवाति तस्मिंयेव ठाने ।

एवं पेटेन वृत्ते राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अत्तनो निवेसनमेव गन्त्वा पुन युत्तपत्तकाले अट्ट वत्थुयुगानि गाहापेट्वा थेरं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसिन्नो पटिसन्थारं कत्वा “इमानि, भन्ते, अट्ट वत्थुयुगानि पटिग्गण्हा”ति आह । तं सुत्वा थेरो कथासमुद्वापनत्थं “महाराज, पुब्बे त्वं अदानसीलो समणब्राह्मणानं विहेठनजातिकोव कथं पणीतानि वत्थानि दातुकामो जातो”ति आह । तं सुत्वा राजा तस्स कारणं आचिक्खन्तो पेटेन समागमं, तेन च अत्तना च कथितं सब्बं थेरस्स आरोचेत्वा वत्थानि दत्वा पेटस्स उद्दिसि । तेन पेटो दिब्बवत्थधरो अलङ्कृतपटियत्तो अस्सारुल्लहो थेरस्स च रज्जो च पुरतो पातुभवि । तं दिस्वा राजा अत्तमनो पमुदितो पीतिसोमनस्सजातो “पच्चक्खतो वत मया कम्मफलं दिट्ठं, न दानाहं पापं करिस्सामि, पुज्जमेव करिस्सामी”ति वत्वा तेन पेटेन सक्खिं अकासि । सो च पेटो “सचे, त्वं लिच्छविराज, इतो पट्ठाया अथम्मं पहाय धम्मं चरसि, एवाहं तव सक्खिं करिस्सामि, सन्तिकञ्च ते आगमिस्सामि, सूलावुतञ्च पुरिसं सीघं सूलतो मोचेहि, एवं सो जीवितं लभित्वा धम्मं चरन्तो दुक्खतो मुच्चिस्सति, थेरञ्च कालेन कालं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुणन्तो पुज्जानि करोही”ति वत्वा गतो ।

अथ राजा थेरं वन्दित्वा नगरं पविसित्वा सीघं सीघं लिच्छविपरिसं सन्निपातेत्वा ते अनुजानापेट्वा तं पुरिसं सूलतो मोचेत्वा “इमं अरोगं करोथा”ति तिकिच्छके आणापेसि । थेरञ्च उपसङ्कमित्वा पुच्छि — “सिया नु खो, भन्ते, निरयगामिकम्मं कत्वा ठितस्स निरयतो मुत्ती”ति । सिया, महाराज, सचे उल्लारं पुज्जं करोति, मुच्चतीति वत्वा थेरो राजानं सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि । सो तत्थ पतिट्ठितो थेरस्स ओवादे ठत्वा सोतापन्नो अहोसि, सूलावुतो पन पुरिसो अरोगो हुत्वा संवेगजातो भिक्खूसु पब्बजित्वा नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तमत्थं दस्सेन्ता सङ्गीतिकारा —

५५७:“तथाति वत्वा अगमासि तत्थ, परिवारितो दासगणेन लिच्छवि ।

सो तं नगरं उपसङ्कमित्वा, वासूपगच्छित्थ सके निवेसने ॥

५५८:“ततो च काले गिहिकिच्चानि कत्वा,

न्हत्वा पिवित्वा च खणं लभित्वा ।

विचेय्य पेळातो च युगानि अट्ट,

गाहापयी दासगणेन लिच्छवि ॥

५५९:“सो तं पदेसं उपसङ्कमित्वा, तं अद्दस समणं सन्तचित्तं ।

पटिक्कन्तं गोचरतो निवत्तं, सीतिभूतं रुक्खमूले निसिन्नं ॥

५६०:“तमेनमवोच उपसङ्कमित्वा, अप्पाबाधं फासुविहारञ्च पुच्छि ।

वेसालियं लिच्छविहं भदन्ते, जानन्ति मं लिच्छवि अम्बसक्करो ॥

५६१:“इमानि मे अट्ट युगा सुभानि, पटिग्गण्ह भन्ते पददामि तुय्हं ।

तेनेव अत्थेन इधागतोस्मि, यथा अहं अत्तमनो भवेय्यन्ति ॥

- ५६२: “दूरतोव समणा ब्राह्मणा च, निवेसनं ते परिवज्जयन्ति ।
पत्तानि भिज्जन्ति च ते निवेसने, सङ्घाटियो चापि विदालयन्ति ॥
- ५६३: “अथापरे पादकुठारिकाहि, अवंसिरा समणा पातयन्ति ।
एतादिसं पब्बजिता विहेसं, तया कतं समणा पापुणन्ति ॥
- ५६४: “तिणेन तेलम्पि न त्वं अदासि, मूळहस्स मग्गम्पि न पावदासि ।
अन्धस्स दण्डं सयमादियासि, एतादिसो कदरियो असंवुतो तुवं ।
अथ त्वं केन वण्णेन किमेव दिस्वा, अम्हेहि सह संविभागं करोसीति ॥
- ५६५: “पच्चेमि भन्ते यं त्वं वदेसि, विहेसयिं समणे ब्राह्मणे च ।
खिड्डुत्थिको नो च पदुडुचित्तो, एतम्पि मे दुक्कटमेव भन्ते ॥
- ५६६: “खिड्डुय यक्खो पसवित्वा पापं, वेदेति दुक्खं असमत्तभोगी ।
दहरो युवा नग्गनियस्स भागी, किं सु ततो दुक्खतरस्स होति ॥
- ५६७: “तं दिस्वा संवेगमलत्थं भन्ते, तप्पच्चया वापि ददामि दानं ।
पटिग्गण्ह भन्ते वत्थयुगानि अट्ठ, यक्खस्सिमा गच्छन्तु दक्खिणायोति ॥
- ५६८: “अद्धा हि दानं बहुधा पसत्थं, ददतो च ते अक्खयधम्ममत्थु ।
पटिग्गण्हामि ते वत्थयुगानि अट्ठ, यक्खस्सिमा गच्छन्तु दक्खिणायोति ॥
- ५६९: “ततो हि सो आचमयित्वा लिच्छवि, थेरस्स दत्त्वान युगानि अट्ठ ।
पटिग्गहीतानि च तानि अस्सु, यक्खञ्च पस्सेथ सन्नद्धदुस्सं ॥
- ५७०: “तमद्दसा चन्दनसारलित्तं, आजञ्जमारूळहमुळारवणं ।
अलङ्कतं साधुनिवत्थदुस्सं, परिवारितं यक्खमहिद्धिपत्तं ॥
- ५७१: “सो तं दिस्वा अत्तमनो उदग्गो, पहड्डुचित्तो च सुभग्गरूपो ।
कम्मञ्च दिस्वान महाविपाकं, सन्दिट्टिकं चक्खुना सच्छिकत्वा ॥
- ५७२: “तमेनमवोच उपसङ्कमित्वा, दस्सामि दानं समणब्राह्मणानं ।
न चापि मे किञ्चि अदेय्यमत्थि, तुवञ्च मे यक्ख बहूपकारोति ॥
- ५७३: “तुवञ्च मे लिच्छवि एकदेसं, अदासि दानानि अमोघमेतं ।
स्वाहं करिस्सामि तयाव सक्खिं, अमानुसो मानुसकेन सद्धिन्ति ॥
- ५७४: “गती च बन्धू च परायणञ्च, मित्तो ममासि अथ देवता मे ।

याचामि तं पञ्जलिको भवित्वा, इच्छामि तं यक्ख पुनपि दडुन्ति ॥

५७५:“सचे तुवं अस्सद्धो भविस्ससि, कदरियरूपो विष्पटिपन्नचित्तो ।
त्वं नेव मं लच्छसि दस्सनाय, दिस्वा च तं नोपि च आलपिस्सं ॥

५७६:“सचे पन त्वं भविस्ससि धम्मगारवो, दाने रतो सङ्गहितत्तभावो ।
ओपानभूतो समणब्राह्मणानं, एवं ममं लच्छसि दस्सनाय ॥

५७७:“दिस्वा च तं आलपिस्सं भदन्ते, इमञ्च सूलतो लहुं पमुञ्च ।
यतोनिदानं अकरिम्ह सक्खिं, मञ्जामि सूलावुतकस्स कारणा ॥

५७८:“ते अञ्जमञ्जं अकरिम्ह सक्खिं, अयञ्च सूलतो लहुं पमुत्तो ।
सक्कच्च धम्मानि समाचरन्तो, मुच्चेय्य सो निरया च तम्हा ।
कम्मं सिया अञ्जत्र वेदनीयं ॥

५७९:“कप्पितकञ्च उपसङ्कमित्वा, तेनेव सह संविभजित्वा काले ।
सयं मुखेनूपनिसज्ज पुच्छ, सो ते अक्खिस्सति एतमत्थं ॥

५८०:“तमेव भिक्खुं उपसङ्कमित्वा, पुच्छस्सु अञ्जत्थिको नो च पदुट्ठचित्तो ।
सो ते सुतं असुतञ्चापि धम्मं, सब्बम्मि अक्खिस्सति यथा पजानन्ति ॥

५८१:“सो तत्थ रहस्सं समुल्लपित्वा, सक्खिं करित्वान अमानुसेन ।
पक्कामि सो लिच्छविनं सकासं, अथ ब्रवि परिसं सन्निसिन्नं ॥

५८२:“सुणन्तु भोन्तो मम एकवाक्यं, वरं वरिस्सं लभिस्सामि अत्थं ।
सूलावुतो पुरिसो लुद्धकम्मो, पणिहितदण्डो अनुसत्तरूपो ॥

५८३:“एत्तावता वीसतिरत्तिमत्ता, यतो आवुतो नेव जीवति न मतो ।
ताहं मोचयिस्सामि दानि, यथामतिं अनुजानातु सङ्घो”ति ॥

५८४:“एतञ्च अञ्जञ्च लहुं पमुञ्च, को तं वदेथ तथा करोन्तं ।
यथा पजानासि तथा करोहि, यथामतिं अनुजानाति सङ्घो”ति ॥

५८५:“सो तं पदेसं उपसङ्कमित्वा, सूलावुतं मोचयि खिप्पमेव ।
मा भायि सम्माति च तं अवोच, तिकिच्छकानञ्च उपट्ठपेसि ॥

५८६:“कप्पितकञ्च उपसङ्कमित्वा, तेनेव सह संविभजित्वा काले ।
सयं मुखेनूपनिसज्ज लिच्छवि, तथेव पुच्छित्थ नं कारणत्थिको ॥

- ५८७:“सूलावुतो पुरिसो लुहकम्मो, पणीतदण्डो अनुसत्तरूपो ।
एत्तावता वीसतिरत्तिमत्ता, यतो आवुतो नेव जीवति न मतो ॥
- ५८८:“सो मोचितो गन्त्वा मया इदानि, एतस्स यक्खस्स वचो हि भन्ते ।
सिया नु खो कारणं किञ्चिदेव, येन सो निरयं नो वजेय्य ॥
- ५८९:“आचिक्ख भन्ते यदि अत्थि हेतु, सद्भायिकं हेतुवचो सुणोम ।
न तेसं कम्मानं विनासमत्थि, अवेदयित्वा इध ब्यन्तिभावोति ॥
- ५९०:“सचे स धम्मानि समाचरेय्य, सक्कच्च रत्तिन्दिवमप्पमत्तो ।
मुच्चेय्य सो निरया च तम्हा, कम्मं सिया अज्जत्र वेदनीयन्ति ॥
- ५९१:“अज्जातो एसो पुरिसस्स अत्थो, ममप्पि दानि अनुकम्प भन्ते ।
अनुसास मं ओवद भूरिपज्ज, यथा अहं नो निरयं वजेय्यन्ति ॥
- ५९२:“अज्जेव बुद्धं सरणं उपेहि, धम्मञ्च सङ्गञ्च पसन्नचित्तो ।
तथेव सिक्खाय पदानि पज्ज, अखण्डफुल्लानि समादियस्सु ॥
- ५९३:“पाणातिपाता विरमस्सु खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयस्सु ।
अमज्जपो मा च मुसा अभाणी, सकेन दारेन च होति तुट्ठो ।
इमञ्च अरियं अट्ठङ्गवरेनुपेतं, समादियाहि कुसलं सुखुद्रयं ॥
- ५९४:“चीवरं पिण्डपातञ्च, पच्चयं सयनासनं ।
अन्नं पानं खादनीयं, वत्थसेनासनानि च ।
ददाहि उजुभूतेसु, विप्पसन्नेन चेतसा ॥
- ५९५:“भिक्षूपि सीलसम्पन्ने, वीतरागे बहुस्सुते ।
तप्पेहि अन्नपानेन, सदा पुज्जं पवट्ठति ॥
- ५९६:“एवञ्च धम्मानि समाचरन्तो, सक्कच्च रत्तिन्दिवमप्पमत्तो ।
मुञ्च तुवं निरया च तम्हा, कम्मं सिया अज्जत्र वेदनीयन्ति ॥
- ५९७:“अज्जेव बुद्धं सरणं उपेमि, धम्मञ्च सङ्गञ्च पसन्नचित्तो ।
तथेव सिक्खाय पदानि पज्ज, अखण्डफुल्लानि समादियामि ॥
- ५९८:“पाणातिपाता विरमामि खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयामि ।
अमज्जपो नो च मुसा भणामि, सकेन दारेन च होमि तुट्ठो ।
इमञ्च अरियं अट्ठङ्गवरेनुपेतं, समादियामि कुसलं सुखुद्रयं ॥

५९९. “चीवरं पिण्डपातञ्च, पच्चयं सयनासनं ।
अन्नं पानं खादनीयं, वत्थसेनासनानि च ॥

६००. “भिक्षू च सीलसम्पन्ने, वीतरागे बहुस्सुते ।
ददामि न विकम्पामि, बुद्धानं सासने रतोति ॥

६०१. “एतादिसो लिच्छवि अम्बसक्करो, वेसालियं अज्जतरो उपासको ।
सद्दो मुदू कारकरो च भिक्षु, सङ्गञ्च सक्कच्च तदा उपट्ठहि ॥

६०२. “सूलावुतो च अरोगो हुत्वा, सेरी सुखी पब्बज्जं उपागमि ।
भिक्षुञ्च आगम्म कप्पितकुत्तमं, उभोपि सामज्जफलानि अज्झगुं ॥

६०३. “एतादिसा सप्पुरिसान सेवना, महप्फला होति सतं विजानतं ।
सूलावुतो अगगफलं अफस्सयि, फलं कनिट्ठं पन अम्बसक्करो’ति ॥ —

गाथायो अवोचुं ।

५५७-५६०. तत्थ वासूपगच्छित्थाति वासं उपगच्छि । गिहिकिच्चानीति गेहं आवसन्तेन कातब्बकुटुम्बकिच्चानि ।
विचेय्याति सुन्दरवत्थगहणत्थं विचिनित्वा । पटिक्कन्तन्ति पिण्डपाततो पटिक्कन्तं । तेनाह “गोचरतो निवत्त”न्ति ।
अवोचाति “वेसालियं लिच्छविहं, भदन्ते”ति आदिकं अवोच ।

५६२-३. विदालयन्तीति विफालयन्ति । पादकुठारिकाहीति पादसङ्घाताहि कुठारीहि । पातयन्तीति परिपातयन्ति ।

५६४. तिणेनाति तिणग्गेनापि । मूळहस्स मग्गम्पि न पावदासीति मग्गमूळहस्स मग्गम्पि त्वं न कथयसि “एवायं
पुरिसा इतो चितो च परिब्भमतू”ति । केळीसीलो हि अयं राजा । सयमादियासीति अन्धस्स हत्थतो यट्ठिं सयमेव
अच्छिन्दित्वा गणहसि । संविभागं करोसीति अत्तना परिभुज्जितब्बवत्थुतो एकच्चानि दत्वा संविभजसि ।

५६५. पच्चेमि, भन्ते, यं त्वं वदेसीति “भन्ते, त्वं पत्तानि भिज्जन्ती”ति आदिना यं वदेसि, तं पटिजानामि,
सब्बमेवेतं मया कतं कारापितञ्चाति दस्सेति । एतम्पीति एतं खिड्ढाधिप्पायेन कतम्पि ।

५६६-७. खिड्ढाति खिड्ढाय । पसवित्वाति उपचिनित्वा । वेदेतीति अनुभवति । असमत्तभोगीति अपरिपुण्णभोगो ।
तमेव अपरिपुण्णभोगतं दस्सेतुं “दहरो युवा”ति आदि वुत्तं । नग्गनियस्साति नग्गभावस्स । किं सु ततो दुक्खतरस्स
होतीति किं सु नाम ततो नग्गभावतो दुक्खतरं अस्स पेतस्स होति । यक्खस्सिमा गच्छन्तु दक्खिणायोति इमा मया
दिट्ठ्यमानवत्थदक्खिणायो पेतस्स उपकप्पन्तु ।

५६८-७२. बहुधा पसत्थन्ति बहूहि पकारेहि बुद्धादीहि वणिणतं । अक्खयधम्ममत्थूति अपरिक्खयधम्मं होतु ।
आचमयित्वाति हत्थपादधोवनपुब्बकं मुखं विक्खालेत्वा । चन्दनसारलित्तन्ति सारभूतचन्दनलित्तं । उळारवण्णन्ति
सेट्ठरूपं । परिवारितन्ति अनुकुलवुत्तिना परिजनेन परिवारितं । यक्खमहिद्धिपत्तन्ति महतिं यक्खिद्धिं, देविद्धिं पत्वा ठितं ।

तमेनमवोचाति तमेनं अवोच ।

५७३. एकदेसं अदासीति चतूसु पच्चयेसु एकदेसभूतं वत्थदानं सन्धाय वदति । सक्खिन्ति सक्खिभावं ।

५७४. ममासीति मे आसि । देवता मेति मय्हं देवता आसीति योजना ।

५७५-७. विष्पटिपन्नचित्तोति मिच्छादिट्ठिं पटिपन्नमानसो, धम्मियं पटिपदं पहाय अधम्मियं पटिपदं पटिपन्नोति अत्थो । यतोनिदानन्ति यन्निमित्तं यस्स सन्तिकं आगमनहेतु ।

५७९. संविभजित्वाति दानसंविभागं कत्वा । सयं मुखेनूपनिसज्ज पुच्छाति अज्जे पुरिसे अपेसेत्वा उपनिसीदित्वा सम्मुखेनेव पुच्छ ।

५८१-३. सन्निसिन्नन्ति सन्नपतितवसेन निसिन्नं । लभिस्सामि अत्थन्ति मया इच्छितम्पि अत्थं लभिस्सामि । पणिहितदण्डोति ठपितसरीरदण्डो । अनुसत्तरूपोति राजिनि अनुसत्तसभावो । वीसतिरत्तिमत्ताति वीसतिमत्ता रत्तियो अतिवत्ताति अत्थो । ताहन्ति तं अहं । यथामतिन्ति मय्हं यथारुचि ।

५८४. एतज्ज अज्जज्जाति एतं सूले आवुतं पुरिसं अज्जज्ज यस्स राजाणा पणिहिता, तज्ज । लहुं पमुज्जाति सीघं मोचेहि । को तं वदेथ तथा करोन्तन्ति तथा धम्मियकम्मं करोन्तं तं इमस्मिं वज्जिरट्ठे को नाम “न पमोचेही”ति वदेय्य, एवं वत्तुं कोचिपि न लभतीति अत्थो ।

५८५. तिकिच्छकानज्जाति तिकिच्छके च ।

५८८. यक्खस्स वचोति पेतस्स वचनं, तस्स, भन्ते, पेतस्स वचनेन एवमकासिन्ति दस्सेति ।

५९०. धम्मानीति पुब्बे कतं पापकम्मं अभिभवितुं समत्थे पुज्जधम्मे । कम्मं सिया अज्जत्र वेदनीयन्ति यं तस्मिं पापकम्मे उपपज्जवेदनीयं, तं अहोसिकम्मं नाम होति । यं पन अपरपरियायवेदनीयं, तं अज्जत्र अपरपरियाये वेदयितव्वफलं होति सति संसारप्पवत्तिरन्ति अत्थो ।

५९३. इमज्जाति अत्तना वुच्चमानं ताय आसन्नं पच्चक्खं वाति कत्वा वुत्तं । अरियं अट्ठङ्गवरेनुपेतन्ति परिसुद्धट्ठेन अरियं, पाणातिपातावेरमणिआदीहि अट्ठहि अट्ठेहि उपेतं युत्तं उत्तमं उपोसथसीलं । कुसलन्ति अनवज्जं । सुखुद्रयन्ति सुखविपाकं ।

५९५. सदा पुज्जं पवड्ढतीति सकिदेव पुज्जं कत्वा “अलमेत्तावता”ति अपरितुट्ठो हुत्वा अपरापरं सुचरितं पूरेन्तस्स सब्बकालं पुज्जं अभिवड्ढति, अपरापरं वा सुचरितं पूरेन्तस्स पुज्जसङ्घातं पुज्जफलं उपरूपरि वड्ढति परिपूरेतीति अत्थो ।

५९७. एवं थेरेन वुत्ते राजा अपायदुक्खतो उत्रस्तचित्तो रतनत्तये पुज्जधम्मे च अभिवड्ढमानपसादो ततो पट्ठाय सरणानि सीलानि च समादियन्तो “अज्जेव बुद्धं सरणं उपेमी”तिआदिमाह ।

६०१. तत्थ एतादिसोति एदिसो यथावुत्तरूपो । वेसालियं अज्जतरो उपासकोति वेसालियं अनेकसहस्सेसु

उपासकेसु अञ्जतरो उपासको हुत्वा । सद्भोतिआदि कल्याणमित्तसन्निस्सयेन तस्स पुरिमभावतो अञ्जादिसतं दस्सेतुं वुत्तं । पुब्बे हि सो अस्सद्भो कक्खळो भिक्खून् अक्कोसकारको सङ्घस्स च अनुपट्ठाको अहोसि । इदानीं पन सद्भो मुदुको हुत्वा भिक्खुसङ्घञ्च सक्कच्चं तदा उपट्ठहीति । तत्त कारकरोति उपकारकारी ।

६०२. उभोपीति द्वेपि सूलावुतो राजा च । **सामञ्जफलानि** अज्झगुन्ति यथारहं सामञ्जफलानि अधिगच्छिंसु । तयिदं यथारहं दस्सेतुं “सूलावुतो अग्गफलं अफस्सयि, फलं कनिट्ठं पन अम्बसक्करो”ति वुत्तं । तत्थ फलं कनिट्ठन्ति सोतापत्तिफलं सन्धायाह । यं पनेत्थ अत्थतो अविभत्तं, तं सुविज्जेय्यमेव ।

एवं रज्जा पेटेन अत्तना च वुत्तमत्थं आयस्मा कप्पितको सत्थारं वन्दितुं सावत्थिं गतो भगवतो आरोचेसि । सत्था तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

अम्बसक्करपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

२. सेरीसकपेतवत्थुवण्णना

६०४-५७. सुणोथ यक्खस्स वाणिजानञ्चाति इदं सेरीसकपेतवत्थु । तं यस्मा सेरीसकविमानवत्थुना निब्बिसेसं, तस्मा तत्थ अट्ठप्पत्तियं गाथासु च यं वत्तब्बं, तं परमत्थदीपनियं विमानवत्थुवण्णनायं (वि० व० अट्ठ० १२२७ सेरीसकविमानवण्णना) वुत्तमेव, तस्मा तत्थ वुत्तनयेन वेदितब्बन्ति ।

सेरीसकपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

३. नन्दकपेतवत्थुवण्णना

राजा पिङ्गलो नामाति इदं नन्दकपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? सत्थु परिनिब्बानतो वस्ससतद्वयस्स अच्चयेन सुरट्ठविसये पिङ्गलो नाम राजा अहोसि । तस्स सेनापति नन्दको नाम मिच्छादिट्ठी विपरीतदस्सनो “नत्थि दिन्न”न्तिआदिना मिच्छागाहं पग्गय्ह विचरि । तस्स धीता उत्तरा नाम उपासिका पतिरूपे कुले दिन्ना अहोसि । नन्दको पन कालं कत्वा विज्झाटवियं महति निग्रोधरुक्खे वेमानिकपेतो हुत्वा निब्बत्ति । तस्मिं कालकते उत्तरा सुचिसीतलगन्धोदकपूरितं पानीयघटं कुम्मासाभिसङ्घतेहि वण्णगन्धरससम्पन्नेहि पूवेहि परिपुण्णसरावक्ख अञ्जतरस्स खीणासवत्थेरस्स दत्वा “अयं दक्खिणा मय्हं पितु उपकप्पतू”ति उट्ठिसि, तस्स तेन दानेन दिब्बपानीयं अपरिमिता च पूवा पातुभविंसु । तं दिस्वा सो एवं चिन्तेसि — “पापकं वत मया कतं, यं महाजनो ‘नत्थि दिन्न’न्तिआदिना मिच्छागाहं गाहितो । इदानीं पन पिङ्गलो राजा धम्मासोकस्स रज्जो ओवादं दातुं गतो, सो तं तस्स दत्वा आगमिस्सति, हन्दाहं नत्थिकदिट्ठिं विनोदेस्सामी”ति । न चिरेनेव च पिङ्गलो राजा धम्मासोकस्स रज्जो ओवादं दत्वा पटिनिवत्तन्तो मग्गं पटिपज्जि ।

अथ सो पेतो अत्तनो वसनट्ठानाभिमुखं तं मग्गं निम्मिनि । राजा ठितमज्झन्हिके समये तेन मग्गेन गच्छति । तस्स गच्छन्तस्स पुरतो मग्गो दिस्सति, पिट्ठितो पनस्स अन्तरधायति । सब्बपच्छतो गच्छन्तो पुरिसो मग्गं अन्तरहितं दिस्वा भीतो विस्सरं विरवन्तो धावित्वा रज्जो आरोचेसि, तं सुत्वा राजा भीतो संविग्गमानसो हत्थिक्खन्धे ठत्वा चतस्सो दिसा ओलोकेन्तो पेतस्स वसननिग्रोधरुक्खं दिस्वा तदभिमुखो अगमासि सट्ठिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । अथानुक्कमेन रज्जे तं ठानं पत्ते पेतो सब्बाभरणविभूसितो राजानं उपसङ्कमित्वा पटिसन्थारं कत्वा पूवे च पानीयञ्च दापेसि । राजा सपरिजनो न्हत्वा

पूवे खादित्वा पानीयं पिबित्वा पटिप्पस्सद्धमगकिलमथो “देवता नुसि गन्धब्बो”ति आदिना पेतं पुच्छि । पेतो आदितो पट्टाय अत्तनो पवत्तिं आचिक्खित्वा राजानं मिच्छादस्सनतो विमोचेत्वा सरणेषु सीलेसु च पतिट्ठापेसि । तमत्थं दस्सेतुं सङ्गीतिकारा —

६५८: “राजा पिङ्गलको नाम, सुरद्वानं अधिपति अहु ।
मोरियानं उपद्वानं गन्त्वा, सुरद्वं पुनरागमा ॥

६५९: “उण्हे मज्झन्हिके काले, राजा पङ्कं उपागमि ।
अद्दस मगं रमणीयं, पेतानं तं वण्णुपथं ॥

६६०. सारथिं आमन्तयी राजा —

“अयं मगो रमणीयो, खेमो सोवत्थिको सिवो ।
इमिना सारथि याम, सुरद्वानं सन्तिके इतो” ॥

६६१: “तेन पायासि सोरद्वो, सेनाय चतुरङ्गिनिया ।
उब्बिगगरूपो पुरिसो, सोरद्वं एतदब्रवि ॥

६६२: “कुम्मगं पटिपन्नम्हा, भिसनं लोमहंसनं ।
पुरतो दिस्सति मगो, पच्छतो च न दिस्सति ॥

६६३: “कुम्मगं पटिपन्नम्हा, यमपुरिसान सन्तिके ।
अमानुसो वायति गन्धो, घोसो सुय्यति दारुणो” ॥

६६४: “संविगो राजा सोरद्वो, सारथिं एतदब्रवि ।
‘कुम्मगं पटिपन्नम्हा, भिसनं लोमहंसनं ।
पुरतो दिस्सति मगो, पच्छतो च न दिस्सति ॥

६६५: “कुम्मगं पटिपन्नम्हा, यमपुरिसान सन्तिके ।
अमानुसो वायति गन्धो, घोसो सुय्यति दारुणो” ॥

६६६: “हत्थिक्खन्धं समारुह, ओलोकेन्तो चतुद्दिसा ।
अद्दस निग्रोधं रमणीयं, पादपं छायासम्पन्नं ।
नीलब्भवणसदिसं, मेघवणसिरीनिभं ॥

६६७: “सारथिं आमन्तयी राजा, ‘किं एसो दिस्सति ब्रहा ।
नीलब्भवणसदिसो, मेघवणसिरीनिभो” ॥

६६८: “निग्रोधो सो महाराज, पादपो छायासम्पन्नो ।
नीलम्भवणसदिसो, मेघवणसिरीनिभो ॥

६६९: “तेन पायासि सोरड्डो, येन सो दिस्सते ब्रह्मा ।
नीलम्भवणसदिसो, मेघवणसिरीनिभो ॥

६७०: “हत्थिक्खन्धतो ओरुह, राजा रुक्खं उपागमि ।
निसीदि रुक्खमूलस्मिं, सामच्चो सपरिज्जनो ।
पूरं पानीयसरकं, पूवे वित्ते च अद्दस ॥

६७१: “पुरिसो च देववणी, सब्बाभरणभूसितो ।
उपसङ्गमित्वा राजानं, सोरड्डं एतदब्रवि ॥

६७२: “स्वागतं ते महाराज, अथो ते अदुरागतं ।
पिवतु देवो पानीयं, पूवे खाद अरिन्दम’ ॥

६७३: “पिवित्वा राजा पानीयं, सामच्चो सपरिज्जनो ।
पूवे खादित्वा पित्वा च, सोरड्डो एतदब्रवि ॥

६७४: “देवता नुसि गन्धब्बो, अदु सक्को पुरिन्ददो ।
अजानन्ता तं पुच्छाम, कथं जानेमु तं मयन्ति ॥

६७५: “नाम्हि देवो न गन्धब्बो, नापि सक्को पुरिन्ददो ।
पेतो अहं महाराज, सुरड्डा इध मागतोति ॥

६७६: “किंसीलो किंसमाचारो, सुरड्डस्मिं पुरे तुवं ।
केन ते ब्रह्मचरियेन, आनुभावो अयं तवाति ॥

६७७: “तं सुणोहि महाराज, अरिन्दम रट्ठवट्ठन ।
अमच्चा पारिसज्जा च, ब्राह्मणो च पुरोहितो ॥

६७८: “सुरड्डस्मिं अहं देव, पुरिसो पापचेतसो ।
मिच्छादिट्ठि च दुस्सीलो, कदरियो परिभासको ॥

६७९: “ददन्तानं करोन्तानं, वारयिस्सं बहुज्जनं ।
अज्जेसं ददमानानं, अन्तरायकरो अहं ॥

६८०: “विपाको नत्थि दानस्स, संयमस्स कुतो फलं ।

नत्थि आचरियो नाम, अदन्तं को दमेस्सति ॥

६८१: “समतुल्यानि भूतानि, कुतो जेढापचायिको ।
नत्थि बलं वीरियं वा, कुतो उट्ठानपोरिसं ॥

६८२: “नत्थि दानफलं नाम, न विसोधेति वेरिनं ।
लद्धेय्यं लभते मच्चो, नियतिपरिणामजं ॥

६८३: “नत्थि माता पिता भाता, लोको नत्थि इतो परं ।
नत्थि दिन्नं नत्थि हुतं, सुनिहितं न विज्जति ॥

६८४: “योपि हनेय्य पुरिसं, परस्स छिन्दते सिरं ।
न कोचि कञ्चि हनति, सत्तन्नं विवरमन्तरे ॥

६८५: “अच्छेज्जाभेज्जो हि जीवो, अट्ठंसो गुळपरिमण्डलो ।
योजनानं सतं पञ्च, को जीवं छेत्तुमरहति ॥

६८६: “यथा सुत्तगुळे खित्ते, निब्बेठेन्तं पलायति ।
एवमेव च सो जीवो, निब्बेठेन्तो पलायति ॥

६८७: “यथा गामतो निक्खम्म, अज्जं गामं पविसति ।
एवमेव च सो जीवो, अज्जं बोन्दिं पविसति ॥

६८८: “यथा गेहतो निक्खम्म, अज्जं गेहं पविसति ।
एवमेव च सो जीवो, अज्जं बोन्दिं पविसति ॥

६८९: “चुल्लासीति महाकप्पिनो, सतसहस्सानि हि ।
ये बाला ये च पण्डिता, संसारं खेपयित्वान ।
दुक्खस्सन्तं करिस्सरे ॥

६९०: “मितानि सुखदुक्खानि, दोणेहि पिटकेहि च ।
जिनो सब्बं पजानाति, सम्मूळ्हा इतरा पजा ॥

६९१: “एवंदिट्ठि पुरे आसिं, सम्मूळ्हो मोहपारुतो ।
मिच्छादिट्ठि च दुस्सीलो, कदरियो परिभासको ॥

६९२: “ओरं मे छहि मासेहि, कालकिरिया भविस्सति ।
एकन्तकटुकं घोरं, निरयं पपत्तिस्सहं ॥

६९३. “चतुक्कण्णं चतुद्वारं, विभत्तं भागसो मितं ।
अयोपाकारपरियन्तं, अयसा पटिकुज्जितं ॥

६९४. “तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।
समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिष्ठति सब्बदा ॥

६९५. “वस्सानि सतसहस्सानि, घोसो सुय्यति तावदे ।
लक्खो एसो महाराज, सतभागवस्सकोटियो ॥

६९६. “कोटिसतसहस्सानि, निरये पच्चरे जना ।
मिच्छादिट्ठी च दुस्सीला, ये च अरियूपवादिनो ॥

६९७. “तत्थाहं दीघमद्धानं, दुक्खं वेदिस्स वेदनं ।
फलं पापस्स कम्मस्स, तस्मा सोचामहं भुसं ॥

६९८. “तं सुणोहि महाराज, अरिन्दम रट्ठवट्ठन ।
धीता मय्हं महाराज, उत्तरा भद्वमत्थु ते ॥

६९९. “करोति भद्वकं कम्मं, सीलेसुपोसथे रता ।
सज्जता संविभागी च, वदज्जू वीतमच्छरा ॥

७००. “अखण्डकारी सिक्खाय, सुण्हा परकुलेसु च ।
उपासिका सक्कमुनिनो, सम्बुद्धस्स सिरीमतो ॥

७०१. “भिक्षु च सीलसम्पन्नो, गामं पिण्डाय पाविसि ।
ओक्खित्तचक्खु सतिमा, गुत्तद्वारो सुसंवुतो ॥

७०२. “सपदानं चरमानो, अगमा तं निवेसनं ।
तमद्वस महाराज, उत्तरा भद्वमत्थु ते ॥

७०३. “पूरं पानीयसरकं, पूवे वित्ते च सा अदा ।
पिता मे कालकतो भन्ते, तस्सेतं उपकप्पतु ॥

७०४. “समनन्तरानुद्धिटे, विपाको उदपज्जथ ।
भुज्जामि कामकामीहं, राजा वेस्सवणो यथा ॥

७०५. “तं सुणोहि महाराज, अरिन्दम रट्ठवट्ठन ।
सदेवकस्स लोकस्स, बुद्धो अगगो पवुच्चति ।

तं बुद्धं सरणं गच्छ, सपुत्तदारो अरिन्दम ॥

७०६: “अट्टङ्गिकेन मग्गेन, फुसन्ति अमतं पदं ।
तं धम्मं सरणं गच्छ, सपुत्तदारो अरिन्दम ॥

७०७: “चत्तारो च पटिपन्ना, चत्तारो च फले ठिता ।
एस सङ्खो उजुभूतो, पञ्चासीलसमाहितो ।
तं सङ्खं सरणं गच्छ, सपुत्तदारो अरिन्दम ॥

७०८: “पाणातिपाता विरमस्सु खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयस्सु ।
अमज्जपो मा च मुसा अभाणि, सकेन दारेन च होहि तुट्ठोति ॥

७०९: “अत्थकामोसि मे यक्ख, हितकामोसि देवते ।
करोमि तुहं वचनं, त्वंसि आचरियो मम ॥

७१०: “उपेमि सरणं बुद्धं, धम्मज्चापि अनुत्तरं ।
सङ्खज्ज नरदेवस्स, गच्छामि सरणं अहं ॥

७११: “पाणातिपाता विरमामि खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयामि ।
अमज्जपो नो च मुसा भणामि, सकेन दारेन च होमि तुट्ठो ॥

७१२: “ओफुणामि महावाते, नदिया सीघगामिया ।
वमामि पापिकं दिट्ठिं, बुद्धानं सासने रतो ॥

७१३: “इदं वत्त्वान सोरट्ठो, विरमित्वा पापदस्सना ।
नमो भगवतो कत्वा, पामोक्खो रथमारुही”ति ॥ — गाथायो अवोचुं ।

६५८-९. तत्थ राजा पिङ्गलको नाम, सुरट्ठानं अधिपति अहूति पिङ्गलचक्खुताय “पिङ्गलो”ति पाकटनामो सुरट्ठदेसस्स इस्सरो राजा अहोसि । मोरियानन्ति मोरियराजूनं, धम्मासोकं सन्धाय वदति । सुरट्ठं पुनरागमाति सुरट्ठस्स विसयं उद्दिस्स सुरट्ठगामिमगं पच्चागज्झि । पङ्कन्ति मुदुभूमिं । वण्णुपथन्ति पेटेन निम्मितं मरूभूमिमगं ।

६६०. खेमोति निब्भयो । सोवत्थिकोति सोत्थिभावावहो । सिवोति अनुपद्दवो । सुरट्ठानं सन्तिके इतोति इमिना मग्गेन गच्छन्ता मयं सुरट्ठविसयस्स समीपेयेव ।

६६१-२. सोरट्ठोति सुरट्ठाधिपति । उब्बिगगुरूपोति उत्रस्तसभावो । भिसनन्ति भयजननं । लोमहंसनन्ति भिसनकभावेन लोमानं हंसापनं ।

६६३. यमपुरिसान सन्तिकेति पेतानं समीपे वत्ताम । अमानुसो वायति गन्थोति पेतानं सरीरगन्थो वायति । घोसो

सुय्यति दारुणोति पच्चेकनिरयेसु कारणं कारियमानानं सत्तानं घोरतरो सद्दो सुय्यति ।

६६६. पादपन्ति पादसदिसेहि मूलावयवेहि उदकस्स पिवनतो “पादपो”ति लद्धनामं तरुं । छायासम्पन्नन्ति सम्पन्नच्छायं । नीलववण्णसदिसन्ति वण्णेन नीलमेघसदिसं । मेघवण्णसिरीनिभन्ति मेघवण्णसण्ठानं हुत्वा खायमानं ।

६७०. पूरं पानीयसरकन्ति पानीयेन पुण्णं पानीयभाजनं । पूवेति खज्जके । वित्तेति वित्तिजनने मधुरे मनुज्जे तहिं तहिं सरावे पूरेत्वा ठपितपूवे अद्दस ।

६७२. अथो ते अदुरागतन्ति एत्थ अथोति निपातमत्तं, अवधारणत्थे वा, महाराज, ते आगतं दुरागतं न होति, अथ खो स्वागतमेवाति मयं सम्पटिच्छामाति अत्थो । अरिन्दमाति अरीनं दमनसील ।

६७७. अमच्चा पारिसज्जाति अमच्चा पारिसज्जा च वचनं सुणन्तु, ब्राह्मणो च तुय्हं पुरोहितो तं सुणातूति योजना ।

६७८. सुरट्ठस्मिं अहन्ति सुरट्ठदेसे अहं । देवाति राजानं आलपति । मिच्छादिट्ठीति नत्थिकदिट्ठिया विपरीतदस्सनो । दुस्सीलोति निस्सीलो । कदरियोति थद्धमच्छरी । परिभासकोति समणब्राह्मणानं अक्कोसको ।

६७९. वारयिस्सन्ति वारेसिं । अन्तरायकरो अहन्ति दानं ददन्तानं उपकारं करोन्तानं अन्तरायकरो हुत्वा अज्जेसज्ज परेसं दानं ददमानानं दानमयपुज्जतो अहं बहुजनं वारयिस्सं वारेसिन्ति योजना ।

६८०. विपाको नत्थि दानस्सातिआदि वारिताकारदस्सनं । तत्थ विपाको नत्थि दानस्साति दानं ददतो तस्स विपाको आयतिं पत्तब्बफलं नत्थीति विपाकं पटिबाहति । संयमस्स कुतो फलन्ति सीलस्स पन कुतो नाम फलं, सब्बेन सब्बं तं नत्थीति अधिप्पायो । नत्थि आचरियो नामाति आचारसमाचारसिक्खापको आचरियो नाम कोचि नत्थि । सभावतो एव हि सत्ता दन्ता वा अदन्ता वा होन्तीति अधिप्पायो । तेनाह “अदन्तं को दमेस्सती”ति ।

६८१. समतुल्यानि भूतानीति इमे सत्ता सब्बेपि अज्जमज्जं समसमा, तस्मा जेट्ठो एव नत्थि, कुतो जेट्ठापचायिको, जेट्ठापचायनपुज्जं नाम नत्थीति अत्थो । नत्थि बलन्ति यम्हि अत्तनो बले पतिट्ठिता सत्ता वीरियं कत्वा मनुस्ससोभयतं आदिं कत्वा यावअरहत्तं सम्पत्तियो पापुणन्ति, तं वीरियबलं पटिक्खपति । वीरियं वा नत्थि कुतो उट्ठानपोरिसन्ति इदं नो पुरिसवीरियेन पुरिसकारेन पवत्तन्ति एवं पवत्तवादपटिक्खेपवसेन वुत्तं ।

६८२. नत्थि दानफलं नामाति दानस्स फलं नाम किञ्चि नत्थि, देय्यधम्मपरिच्चागो भस्मनिहितं विय निष्फलो एवाति अत्थो । न विसोधेति वेरिनन्ति एत्थ वेरिनन्ति वेरवन्तं वेरानं वसेन पाणातिपातादीनं वसेन च कतपापं पुग्गलं दानसीलादिवततो न विसोधेति, कदाचिपि सुद्धं न करोति । पुब्बे “विपाको नत्थि दानस्सा”तिआदि दानादितो अत्तनो परेसं निवारिताकारदस्सनं, “नत्थि दानफलं नामा”तिआदि पन अत्थनो मिच्छाभिनिवेसदस्सनन्ति दट्ठब्बं । लद्धेय्यन्ति लद्धब्बं । कथं पन लद्धब्बन्ति आह “नियतिपरिणामज”न्ति । अयं सत्तो सुखं वा दुक्खं वा लभन्तो नियतिविपरिणामवसेनेव लभति, न कम्मस्स कतत्ता, न इस्सरादिना चाति अधिप्पायो ।

६८३. नत्थि माता पिता भाताति मातादीसु सम्मापटिपत्तिमिच्छापटिपत्तीनं फलाभावं सन्धाय वदति । लोको नत्थि इतो परन्ति इतो इधलोकतो परलोको नाम कोचि नत्थि, तत्थ तत्थेव सत्ता उच्छिज्जन्तीति अधिप्पायो । दिन्नन्ति महादानं ।

हुतन्ति पहेनकसक्कारो, तदुभयम्पि फलाभावं सन्धाय “नत्थी”ति पटिक्खपति । सुनिहितन्ति सुट्ठु निहितं । न विज्जतीति यं समणब्राह्मणानं दानं नाम “अनुगामिकनिधी”ति वदन्ति, तं न विज्जति । तेसं तं वाचावत्थुमत्तमेवाति अधिप्पायो ।

६८४. न कोचि कञ्चि हनतीति यो पुरिसो परं पुरिसं हनेय्य, परस्स पुरिसस्स सीसं छिन्देय्य, तत्थ परमत्थतो न कोचि कञ्चि हनति, सत्तन्नं कायानं छिद्दभावतो हनन्तो विय होति । कथं सत्थपहारोति आह “सत्तन्नं विवरमन्तरे”ति । पथवीआदीनं सत्तन्नं कायानं विवरभूते अन्तरे छिद्दे सत्थं पविसति, तेन सत्ता असिआदीहि पहता विय होन्ति, जीवो विय पन सेसकायापि निच्चसभावत्ता न छिज्जन्तीति अधिप्पायो ।

६८५. अच्छेज्जाभेज्जो हि जीवोति अयं सत्तानं जीवो सत्थादीहि न छिन्दितब्बो न भिन्दितब्बो निच्चसभावत्ता । अट्ठंसो गुळपरिमण्डलोति सो पन जीवो कदाचि अट्ठंसो होति कदाचि गुळपरिमण्डलो । योजनानं सतं पञ्चाति केवलीभावं पत्तो पञ्चयोजनसतुब्बेधो होति । को जीवं छेत्तुमरहतीति निच्चं निब्बिकारं जीवं को नाम सत्थादीहि छिन्दितुं अरहति, न सो केनचि विकोपनेय्योति वदति ।

६८६. सुत्तगुळेति वेठेत्वा कतसुत्तगुळे । खित्तेति निब्बेठनवसेन खित्ते । निब्बेठेन्तं पलायतीति पब्बते वा रुक्खगो वा ठत्वा निब्बेठियमानं खित्तं सुत्तगुळं निब्बेठेन्तमेव गच्छति, सुत्ते खीणे न गच्छति । एवमेवन्ति यथा तं सुत्तगुळं निब्बेठियमानं गच्छति, सुत्ते खीणे न गच्छति, एवमेव सो जीवो “चुल्लासीति महाकप्पिनो सतसहस्सानी”ति वुत्तकालमेव अत्तभावगुळं निब्बेठेन्तो पलायति पवत्तति, ततो उद्धं न पवत्तति ।

६८७. एवमेव च सो जीवोति यथा कोचि पुरिसो अत्तनो निवासगामतो निक्खमित्वा ततो अज्जं गामं पविसति केनचिदेव करणीयेन, एवमेव सो जीवो इतो सरीरतो निक्खमित्वा अज्जं अपरं सरीरं नियतवसेन पविसतीति अधिप्पायो । बोन्दन्ति कायं ।

६८९. चुल्लासीतीति चतुरासीति । महाकप्पिनोति महाकप्पानं । तत्थ “एकम्हा महासरा अनोत्तादितो वस्ससते वस्ससते कुसागेन एकेकं उदकबिन्दुं नीहरन्ते इमिना उपक्कमेन सत्तक्खत्तुं तम्हि सरे निरुदके जाते एको महाकप्पो नाम होती”ति वत्वा “एवरूपानं महाकप्पानं चतुरासीतिसतसहस्सानि संसारस्स परिमाणं”न्ति वदन्ति । ये बाला ये च पण्डिताति ये अन्धबाला, ये च सप्पज्जा, सब्बेपि ते । संसारं खेपयित्वानाति यथावुत्तकालपरिच्छेदं संसारं अपरापरुप्पत्तिवसेन खेपेत्वा । दुक्खस्सन्तं करिस्सरेति वट्टदुक्खस्स परियन्तं परियोसानं करिस्सन्ति । पण्डितापि अन्तरा सुज्झितुं न सक्कोन्ति, बालापि ततो उद्धं नप्पवत्तन्तीति तस्स लद्धि ।

६९०. मितानि सुखदुक्खानि, दोणेहि पिटकेहि चाति सत्तानं सुखदुक्खानि नाम दोणेहि पिटकेहि मानभाजनेहि मितानि विय यथावुत्तकालपरिच्छेदेनेव परिमितत्ता पच्चेकञ्च तेसं तेसं सत्तानं तानि नियतिपरिणामजानि परिमितानि । तयिदं जिनो सब्बं पजानाति जिनभूमियं ठितो केवलं पजानाति संसारस्स समतिक्कन्तत्ता । संसारे पन परिब्भमति सम्मूळहायं इतरा पजा ।

६९१. एवंदिट्ठि पुरे आसिन्ति यथावुत्तनत्थिकदिट्ठिको पुब्बेव अहं अहोसिं । सम्मूळहो मोहपारुतोति यथावुत्ताय दिट्ठिया हेतुभूतेन सम्मोहेन सम्मूळहो, तंसहजातेन पन मोहेन पारुतो, पटिच्छादितकुसलबीजोति अधिप्पायो ।

६९२. एवं पुब्बे या अत्तनो उप्पन्ना पापदिट्ठि, तस्सा वसेन कतं पापकम्मं दस्सेत्वा इदानी अत्तना आयतिं अनुभवितब्बं तस्स फलं दस्सेन्तो “ओरं मे छहि मासेही”तिआदिमाह ।

६९५-७. तत्थ वस्सानि सतसहस्सानीति वस्सानं सतसहस्सानि, अतिक्कमित्वाति वचनसेसो । भुम्मत्थे वा एतं पच्चत्तवचनं, वस्सेसु सतसहस्सेसु वीतिवत्तेसूति अत्थो । **घोसो सुय्यति तावदेति** यदा एत्तको कालो अतिक्कन्तो होति, तावदेव तस्मिं काले “इध पच्चन्तानं वो मारिसा वस्ससतसहस्सपरिमाणो कालो अतीतो”ति एवं तस्मिं निरये सद्दो सुय्यति । **लक्खो एसो, महाराज, सतभागवस्सकोटियो**ति सतभागा सतकोट्टासा वस्सकोटियो, महाराज, निरये पच्चन्तानं सत्तानं आयुनो एसो लक्खो एसो परिच्छेदोति अत्थो । इदं वुत्तं होति — दसदसकं सतं नाम, दस सतानि सहस्सं नाम, दसदससहस्सानि सतसहस्सं नाम, सतसतसहस्सानि कोटि नाम, तासं कोटीनं वसेन सतसहस्सवस्सकोटियो सतभागा वस्सकोटियो । सा च खो नेरयिकानंयेव वस्सगणनावसेन वेदितब्बा, न मनुस्सानं, देवानं वा । ईदिसानि अनेकानि वस्सकोटिसतसहस्सानि नेरयिकानं आयु । तेनाह “कोटिसतसहस्सानि, निरये पच्चरे जना”ति । यादिसेन पन पापेन सत्ता एवं निरयेसु पच्चन्ति, तं निगमनवसेन दस्सेतुं “मिच्छादिट्ठी च दुस्सीला, ये च अरियूपवादिनो”ति वुत्तं । वेदिस्सन्ति अनुभविस्सं ।

६९८-७०६. एवं आयतिं अत्तना अनुभवितब्बं पापफलं दस्सेत्वा इदानी “केन ते ब्रह्मचरियेन, आनुभावो अयं तवा”ति रज्जा पुच्छितमत्थं आचिक्खित्वा तं सरणेसु चेव सीलेसु च पतिट्ठापेतुकामो “तं सुणोहि महाराजा”तिआदिमाह । तत्थ सीलेसुपोसथे रताति निच्चसीलेसु च उपोसथसीलेसु च अभिरता । अदाति अदासि । तं धम्मन्ति तं अट्ठङ्गिकं मगं अमतपदञ्च ।

७०९-९२. एवं पेटेन सरणेसु सीलेसु च समादपितो राजा पसन्नमानसो तेन अत्तनो कतं उपकारं ताव कित्तेत्वा सरणादीसु पतिट्ठहन्तो “अत्थकामो”तिआदिका तिस्सो गाथा वत्वा पुब्बे अत्तना गहिताय पापिकाय दिट्ठिया पटिनिस्सट्ठभावं पकासेन्तो “ओफुणामी”ति गाथमाह ।

तत्थ ओफुणामि महावातेति महन्ते वाते वायन्ते भुसं विय तं पापकं दिट्ठि, यक्ख, तव धम्मदेसनावाते ओफुणामि निद्धुनामि । नदिया वा सीघगामियाति सीघसोताय महानदिया वा तिणकट्टपण्णकसटं विय पापिकं दिट्ठि पवाहेमीति अधिप्पायो । वमामि पापिकं दिट्ठिन्ति मम मनोमुखगतं पापिकं दिट्ठि उच्छड्डुयामि । तत्थ कारणमाह “बुद्धानं सासने रतो”ति । यस्मा एकंसेन अमतावहे बुद्धानं भगवन्तानं सासने रतो अभिरतो, तस्मा तं दिट्ठिसङ्घातं विसं वमामीति योजना ।

७१३. ति ओसानगाथा सङ्गीतिकारेहि ठपिता । तत्थ पामोक्खोतिपाचीनदिसाभिमुखो हुत्वा । रथमारुहीति राजा गमनसज्जं अत्तनो राजरथं अभिरुहि, आरुह्य यक्खानुभावेन तं दिवसमेव अत्तनो नगरं पत्वा राजभवनं पाविसि । सो अपरेन समयेन इमं पवत्तिं भिक्खूनं आरोचेसि, भिक्खू तं थेरानं आरोचेसुं, थेरा ततियसङ्गीतियं सङ्गहं आरोपेसुं ।

नन्दकपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

४. रेवतीपेतवत्थुवण्णना

७१४-३६. उट्ठेहि, रेवते, सुपापधम्मेति इदं रेवतीपेतवत्थु । तं यस्मा रेवतीविमानवत्थुना निब्बिसेसं, तस्मा यदेत्थ अट्ठुप्पत्तियं गाथासु च वत्तब्बं, तं परमत्थदीपनियं विमानवत्थुवण्णनायं (वि० व० अट्ठ० ८६० रेवतीविमानवण्णना)

वृत्तनयेनेव वेदितव्यं । इदञ्चि नन्दियस्स देवपुत्तस्स वसेन विमानवत्थुपाळियं सङ्गहं आरोपितम्पि रेवतीपटिबद्धाय गाथाय वसेन “रेवतीपेतवत्थु”न्ति पेतवत्थुपाळियम्पि सङ्गहं आरोपितन्ति दट्ठव्वं ।

रेवतीपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

५. उच्छुपेतवत्थुवण्णना

इदं मम उच्छुवनं महन्तन्ति इदं उच्छुपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? भगवति वेळुवने विहरन्ते अज्जतरो पुरिसो उच्छुकलापं खन्धे कत्वा एकं उच्छुं खादन्तो गच्छति । अथ अज्जतरो उपासको सीलवा कल्याणधम्मो बालदारकेन सद्धिं तस्स पिट्ठितो पिट्ठितो गच्छति । दारको उच्छुं पस्सित्वा “देही”ति परोदति । उपासको दारकं परोदन्तं दिस्वा तं पुरिसं सङ्गहन्तो तेन सद्धिं सल्लापमकासि । सो पन पुरिसो तेन सद्धिं न किञ्चि आलपि, दारकस्स उच्छुखण्डम्पि नादासि । उपासको तं दारकं दस्सेत्वा “अयं दारको अतिविय रोदति, इमस्स एकं उच्छुखण्डं देही”ति आह । तं सुत्वा सो पुरिसो असहन्तो पटिहतचित्तं उपट्ठपेत्वा अनादरवसेन एकं उच्छुलट्ठिं पिट्ठितो खिपि ।

सो अपरेन समयेन कालं कत्वा चिरं परिभावितस्स लोभस्स वसेन पेटेसु निब्बत्ति, तस्स फलं नाम सककम्मसरिक्खकं होतीति अट्ठकरीसमत्तं ठानं अवत्थरन्तं अज्जनवण्णं मुसलदण्डपरिमाणेहि उच्छूहि घनसज्जनं महन्तं उच्छुवनं निब्बत्ति । तस्मिं खादितुकामताय “उच्छुं गहेस्सामी”ति उपगतमत्ते तं उच्छू अभिहनन्ति, सो तेन पुच्छितो पतति ।

अथेकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो राजगहं पिण्डाय गच्छन्तो अन्तरामग्गे तं पेतं अदस । सो थेरं दिस्वा अत्तना कतकम्मं पुच्छि —

७३७: “इदं मम उच्छुवनं महन्तं, निब्बत्तति पुज्जफलं अनप्पकं ।

तं दानि मे न परिभोगमेति, आचिक्ख भन्ते किस्स अयं विपाको ॥

७३८: “हज्जामि खज्जामि च वायमामि, परिसक्कामि परिभुज्जितुं किञ्चि ।

स्वाहं छिन्नथामो कपणो लालपामि, किस्स कम्मस्स अयं विपाको ॥

७३९: “विघातो चाहं परिपतामि छमायं,

परिवत्तामि वारिचरोव घम्मे ।

रुदतो च मे अस्सुका निगलन्ति,

आचिक्ख भन्ते किस्स अयं विपाको ॥

७४०: “छातो किलन्तो च पिपासितो च, सन्तस्सितो सातसुखं न विन्दे ।

पुच्छामि तं एतमत्थं भदन्ते, कथं नु उच्छुपरिभोगं लभेय्य”न्ति ॥

७४१: “पुरे तुवं कम्ममकासि अत्तना, मनुस्सभूतो पुरिमाय जातिया ।

अहज्ज तं एतमत्थं वदामि, सुत्वान त्वं एतमत्थं विजान ॥

७४२: उच्छुं तुवं खादमानो पयातो, पुरिसो च ते पिड्डितो अन्वगच्छि ।
सो च तं पच्चासन्तो कथेसि, तस्स तुवं न किञ्चि आलपित्थ ॥

७४३: सो च तं अभणन्तं अयाचि, देहय्य उच्छुन्ति च तं अवोच ।
तस्स तुवं पिड्डितो उच्छुं अदासि, तस्सेतं कम्मस्स अयं विपाको ॥

७४४: इङ्ग त्वं गन्त्वान पिड्डितो गण्हेय्यासि, गहेत्वान तं खादस्सु यावदत्थं ।
तेनेव त्वं अत्तमनो भविस्ससि, हट्ठो चुदग्गो च पमोदितो चाति ॥

७४५: गन्त्वान सो पिड्डितो अग्गहेसि, गहेत्वान तं खादि यावदत्थं ।
तेनेव सो अत्तमनो अहोसि, हट्ठो चुदग्गो च पमोदितो चाति ॥ —

वचनपटिवचनगाथा पतेन थरेन च वुत्ता ।

७३७-८. तत्थ किस्साति कीदिसस्स, कम्मस्साति अधिप्पायो । हज्जामीति विहज्जामि विघातं आपज्जामि ।
विहज्जामीति वा विबाधियामि, विसेसतो पीळियामीति अत्थो । खज्जामीति खादियामि, असिपत्तसदिसेहि निसितेहि
खादन्तेहि विय उच्छुपत्तेहि कन्तियामीति अत्थो । वायमामीति उच्छुं खादितुं वायामं करोमि । परिसक्कामीति पयोगं
करोमि । परिभुज्जितुन्ति उच्छुरसं परिभुज्जितुं, उच्छुं खादितुन्ति अत्थो । छिन्नथामोति छिन्नसहो उपच्छिन्नथामो,
परिक्खीणबलोति अत्थो । कपणोति दीनो । लालपामीति दुक्खेन अट्टितो अतिविय विलपामि ।

७३९. विघातोति विघातवा, विहतबलो वा । परिपतामि छमायन्ति ठातुं असक्कोन्तो भूमियं पपतामि ।
परिवत्तामीति परिब्भमामि । वारिचरोवाति मच्छो विय । घम्मेति घम्मसन्तत्ते थले ।

७४०-४. सन्तस्सितोति ओट्टकण्ठतालूनं सोसप्पत्तिया सुट्ठु तसितो । सातसुखन्ति सातभूतं सुखं । न विन्देति न
लभामि । तन्ति तुवं । विजानाति विजानाहि । पयातोति गन्तुं आरब्धो । अन्वगच्छीति अनुबन्धि । पच्चासन्तोति
पच्चासीसमानो । तस्सेतं कम्मस्साति एत्थ एतन्ति निपातमत्तं, तस्स कम्मस्साति अत्थो । पिड्डितो गण्हेय्यासीति अत्तनो
पिड्डिपस्सेनेव उच्छुं गण्हेय्यासि । पमोदितोति पमुदितो ।

७४५. गहेत्वान तं खादि यावदत्थन्ति थरेन आणत्तिनियामेन उच्छुं गहेत्वा यथारुचि खादित्वा महन्तं उच्छुकलापं
गहेत्वा थेरस्स उपनेसि, थरो तं अनुग्गण्हन्तो तेनेव तं उच्छुकलापं गाहापेत्वा वेळुवनं गन्त्वा भगवतो अदासि, भगवा
भिक्षुसङ्गेन सद्धिं तं परिभुज्जित्वा अनुमोदनं अकासि, पेतो पसन्नचित्तो वन्दित्वा गतो, ततो पट्टाय यथासुखं उच्छुं
परिभुज्जि ।

सो अपरेन समयेन कालं कत्वा तावत्तिसेसु उप्पज्जि । सा पनेसा पेतस्स पवत्ति मनुस्सलोके पाकटा अहोसि । अथ
मनुस्सा सत्थारं उपसङ्कमित्वा तं पवत्तिं पुच्छिंसु । सत्था तेसं तमत्थं वित्थारतो कथेत्वा धम्मं देसेसि, तं सुत्वा मनुस्सा
मच्छेरमलतो पटिविरता अहेसुन्ति ।

उच्छुपेतवत्थुवण्णना निड्डिता ।

६. कुमारपेतवत्थुवण्णना

सावत्थि नाम नगरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे पेटे आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर कोसलरज्जो द्वे पुत्ता पासादिका पठमवये ठिता योब्बनमदमत्ता परदारकम्मं कत्वा कालं कत्वा परिखापिट्टे पेटा हुत्वा निब्बत्तिसु । ते रत्तियं भेरेवेन सद्देन परिदेविसु । मनुस्सा तं सुत्वा भीततसिता “एवं कते इदं अवमङ्गलं वूपसम्मती”ति बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसुं । भगवा “उपासका तस्स सदस्स सवनेन तुम्हाकं न कोचि अन्तरायो”ति वत्वा तस्स कारणं आचिक्खित्वा तेसं धम्मं देसेतुं —

७४६: “सावत्थि नाम नगरं, हिमवन्तस्स पस्सतो ।
तत्थ आसुं द्वे कुमारा, राजपुत्ताति मे सुतं ॥

७४७: सम्मत्ता रजनीयेसु, कामस्सादाभिनन्दिनो ।
पच्चुप्पन्नसुखे गिद्धा, न ते पस्सिसुनागतं ॥

७४८: ते चुता च मनुस्सत्ता, परलोकं इतो गता ।
तेध घोसेन्त्यदिस्सन्ता, पुब्बे दुक्कटमत्तनो ॥

७४९: बहूसु वत सन्तेसु, देय्यधम्मे उपट्ठिते ।
नासक्खिम्हा च अत्तानं, परित्तं कातुं सुखावहं ॥

७५०: किं ततो पापकं अस्स, यं नो राजकुला चुता ।
उपपन्ना पेत्तिविसयं, खुप्पिपाससमप्पिता ॥

७५१: “सामिनो इध हुत्वान, होन्ति असामिनो तहिं ।
भमन्ति खुप्पिपासाय, मनुस्सा उन्नतो नता ॥

७५२: एतमादीनवं जत्वा, इस्सरमदसम्भवं ।
पहाय इस्सरमदं, भवे सगगतो नरो ।
कायस्स भेदा सप्पज्जो, सगं सो उपपज्जती”ति — गाथा अभासि ।

७४६. तत्थ इति मे सुतन्ति न केवलं अत्तनो जाणेन दिट्ठमेव, अथ खो लोके पाकटभावेन एवं मया सुतन्ति अत्थो ।

७४७. कामस्सादाभिनन्दिनोति कामगुणेषु अस्सादवसेन अभिनन्दनसीला । पच्चुप्पन्नसुखे गिद्धाति वत्तमानसुखमत्ते गिद्धा गथिता हुत्वा । न ते पस्सिसुनागतन्ति दुच्चरितं पहाय सुचरितं चरित्वा अनागतं आरयति देवमनुस्सेसु लद्धब्बं सुखं ते न चिन्तेसुं ।

७४८. तेध घोसेन्त्यदिस्सन्ताति ते पुब्बे राजपुत्तभूता पेटा इध सावत्थिया समीपे अदिस्समानरूपा घोसेन्ति कन्दन्ति । किं कन्दन्तीति आह “पुब्बे दुक्कटमत्तनो”ति ।

७४९. इदानीं तेसं कन्दनस्स कारणं हेतुतो च फलतो च विभजित्वा दस्सेतुं “बहूसु वत सन्तेसू”तिआदि वुत्तं ।

तत्थ बहूसु वत सन्तेसूति अनेकेसु दक्खिण्येसु विज्जमानेसु । देय्यधम्मे उपट्ठितेति अत्तनो सन्तके दातब्बदेय्यधम्मेपि समीपे ठिते, लब्धमानेति अत्थो । परित्तं सुखावहन्ति अप्पमत्तकम्पि आयतिं सुखावहं पुज्जं कत्वा अत्तानं सोत्थिं निरुपद्वं कातुं नासक्खिम्हा वताति योजना ।

७५०. किं ततो पापकं अस्साति ततो पापकं लामकं नाम किं अज्जं अस्स सिया । यं नो राजकुला चुताति येन पापकम्मेन मयं राजकुलतो चुता इध पेत्तिविसयं उपपन्ना पेतेसु निब्बत्ता खुप्पिपाससमप्पिता विचरामाति अत्थो ।

७५१. सामिनो इध हुत्वानाति इध इमस्मिं लोके यस्मिंयेव ठाने पुब्बे सामिनो हुत्वा विचरन्ति, तहिं तस्मिंयेव ठाने होन्ति अस्सामिनो । मनुस्सा उन्नतो नताति मनुस्सकाले सामिनो हुत्वा कालकता कम्मवसेन ओनता भमन्ति खुप्पिपासाय, पस्स संसारपकतिन्ति दस्सेति ।

७५२. एतमादीनवं जत्वा, इस्सरमदसम्भवन्ति एतं इस्सरियमदवसेन सम्भूतं अपायूपपत्तिसङ्घातं आदीनवं दोसं जत्वा पहाय इस्सरियमदं पुज्जप्पसुतो हुत्वा । भवे सग्गतो नरोति सगं देवलोकं गतोयेव भवेय्य ।

इति सत्था तेसं पेतानं पवत्तिं कथेत्वा तेहि मनुस्सेहि कतं दानं तेसं पेतानं उद्दिशापेत्वा सम्पत्तपरिसाय अज्झासयानुरूपं धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

कुमारपेतवत्थुवण्णना निड्ठिता ।

७. राजपुत्तपेतवत्थुवण्णना

पुब्बे कतानं कम्मानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजपुत्तपेतं आरब्ध कथेसि । तत्थ यो सो अतीते कितवस्स नाम रज्जो पुत्तो अतीते पच्चेकबुद्धे अपरज्झित्वा बहूनि वस्ससहस्सानि निरये पच्चित्वा तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन पेतेसु उप्पन्नो । सो इध “राजपुत्तपेतो”ति अधिप्पेतो । तस्स वत्थु हेट्ठा साणवासिपेतवत्थुम्हि वित्थारतो आगतमेव, तस्मा तत्थ वुत्तनयेनेव गहेतब्बं । सत्था हि तदा थेरेन अत्तनो जातिपेतानं पवत्तिया कथिताय “न केवलं तव जातकायेव, अथ खो त्वम्पि इतो अनन्तरातीते अत्तभावे पेतो हुत्वा महादुक्खं अनुभवी”ति वत्वा तेन याचितो —

७५३: “पुब्बे कतानं कम्मानं, विपाको मथये मनं ।
रूपे सद्दे रसे गन्धे, फोड्डब्बे च मनोरमे ॥

७५४: “इच्चं गीतं रतिं खिडुं, अनुभुत्वा अनप्पकं ।
उय्याने परिचरित्वा, पविसन्तो गिरिब्बजं ॥

७५५: “इसिं सुनेत्तमद्विक्ख, अत्तदन्तं समाहितं ।
अप्पिच्छं हिरिसम्पन्नं, उज्जे पत्तगते रतं ॥

७५६:“हत्थिक्खन्धतो ओरुह, लद्धा भन्तेति चाब्रवि ।
तस्स पत्तं गहेत्वान, उच्चं पग्गह खत्तियो ॥

७५७:“थण्डिले पत्तं भिन्दित्वा, हसमानो अपक्कमि ।
रज्जो कितवस्साहं पुत्तो, किं मं भिक्खु करिस्ससि ॥

७५८:“तस्स कम्मस्स फरुसस्स, विपाको कटुको अहु ।
यं राजपुत्तो वेदेसि, निरयम्हि समप्पितो ॥

७५९:“छळेव चतुरासीति, वस्सानि नहुतानि च ।
भुसं दुक्खं निगच्छित्थो, निरये कतकिब्बिसो ॥

७६०:“उत्तानोपि च पच्चित्थ, निकुज्जो वामदक्खिणो ।
उद्धंपादो ठितो चेव, चिरं बालो अपच्चथ ॥

७६१:“बहूनि वस्ससहस्सानि, पूगानि नहुतानि च ।
भुसं दुक्खं निगच्छित्थो, निरये कतकिब्बिसो ॥

७६२:“एतादिसं खो कटुकं, अप्पदुट्ठप्पदोसिनं ।
पच्चन्ति पापकम्मन्ता, इसिमासज्ज सुब्बतं ॥

७६३:“सो तत्थ बहुवस्सानि, वेदयित्वा बहुं दुक्खं ।
खुप्पिपासहतो नाम, पेतो आसि ततो चुतो ॥

७६४:“एतमादीनवं जत्वा, इस्सरमदसम्भवं ।
पहाय इस्सरमदं, निवातमनुवत्तये ॥

७६५:“दिट्ठेव धम्मे पासंसो, यो बुद्धेसु सगारवो ।
कायस्स भेदा सप्पज्जो, सग्गं सो उपपज्जती”ति ॥ —

इदं पेतवत्थुं कथेसि ।

७५३. तत्थ पुब्बे कतानं कम्मानं, विपाको मथये मनन्ति पुरिमासु जातीसु कतानं अकुसलकम्मानं फलं उळारं हुत्वा उप्पज्जमानं अन्धबालानं चित्तं मथयेय्य अभिभवेय्य, परेसं अनत्थकरणमुखेन अत्तनो अत्थं उप्पादेय्याति अधिप्पायो ।

इदानीं तं चित्तमथनं विसयेन सद्धिं दस्सेतुं “रूपे सद्दे”ति आदि वुत्तं । तत्थ रूपेति रूपहेतु, यथिच्छित्तस्स मनापियस्स रूपारम्भणस्स पटिलाभनिमित्तन्ति अत्थो । सद्देति आदीसुपि एसेव नयो ।

७५४. एवं साधारणतो वृत्तमत्थं असाधारणतो नियमेत्वा दस्सेन्तो “नच्चं गीत”न्तिआदिमाह । तत्थ रतिन्ति कामरतिं । खिडुन्ति सहायकादीहि केळिं । गिरिब्बजन्ति राजगहं ।

७५५. इसिन्ति असेक्खानं सीलक्खन्धादीनं एसनट्ठेन इसिं । सुनेत्तन्ति एवंनामकं पच्चेकबुद्धं । अत्तदन्तन्ति उत्तमेन दमथेन दमितचित्तं । समाहितन्ति अरहत्तफलसमाधिना समाहितं । उज्जे पत्तगते रतन्ति उज्जेन भिक्खाचारेण लद्धे पत्तगते पत्तपरियापन्ने आहारे रतं सन्तुट्ठं ।

७५६. लद्धा, भन्तेति चाब्रवीति “अपि, भन्ते, भिक्खा लद्धा”ति विस्सासजननत्थं कथेसि । उच्चं पग्गय्हाति उच्चतरं कत्वा पत्तं उक्खिपित्वा ।

७५७. थण्डिले पत्तं भिन्दित्वाति खरकठिने भूमिप्पदेसे खिपन्तो पत्तं भिन्दित्वा । अपक्कमीति थोकं अपसक्कि । अपसक्कन्तो च “अकारणेनेव अन्धबालो महन्तं अनत्थं अत्तनो अकासी”ति करुणायनवसेन ओलोकेन्तं पच्चेकबुद्धं राजपुत्तो आह “रज्जो कितवस्साहं पुत्तो, किं मं भिक्खु करिस्ससी”ति ।

७५८. फरुसस्साति दारुणस्स । कटुकोति अनिट्ठो । यन्ति यं विपाकं । समप्पितोति अल्लीनो ।

७५९. छळेव चतुरासीति, वस्सानि नहुतानि चाति उत्तानो निपन्नो चतुरासीतिवस्ससहस्सानि, निकुज्जो, वामपस्सेन, दक्खिणपस्सेन, उद्धंपादो, ओलम्बिको, यथाठितो चाति एवं छ चतुरासीतिसहस्सानि वस्सानि होन्ति । तेनाह

७६०: “उत्तानोपि च पच्चित्थ, निकुज्जो वामदक्खिणो ।

उद्धंपादो ठितो चेव, चिरं बालो अपच्चथा”ति ॥

तानि पन वस्सानि यस्मा अनेकानि नहुतानि होन्ति, तस्मा वृत्तं “नहुतानी”ति । भुसं दुक्खं निगच्छित्थोति अतिविय दुक्खं पापुणि ।

७६१. पूगानीति वस्ससमूहे, इध पुरिमगाथाय च अच्चन्तसंयोगे उपयोगवचनं दट्ठब्बं ।

७६२. एतादिसन्ति एवरूपं । कटुकन्ति अतिदुक्खं, भावनपंसकनिद्वेसोयं “एकमन्तं निसीदी”ति आदीसु विय । अप्पदुट्ठप्पदोसिनं इसिं सुब्बतं आसज्ज आसादेत्वा पापकम्मन्ता पुग्गला एवरूपं कटुकं अतिविय दुक्खं पच्चन्तीति योजना ।

७६३. सोति सो राजपुत्तपेतो । तत्थाति निरये । वेदयित्वाति अनुभवित्वा । नामाति व्यत्तपाकटभावेन । ततो चुतोति निरयतो चुतो । सेसं वृत्तनयमेव ।

एवं भगवा राजपुत्तपेतकथाय तत्थ सन्निपतितं महाजनं संवेजेत्वा उपरि सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि सम्पापुणिसूति ।

राजपुत्तपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

८. गूथखादकपेतवत्थुवण्णना

गूथकूपतो उगगन्त्वाति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते एकं गूथखादकपेतं आरम्भ वुत्तं । सावत्थिया किर अविदूरे अज्जतरस्मिं गामके एको कुटुम्बिको अत्तनो कुलूपकं भिक्खुं उद्दिस्स विहारं कारेसि । तत्थ नानाजनपदतो भिक्खू आगन्त्वा पटिवसिंसु । ते दिस्वा मनुस्सा पसन्नचित्ता पणीतेन पच्चयेन उपट्ठहिंसु । कुलूपको भिक्खु तं असहमानो इस्सापकतो हुत्वा तेसं भिक्खूनं दोसं वदन्तो कुटुम्बिकं उज्झापेसि । कुटुम्बिको ते भिक्खू कुलूपकञ्च परिभवन्तो परिभासि । अथ कुलूपको कालं कत्वा तस्मिंयेव विहारे वच्चकुटियं पेतो हुत्वा निब्बत्ति, कुटुम्बिको पन कालं कत्वा तस्सेव उपरि पेतो हुत्वा निब्बत्ति । अथायस्मा महामोग्गल्लानो तं दिस्वा पुच्छन्तो —

७६६: “गूथकूपतो उगगन्त्वा, को न दीनो पटिड्ढसि ।
निस्संसयं पापकम्मन्तो, किं नु सद्वहसे तुव”न्ति ॥ —

गाथमाह । तं सुत्वा पेतो —

७६७: “अहं भदन्ते पेतोमिहि, दुग्गतो यमलोकिको ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गतो”ति ॥ —

गाथाय अत्तानं आचिक्खि । अथ नं थेरो —

७६८: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, इदं दुक्खं निगच्छसी”ति ॥ —

गाथाय तेन कतकम्मं पुच्छि । सो पेतो —

७६९: “अहु आवासिको मय्हं, इस्सुकी कुलमच्छरी ।
अज्झासितो मय्हं घरे, कदरियो परिभासको ॥

७७०: “तस्साहं वचनं सुत्वा, भिक्खवो परिभासिसं ।
तस्सकम्मविपाकेन, पेतलोकं इतो गतो”ति ॥ —

द्वीहि गाथाहि अत्तना कतकम्मं कथेसि ।

७६९. तत्थ अहु आवासिको मय्हन्ति मय्हं आवासे मया कतविहारे एको भिक्खु आवासिको निबद्धवसनको अहोसि । अज्झासितो मय्हं घरेति कुलूपकभावेन मम गेहे तण्हाभिनिवेसवसेन अभिनिविट्ठो ।

७७०. तस्साति तस्स कुलूपकभिक्खुस्स । भिक्खवोति भिक्खू । परिभासिसन्ति अक्कोसिं । पेतलोकं इतो गतोति इमिना आकारेन पेतयोनिं उपगतो पेतभूतो ।

तं सुत्वा थेरो इतरस्स गतिं पुच्छन्तो —

७७१: “अमित्तो मित्तवण्णेन, यो ते आसि कुलूपको ।
कायस्स भेदा दुप्पज्जो, किं नु पेच्च गतिं गतो”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ **मित्तवण्णेना**ति मित्तपटिरूपेण मित्तपटिरूपताय ।

पुन पेतो थेरस्स तमत्थं आचिक्खन्तो —

७७२: “तस्सेवाहं पापकम्मस्स, सीसे तिट्ठामि मत्थके ।
सो च परविसयं पत्तो, ममेव परिचारको ॥

७७३: “यं भदन्ते हदन्तज्जे, एतं मे होति भोजनं ।
अहञ्च खो यं हदामि, एतं सो उपजीवती”ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

७७२. तत्थ **तस्सेवा**ति तस्सेव मय्हं पुब्बे कुलूपकभिक्षुभूतस्स पेतस्स । **पापकम्मस्सा**ति पापसमाचारस्स । **सीसे तिट्ठामि मत्थके**ति सीसे तिट्ठामि, तिट्ठन्तो च मत्थके एव तिट्ठामि, न सीसप्पमाणे आकासेति अत्थो । **परविसयं पत्तो**ति मनुस्सलोकं उपादाय परविसयभूतं पत्तिविसयं पत्तो । **ममेवा**ति मय्हं एव परिचारको अहोसीति वचनसेसो ।

७७३. **यं भदन्ते हदन्तज्जे**ति भदन्ते, अय्य महामोग्गलान, तस्सं वच्चकुटियं यं अज्जे उहदन्ति वच्चं ओस्सजन्ति । **एतं मे होति भोजनन्ति** एतं वच्चं मय्हं दिवसे दिवसे भोजनं होति । **यं हदामी**ति तं पन वच्चं खादित्वा यम्पहं वच्चं करोमि । **एतं सो उपजीवती**ति एतं मम वच्चं सो कुलूपकपेतो दिवसे दिवसे खादनवसेन उपजीवति, अत्तभावं यापेतीति अत्थो ।

तेसु कुटुम्बिको पेसले भिक्षू “एवं आहारपरिभोगतो वरं तुम्हाकं गूथखादन”न्ति अक्कोसि । कुलूपको पन कुटुम्बिकम्पि तथावचने समादपेत्वा सयं तथा अक्कोसि, तेनस्स ततोपि पटिकुट्टतरा जीविका अहोसि । आयस्मा महामोग्गल्लानो तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा उपवादे आदीनवं दस्सेत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

गूथखादकपेतवत्थुवण्णना निड्ढिता ।

९. गूथखादकपेतवत्थुवण्णना

७७४-८१. **गूथकूपतो उग्गन्त्वा**ति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते अज्जतरं गूथखादकपेतिं आरब्ध वुत्तं । तस्सा वत्थु अनन्तरवत्थुसदिसं । तत्थ उपासकेन विहारो कारितोति उपासकस्स वसेन आगतं, इध पन उपासिकायाति अयमेव विसेसो । सेसं वत्थुस्मिं गाथासु च अपुब्बं नत्थि ।

गूथखादकपेतवत्थुवण्णाना निड्ढिता ।

१०. गणपेतवत्थुवण्णना

नग्गा दुब्बण्णरूपात्थाति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते सम्बहुले पेटे आरब्ध वुत्तं । सावत्थियं किर सम्बहुला मनुस्सा गणभूता अस्सद्धा अप्पसन्ना मच्छेरमलपरियुट्ठितचित्ता दानादिसुचरितविमुखा हुत्वा चिरं जीवित्वा कायस्स भेदा नगरस्स समीपे पेतयोनियं निब्बत्तिसु । अथेकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो सावत्थियं पिण्डाय गच्छन्तो अन्तरामग्गे पेटे दिस्वा —

७८२: “नग्गा दुब्बण्णरूपात्थ, किंसा धमनिसन्थता ।
उप्फासुलिका किसिका, के नु तुम्हेत्थ मारिसा”ति ॥ —

गाथाय पुच्छि । तत्थ दुब्बण्णरूपात्थाति दुब्बण्णसरीरा होथ । के नु तुम्हेत्थाति तुम्हे के नु नाम भवथ । मारिसाति ते अत्तनो सारुप्पवसेन आलपति ।

तं सुत्वा पेटा —

७८३: “मयं भदन्ते पेटम्हा, दुग्गता यमलोकिका ।
पापकम्मं करित्वान, पेटलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय अत्तनो पेटभावं पकासेत्वा पुन थरेन —

७८४: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्सकम्मविपाकेन, पेटलोकं इतो गता”ति ॥ —

गाथाय कतकम्मं पुच्छिता —

७८५: “अनावटेसु तित्थेसु, विचिनिम्हद्धमासकं ।
सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकम्ह अत्तनो ॥

७८६: “नदिं उपेम तसिता, रिक्कका परिवत्तति ।
छायं उपेम उण्हेसु, आतपो परिवत्तति ॥

७८७: “अग्गिवण्णो च नो वातो, डहन्तो उपवायति ।
एतज्ज भन्ते अरहाम, अज्जज्ज पापकं ततो ॥

७८८: “अपि योजनानि गच्छाम, छाता आहारगेधिनो ।
अलद्धाव निवत्ताम, अहो नो अप्पपुज्जता ॥

७८९: “छाता पमुच्छिता भन्ता, भूमियं पटिसुम्भिता ।

उत्ताना पटिकिराम, अवकुज्जा पतामसे ॥

७९०: “ते च तत्थेव पतिता, भूमियं पटिसुम्भिता ।
उरं सीसञ्च घट्टेम, अहो नो अप्पपुज्जता ॥

७९१: “एतञ्च भन्ते अरहाम, अज्जञ्च पापकं ततो ।
सन्तेसु देय्यधम्मेसु, दीपं नाकम्ह अत्तनो ॥

७९२: “ते हि नून इतो गन्त्वा, योनिं लब्धान मानुसिं ।
वदञ्जू सीलसम्पन्ना, काहाम कुसलं बहु”न्ति ॥ —

अत्तना कतकम्मं कथेसुं ।

७८८. तत्थ अपि योजनानि गच्छामाति अनेकानिपि योजनानि गच्छाम । कथं? छाता आहारगेधिनोति, चिरकालं जिघच्छाय जिघच्छिता आहारे गिद्धा अभिगिज्झन्ता हुत्वा, एवं गन्त्वापि किञ्चि आहारं अलद्धायेव निवत्ताम । अप्पपुज्जताति अपुज्जता अकतकल्याणता ।

७८९. उत्ताना पटिकिरामाति कदाचि उत्ताना हुत्वा विकिरियमानङ्गपच्चङ्गा विय वत्ताम । अवकुज्जा पतामसेति कदाचि अवकुज्जा हुत्वा पताम ।

७९०. ते चाति ते मयं । उरं सीसञ्च घट्टेमाति अवकुज्जा हुत्वा पतिता उट्ठातुं असक्कोन्ता वेधन्ता वेदनाप्पत्ता अत्तनो अत्तनो उरं सीसञ्च पटिघंसाम । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

थेरो तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्यं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । तं सुत्वा महाजनो मच्छेरमलं पहाय दानादिसुचरितनिरतो अहोसीति ।

गणपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

११. पाटलिपुत्तपेतवत्थुवण्णना

दिट्ठा तथा निरया तिरच्छानयोनीति इदं सत्थरि जेतवने विहरन्ते अज्जतरं विमानपेतं आरब्ध वुत्तं । सावत्थिवासिनो किर पाटलिपुत्तवासिनो च बहू वाणिजा नावाय सुवण्णभूमिं अगमिंसु । तत्थेको उपासको आबाधिको मातुगामे पटिबद्धचित्तो कालमकासि । सो कतकुसलोपि देवलोकं अनुपपज्जित्वा इत्थिया पटिबद्धचित्तताय समुद्धमज्जे विमानपेतो हुत्वा निब्बत्ति । यस्सं पन सो पटिबद्धचित्तो, सा इत्थी सुवण्णभूमिगामिनिं नावं अभिरुह गच्छति । अथ खो सो पेतो तं इत्थिं गहेतुकामो नावाय गमनं उपरुन्धि । अथ वाणिजा “केन नु खो कारणेन अयं नावा न गच्छती”ति वीमंसन्ता काळकणिसलाकं विचारेसुं । अमनुस्सिद्धिया यावततियं तस्सा एव इत्थिया पापुणि, यस्सं सो पटिबद्धचित्तो । तं दिस्वा वाणिजा वेळुकलापं समुद्धे ओतारेत्वा तस्स उपरि तं इत्थिं ओतारेसुं । इत्थिया ओतारितमत्ताय नावा वेगेन सुवण्णभूमिं अभिमुखा पायासि । अमनुस्सो तं इत्थिं अत्तनो विमानं आरोपेत्वा ताय सद्धिं अभिरमि ।

सा एकं संवच्छरं अतिक्कमित्वा निब्बिन्नरूपा तं पेतं याचन्ती आह — “अहं इध वसन्ती मय्हं सम्परायिकं अत्थं कातुं न लभामि, साधु, मारिस, मं पाटलिपुत्तमेव नेही”ति । सो ताय याचितो —

७९३: “दिट्ठा तया निरया तिरच्छानयोनि, पेता असुरा अथवापि मानुसा देवा ।
सयमदस कम्मविपाकमत्तनो, नेस्सामि तं पाटलिपुत्तमक्खतं ।
तत्थ गन्त्वा कुसलं करोहि कम्म”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ दिट्ठा तया निरयाति एकच्चे पच्चेकनिरयापि तया दिट्ठा । तिरच्छानयोनीति महानुभावा नागसुपण्णादितिरच्छानापि दिट्ठा तयाति योजना । पेताति खुप्पिपासादिभेदा पेता । असुराति कालकज्जिकादिभेदा असुरा । देवाति एकच्चे चातुमहाराजिका देवा । सो किर अत्तनो आनुभावेन अन्तरन्तरा तं गहेत्वा पच्चेकनिरयादिके दस्सेन्तो विचरति, तेन एवमाह । सयमदस कम्मविपाकमत्तनोति निरयादिके विसेसतो गन्त्वा पस्सन्ती सयमेव अत्तना कतकम्मानं विपाकं पच्चक्खतो अदस अदक्खि । नेस्सामि तं पाटलिपुत्तमक्खतन्ति इदानीहं तं अक्खतं केनचि अपरिक्खतं मनुस्सरूपेनेव पाटलिपुत्तं नयिस्सामि । त्वं पन तत्थ गन्त्वा कुसलं करोहि कम्मं, कम्मविपाकस्स पच्चक्खतो दिट्ठत्ता युत्तपयुत्ता पुज्जनिरता होहीति अत्थो ।

अथ सा इत्थी तस्स वचनं सुत्वा अत्तमना —

७९४: “अत्थकामोसि मे यक्ख, हितकामोसि देवते ।
करोमि तुय्हं वचनं, त्वंसि आचरियो मम ॥

७९५: “दिट्ठा मया निरया तिरच्छानयोनि, पेता असुरा अथवापि मानुसा देवा ।
सयमदसं कम्मविपाकमत्तनो, काहामि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥ —

गाथमाह ।

अथ सो पेतो तं इत्थिं गहेत्वा आकासेन गन्त्वा पाटलिपुत्तनगरस्स मज्जे ठपेत्वा पक्कामि । अथस्सा जातिमित्तादयो तं दिस्वा “मयं पुब्बे समुद्वे पक्खित्ता मताति अस्सुम्ह । सा अयं दिट्ठा वत, भो, सोत्थिना आगता”ति अभिनन्दमाना समागन्त्वा तस्सा पवत्तिं पुच्छिंसु । सा तेसं आदितो पट्टाय अत्तना दिट्ठं अनुभूतञ्च सब्बं कथेसि । सावत्थिवासिनोपि खो ते वाणिजा अनुक्कमेन सावत्थिं उपगतकाले सत्थु सन्तिकं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्ना तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसुं । भगवा तमत्थं अटुप्पत्तिं कत्वा चतुन्नं परिसानं धम्मं देसेसि । तं सुत्वा महाजनो संवेगजातो दानादिकुसलधम्मनिरतो अहोसीति ।

पाटलिपुत्तपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

१२. अम्बवनपेतवत्थुवण्णना

अयञ्च ते पोक्खरणी सुरम्माति इदं सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते अम्बपेतं आरब्ध वुत्तं । सावत्थियं किर अज्जतरो गहपतिं परिक्खीणभोगो अहोसि । तस्स भरिया कालमकासि, एका धीतायेव होति । सो तं अत्तनो मित्तस्स गेहे ठपेत्वा

इणवसेन गहितेन कहापणसतेन भण्डं गहेत्वा सत्थेन सद्धिं वणिज्जाय गतो, न चिरेनेव मूलेन सह उदयभूतानि पञ्च कहापणसतानि लभित्वा सत्थेन सह पटिनिवत्ति । अन्तरामग्गे चोरा परियुद्धाय सत्थं पापुणिसु, सत्थिका इतो चितो च पलायिसु । सो पन गहपति अञ्जतरस्मिं गच्छे कहापणे निक्खिपित्वा अविदूरे निलीयि । चोरा तं गहेत्वा जीविता वोरपेसुं । सो धनलोभेन तत्थेव पेतो हुत्वा निब्बत्ति ।

वाणिजा सावत्थिं गन्त्वा तस्स धीतुया तं पवत्ति आरोचेसुं । सा पितु मरणेन आजीविकाभयेन च अतिविय सज्जातदोमनस्सा बाळ्हं परिदेवि । अथ नं सो पितु सहायो कुटुम्बिको “यथा नाम कुलालभाजनं सब्बं भेदनपरियन्तं, एवमेव सत्तानं जीवितं भेदनपरियन्तं । मरणं नाम सब्बसाधारणं अप्पटिकारञ्च, तस्मा मा त्वं पितरि अतिबाळ्हं सोचि, मा परिदेवि, अहं ते पिता, त्वं मय्हं धीता, अहं तव पितु किच्चं करोमि, त्वं पितुनो गेहे विय इमस्मिं गेहे अविमना अभिरमस्सू”ति वत्वा समस्सासेसि । सा तस्स वचनेन पटिप्पस्सद्धसोका पितरि विय तस्मिं सज्जातगारवबहुमाना अत्तनो कपणभावेन तस्स वेय्यावच्चकारिनी हुत्वा वत्तमाना पितरं उद्धिस्स मतकिच्चं कातुकामा यागुं पचित्वा मनोसिलावण्णानि सुपरिपक्कानि मधुरानि अम्बफलानि कंसपातियं ठपेत्वा यागुं अम्बफलानि च दासिया गाहापेत्वा विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एवमाह — “भगवा मय्हं दक्खिणाय पटिग्गहणेन अनुग्गहं करोथा”ति । सत्था महाकरुणाय सञ्चोदितमानसो तस्सा मनोरथं पूरेन्तो निसज्जाकारं दस्सेसि । सा हट्टुद्धा पञ्चत्तवरबुद्धासने अत्तना उपनीतं सुविसुद्धवत्थं अत्थरित्वा अदासि, निसीदि भगवा पञ्चत्ते आसने ।

अथ सा भगवतो यागुं उपनामेसि, पटिग्गहेसि भगवा यागुं । अथ सद्धं उद्धिस्स भिक्खूनम्पि यागुं दत्वा पुन धोतहत्था अम्बफलानि भगवतो उपनामेसि, भगवा तानि परिभुज्जि । सा भगवन्तं वन्दित्वा एवमाह — “या मे, भन्ते, पच्चत्थरणयागुअम्बफलदानवसेन पवत्ता दक्खिणा, सा मे पितरं पापुणातू”ति । भगवा “एवं होतू”ति वत्वा अनुमोदनं अकासि । सा भगवन्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । ताय दक्खिणाय समुद्धिद्धमत्ताय सो पेतो अम्बवनउय्यानविमानकप्परुक्खपोक्खरणियो महतिञ्च दिब्बसम्पत्तिं पटिलभि ।

अथ ते वाणिजा अपरेन समयेन वणिज्जाय गच्छन्ता तमेव मग्गं पटिपन्ना पुब्बे वसितट्ठाने एकरत्तिं वासं कप्पेसुं । ते दिस्वा सो विमानपेतो उय्यानविमानादीहि सद्धिं तेसं अत्तानं दस्सेसि । ते वाणिजा तं दिस्वा तेन लद्धसम्पत्तिं पुच्छन्ता —

७९६: “अयञ्च ते पोक्खरणी सुरम्मा, समा सुतित्था च महोदका च ।

सुपुप्फिता भमरगणानुकिण्णा, कथं तया लद्धा अयं मनुज्जा ॥

७९७: “इदञ्च ते अम्बवनं सुरम्मं, सब्बोतुकं धारयते फलानि ।

सुपुप्फितं भमरगणानुकिण्णं, कथं तया लद्धमिदं विमान”न्ति ॥ —

इमा द्वे गाथा अवोचुं ।

७९६. तत्थ **सुरम्मा**ति सुट्ठु रमणीया । **समा**ति समतला । **सुतित्था**ति रतनमयसोपानताय सुन्दरतित्था । **महोदका**ति बहुजला ।

७९७. **सब्बोतुक**न्ति पुप्फूपगफलूपगरुक्खादीहि सब्बेसु उतूसु सुखावहं । तेनाह “**धारयते फलानी**”ति ।

सुपुष्कितन्ति निच्चं सुपुष्कितं ।

तं सुत्वा पेतो पोक्खरणिआदीनं पटिलाभकारणं आचिक्खन्तो —

७९८: “अम्बपक्कं दकं यागु, सीतच्छाया मनोरमा ।
धीताय दिन्नदानेन, तेन मे इध लब्भती”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ तेन मे इध लब्भतीति यं तं भगवतो भिक्खूनञ्च अम्बपक्कं उदकं यागुञ्च ममं उद्दिस्स देन्तिया मय्हं धीताय दिन्नं दानं, तेन मे धीताय दिन्नदानेन इध इमस्मिं दिब्बे अम्बवने सब्बोतुकं अम्बपक्कं, इमिस्सा दिब्बाय मनुज्जाय पोक्खरणिआ दिब्बं उदकं, यागुया अत्थरणस्स च दानेन उय्यानविमानकप्परुक्खादीसु सीतच्छाया मनोरमा इध लब्भति, समिज्झतीति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्वा सो पेतो ते वाणिजे नेत्वा तानि पञ्च कहापणसतानि दस्सेत्वा “इतो उपड्डुं तुम्हे गणहथ, उपड्डुं मया गहितं इणं सोधेत्वा सुखेन जीवतूति मय्हं धीताय देथा”ति आह । वाणिजा अनुक्कमेन सावत्थिं पत्वा तस्स धीताय कथेत्वा तेन अत्तनो दिन्नभागम्पि तस्सा एव अदंसु । सा कहापणसतं धनिकानं दत्वा इतरं अत्तनो पितु सहायस्स तस्स कुटुम्बिकस्स दत्वा सयं वेय्यावच्चं करोन्ति निवसति । सो “इदं सब्बं तुय्हंयेव होतू”ति तस्सायेव पटिदत्वा तं अत्तनो जेड्डुपुत्तस्स घरसामिनिं अकासि ।

सा गच्छन्ते काले एकं पुत्तं लभित्वा तं उपलालेन्ती —

७९९: “सन्दिट्टिकं कम्मं एवं पस्सथ, दानस्स दमस्स संयमस्स विपाकं ।
दासी अहं अय्यकुलेसु हुत्वा, सुणिसा होमि अगारस्स इस्सरा”ति ॥ —

इमं गाथं वदति ।

अथेकदिवसं सत्था तस्सा जाणपरिपाकं ओलोकेत्वा ओभासं फरित्वा सम्मुखे ठितो विय अत्तानं दस्सेत्वा —

“असातं सातरूपेन, पियरूपेन अप्पियं ।
दुक्खं सुखस्स रूपेन, पमत्तं अतिवत्तती”ति ॥ (उदा० १८; जा० १.१.१००) —

इमं गाथमाह । सा गाथापरियोसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठिता । सा दुतियदिवसे बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दानं दत्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

अम्बवनपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता ।

१३. अक्खरुक्खपेतवत्थुवण्णना

यं ददाति न तं होतीति इदं अक्खदायकपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? भगवति सावत्थियं विहरन्ते अज्जतरौ

सावत्थिवासी उपासको सकटेहि भण्डस्स पूरेत्वा वणिज्जाय विदेसं गन्त्वा तत्थ अत्तनो भण्डं विक्किणित्वा पटिभण्डं सकटेसु आरोपेत्वा सावत्थिं उद्दिस्स मग्गं पटिपज्जि। तस्स मग्गं गच्छन्तस्स अटवियं एकस्स सकटस्स अक्खो भिज्जि। अथ अज्जतरो पुरिसो रुक्खगहणत्थं कुठारिफरसुं गाहापेत्वा अत्तनो गामतो निक्खमित्वा अरज्जे विचरन्तो तं ठानं पत्वा तं उपासकं अक्खभज्जनेन दोमनस्सप्पत्तं दिस्वा “अयं वाणिजो अक्खभज्जनेन अटवियं किलमती”ति अनुकम्पं उपादाय रुक्खदण्डं छिन्दित्वा दळ्हं अक्खं कत्वा सकटे योजेत्वा अदासि।

सो अपरेन समयेन कालं कत्वा तस्मिंयेव अटविपदेसे भुम्मदेवता हुत्वा निब्बत्तो। अत्तनो कम्मं पच्चवेक्खित्वा रत्तियं तस्स उपासकस्स गेहं गन्त्वा गेहद्वारे ठत्वा —

८००. “यं ददाति न तं होति, देथेव दानं दत्वा उभयं तरति।

उभयं तेन दानेन गच्छति, जागरथ मा पमज्जथा”ति॥ —

गाथमाह। तत्थ यं ददाति न तं होतीति यं देय्यधम्मं दायको देति, न तदेव परलोके तस्स दानस्स फलभावेन होति, अथ खो अज्जं बहुं इट्ठं कन्तं फलं होतियेव। तस्मा देथेव दानन्ति यथा तथा दानं देथ एव। तत्थ कारणमाह “दत्वा उभयं तरती”ति, दानं दत्वा दिट्ठधम्मिकम्पि सम्परायिकम्पि दुक्खं अनत्थज्ज अतिक्कमति। उभयं तेन दानेन गच्छतीति दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकज्जाति उभयम्पि सुखं तेन दानेन उपगच्छति पापुणाति, अत्तनो परेसज्ज हितसुखवसेनापि अयमत्थो योजेतब्बो। जागरथ मा पमज्जथाति एवं उभयानत्थनिवारणं उभयहितसाधनं दानं सम्पादेतुं जागरथ, दानूपकरणानि सज्जेत्वा तत्थ च अप्पमत्ता होथाति अत्थो। आदरदस्सनत्थं चेत्थ आमोडितवसेन वुत्तं।

वाणिजो अत्तनो किच्चं तीरेत्वा पटिनिवत्तित्वा अनुक्कमेन सावत्थिं पत्वा दुतियदिवसे सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि। सत्था तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि। सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति।

अक्खरुक्खपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता।

१४. भोगसंहरणपेतित्वत्थुवण्णना

मयं भोगे संहरिम्हाति इदं भोगसंहरणपेतित्वत्थु। तस्स का उप्पत्ति? भगवति वेळुवने विहरन्ते राजगहे किर चतस्सो इत्थियो मानकूटादिवसेन सप्पिमधुतेलधज्जादीहि वोहारं कत्वा अयोनिस्सो भोगे संहरित्वा जीवन्ति। ता कायस्स भेदा परं मरणा बहिनगरे परिखापिट्ठे पेतियो हुत्वा निब्बत्तिंसु। ता रत्तियं दुक्खाभिभूता —

८०१. “मयं भोगे संहरिम्हा, समेन विसमेन च।

ते अज्जे परिभुज्जन्ति, मयं दुक्खस्स भागिनी”ति॥ —

विप्पलपत्तियो भेरवेन महासद्देन विरविंसु। मनुस्सा तं सुत्वा भीततसिता विभाताय रत्तिया बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं सज्जेत्वा सत्थारं भिक्खुसङ्घज्ज निमन्तेत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिवसित्वा भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं उपनिसीदित्वा तं पवत्तिं निवेदेसुं। भगवा “उपासका तेन वो सद्देन कोचि अन्तरायो नत्थि, चतस्सो पन पेतियो दुक्खाभिभूता अत्तना दुक्कटं कम्मं कथेत्वा परिदेवनवसेन विस्सरेन विरवन्तियो —

“मयं भोगे संहरिम्हा, समेन विसमेन च ।
ते अज्जे परिभुज्जन्ति, मयं दुक्खस्स भागिनी”ति ॥ —

इमं गाथमाहंसूति अवोच ।

तत्थ भोगेति परिभुज्जितब्बट्टेन “भोगा”ति लब्धनामे वत्थाभरणादिके वित्तूपकरणविसेसे । संहरिम्हाति मच्छेरमलेन परियादिन्नचित्ता कस्सचि किञ्चि अदत्त्वा सज्जिनिम्ह । समेन विसमेन चाति जायेन च अज्जायेन च, जायपतिरूपकेन वा अज्जायेन ते भोगे अम्हेहि संहरिते इदानी अज्जे परिभुज्जन्ति । मयं दुक्खस्स भागिनीति मयं पन कस्सचिपि सुचरितस्स अकतत्ता दुच्चरितस्स च कतत्ता एतरहि पेतयोनिपरियापन्नस्स महतो दुक्खस्स भागिनियो भवाम, महादुक्खं अनुभवामाति अत्थो ।

एवं भगवा ताहि पेतीहि वुत्तं गाथं वत्त्वा तासं पवत्तिं कथेत्त्वा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्त्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेत्त्वा उपरि सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिंसूति ।

भोगसंहरणपेतिवत्थुवण्णना निड्डिता ।

१५. सेट्ठिपुत्तपेतवत्थुवण्णना

सट्ठिवस्ससहस्सानीति इदं सेट्ठिपुत्तपेतवत्थु । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन खो पन समयेन राजा पसेनदि कोसलो अलङ्कतप्पटियत्तो हत्थिक्खन्धवरगतो महतिया राजिद्धिया महन्तेन राजानुभावेन नगरं अनुसज्जरन्तो अज्जतरस्मिं गेहे उपरिपासादे वातपानं विवरित्त्वा तं राजविभूतिं ओलोकेन्तिं रूपसम्पत्तिया देवच्छरापटिभागं एकं इत्थिं दिस्वा अदिट्ठपुब्बे आरम्मणे सहसा समुप्पन्नेन किलेससमुदाचारेन परियुट्ठितचित्तो सतिपि कुलरूपाचारादिगुणविसेससम्पन्ने अन्तेपुरज्जे सभावलहुकस्स पन दुद्धमस्स चित्तस्स वसेन तस्सं इत्थियं पटिबद्धमानसो हुत्वा पच्छासने निसिन्नस्स पुरिसस्स “इमं पासादं इमज्ज इत्थिं उपधारेही”ति सज्जं दत्त्वा राजगेहं पविट्ठो । अज्जं सब्बं अम्बसक्करपेतवत्थुम्हि आगतनयेनेव वेदितब्बं ।

अयं पन विसेसो — इध पुरिसो सूरिये अनत्थङ्गतेयेव आगन्त्वा नगरद्वारे थकिते अत्तना आनीतं अरुणवण्णमत्तिकं उप्पलानि च नगरद्वारकवाटे लग्गेत्त्वा निपज्जितुं जेतवनं अगमासि । राजा पन सिरिसयने वासूपगतो मज्झिमयामे स-इति न-इति दु-इति सो-इति च इमानि चत्तारि अक्खरानि महता कण्ठेन उच्चारितानि विय विस्सरवसेन अस्सोसि । तानि किर अतीते काले सावत्थिवासीहि चतूहि सेट्ठिपुत्तेहि भोगमदमत्तेहि योब्बनकाले पारदारिककम्मवसेन बहुं अपुज्जं पसवेत्त्वा अपरभागे कालं कत्त्वा तस्सेव नगरस्स समीपे लोहकुम्भियं निब्बत्तित्वा पच्चमानेहि लोहकुम्भिया मुखवट्ठिं पत्त्वा एकेकं गाथं वत्थुकामेहि उच्चारितानं तासं गाथानं आदिअक्खरानि, ते पठमक्खरमेव वत्त्वा वेदनाप्पत्ता हुत्वा लोहकुम्भिं ओतरिंसु ।

राजा पन तं सद्धं सुत्वा भीततसितो संविग्गो लोमहट्ठजातो तं रत्तावसेसं दुक्खेन वीतिनामेत्त्वा विभाताय रत्तिया पुरोहितं पक्कोसापेत्त्वा तं पवत्तिं कथेसि । पुरोहितो राजानं भीततसितं जत्त्वा लाभगिद्धो “उप्पन्नो खो अयं मय्हं ब्राह्मणानज्ज लाभुप्पादनुपायो”ति चिन्तेत्त्वा “महाराज, महा वतायं उपद्ववो उप्पन्नो, सब्बचतुक्कं यज्जं यजाही”ति आह । राजा तस्स वचनं सुत्वा अमच्चे आणापेसि “सब्बचतुक्कयज्जस्स उपकरणानि सज्जेथा”ति । तं सुत्वा मल्लिका देवी

राजानं एवमाह — “कस्मा, महाराज, ब्राह्मणस्स वचनं सुत्वा अनेकपाणवधहिंसनककिच्चं कातुकामोसि, ननु सब्बत्थ अप्पटिहतजाणचारो भगवा पुच्छितब्बो? यथा च ते भगवा ब्याकरिस्सति, तथा पटिपज्जितब्ब”न्ति । राजा तस्सा वचनं सुत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा “न, महाराज, ततोनिदानं तुय्हं कोचि अन्तरायो”ति वत्वा आदितो पट्टाय तेसं लोहकुम्भिनिरये निब्बत्तसत्तानं पवत्तिं कथेत्वा तेहि पच्चेकं उच्चारेतुं आरब्धगाथायो —

८०२. “सट्ठिवस्ससहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।
निरये पच्चमानानं, कदा अन्तो भविस्सति ॥

८०३. “नत्थि अन्तो कुतो अन्तो, न अन्तो पटिदिस्सति ।
तथा हि पकतं पापं, तुय्हं मय्हज्ज मारिसा ॥

८०४. “दुज्जीवितमजीविमह, ये सन्ते न ददमहसे ।
सन्तेसु देय्यधम्मेषु, दीपं नाकमह अत्तनो ॥

८०५. “सोहं नून इतो गन्त्वा, योनिं लब्धान मानुसिं ।
वदज्जू सीलसम्पन्नो, काहामि कुसलं बहु”न्ति ॥ —

परिपुण्णं कत्वा कथेसि ।

८०२. तत्थ सट्ठिवस्ससहस्सानीति वस्सानं सट्ठिसहस्सानि । तस्मिं किर लोहकुम्भिनिरये निब्बत्तसत्तो अधो ओगच्छन्तो तिसाय वस्ससहस्सेहि हेट्ठिमतलं पापुणाति, ततो उद्धं उग्गच्छन्तोपि तिसाय एव वस्ससहस्सेहि मुखवट्ठिपदेसं पापुणाति, ताय सज्जाय सो “सट्ठिवस्ससहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो”ति गाथं वत्तुकामो स-इति वत्वा अधिमत्तवेदनाप्पत्तो हुत्वा अधोमुखो पति । भगवा पन तं रज्जो परिपुण्णं कत्वा कथेसि । एस नयो सेसगाथासुपि । तत्थ कदा अन्तो भविस्सतीति लोहकुम्भिनिरये पच्चमानानं अम्हाकं कदा नु खो इमस्स दुक्खस्स अन्तो परियोसानं भविस्सति ।

८०३. तथा हीति यथा तुय्हं मय्हज्ज इमस्स दुक्खस्स नत्थि अन्तो, न अन्तो पटिदिस्सति, तथा तेन पकारेण पापकं कम्मं पकतं तथा मया चाति विभत्तिं विपरिणामेत्वा वत्तब्बं ।

८०४. दुज्जीवितन्ति विज्जूहि गरहितब्बं जीवितं । ये सन्तेति ये मयं सन्ते विज्जमाने देय्यधम्मेषु । न ददमहसेति न अदमह । वुत्तमेवत्थं पाकटतरं कातुं “सन्तेसु देय्यधम्मेषु, दीपं नाकमह अत्तनो”ति वुत्तं ।

८०५. सोहन्ति सो अहं । नूनाति परिवितक्के निपातो । इतोति इमस्मा लोहकुम्भिनिरया । गन्त्वाति अपगन्त्वा । योनिं लब्धान मानुसिन्ति मनुस्सयोनिं मनुस्सत्तभावं लभित्वा । वदज्जूति परिच्चागसीलो, याचकानं वा वचनज्जू । सीलसम्पन्नोति सीलाचारसम्पन्नो । काहामि कुसलं बहन्ति पुब्बे विय पमादं अनापज्जित्वा बहुं पहूतं कुसलं पुज्जकम्मं करिस्सामि, उपचिनिस्सामीति अत्थो ।

सत्था इमा गाथायो वत्वा वित्थारेन धम्मं देसेसि, देसनापरियोसाने मत्तिकारत्तुप्पलहारको पुरिसो सोतापत्तिफले पतिट्ठि। राजा सज्जातसंवंगो परपरिगहे अभिज्झं पहाय सदारसन्तुट्ठो अहोसीति।

सेट्ठिपुत्तपेतवत्थुवण्णना निट्ठिता।

१६. सट्ठिकूटपेतवत्थुवण्णना

किं नु उम्मत्तरूपोवाति इदं सत्थरि वेळुवने विहरन्ते अज्जतरं पेतं आरब्भ वुत्तं। अतीते किर बाराणसिनगरे अज्जतरो पीठसप्पी सालित्तकपयोगे कुसलो, तहिं सक्खरखिपनसिप्पे निष्फत्तिं गतो नगरद्वारे निग्रोधरुक्खमूले निसीदित्वा सक्खरपहारेहि हत्थिअस्समनुस्सरथकूटागारधजपुण्णघटादिरूपानि निग्रोधपत्तेसु दस्सेति। नगरदारका अत्तनो कीळनत्थाय मायकट्टुमासकादीनि दत्वा यथारुचि तानि सिप्पानि कारापेन्ति।

अथेकदिवसं बाराणसिराजा नगरतो निक्खमित्वा तं निग्रोधमूलं उपगतो निग्रोधपत्तेसु हत्थिरूपादिवसेन नानाविधरूपविभक्तियो अप्पिता दिस्वा मनुस्से पुच्छि — “केन नु खो इमेसु निग्रोधपत्तेसु एवं नानाविधरूपविभक्तियो कता”ति? मनुस्सा तं पीठसप्पिं दस्सेसुं “देव, इमिना कता”ति। राजा तं पक्कोसापेत्वा एवमाह — “सक्का नु खो, भणे, मया दस्सितस्स एकस्स पुरिसस्स कथेन्तस्स अजानन्तस्सेव कुच्छियं अजलण्डिकाहि पूरेतु”न्ति? “सक्का, देवा”ति। राजा तं अत्तनो राजभवनं नेत्वा बहुभाणिके पुरोहिते निब्बिन्नरूपो पुरोहितं पक्कोसापेत्वा तेन सह विवित्ते ओकासे साणिपाकारपरिक्खित्ते निसीदित्वा मन्तयमानो पीठसप्पिं पक्कोसापेसि। पीठसप्पी नाळिमत्ता अजलण्डिका आदायागन्त्वा रज्जो आकारं जत्वा पुरोहिताभिमुखो निसिन्नो तेन मुखे विवटे साणिपाकारविवरेण एकेकं अजलण्डिकं तस्स गलमूले पतिट्ठापेसि। सो लज्जाय उगिलितुं असक्कोन्तो सब्बा अज्झोहरि। अथ नं राजा अजलण्डिकाहि पूरितोदरं विस्सज्जि — “गच्छ, ब्राह्मण, लद्धं तथा बहुभाणिताय फलं, मदनफलपियङ्गुतचादीहि अभिसङ्घतं पानकं पिवित्वा उच्छट्ठेहि, एवं ते सोत्थि भविस्सती”ति। तस्स च पीठसप्पिस्स तेन कम्मेन अत्तमनो हुत्वा चुट्टस गामे अदासि। सो गामे लभित्वा अत्तानं सुखेन्तो पीणेन्तो परिजनम्पि सुखेन्तो पीणेन्तो समणब्राह्मणादीनं यथारहं किञ्चि देन्तो दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकञ्च अत्थं अहापेन्तो सुखेनेव जीवति, अत्तनो सन्तिकं उपगतानं सिप्पं सिक्खन्तानं भत्तवेतनं देति।

अथेको पुरिसो तस्स सन्तिकं उपगन्त्वा एवमाह — “साधु, आचरिय, मम्पि एतं सिप्पं सिक्खापेहि, मय्हं पन अलं भत्तवेतनेना”ति। सो तं पुरिसं तं सिप्पं सिक्खापेसि। सो सिक्खितसिप्पो सिप्पं वीमंसितुकामो गन्त्वा गङ्गातीरे निसिन्नस्स सुनेत्तस्स नाम पच्चेकबुद्धस्स सक्खराभिघातेन सीसं भिन्दि। पच्चेकबुद्धो तत्थेव गङ्गातीरे परिनिब्बायि। मनुस्सा तं पवत्तिं सुत्वा तं पुरिसं तत्थेव लेट्ठुदण्डादीहि पहरित्वा जीविता वोरोपेसुं। सो कालकतो अवीचिमहानिरये निब्बत्तित्वा बहूनि वस्ससहस्सानि निरये पच्चित्वा तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहनगरस्स अविदूरे पेतो हुत्वा निब्बत्ति। तस्स कम्मस्स सरिक्खकेन विपाकेन भवितव्वन्ति कम्मवेगुक्खित्तानि पुब्बण्हसमयं मज्झन्हिकसमयं सायन्हसमयञ्च सट्ठि अयोकूटसहस्सानि मत्थके निपतन्ति। सो छिन्नभिन्नसीसो अधिमत्तवेदनाप्पत्तो भूमियं निपतति, अयोकूटेसु पन अपगतमत्तेसु पटिपाकतिकसिरो तिट्ठति।

अथेकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो गिज्झकूटपब्बता ओतरन्तो तं दिस्वा —

८०६: “किं नु उम्मत्तरूपोव, मिगो भन्तोव धावसि।

निस्संसयं पापकम्मन्तो, किं नु सद्दायसे तुव’न्ति ॥ —

इमाय गाथाय पटिपुच्छि । तत्थ उम्मत्तरूपोवाति उम्मत्तकसभावो विय उम्मादप्पत्तो विय । मिगो भन्तोव धावसीति भन्तमिगो विय इतो चितो च धावसि । सो हि तेसु अयोकूटेसु निपतन्तेसु परित्ताणं अपस्सन्तो “न सिया नु खो एवं पहारो”ति इतोपि एत्तोपि पलायति । ते पन कम्मवेगुक्खित्ता यत्थ कत्थचि ठितस्स मत्थकेयेव निपतन्ति । किं नु सद्दायसे तुवन्ति किं नु खो तुवं सद्दं करोसि, अतिविय विस्सरं करोन्तो विचरसि ।

तं सुत्वा पेतो —

८०७: “अहं भदन्ते पेतोमिह, दुग्गतो यमलोकिको ।
पापकम्मं करित्वान, पेतलोकं इतो गतो ॥

८०८: “सट्ठि कूटसहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।
सीसे मय्हं निपतन्ति, ते भिन्दन्ति च मत्थक’न्ति ॥ —

द्वीहि गाथाहि पटिवचनं अदासि । तत्थ सट्ठि कूटसहस्सानीति सट्ठिमत्तानि अयोकूटसहस्सानि । परिपुण्णानीति अनूनानि । सब्बसोति सब्बभागतो । तस्स किर सट्ठिया अयोकूटसहस्सानं पतनप्पहोनकं महन्तं पब्बतकूटप्पमाणं सीसं निब्बत्ति । तं तस्स वालग्गकोटिनि तुदनमत्तम्पि ठानं असेसेत्वा तानि कूटानि पतन्तानि मत्थकं भिन्दन्ति, तेन सो अट्ठस्सरं करोति । तेन वुत्तं “सब्बसो सीसे मय्हं निपतन्ति, ते भिन्दन्ति च मत्थक’न्ति ।

अथ नं थेरो कतकम्मं पुच्छन्तो —

८०९: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।
किस्स कम्मविपाकेन, इदं दुक्खं निगच्छसि ॥

८१०: “सट्ठि कूटसहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।
सीसे तुय्हं निपतन्ति, ते भिन्दन्ति च मत्थक’न्ति ॥ —

द्वे गाथा अभासि ।

तस्स पेतो अत्तना कतकम्मं आचिक्खन्तो —

८११: “अथद्वसासिं सम्बुद्धं, सुनेत्तं भावितिन्द्रियं ।
निसिन्नं रुक्खमूलस्मिं, ज्ञायन्तं अकुतोभयं ॥

८१२: “सालित्तकप्पहारेन, भिन्दिस्सं तस्स मत्थकं ।
तस्सकम्मविपाकेन, इदं दुक्खं निगच्छिसं ॥

८१३. “सट्ठि कूटसहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।
सीसे मय्हं निपतन्ति, ते भिन्दन्ति च मत्थक”न्ति ॥ —

तिस्सो गाथायो अभासि ।

८११. तत्थ सम्बुद्धन्ति पच्चेकसम्बुद्धं । सुनेत्तन्ति एवंनामकं । भावितिन्द्रियन्ति अरियमग्गभावनाय
भावितसद्भादिन्द्रियं ।

८१२-१३. सालित्तकप्पहारेनाति सालित्तकं वुच्चति धनुकेन, अङ्गुलीहि एव वा सक्खरखिपनपयोगो । तथा हि
सक्खराय पहारेनाति वा पाठो । भिन्दिस्सन्ति भिन्दिं ।

तं सुत्वा थेरो “अत्तनो कतकम्मानुरूपमेव इदानि पुराणकम्मस्स इदं फलं पटिलभती”ति दस्सेन्तो —

८१४. “धम्मेन ते कापुरिस ।
सट्ठि कूटसहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।
सीसे तुय्हं निपतन्ति, ते भिन्दन्ति च मत्थक”न्ति ॥ —

ओसानगाथमाह । तत्थ धम्मेनाति अनुरूपकारणेन । तेति तव, तस्मिं पच्चेकबुद्धे अपरज्झन्तेन तथा कतस्स पापकम्मस्स
अनुच्छविकमेवेतं फलं तुय्हं उपनीतं । तस्मा केनचि देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा अपि सम्मासम्बुद्धेनपि
अप्पटिबाहनीयमेतन्ति दस्सेति ।

एवञ्च पन वत्वा ततो नगरे पिण्डाय चरित्वा कतभत्तकिच्चो सायन्हसमये सत्थारं उपसङ्कमित्वा तं पवत्तिं भगवतो
आरोचेसि । भगवा तमत्यं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेन्तो पच्चेकबुद्धानं गुणानुभावं कम्मानञ्च अवज्झतं
पकासेसि, महाजनो संवेगजातो हुत्वा पापं पहाय दानादिपुञ्जनिरतो अहोसीति ।

सट्ठिकूटपेतवत्थुवण्णना निड्ढिता ।

इति खुद्दक-अट्ठकथाय पेतवत्थुस्मिं

सोळसवत्थुपटिमण्डितस्स

चतुत्थस्स महावग्गस्स अत्थसंवण्णना निड्ढिता ।

निगमनकथा

एत्तावता च —

ये ते पेटेसु निब्बत्ता, सत्ता दुक्कटकारिनो ।
येहि कम्मेहि तेसं तं, पापकं कटुकफ्लं ॥

पचचक्खतो विभावेन्ती, पुच्छाविस्सज्जनेहि च ।
या देसनानियामेन, सतं संवेगवड्ढनी ॥

यं कथावत्थुकुसला, सुपरिज्जातवत्थुका ।
पेतवत्थूति नामेन, सङ्गायिसु महेसयो ॥

तस्स अत्थं पकासेतुं, पोराणड्ढकथानयं ।
निस्साय या समारद्धा, अत्थसंवण्णना मया ॥

या तत्थ परमत्थानं, तत्थ तत्थ यथारहं ।
पकासना **परमत्थ-दीपनी** नाम नामतो ॥

सम्पत्ता परिनिट्ठानं, अनाकुलविनिच्छया ।
सा पन्नरसमत्ताय, पाळिया भाणवारतो ॥

इति तं सङ्खरोन्तेन, यं तं अधिगतं मया ।
पुज्जं तस्सानुभावेन, लोकनाथस्स सासनं ॥

ओगाहेत्वा विसुद्धाय, सीलादिपटिपत्तिया ।
सब्बेपि देहिनो होन्तु, विमुत्तिरसभागिनो ॥

चिरं तिट्ठतु लोकस्मिं, सम्मासम्बुद्धसासनं ।
तस्मिं सगारवा निच्चं, होन्तु सब्बेपि पाणिनो ॥

सम्मा वस्सतु कालेन, देवोपि जगतीपति ।
सद्धम्मनिरतो लोकं, धम्मेनेव पसासतूति ॥

इति **बदरतित्थविहारवासिना** मुनिवरयतिना

भदन्तेन **आचरियधम्मपालेन** कता पेतवत्थुअत्थसंवण्णना निट्ठिता ।

पेतवत्थु-अड्ढकथा समत्ता ।